

—: శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః :—

(శ్రి)

★ రామ రాజ్యము. ★

(మహా ప్రబంధము.)

గ్రంథకర్త,

సాహిత్య శిరోమణి ఆ శిఖయభాషా ప్రవీణ,

వైద్య

కాండూరు నరసింహాచార్యులు,

ప్రధానాధి పండితులు,

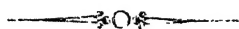
పి. ఆర్. బోర్డు హైస్కూల్, జమ్మలమడుగు.

కొక్కలు ప్రికాకులవి.

వెల. 3—0—0

విషయ సూచిక.

విషయము.

పుటము.

1. కథా ప్రారంభము	3
2. బ్రహ్మాదిదేవతలు నారాయణుని బొగడుట	5
3. దశరథుడు పుత్రకామేష్ఠిసలిపి పుత్రులంబడయుట	8
4. స్వయావరమునకు విశ్వామిత్రుడు రామ లక్ష్మణులతో మిథిల కరుగుట	16
5. పరమరాముడు శ్రీరామునడ్డగించి పరాభూతుడగుట	24
6. శ్రీరామునకు సూరరాజ్య సట్టాభిషేక ప్రయత్నము, దాని భంగము	27
7. శ్రీరాముడు కౌసల్యాదుల సెలవుగై కొని యడ సెల కేగుట	38
8. శ్రీరాముడు పౌరులను వందించి యరణ్యమున కరుగుట	40
9. పుత్రమోహమున దశరథుడు విలపించి మరణించుట	54
10. శ్రీరాముడు దండకారణ్యముఁ బ్రవేశించుట	67
11. నిరాధుఁడు రామ లక్ష్మణులచేఁ జచ్చుట	68
12. శ్రీరాముడు శరభంగాది మహద్వాళిమముల సేవించుట	70
13. శ్రీరాముడగస్త్య మున్యాశ్రమమున కరుగుట	73
14. రాముడు జటాయువుతో సఖ్యము నొనఱుట	75
15. హేమ-తర్జు వర్ణనము	76
16. చుప్పనాతి రామ లక్ష్మణులచే భంగమొందుట	77

17. ఖరదూషణాదులు రాము నెదిరించి చచ్చుట	82
18. జటాయువు సీతకై రావణునితోఁ బోరి కూలుట	94
19. శ్రీరామ లక్ష్మణు లరణ్యమున సీతను వెదకుట	98
20. శ్రీరాముఁడు శబరికి ముక్తి నొసంగుట	101
21. వనంత వర్ణనము	104
22. ఆంజనేయుఁడు రామ లక్ష్మణులందెచ్చి సుగ్రీవునితో సఖ్యంబు గూర్చుట	106
23. వాలి రామబాణ హతుండై రామునిం దూలనాడుట	114
24. వర్షార్ధ వర్ణనము	119
25. శ్రీరామ ప్రేరితుండై లక్ష్మణుండు కిష్కింధకరిగి సుగ్రీ వుని మందలించుట	122
26. సుగ్రీవుఁడు వానరులను సీతను వెదకఁ బంపుట	129
27. వానరులు నానాదిశల సీతను వెదకుట	130
28. వానరులు వింధ్యాద్రి గుహందూటి స్వయంప్రభను గాంచుట	132
29. వానరులు పాండ్రయోప వేశంబుసేసి సంపాదించే సీతా వృత్తాంతంబరయుట	134
30. సముద్రవర్ణనము	135
31. ఆంజనేయుఁడు సముద్రమును దాటుట	140
32. హనుమంతుని లంకాపుర ప్రవేశము	146
33. రావణుఁడు సీతకడ కరుదెంచుట	151
34. సీత రావణునిఁ దిరస్కరించుట	153

35. సీత రామునిం దలంచి విలపించుచు మూర్ఛిల్లుట	156
36. హనుమంతుఁడు సీతకుఁ బ్రత్యక్షంబగుట	158
37. లంకాపురంబున నాంజనేయుని వీరకీయలు	164
38. హనుమంతుని రావణుని కొలువునకుఁ గొనిపోవుట	169
39. లంకాదహనము	175
40. హనుమంతుఁడు తిరిగి కిష్కింధ కరుగుట	179
41. శ్రీరాముని విజయయాత్రా ప్రయత్నము	185
42. సముద్రముంగంచి రాముఁడు చింతించుట	176
43. రావణుఁడు కొలువైన మంతులతో నాలోచించుట	189
44. విభీషణుఁడన్నకు ధర్మముపదేశించి నిష్కాశితుండగుట	192
45. విభీషణ శరణాగతి	195
46. శ్రీరాముని దర్శనమునము సముద్ర భంజనము	196
47. సేతుబంధనము	197
48. రావణుని కొలువు	200
50. లంకను ముట్టడింప రాముని యేర్పాటులు	202
51. అంగద రాయభారము	204
52. యుద్ధ ప్రారంభము	206
53. రావణుని మొదటి యుద్ధము	210
54. కుంభకర్ణుని యుద్ధము	214
55. ఇంద్రజిత్తు రెండవ యుద్ధము	217
56. వానరులు లంకను గాల్చుట	218
57. ఇంద్రజిత్తునిపంభిలను మారణ హోమము సేయుట	222

58. రామ రావణుల యుద్ధము	2:7
59. లక్ష్మణుని మూర్ఛ	2:8
60. లక్ష్మణునిఁగూర్చి రాముని విలాపము	2:9
61. రావణుని విచారము	2:32
62. రావణుని పాతాళహోమమును భంగపఱుచుట	2:35
63. సీతను బరీక్షించి రాముఁడు పరిగ్రహించుట	2:44
64. శ్రీరాముని పట్టాభిషేకము	2:51
65. రామ రాజ్యపాలనము	2:6

పరిచయము.

మహాశయులారా! తన యమోఘమైన కావ్యశిల్పముచే ఖండ
ఖండాంతరములఁ బేరెన్నికఁగన్న మహాకవి కాలిదాసు నంతటివాఁడు.

శ్లో॥ “మందఃకవియశఃప్రాగ్గీ గమిష్యామ్యపహస్యతామ్,
ప్రాంశులశ్లేష్ఠే శలేలోభా దుద్వాహురివవామనః”

క॥ మందఃకఁ గవియశమును నే
నందఁగ బరిహాసమునకు నాశ్రయమగుదుఁ
పొందుఁగఁ బూడగరి చేతికి
నంచెడు ఫలమశ్లేష్ఠాహ్లాద దానించుకొందుఁ”

అని వాకొనిన నేనెంతవాఁడను, అయినను బ్రాచీనులు సంఘమునకు
శాస్త్రమునకు దాసోహమ్యునువారు. ఎంతటిపాండిత్య ప్రకరయున్న
ను దమకంటెఁ బెద్దలుందురన్న వినయప్రకటనమే వారిసంప్రదాయ
ము. స్వేచ్ఛా ప్రగల్భములు వారికి నచ్చవు. అర్వాచీన కావ్యయుగ
మునఁ బెద్దలసంప్రదాయమునకుఁ దావుండదేమో?

కట్టా! ఈప్రాచీనులకును, నవీనులకును నడుమఁజిక్కి యాంధ్ర
సాహిత్య సరస్వతి యూపిరాడక యిప్పుడు నలఁగి పోవుచున్నట్లు
తోచు చున్నది. ఈ ప్రాచీన నవీనముల యందుఁగల గ్రాహ్యత
యెంతమాత్రమో వివరింప విజ్ఞులకే విడుతము.

“విశ్వక్సేయఃకావ్య”మృన్నుడికి గుఱియైనంతవఱకది ప్రాచీ
నపద్ధతిగాని, నవీనపద్ధతిగాని సకలమానవ సంసేవ్యమగుననుట నిర్వివా
దాంశము. లేనిచోఁ దాఁదలఁచునట్లెల్లఁ గావ్యమును, దావలచున
దే, రఁభయగునా?

కావ్య ప్రపంచమున నవీనములని నడచుమార్గము లన్నియుఁ బ్రాచీనులు త్రొక్కివడిచినవే. “బాణోచ్ఛ్వాసం జగత్సర్వమ్” అను నుడికేమిబదులు? వారు నడిచిన మార్గములు విశాలములు, రాచ బాటలు, తొట్టుపాటులేకుండ గమ్యస్థానమును జేర్చునవి. ఏహేతువు చేతఁగాని నిగూఢభావముల యల్లకచే సహృదయ హృదయములను జీకాకు పఱుచుచు సాలెపురువులు గూడు లల్లుకొనునట్టి పద్ధతి వారికి నచ్చినది గాదు. పై పై తలుకు బెఱుకులకుఁ దావిచ్చుట వారి సంప్రదాయము గాదు.

జాతీయతాభివృద్ధియే కావ్య నిర్మాణమునకుఁ బరమ ప్రయోజన మగునేని అట్టి ప్రయత్న మేగదా రసిక జనహృదయంగమ మగు చున్నది? ఇందు కితివృత్తము ప్రాచీనమైననేమి? నవీనమైననేమి? ప్రసిద్ధమైననేమి? కల్పితమైననేమి? ఆయాకాలములయందలి సాంఘిక పరిణామములే రసికజన మనోనురంజకముగఁ గవి భావవిలసితములై కావ్యము లనిపించుకొనుట జగమెఱిగిన విషయము ఏదిగాని యొక నియమమునకు లోఁబడియుండు సంతవఱకే దానిసాంపు. “సాంఘిక పరిణామములు తాత్కాలికములు, అశాశ్వతములు, ప్రాపంచిక శ్రేయస్సాధనమున కవి చిరస్థాయి కాఁజాలవు కనుక కావ్యవస్తువుగాఁ బరిగ్రహింప ననర్హములనుట యెంతవఱకు యుక్తిసహమా విజ్ఞులూహించెదరు గాక. నేఁడు సాంఘికముగానున్న సంస్కరణములు, వాని పరిణామములే రేపు చారిత్రకము లగుచుండుట చూచు చున్నాము. అవి లేనిది కావ్య నిర్మాణ మెక్కడ?.

ఇతివృత్త మేదియైనను కావ్యశిల్పము మాత్రము కవ్యదేశము ననుసరించియే నడచుచుండును. అది తాత్కాలిక జాతీయపరిణామ

ముల దృష్టియందుంచుకొని లోకమున కొక యుత్తమ సందేశమును జాటుటకు సంకల్పించు కొనియుండును. మనదేశమున రామాయణమును వ్రాయని కవి యుండఁడుగదా? ఎందఱు వ్రాసినను విసుగుఁగలిగింపని లోకోత్తర గుణ విశేషములును, నెవ్వరేమార్గమున నడిపించినను విసుగుఁజెందక వెంబడించు లోకోత్తర ధీరోదాత్త నాయకుఁడు సందుండుట గారణము.

“ఈ, యర్విఁబయోనిధింబరగు నుజ్జ్వల రత్నచయము నిత్యమౌ,
సర్వముఁగొన్న నాపయనసంఖ్యమణులమ్రో యుద్ధరింపరే”.

అను నుడికి రామాయణము ప్రబల నిదర్శనమనుట పొల్లుగాదు. లోకోత్తరనాయక చరితములట్టివయగు. నారచనమునకు దాని నాశ్రయించుటలోఁ బరమ రహస్యమిదియ.

మన స్వతంత్ర భారతమును క్రీ. శ. 1947 ఆగస్టు 15వ తేదీ నుండి రామ రాజ్యముగ భావించు కొనుచున్నాము. ఇందుఁగల సత్య మెంతమాత్రము? రాముని యవతారము, అతఁడె దుర్మోచిన కష్ట పరంపరలు, అతఁడు సాధించిన ఘనకార్యములు, అతని పరిపాలనా పద్ధతి, మొదలగు సంశయములను గ్రహించి యప్రమత్తులమై యావిధముగ నడుచుకొనిననేగదా మనమందు కర్తవ్యముగలుగుట. మనము స్వతంత్రులమైన వెంటనే మన నాయకులనిర్విచలమైన సంఘటనల నెన్నింటినో యెదుర్కొనవలసి వచ్చినమాట మగువరానిది. ఇంకను మన మనేక విషయములను సాధించి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును నిలువఁజెట్టు కోవలసియున్నది. అనాఁడు మన భారత రాజ్యాంగలక్ష్మి నిర్విచార. అనాఁడు నిజముగ మహారాజ్యము రామరాజ్యమే. ఇవ్విషయమును, సులభముగ, సంగ్రహముగ, లోకమునకు వెల్లడించుటయ

నా పరమోద్దేశ్యము. కేవల కథారచనమున వినుఁగు గలుగకుండుటకై యనుచితముగాని మార్గమునఁ బ్రబంధపద్ధతి నాశ్రయించితిని. నాకృతిని గుఱించి యింతకంటె నెక్కువ వ్రాయ నాకధికారములేదు. ప్రబంధమును ముందుంచితిని, గుణదోషముల నిరూపించు నధికారము విజ్ఞులగు పెద్దలది. తప్పులున్న ఊమింతురుగాక.

ఈ ప్రబంధ ప్రచురణమునకుఁ గావలసిన ద్రవ్యసహాయ మొనర్చి నా ప్రయత్నమునకుఁ బోత్సాహ మొసంగిన కడపజిల్లాలోని పౌరవరులకును, ముఖ్యముగా నా శిష్యవర్గమునకు, నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

నాఛాయా చిత్ర ప్రతిమను సిద్ధముచేయించి యిచ్చి పోత్సహించు, నాశిష్యుఁడు విద్వాన్, ఆర్. నారాయణరెడ్డిగారి యాదార్యము, గురుభక్తి, మరువరానిది.

పుస్తకము చౌకమార్గమున నచ్చొత్తించి, సమయమున కందఁజేసి, పోత్సహించు జమ్మలమడుగు జ్యోతి ముద్రాణాలయ యజమానులును, అందలి సీబ్బందియు, ప్రశంసార్హము.

నర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు.

జమ్మలమడుగు, }
(కడప జిల్లా.) }
9-11-52.

ఇ ట్లు,
బుధజన విధేయుఁడు,
కాండ్ూరు నరసింహాచార్యులు.

శ్రీ

★ రామ రాజ్యము. ★

(ప్రథమా శ్వాసము.)

—❦—

—: మంగళాచరణము. :—

శా॥ శ్రీరంజిల్ల విదేహరాజసుతకై సేయంగ భద్రాకృతిన్
సారంబాసురభూజమూల విలనతృష్ణవర్ణ శ్రీమంటప
శ్రీరాజిల్లు మణీమయాసన లనచ్చీరామచంద్రుండు, లో
కారాధ్యుండు మునీంద్ర వంద్యుడెలమింగల్గించు భద్ర
ములన్. 1

చ॥ చెలువుగరాము సన్నిధి విశిష్ట దయారస పూర్వమొప్పగం
జెలిమి యెసంగ వల్లభ! యశేష ప్రపంచ విధాత! ప్రోవగం
దెలియుదె భుక్తి ముక్తులమదిందలపోసి భజించుభక్తులన్
వలవదుపేక్షసేయనను నత్సల భూసుత సీతగొల్చెదన్. 2

చ॥ వెలయజగమ్మున నిభవ వృద్ధికి మూలము ధర్మవృద్ధి, యా
యలఘు విశుద్ధ ధర్మమున కాశ్రయమెక్కుడు సజ్జనాభి, యిం

పొలయఁగ ధర్మ కర్మములకున్నతిప్పొపు కవీంద్రు పల్కులేఁ
దలఁచెదనట్టి ధర్మనిరతార్యకవీంద్రులఁగార్యసిద్ధికై . 3

ఉ॥ తేనియలొల్కు పల్కుజిగిదీరిచి కబ్బములల్లు నేర్పు, సం
ధాన పటుత్వమున్, సరసతా ప్రతిపాదకశక్తి, రక్తి, యిం
పూసు కథాచమత్కృతియు నొప్పుకవీంద్రుల సన్నుతింతు, నా
పూనిక పూర్తి సేతకయి పొందిక నన్నయ తిక్కనాదులన్ . 4

వ॥ అని యివ్విధంబున నిష్ట దేవతాభివాదన పురస్కరంబుగ నొక్క
మహాప్రబంధంబు రచియింపంబూని యందుకుఁజవగు నుత్తమ
మహానాయకుండవంశోయని నెమకునవసరంబున. 5

ఉ॥ శ్రీమహితంబనంతగుణ సీమము, ధామము సత్ప్రవృత్తి, కా
రామము యోగి మానస విలాస విహారములుల్లసిల్లఁగన్
సేమము శ్రేయముండవిలిచేయఁగఁజాలు పనిత్రమాపరం
ధామము రామనామము సతంబని యాత్మకుఁదోఁచెనంతటన్ . 6

ఉ॥ చర్విత చర్వణంబనెడు చాయలు బుద్ధికిఁ దోఁప, నంతలోఁ
బర్విన వేడ్కలింపెనఁగ బాలిశ! నీకిదియేమిచింత, యీ
యుర్విఁబయోనిధింబరగు నుజ్జ్వల రత్నచయంబు నిత్యమున్
సర్వముఁగొన్న నాపయినసంఖ్యమణులృతి యుద్ధరింపరే? 7

చ॥ అని యుపదేశ మిచ్చినటు లచ్చపు బుద్ధి తలంపురాగ, న
న్ననఘుండ రామచంద్రుండనయంబు కడుంగడుఁ బ్రోత్సహింప,
నే, ననితర ప్రాప్యనాయకతనంచితుండౌ రఘురాము ప్రాభవం
బునుదెలుపంబమోదమునఁ బూనితివ్రాయఁగ రామరాజ్యమున్

ఉ॥ విందుము రామరాజ్యమని వేడుక నంతటఁ జాటుచుండ నా

నందముఁ గొందుమంతియ వినన్ రఘురాము చరిత్రమందు నే
యందమెలర్చు నయ్యదియు నారయనొప్పదె పూజ్యమాచుఁ, గా
నందగునంచు నెమ్మనమునం దలపోసి రచింపఁబోలదే? 9

ఉ॥ లేదు విశిష్టపాండితియు, లేవు కవీంద్రులు మెచ్చుపోకడల్
లేదవధానతాగరిమ, లేదునవీనత, లేకయుండినం
గాదనఁ జాలువాఁడెవఁడు కమ్మని రామచరిత్రమాట, నా
మీఁద సహింపకున్న ధరమెచ్చినరాము సహింపకుందురే? 10

కథా ప్రారంభము.

చ॥ కలదు పురంబయోధ్య, బహుకాంచనగోపుర హర్మ్యహృద్య ని
ర్మల సుజనానవద్య బుధమాన్యసువిద్య, యమోఘరత్న స
ల్లిత నిషద్య, యచ్చవిధి. రంజిత పద్య, యరాతిశాసనో
జ్వలసుభటాలిచోద్యశ్రుతిసంగతవాద్యయుఁగోసలంబునన్. 11

తే॥ నిరితామర వై రియె నిఖిలజగము
తన్నుఁ బొగడంగ సౌఖ్యము లనరుచుండ
సంపదలెనంగ నద్దాని నింపుగనవ
లీల దశరథరాజు పాలించుచుండ. 12

ఉ॥ పాలిత సజ్జనుండు పరిభావిత దుర్జనుఁడాధరావరుం
డేలఁగ ధాత్రి సౌఖ్యములుహెచ్చ సుపర్వులుమెచ్చ, సద్బుధుల్
లాలితులె చెలంగఁ, గవిధాజులు, గాయకులుల్లసెల్లగన్
మేలగు కీర్తిచంద్రికల మించివెలింగె దిగంత సీమలన్. 13

చ॥ సురలసురుల్లలం పడఁగఁ జూర్ణిత నిర్జరవై రియకాచుఁ. దా

సురపతి దత్త పీఠమున సూనసువాసిత దివ్యమూర్తియై
వరలుచు సజ్జనుల్పొగడ వాసిగధారుణి నేలుచుండఁ బం
క్తిరఘుండఖండతేజముడికింపనరాతి కిరాతకోటులన్. 14

చ॥ అతఁడనపత్న్యఁడై విధివిహారములెన్నుచుఁ జింతిలంగ నా
యత శుభతంత్రమంత్ర సమయజ్ఞఁడు మంత్ర సుమంత్రుడైరి, భా
విత శుభపద్ధతిందెలుప, విజ్ఞపురోహిత బుద్ధిఁబూని, స
ద్బ్రతుండయి యిష్టిసేయఁ బిలువం దగఁబంచెను ఋష్య
శృంగునిన్. 15

తే॥ సరగ శాంతాప్రియుండు తా నరుగుదెంచి
సమ్మతింపఁగ సరయూతటమ్మునందు
సశ్వమేధంబు జరిపించి యవలఁ బ్రీతిఁ
బుత్రీకామేష్టి సలువఁగాఁ బూనెనతఁడు. 16

వ॥ 'అయ్యవసరంబున. 17

ఉ॥ యాగపువేడుకం దవిలి హవ్యములాను తలంపు పెంపుమై
నాగమనంబు సల్పు సమరాధిప ముఖ్యులు నిర్జరుల్ భువిన్
స్వాగతము ల్పొసంగునని సంతసమందఁగ దుష్టరావణోద్యో
గపు గ్రీష్మ తాపములు దుస్సహమై యెరియించుచుండగన్. 18

ఉ॥ తాళఁగలేక, సాధుజన తాపముఁ జూడఁగ లేక, యట్లు భూ
గోళము తాఱుమాఱగుటకున్మది నొచ్చి సహింపలేక, దం
భోళిసహాయుఁ డయ్యమరపుంజము తెల్పినఁ బద్మసంభవుం డా
లము సేయనొప్పదని యంబుజ నాభునిఁ జూడనెంచుచున్. 19

అ॥ వే॥ పాలకడలిఁజేరి ఫణిపతి పాన్పుపైఁ

బవ్వడించి యున్న పరమ పురుషు
యోగనిద్రాజగము యోజించు వైకుంఠఁ
గాంచి ప్రస్తుతింపఁ గడఁగిరిట్లు.

20

—: బ్రహ్మాది దేవతలు నారాయణుని బోగడుట :—

చ॥ పరమదయానిధీ! పతితపావన! పూర్ణమనోరథా! ప్రభూ!
నిరతము నీవిభూతుల మునీంద్రులు సైతమెఱుంగలేక త
త్పరమతులై వివిక్తతఁ దపఃపరి శోషిత గాత్రులౌచు ని
న్నరయఁగఁ గోరుచుందు) పరమాత్మ గ్రహింపుము మా
సమస్కృతుల్. 21

శా॥ నీలీలల్ పరికింప సాధ్యమగునే నీరేజ ప్రక్షేప్తణా!
యీలీలందగునయ్య! పోవిడిచి నీవిందుండి నిద్రింపఁగఁ
బోలన్ యోగనమాధిఁ బూనితి జగంబుంబోవఁ జింతింప వీ
వేలా యిట్టియుపేక్షఁ గైకొనుట లక్ష్మీశా! నమస్తేనమః. 22

శా॥ నానీ భేదము నీ యెడంగలుగ దన్యాయంబులుంజెల్లవ
త్యానందాత్మక! నిర్వికల్పక! బుధారాధ్యా! జగదాబంధవా!
ధ్యానారాధన తత్పరాత్ములకె నీతత్త్వంబు బోధ్యంబు గీ
ర్వాణుల్పచ్చిరి కొల్వసేయనిటకున్ స్వామీ! నమస్తేనమః. 23

మ॥ అనుచున్నేల్పులు నల్వయున్నిలిచి కొండాడంగ వెన్నుండదే
మనుచున్నేల్కునునట్లు కన్దెఱచి, యాహా! వేల్పులా! సేమమే
యని యెంతే మదిహర్షముండెలిపి, యయ్యా! నల్వ! రమిందుమీ
పనులందెయ్యెడఁ గుందులేదుగద మీ పన్నుల్దగంజెల్లునా? 24

తే॥ అనుచు నను నయమే పారనడుగునంత

వేల్పు లందరుపల్కిరి “వినుమునాథ!
కరుణ తలకొన్న సేమంబు గలుగునేమొ
బ్రతికి యుంటిమి జీవచ్ఛవంబులట్లు.

25

ఉ|| దావఁగనేల పాపహర! దైత్యులు పెల్లుగరేగి సాదులం
బాపలఁ బువ్వు బోడులఁ దపంబుల భంగము సేయఁబూనిపె
క్కాపదలుప్ప తిలఁగఁగకావకలై పటవంగదోలి కన్
పాపలఁదీసి దుష్కృతుల పాలొనరింతురు చెప్పశక్యమే?.

26

మ|| తగునే యొప్పరికింపఁ దండ్రీ! సుతులందై త్యాధముల్నొంప, వే
పగులంగొట్టఁగఁ గొంపగోడులను బాపాత్ములమహా ఘాతుకుల్
పగ సాధింపఁగ రాదుగాని పరికింపంబూజ్యలే పాపులే
పగిదింబ్రోతువొనాథ! మమ్ము బ్రదికింపనీ దె భారంబుగా.

27

ఉ|| లంకకురాజు రావణుడలంఘ్య విఘాతక శాసనుండు ని
శ్శంకత నిర్జతులౌలువ శంకరునేనియు హంకరించు, నా
తంకములేద, బ్రహ్మ వరదాన మహాత్వమ యింతసేసె, మే
మింక సహింపలేమభవ! యీతని దౌష్ట్యము లెట్లడంగునో.

28

చ|| జగముడికించు తీక్షణులు శంకయదేమనిచెప్ప, లంక జి
హ్మగుండగు పంక్తి కంధరుడ హస్సుననంతి పురంపుటింతు లొ
ప్పగఁ దనుఁగొల్వనింపడరు పోడిమిఁగృత్రిమ పర్వతంబునం
దగ విహరించుచుండఁగ సుధాంశుఁడు పోలె నుపాచరించెడున్.

ఉ|| ఇంద్రుఁడుదొట్టి వేల్పులు వసింపఁగ ముంగిట సందువోక, దై
త్యేంద్రుఁడు వేట మైనలసి యింతులుగొల్వ జలంబులాడ, ని
స్తంద్రతవేచి సందుకొని స్నానగృహంబున సేదదీర్చుచీ

చంద్రుడు చంద్రకాంత విలసజ్జలధారలవానిఁదన్నెడున్. 30

చ॥ అరయఁగ వేల్పుటెంతులట నంతి పురంబున నూడిగంబులం
జరుపుచున్నె వేళలఁ బసందుగఁ జిత్తము చిత్తమంచు బ
లైఁజగల వానికింపొసఁగు లీలల మెల్లఁగ నొప్పుఁగాని, యే
వెరపున నై నఁదప్పకొని, విచ్చి, మెలంగి, మనంగ సాధ్యమే?.

ఉ॥ మాటలు వేయునేల యిఁక మాధవ! మాగతియిట్టులుండఁగ
న్మాటలకున్నెచోటు ధర మానవులందెడు గోడుఁదెల్పు, న
య్యాటలనాడ రావణుడ హంకృతి, దిక్కటి సాధుమానవుల్
చేటు దొఱంగఁగన్వెరపు చిక్క యుక్కిరి బిక్కిరై రహా. 32

చ॥ నిలువఁగ నీడలేదు ధరణిం గుడువంగను గూడులేదు సా
ధులకరయంగ నోయధిప! దుర్జనదైత్యుల తాండవంబు మెం
డలముకొనంగ మాకగునె? యంబుజనాభ! భరింప, నీపదం
బులఁబడి ప్రొద్దుపుత్తుమిఁక ముజ్జగమివ భరించికావుమా! 33

చ॥ అనుటయు విశ్వమూర్తి యదియారసివలెక్క “నమర్త్యులార? మీ
కనుచిత భీతియేల? విధికందఱు బద్ధలుకాక తప్పనే?
యనయము నంభ్రమింపఁదగదార్య పథమ్మును గాదయద్ది, నే
ననువుఁదలంచి కార్యగతి నచ్చవుఁబద్ధతిఁదీర్తు నమ్ముఁడీ. 34

చ॥ సమయము మంచిదయ్యె భువిసమ్మతిఁబంక్తి రథుండు సల్పును
త్తమముగఁ బుత్రకామము, ముదంబున నాతనియిచ్చఁదీర్పనీ
మమున సుతుండనై యుచితమార్గము నారసి దుష్టదైత్యదు,
ప్రహమములడంత సాధులు సురలుదమంది సుఖోత్సవమ్ముఁడీ”

తే॥ అనుచు నంతర్హితండయ్యె నతఁడు, సురలు

నలువపలుకులు తలమోసే నలుపడలఁచి

ముదమెల్లఁగ నరిగిరి సదనములకు

నుత్తములనేవ యెందేని రిత్త చనునె? 36

—: దశరథుఁడు పుత్రకామేష్ఠినేసి పుత్రులంబడయుట. :—

తే॥ ఇష్టి నలుపంగ దశరథుండిష్టముమెయి

హృష్టుడయి యజ్ఞ పురుషుండు దృష్టినిలిచి

యమృత పాయస పాత్రంబునధిపుకరము

నందునిడి యేగ సంతృప్తి నందుమనుచు. 37

ఉ॥ పాయస పాత్రమందుకొని ప్రిబ్బిన వేడుకతోఁడు తృప్తలం
జేయఁగఁ బత్నులం బిలిచి చెన్నుగఁగోసలరాజు పుత్రుఁ, గై
కేయి, సుమిత్రఁ, బేర్చొని “మృగీదృశలాఁ! గ్రహింపుడం”చునా
పేయము నర్థమర్థముగ వేఱుగ మువ్వర కిచ్చెద్రావఁగఁ. 38

తే॥ అవభృథాంతంబునందున నవనివిభుఁడు

వేడుకలునేసి యందఱ వీడుకొలిపి

తాను నిజపురమునుజేరి తనరుచుండె

నమరపురమున నమరేంద్రుడలరునట్లు. 39

నీ॥ బంగారు పసమించు రంగారుమైదీప

మిసమిసల్పానాటి కెనఁగుచుండ

నందంపు రవణంపుఁబొందు కృందుగఁదోచి

డెందంబునకు నీనడింపుఁగొలుప

నూగారుల పసందులేఁగొనులలరింప

నడుముల జిగిబిగి యడరుచుండ

రాయంచ నడకల రాణించు రమణులు

విహరింప నడుగిడ వ్రేగుదోప

తే॥ పులుపు రుచియింప మన్నులింపులు పొనర్పఁ
దలఁపులుదయింపఁ దాలుములత్త తింప
గర్భలక్షణ లక్షిత గాత్రలగుచు
రాణులొప్పిరి దశరథరాజుమెచ్చు.

40

తే॥ కోసలాత్మజ నడుముదృగ్గోచరత్వ
ముడిగి, మున్ విష్ణు పదమయి యడరుచుండె
నిపుడు దృగ్గోచరంబౌచు నెనకమెనఁగి
విష్ణుపదవకౌచు విలసిల్లె వింతతోప.

41

మ॥ పరగంబద్ధ భవాండ భాండములు గర్భంబందునందొల్పి, భా
సురలీలన్వట పత్రశాయి యగుచున్ శోభిల్లు నీశుండు, తా
సురసాధుప్రకరంబుఁ బ్రోచుటకునై సాచ్చెంగదాగర్భమ
ద్దిర! కౌసల్యది భాగ్యమిట్టిదనుచుండెల్పున్ భువిన్ శక్యమే?

చ॥ సవతులమోఘతేజమున సంతన మొప్పఁగఁబొల్పుచుండ, నా
యవని విభుండు పంక్తిరఘుండద్భుత మోద ప్రవర్త్యమాన స
త్ప్రేమిమల ధర్మ కర్మ నిరతార్యజనస్తుత శోభనక్రియా
నవరత దీప్తితుండయి మనంబునఁ జింత దొఱంగి భాసిలెన్. 42

చ॥ సురగురుఁడొప్ప సేందుండయి సూర్యముఖ గ్రహపంచకంబుభా
సురముగ సుచ్చరాసులను శోభిలఁ గర్కటలగ్నమందు భా
స్కరుండలరంగ మేషగుండె, సంగఁబునర్వసు, తొమ్మిదొతిథిం
బరమమొకండు తేజము శుభ్రాకరమై యుదయించె రాముండె.

ఉ॥ వేలుపులులసిల్లి కడువేడుకఁ బువ్వులవానరాల్పఁగఁ
దాలిమిహోమఘండములు తద్ద వెలుంగఁ బ్రదక్షిణంబుగఁ
మేలుగదిక్టటంబులెలమిన్విలసిల్లఁగ నిర్మలంబుగఁ
జాలఁగ రామచంద్రుజననంబు వెలింగె శుభోదయంబుగఁ. 45

ఉ॥ ప్రేమమయంపుగానములు విందగు వాద్యవిశేష నాదముల్
రామలనాట్య ముల్మనసురంజిల దీర్ఘకలందుఁగ్రీడల
రామములందువేడుకలు రాజిల సాధుజనుల్ను తింప శ్రీ
రాముని జన్మ కాలమది రంజితఁ బృథ్వి శుభోదయంబుగఁ. 46

క॥ చల్లని మెల్లని గాడ్పుల
నులములన్ సుజనకోటి యుల్లసిలంగాఁ
బెల్లుగ దుర్జనులడలఁగఁ
జల్లని శ్రీరామచంద్రు జననము వెలసెన్. 47

క॥ ఆతని కనుజులు మువ్వురు
ఖ్యాతిగఁ ద్రోతాగ్నులట్లు గలిగిరి గుణగ
ణ్యాతత విశుద్ధ యశులయి
బాగ్రితిగఁ దన్నుకరించు ప్రజలడరఁగఁ. 48

తే॥ రాముఁగని కోసలాత్మజుఁడెర్రజలంగ
భరతుఁగని కేకయాత్మజుఁడెర్రజి
తనియ లక్ష్మణ శత్రుఁఘ్నులను సుమిత్ర
నలుపురను గన్నయవ నీశుఁడెలుపవశమె?. 49

నీ॥ మొలచిలుగజ్జలమోత చిందులుతొక్కఁ
గాక సుఖంబులు కదలియాడ

విరుదుసూపెడు వేడ్క పేరెముల్వారంగ
 మోముఁదమ్ముల సొంపు ముద్దుగులుక
 విరుదుమాటల తీరు గరువంబు తొనఁకింప
 మురిసియాడెడు తీవి యరుదుఁగొలుప
 విలునమ్ములనుబూని విడుపుపట్టులఁజూపు
 తెఱఁగుపోడితనంబులెఱుకపఱుప.

తే॥ రాచపట్టుల కుఱవగు లక్కనంబు
 లనుదినంబును వెగ్గలంబగుచుఁదనరఁ
 జిఱుత తనముల బుడుతలు చెలువొనంగ
 రాణి వాసంబు దశరథరాజునలరె.

50

ఉ॥ విద్వేలయందునేర్పు, విలువిద్వేల యందునఁదీర్పు లొప్పఁదా
 ముద్దిగఁగూడి సద్గుణములుల్లసిలంగ నెనంగుచుండఁగఁ
 ముద్దుగ నల్వరాత్మజులు ముచ్చటఁగూర్పఁగఁజేడు చిత్తమం
 దద్దిర! నాదుభాగ్యమిదియంచు ముదంబుధిఁదేలియాడఁగఁ. 51

విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులంగొనిపోయి యాగంబు గాచికొనుట.
 వ॥ ఒక్కనాఁడు దశరథుండమాత్య పురోహిత పౌరవర్గపరివృతుండై
 పేరోలగంబున నానావిధానంబుల బరికించునవసరంబున. 52

చ॥ పగతు వసిష్ఠు పై నలుకఁ బంతముఁబూని తపింప, దేవత
 ల్పగఁగొని భంగముల్పలువఁబాఁచి, త్రిశంకునిఁజేచ్చి స్వర్గముం
 దగులమువీడఁ దత్పరత ధైర్య సమార్జిత బ్రహ్మజ్ఞేజుఁడౌ
 తెగునరి గాధిసూనుఁడరుదెంచె నటంబొక సేవకుండనె. 53

శా॥ ఏమీ! కొకికుండేగుదెంచెనె, యహోయేమో విశేషంబు, రా

రే మీఱందలు తోడి తెత్తమితనిక రండంచుదానేగి, యో
స్వామీ! స్వాగతమే మహాత్ములకు? మీసాన్నిధ్యమేపార నీ
భూమిశాద్భుత పుణ్యగౌరవముదెల్పుంగాదె పూజ్యోత్తమా.

క॥ అని గౌరవంబు తనరంగ

మునిపతిగడు వేడ్కదెచ్చి పూజ్యపదమునం

దునిచిన నాతఁడు వలికెను

“జనవర! పనిపడియె రాగఁజనునె తెలుపఁగన్.”

చ॥ అనుటయుతేఁడు వల్కెనిటు“లార్య! వచింపఁగ సంశయంబె, నీ
మనమునఁగల్గు భావమును మానకతెల్పుము తీర్పువాఁడ న
న్నినకుల సార్వభౌముఁడని యెంచుము వీడుముసంశయంబికన్
బనిగొని చేయుమన్నపని బాయక చేయుటనేఁటిధర్మమే. 56

ఉ॥ తప్పఁగరాదు మాట యనఁదప్పట మాకులవృత్తి గాదటం
చొప్పుగరాజు వల్కముని యుత్సుకుఁడై వచియించెనిట్లు “మీ
యొప్పులకుప్ప రామతనయున్ సహలక్ష్మణు ధన్వివేగ, మే
మిప్పుడొనర్చు యాగమును నిమ్ముగఁగావఁగఁబంపు” నావుడున్

ఆ॥ వె॥ కొండవిటిగి మీఁదఁగూలిన యటులైన

దశరథుండు వేగ దపసిఁగాంచి

యార్య! విడువఁగలనె, యర్భకురాముని

విడిచి బ్రదుకఁగలనె, వినుము పూజ్య! 58

ఉ॥ రాముఁడు చిన్నవాఁడు పటురాక్షసకోటి నెదిర్చలేడు, సు
త్రామునిదాఁకు వారలకు రాముఁడులెక్కయె యాజియందు, గా
రామునఁ బాలబుగ్గ పనలారని బాలురు నిల్వనేర్తురే

యోమునిచంద్ర! నేను బటుయోధగణంబులఁ జేర్చివచ్చెదఁ.

స॥ అని దశరథుండు తనయభిప్రాయంబు నెఱింగించుటయు. 60

శా॥ మాటస్మృతనటంచుఁ బల్కితివహంభావంబుఁ జాటించి, యీ
యోటందెల్పుట నీక చెల్లనిఁకనయ్యో! మోసమయ్యెంగఁజే
మాటల్నేర్వనివాఁడె రాముఁడు దగంభావించి పల్కందగుం
బాటంపందగవేనిఁబోయెద జగన్మాన్యుండ! దీర్ఘాయువో. 61

మ॥ అనుచుందుర్భర కోపపూరిత మహాహంకార ముప్పొంగఁగెం
గనులంద్రిప్పుచు గిఱుమంచు సభలో గర్జిల్లుచుంజోవవే
గను, సంతంబృథివీశు చిత్తమున కెక్కందత్ప్ర)కారంబు స
న్మని వర్జ్యుండు వసిష్ఠుఁడుండెలుప సమ్మోదంబుతోఁగాళికుఁ

క॥ కొనితెచ్చి యుచితపూజలు
పొనరిచి శాంతాత్ముఁజేసి పుత్రులనొనఁగఁ
ఘనుఁడవ్వెశ్వమిత్రుఁడు
కనికర మెనఁగంగ వారిఁగని, కొనిచనియె. 62

అ॥ వె॥ తాతముందు రాజతనయులు వెనువెంట
నడచుచుండ నలపు పొడమకుండఁ
గతలుసెప్పెఁ దాతకమనీయ ఫాశితుల
నద్భుతంబులగుచు హర్ష మొనఁగ. 64

తే॥ అధిక తపమునఁ బడసిన యట్టివిద్య
లడరు నాయెడ శ్రీరామ! యందుకొనుమ!
బలయు, నతిబలయనఁగను బరగువాని
నంది సుఖయిత్రు, పుడమినేయడలుతేక. 65

తే॥ అనుచు నుపదేశమిచ్చి తానంచితముగ
 రామ సౌమిత్రులను గూడి క్రమముగాను
 సవన నిర్వాహ ప్రోత్సాహ చతురుడగుచుఁ
 బలుకఁ దొడఁగెను గథలనెవంబుగులుక. 66

మ॥ అదిగోచూడుడ యంగదేశమది, యత్యహ్లాద సంధాయి, యం
 దోదవేళ శంకర ఫాలభాగనయనోద్భూతాగ్ని సందాహము
 ద్యద హంకార వికార కారికతులోద్యనోహ సంధాయికి
 స్మదనాసాధు విధాయికందువలనక భాషింతురంగంబుగాన్.

చ॥ అరయుదె రామభద్ర! యొక యత్సుండు మున్నును కేతనామకుం
 డిరవుగ బ్రహ్మ మెప్పుమెయి నింపుగఁదాటకఁ బుత్రిగాంచె, న
 య్యురుకుచఁ బెండ్లియాడె మనసొప్పగ నుండుండు, వారికిందగం
 ధరకుభరంబుగాఁ గొడుకు దాంభికుఁడొక్కఁడు పుట్టెనీచుండె.

ఉ॥ ఏచిన దుర్గుణంబుల డరింపఁగఁదల్లికిఁ దోడునూపి మా
 రీచుండు రాక్షసుండగుచురేఁగి, పురంబులుదోచి, కాల్చు, నా
 నీచయుఁబూరుషాదిని వినిందిత తాటక వృద్ధనత్వయై
 చూచు జగంబులంజెఱువఁ, జూడుము దాని వధింపరాఘవా!

వ॥ అనుటయు శ్రీరామచంద్రుండు స్త్రీవధమహాపాతకంబని చింతింప
 విశ్వామిత్రుండు “పాపాచరణ, పరాయణులగు స్త్రీలను వధి
 యించుట పాపంబుగాదని పురందరనిహితయైన వసుంధరా
 పరాధ ధురంధరయగు వైరోచనీ మంధరా వృత్తాంతంబును,
 జనార్దన విదారితయగు భార్గవ జననీవృత్తాంతంబును దృష్టాంతం
 బుగా నిరూపించి మహాపాతకీయగు తాటకను సంహరింప నియ్య

కొలిపె నయ్యవసరంబున.

70

మ॥ కనియెన్ ఘాతుక వన్యసత్వదళన క్రవ్యాంత్ర భృద్బాహుకన్
ఘన పాదోద్ధతఘాతనిర్మథిత నానాభూత సంఘాతకన్
వినయాపేత విరుద్ధహాసరచనా విజ్ఞాతదుర్జాతకన్
జన హృద్భీకర సత్త్వధావన ప్రదృశ్య న్నాటకందాటకన్. 71

ఉ॥ చూపులుగాధి సూనుపయిఁజొప్పడ సింహియుఁబోలెగర్జిలం
దాఁపునఁజేరి బెగ్గిలుచు దాశరథింగని పోతనహింప, నా
భూపకుమారుఁడుగ్రుండయి పూన్కిశరాసన మెక్కుడించి, యా
పాపపురక్కసింబెలుచు బ్రాణములూడఁగఁగూలనేసినఁ. 72

చ॥ మునివతి సంతసించి తనముచ్చటఁదెల్పఁగ హెచ్చువేడుకం
గనుఁగొని రామచంద్ర! ననుఁగాచిన ధన్యుడవయ్య! నీవు నీ
కనితరసాధ్య జృంభక ముఖాస్త్రములిత్తు భృశాశ్వదత్తముల్
కనుమని యింద్రునానతినిఁగానుపదేశమునిచ్చి యంతటఁ. 73

వ॥ ముందునకుఁ బయనంబు సాగించుచు, శాంతసత్వ శరణ్యంబును,
బ్రహ్మ తేజోవిలసితంబును, బ్రహ్మలోకమోయన నొప్పుదాని
నొక్కయాశ్ర మారణ్య ప్రదేశంబుంజూపి విశ్వామిత్రుండు దాశ
రథుల కిట్లనియె. 74

చ॥ పరగఁ బ్రసన్నమూర్తులు తపః పరతంత్రులు బ్రహ్మలియ్యెడం
బరగుదు, రిందు వామనుఁడు పాధియుతుండు తపంబుసేసి, నీ
తరుని కగంబు నీలమయి తద్దయు నాశ్రమసీమఁబొల్చి, యం
బర తలచుంబి శాఖమయి భాసిలులోకముఁగొల్చుకై వడఁ. 75

చ॥ అని రసపూరముల్దారలు నద్భుతగాఢలఁదన్నమాని, కా

ననగమన శ్రమంబులు మనంబునఁ దోచకపోగ, రామల
 త్కృణులు ముదంబునన్నడువఁ గౌశికఁడుందన యాశ్రమంబుఁ జే
 రెను సవనంబుఁ దీర్చుటఁగుఱించి ప్రయత్నము సేయువేడుకన్

చ॥ శృతసవన ప్రయత్నఁడవిగీతుఁడు గాధిసుతుండువేల్వ, దు
 వ్వత, రుధిర పృథ్విఁత ఘటంబుల నెత్తినఁగ్రుమ్మరించి, ప
 ర్వత శిఖరంబులంబటిచి, ఘక్కున నవ్వచు గేలిసేయుచున్
 గృతకరతాడనుల్కరము కీడొనరింపఁ దలంప రాక్షసుల్. 77

చ॥ బిరబిర సంభ్రమించుచటవీసలి మోగిఁగఁగ శిష్యసంఘముల్
 పరుగులు వాటి రామునకుఁ బాపినిశాచర క్రూరకార్యముల్
 మఱిమఱిఁదెల్పి పార్థివకుమారక! బ్రోవవె యంచువేడినం
 దిరముగ రామలక్ష్మణులధిజ్యశరాసనులైరి కావఁగన్. 78

ఉ॥ ద్వారములందునిల్చి, తఱివేచి, పథంబులుగాచి రక్కసుల్
 బీరములెల్లఁగోల్పడుచువేగమ దిక్కులుపట్టి పాఱఁగం
 గూరిర శరంబులందొడిగి కూల్చి సుబాహుని నాహవోద్ధతున్
 వారిధిముంచె బాణమున వంచకునొక్కటఁ దాటకాసుతున్.

స్వయంవర వృత్తాంతమును విని విశ్వామిత్రుఁడు రామ లక్ష్మణులతో
 విధిలకుఁ బయనంబగుట,

తే॥ సవనమునుదీర్చి యవభృథస్నాన మహితుఁ
 డగుచుఁ గౌశికఁడెదఁగడు నలరుచుండ
 జనక భూపతి చాటించెఁ జంద్రీవదన
 కలరు సీతకు వెలయ స్వయంవరంబు. 80

చ॥ సిర తర పారుషంబు, పటుతేజము, దోర్బల మొప్పురాఘవుం

ధర వెలుంగింప నొప్పెనఁగు ధర్మ పథఁబది యంచునెంచి, తా
నిరువురనన్నదమ్ములను నెంతయుఁబ్రీతినిఁజొత్తహించి, రం
డరుగుదమంచుఁ దోడుకొని యర్గుచుఁబల్కుఁదొడంగె నివ్వెధిన్

ఉ॥ కూరిమి మీఱఁగా మిథిలకుంజని, యందున్మౌళాలసూసులే
పారఁగఁజూపు పౌరుషము, నచ్చపువేడ్క స్వయంవరంబుఁగ
న్నారఁగఁ గాంచివత్తము, రణంబులమిన్నలు రాజపుత్రుల
వ్వారిగ వత్తురచ్చటికి, వారల మేలుదలంపమీకగున్. 82

ఉ॥ భాసకులవతంసమ! సభాంతరముల్ సార, నందుబాణసం
ధాసములేని, శూరజనతంత్రములేని, కవీంద్రకావ్యస
మ్మసములేని, పండితుల మాన్యవివాదములేనిఁ జూడనొ
దాసమనోనిరూఢి, పటుధైర్యము చేకులునెట్టివారికిన్. 83

తే॥ కూర్మి మిథిలాపురంబుఁగన్గొనఁగవచ్చు
రాచమూఁకలఁజూచి సంబ్రవడవచ్చు
సీత చిత్తంబు రంజిల్లుఁ జెలఁగవచ్చు
మీకు శుభమగుఁ బోదము మిథిలకిపుడు. 84

మ॥ అనుచున్నొని కులవతంసుఁడటవీయానోద్గతాయాన సం
జనితోద్యద్గురు తాపనోదన కథాసల్లాపసంసేవ్యుడై
ఘనమౌ స్వీయచరిత్రముండెలుపుచుం, గాంతార మార్గంబునం
జనియెన్ శోణనదంబుదాటి యవలన్ స్వగ్గాపగంజేరఁగన్.

శా॥ రంగత్తుంగ మహీధ్రశృంగ విదళత్పాంచత్త రంగంభువిన్
బొంగంబారుచుఁ బొంగుమీఱ జగముప్పొంగందగంజెంగలిం
చంగం బైరులు ప్రోదినేయుచుజనుల్ శ్లాఘింప, రంగారునా

గంగంగంచి రఘూద్వహండు మురిసెంగంభీర భావంబునన్.

వ॥ అంత రామచంద్రుండు ఖశికసుత నివేదిత భాగీరథీ పవిత్ర చరిత్రుండును, అనేక ప్రకార సంస్తూయమాన త్రిపథగాన్వరూపుడును, దజ్జహ్నవీతోయావగాహ పవిత్రితగాత్రుండును, నగుచు దాని నుత్తరించి యరుగుచు, గాధినందనునిచే విశాలాపుర వృత్తాంతంబునెఱింగి, యందారాత్రి కడప మఱునాండు మిథిలాపుర గమనోన్ముఖులై చనుచుండు నవసరంబున. 87

చ॥ మెఱపు తెఱంగు దోచ, మిఱుమిట్లుగొనంగనుదోయి, తఱ్ఱమంచిరవుకొనంగ నింతియయింపు దల్లిర్వంగ నొప్పుచున్నయా గరిత మొగంబుఁజూడగనె గౌతమపత్ని యహల్యయంచు, మున్ సురపతి మూలమివ్వధికి నుమ్మనిగాధిసుతుండు తెల్వంగ. 88

ఉ॥ రామ! జయాభిరామ! కృతరాక్షస దౌష్ట్యవిరామ! శ్రీపదాంభోరుహ చింతనాకలిత పూర్ణసుకామ! నమోస్తుతే, భవద్ధీర పరాక్రమ ప్రథిత తేజముగన్గొన మానవాళికిం ధారుణి సాధ్యమానె? విబుధావళి పూజ్యము నీచరిత్రమా. 89

వ॥ అని శ్రీరామచంద్ర మహిమంబు నానావిధంబులఁ గొనియాడుచున్న యహల్యవృత్తాంతంబు నమగ్రంబుగ, నివేదించి, తదాశ్రమంబున సపర్యలంది విశ్వామిత్రుండు రామ లక్ష్మణులంగూడి మిథిలోపకంఠంబున జనక యజన భవనంబునకరుగ, నందు జనకుండు వారల యధావిధిసభ్యర్చింప, నిమికుల పురోహితుండైన శతానందుండు విశ్వామిత్రుంజూపి రామునకిట్లనియె. 90

ఉ॥ పుట్టువుచేత క్షత్రియుండు పూజ్యమహర్షి వసిష్ఠనాశ్రమం

బట్టె ప్రవేశమునలిపి, యమ్ముని పుంగవుపూజలంది, తా
నెట్టులొ కామధేనువును నేవునఁగొంచుఁ జనందలంచి, య
ప్పట్టున బ్రహ్మతేజమును బట్టుదలన్గడియించెఁ బూజ్యుడై . 91

తే॥ అనుచుఁ బొగడ శతానందమునివరుండు

హరమందుచు నారాత్రి యచటఁగడపి

వేఁకువనులేచి నియతి. వేనెలుఁగుఁగొలిచి

యర్ఘ్యమొసఁగుచుఁ బూజించె ననఘుఁడగుచు. 92

చ॥ మునిపతి రామ లక్ష్మణులపూర్వమనోహర మూర్తులై తను
వెనుకొనివచ్చుచుండఁ బురవీధినినేగుతఁజింబురాంగనల్
గొనకొని మూఁగి యచ్చెరువు గూరఁగ విచ్చినకల్వకన్దవం
దొనకు జిగిన్వినీలమగు దుప్పటిఁబర్చి దారియంతటన్ . 93

వ॥ అప్పుడు విశ్వామిత్రుండు రామ లక్ష్మణులంగాంచి “యిప్పట్టు
ణంబు జన్మంబుసేయ సమకట్టు జనకమహారాజునకు రత్నగర్భ
యగు భూదేవితేఁ బుత్రికగా నొసంగఁబడిన సీతయను కన్యా
రత్నంబునకు సూతికా గృహంబు, ఆమె మహిమంబునన్య
సామాన్యంబు. 94

చ॥ వనన మెఱుంగ నంబునిధి, వాసిగఁ బీతముమేరు భూధరం,
బసదృశ హరవహా సగర సంతతి సద్గతి మార్గబంధువై
యెసఁగు విభాసి సింధునది, యిమ్ముగనాదివరాహదంష్ట్ర యిం
పొసఁగు విలాస పర్వతము, నొప్పుగ సీతకు లోకమాతకున్ . 95

తే॥ సీత యిప్పుడు సొగసుల మాతయనఁగఁ

బొలుచుచుండును బంగారు పూడెవోలె

వెలయనెలజవ్వనంపుటప్పొలఁతి రాజు
నుతుల మనముల రంజించు సుదతియయ్యె. 96

తే॥ జనకునింటను శంకరు చాపమొండు
పరగు, దుష్కరమయ్యది సురవరులకు
దానినెక్కిడు ఘనునకుఁ దనయనిత్తు
ననుచునారాజు పణముగా నునిచెదాని. 97

క॥ అనుచున్నుని వరుఁడల్లన
చనియె సుధర్మావిభూతిఁ జనున్మపు సభకుఁ
గనిరన్నదమ్ములచ్చట
ఘనమగు శివధనువు కొండకరణిని మెరయన్. 98

చ॥ పరగ సభాంగణమ్మునను బ్రజ్ఞయఁదేజము నై భవంబును
నైరయఁగఁగూరుచుండి ధరణిందమ కీడుదొర్లలారెయం
చెఱుఁగఁగ మీసలున్నులుపుచింతికి సీతకునేనె కాంతుఁడం
బరువున బల్మిమైననెడు భంగిని రాజకుమారులొప్పగన్. 99

ఉ॥ రాజపురోహితుండట విరాజ దుమేశుశరాసనంబు, ను
త్రేజితమైనదాని, వినుతింపఁగఁ బూజయొనర్ప, తేఁడు వి
భ్రాజిత వైభవోన్నతుల రాజకుమారులఁగాంచి పల్కె “స
ద్రాజినుతింప సీతను శరాసన మెక్కిడు వానికిచ్చెదన్. 100

చ॥ అని పలుకంగ నొక్కొకరాధనువెత్తఁగ నెంతయంచువే
గనుదరియంగఁబోయి, తమకొఁగిటి కబ్బకయుంటఁజూచియే
మనియన నోరురాక, బిగువంది కదల్పఁగఁ జేతఁగాక, సె
మ్మనములఁజింతలుప్పతిల,మాయురె! మోసమటంచు నెంచుచున్

సీ॥ బిగువు చిక్కక కొందఱగలించి యగలించి
కదలికఁ గనలేక కడకుఁబోవఁ
జాట్లు గిట్టునఁజాట్టి నెట్టుటకనువుగా
కట్టెకొందఱు వెన్కకరుగుచుండ
నూపిరిబిగఁబట్టి యుబికించి కొందఱు
ముక్తిముందుకుసాగి మ్రొగ్గతిలఁగ
సవరించుకొని చక్కసాము చూపెడుభంగి
నిగుడి పట్టాదవక నీల్గిపడఁగ.

తే॥ తూచి పట్టంగఁ జాలక దూలిపడఁగ
రాచకొమరుల జతనంబులూచుపోవఁ
దలలువంచిరి సిగ్గుచే ధరణిపతులు
ధరణిసుత, మేడపై నుండి తఱచుచూడ. 102

క॥ తమచేతఁగాని తనముల
గమనించక మోసమనుచుఁ గార్చుకమునకుఁ
నెమకుచు వంకలు జనకుని
కృమమిది సరికాదటంచుఁ గడఁగిరి చనఁగన్. 103

ఉ॥ అంతట రాముమోము కుశికాత్మజుఁ డాదరమొప్పఁజూచి “నీ
వెంతయునేర్తు తెమ్మిచట నేడ్వఁజూపి పరాక్రమమ్ముఁ దా
నింతి వసుంధరాసుత వరింపఁగ భాసిలు వాడవై తగం
బంతము తీర్చుకొమ్మనెడు” భంగినిఁ దెల్పఁగ సైగసేసినన్.

ఉ॥ సాధువువోలె రాజసుత సంఘమునందొక మూలనుండి తే
జోధికుడైన రాఘవుఁడు చుల్కనలేచి ధనుస్సమీపమున్

మోదముతోడఁజేరి జనముల్బుదినచ్చెరువొందిచూడఁగా
గాధినుతుండు చిత్తఫలకమ్మున దీర్చిన యట్లుధీరుడై. 105

శంకర! భక్తమానసవశంకర! లోకవినింద్యదుర్యశః
పంకమునందుఁద్రోయుదె శుభంకర! నీదు కృపాకటాక్షవీ
హ్లాకితునన్నుఁ బ్రోవుమభయంకర! నీధనువెక్కుడించి, యీ
యుంకువఁదీర్చి, పేర్చి, యశమొందఁగఁజేయుమనీకుమ్రెక్కెదన్

మ॥ అనుచుఁ శంకరు నామకీర్తనముచే నగ్గించి, చాపంబు నె
క్కిను తేజోబలధుర్యుడై నిలిచి, యంగుష్ఠంబుఁగీలించి, చ
క్కన చేసాచి గుణంబునందుకొని సాగందీసి సంధింప, ఘ
ల్లనఁజాపంబు తునింగెనట్లు జలధుల్పోగంగనానోయనఁ. 107

క॥ పొంగుచు జానకి బిరబిర
నంగజ శరమట్లువచ్చి హారముమెడవే
యంగను రాముండు మెరసెను
దొంగకుఁ దేలుట్లినట్లు దొరలు తొలంగఁ. 108

తే॥ జనకభూజాని యంతట జయజయధ్వ
నులు చెలుంగఁగ హర్షంబువెలయ మదిని
రామచంద్రుని పెండ్లివార్తలనుదెలిసి
పిలువఁబంచెను దశరథుం, గలిమిమెరయ. 109

తే॥ రాజు వెలయింపఁ బట్టణరాజమందు
వేడ్కలలరంగఁ గొంగ్రొత్త వింతలలర
సౌరులను దీర్పమురిసిరి పౌరులెల్ల
రాచనగురునఁ బెండ్లిసంభ్రమముమించె. 110

ఉ॥ వించునె వేడ్కరామునకుఁ బెండ్లి యటంచును, సంతసించి, యూ
హించి శుభమ్ము పంక్తిరథుఁడెక్కుడు వైభవమొప్పవేగ నే
తెంచి విదేహరాజనుమతించిన రాజగృహంబుఁజేరి, భా
సించెడు రామ లక్ష్మణులచెంగటఁ గౌశికుఁగాంచి రంజితె.

ఉ॥ ఎవ్వనికీర్తి గేయమమరేంద్రు పురంధులగోష్ఠిఁ బూజ్యమై
యెవ్వఁడు తండ్రి శ్రీశునకు, నెవ్వనిచేత ధరితి)సాధ్వయా,
నెవ్వనిచేత నింద్రుఁడుత్యజుచె సురాసుర యుద్ధసంకటం
బవ్వసుధేశుఁడిద్దశరథార్యుఁడు పూజ్యుఁడు రాజకోటికి. 112

న॥ అని బహుముఖంబులఁ గొనియాడంబడి దశరథుండు సపురోహి
తుండు జనకరాజాభ్యర్చితుండై సుఖంబుండెంత. 113

తే॥ మఱుదినంబున గోదాన మంగళంపు
విధులు నెఱవేర్చి ఋషివరుల్బుధులుపొగడ
దశరథాత్మజులకుఁ బెండ్లి ధర్మవిధిని
వెలసెఁ జారోహితుల్వేదవిధినిజరుప. 114

ఉ॥ ఆయత్రబ్రహ్మ ఘోషములు హాయిపొనర్పగ, వాద్యఘోషమా
ప్రాయతఁగూర్ప, మైధిలనృపాలుఁడు సీతను దారవోసె ని
“ప్లీయమసీత, నాదుసుత, యిచ్చితిరామ! గ్రహింపు, సౌఖ్యసం
ధాయక ధర్మ నిర్వహణ తత్పరయై యెడఁబాయకుండెడుకా”.

తే॥ ఒక్కగుణమును ధనువున నెక్కుడించి
పరగ సీతను రాముఁడు పరిగ్రహించెఁ
బెక్కుగుణములు జనకున కెక్కమెలఁగి
లక్ష్మణుఁడు పొందెనూర్మిళరాజవదన. 116

తే॥ భరత శత్రుఘ్నులలకుశధ్వజునివలన
మాండవీశుని కీర్తులనొంగఁగాంగ
నలను బరిణయమాడిరి వెలయనపుడు
దశరథుండందె మోదమత్యంతముగను.

117

—: పరశురాముఁడు శ్రీరామునడ్డగించి పరాభూతుఁడగుట. :—

ప॥ అనంతరంబు దశరథుండు వధూవర సహితుండై జనకమహారాజు
స్వీక్షించి యయోధ్యకుఁ బయనించువాఁడు మధ్యేమార్గంబున
రోషవివశుండును, భీషణమర్వార పరాక్రముండును, తపస్సము
చిత పల్కలవసనుండయ్యు, వాసనావశంబున నాదర్శిత యుద్ధ
శ్రద్ధుండును, నగుభార్గవరాముంగాంచి సందర్శన మాత్రాపగత
హర్షుండయ్యు, ఋషివరులతోడ నివహిత సపర్యుండై కుశలం
బడిగిన నాతండు దశరథుపల్కు వినిపించుకొనక శ్రీరామున
వలోకించి యిట్లనియె.

118

శా॥ ఓరీ! త్పత్రియవంశపాంసనుఁడ! గర్వోదేకముంజెల్లె నౌ
రారా! నీకిది యెట్టులొప్పె, సమదవ్యాసారదుఃత్పత్రియ
స్థానానోకహఖండనోగ్రపరశుస్వాయత్త సర్వసహం
ధీరుం భార్గవరాములెక్కగొనకే తీండింపనారా! భువిఁ. 119

ఉ॥ ఎన్నఁడొమూలవేసి పరికింపని తుక్కుటి విల్లువిర్వసి
కున్నదె కీర్తి రామ! యిదిగోయిది వైష్ణవచాపమెత్తి న
తన్నుత పీర్వబాహుబల సంపదఁజూపి జయించునన్నులే
కున్నఁబదంబు నేన్గదుపనున్నది నీకును నాకు వైరమున్. 129

మ॥ అని యత్యంత ప్రవృద్ధరోషుఁడయి పెల్లొక్కొక్కముంజూపఁగం

గని రాముండు ప్రసన్నభావమెనఁగఁగాఁబల్కె “నోభార్గవా!
చనునే నన్నుఁబరీక్షిసేయ, నటులే సంధింతుఁడే తెమ్మునీ
ధనువం”చుఁగొని“యెక్కువెట్టెదనిఁకంధన్వాత్మ వీక్షింపుమా!”

క॥ అని యెక్కువెట్టి భార్గవుఁ
గనుఁగొని మునివర్య! యిదిగో గాదిఁకనిలుపఁ
విను శ్రీరాముని బాణం
బనియాతనిస్వర్గగతికి నడ్డుగనాఁటెన్. 122

తే॥ పరగ రాముండు గుణమును బట్టిలాఁగ
ధనువునందున వక్రత తనరె మివుల
భార్గవునియందుఁ జక్కనై పరిథవిల్లెఁ
గడు విచిత్రము పెద్దలఘునలె యరయ. 123

తే॥ కడఁగి శ్రీరాము గమనంబుక్షణమె యడ్డి
పరశురాముండు పరగతిఁబాసె నహహ!
యించుక యొకండు పెద్దలఁగొంచెపఱుప
నడరి యనురూపదుష్ఫలంబందకున్నె. 124

తే॥ పరశురాముని యానన ప్రతిభతొలఁగఁ
డేజమొక్కండు శ్రీరాము దివ్యతనువు
నందు నొక్కటఁజేర నయ్యనఘమూర్తి
రమణ నొప్పారె, భార్గవరాముఁడరిగె. 125

ఉ॥ చింత తొలంగఁగా బ్రదుకు జీవుఁడ! డెందమ శాంతినొందుమం
చెంతొగఁ దండ్రిసంబ్రపడి, యెక్కుడు ప్రేముడి రామచంద్ర! య
త్యంత శుభమ్ము నీకనుచు, నబ్బురమందుచునుచ్చి మూర్ఖునం

జింతలవీడి యెల్లరును జేరియోధ్య ముదంబుతోడుతఁ. 126

తే॥ చెలుములలరఁగ ముద్దియల్ సిగ్గుతోడఁ
జేరి యవ్యక్త భావ విస్మితలుగాఁగ
లలిత భావాభిరామ సల్లాపములను
రాజ తనయుల నాద్యహారసముగొలిచె. 127
—: ఆశ్వాసాంతము. :—

ఉత్సాహము:-రామచంద్ర! కరుణాబ్రోవరాదె జగము రక్షకా!
తామసింపధర్మమగునె తల్లడిల్లలోకముల్
నీమహా విభూతి జగతి నిర్ణయింప శక్యమే
కామ భోగ పరత నిన్నుఁగాంచఁగలరె మానవుల్.

గద్యము:-ఇది శ్రీభారద్వాజ గోత్ర పవిత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, రాఘ
వాచార్య ద్వితీయ తనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణాకటాక్ష
లబ్ధ కవితా విస్ఫురణ, కాండ్వారు సరసింహాచార్య విరచి
తంబైన రామరాజ్యంబను మహా ప్రబంధంబునందుఁ బ్ర
థమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

—: శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః :—

★ రామ రాజ్యము. ★

(ద్వితీయా శ్వాసము.)

శ్రీరామునకు యశానరాజ్య పట్టాభిషేక ప్రయత్నము, దానిభంగము.

ఉ॥ శ్రీకర సద్గుణ ప్రకర శిష్ట జనోత్కరనుత్యమాన ర
 త్నాకరధీరరామ విభుధార్మిక తత్త్వప్రహృష్టపారవ
 రైక మనోనిరూఢ ప్రకటికృత భావసమాహితాత్ముడై
 ప్రాకట యశావరాజ్య పదభద్రునొనర్పదలంచి యాత్మలోన్

చ॥ దశరథుఁ డొక్కనాఁడఖిల తంత్రసమర్థులు మంత్రవిద్యులొ,
 ప్పెనఁగు పురోహితుండు, ధరణీశులు, పౌరులు, కొల్వుదీక్షియిం
 పెనక మెసంగి యొప్పుతటి, నెంతయునుత్సుకతన్వచించె “నో
 యసదృశశేముషీమహితులార! వినుండు మదీయవాక్యముల్. 2

చ॥ ఎఱుంగుదురెల్లవారు ప్రజకింపగు ధర్మపథంబునందు ను
 స్థిరతర కీర్తి కాములయి తేజము పర్వంగరాజ్యపాలనం

బురుకరుణాయుతుల్పలిపి యొప్పిరి మానధనుల్మదీయుల
క్కరణిన నాదుపాలనముఁగంటిరయంచు మదిదలంచెదఁక. 3

చ॥ ప్రజమదికింపుగాని పరిపాలన యొప్పదు లోకమందు, నా
భుజబలపౌరుషంబులిక మున్నటిచొప్పలె, దేహముంజరా
భజనముచేతఁ గీడ్పడియెఁబంక జవండము చంద్రికంబలెన్
నుజన వతంసులార! దయఁజూపుండి నాయెడ విశ్రమింపఁగన్. 4

మ॥ నకల క్షుత్రియ గర్వభంజన యశశ్చండుం, దృటిన్ భార్గవున్
వికలప్రజ్ఞనొనర్చి భంగపఱుపన్విఖ్యాతశౌర్యుండు భా
వుక సౌజన్యదయాప్రపూర్ణుండు సుధీపూజ్యుండు రాముండు, మా
మక సింహాసనమింక వానికొనఁగన్మన్నింపఁగా వేడెదఁక. 5

తే॥ తేనిపలుకులు వినఁగనె మేనులలర
మొయిలుగనుఁగొన్న నెమ్ములుపోలె జనులు
కేకలుప్పొంగఁ జెలఁగిరి వీకలెనఁగ
రాచకొలువెల్ల జేజేలు రహివహింప. 6

ఉ॥ రాముఁడెమాఁకు రాజు రఘురాముఁడె తండ్రినుపాలకుండు, మా
రాముచిబోలు వాఁడున్యపరాజిఁ గనుంగొనఁ జిక్కఁబోఁడు శ్రీ
రామముఖాంబుజంపుమకరందముఁ గ్రోలిమదించుమామనః
నీమలుపొంగి రాఘవుచిక్షేరక యన్యులనిచ్చగించునే? 7

క॥ అని కొలువుదెలువ దశరథుఁ
డను మోదముతోడఁ బ్రజలననిచి రయమునన్
మునివరు వసిష్ఠుఁగనుఁగొని
వినిపించె ముహూర్త మొకటి వేగఁదెలుపఁగన్. 8

వ॥ అనంతరంబు దశరథుండయోధ్యాపురంబున వాడ వాడలను బార
వరులు గుమిగూడి శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహోత్సవ సందర్భన
జాతకుతూహలులై ముచ్చటించుకొనుచు నానందాతిరేకంబున
నుప్పొంగుచుండఁ దాను ద్విగుణీశృత హర్ష ప్రకర్షుండయ్యు ను
మంత్ర) వ్రముఖ మంత్రవద్యులంగాంచి యిట్లనియె. 9

తే॥ “పుడమినేలెడు క్రమమును విడంగలేదు
తాపసాశ్రమములకేగఁ దలఁపలేదు
బాలుండగు రామునింతగఁ బ్రజలుతవిలి
యాశ్రయింపఁగఁగతమేమొ యరుదుమదికి.” 10

వ॥ అనుటయు మంత్ర పుంగవులిట్లనిరి 11

తే॥ “దేవ! యేమిందుఁ జిత్రిము! సీవ భూమి
నేలుచుండఁ గుమారు భజింతుగ్రాక
చంద్రునిడనాడి యాశ్రయజలధిఁగాలువ
డప్పివడియుఁజకోరకంబొప్పుకొనునె”. 12

తే॥ అంత దశరథుఁడానందమందియిపుడ
రాముఁ బిలిపించి పట్టాభిరాముండవగు
మనుచు పచియింపఁ గౌసల్యకరయఁబలికి
సిద్ధపడుచుండె మఱునాఁటి శ్రీయమునకు. 13

మంధర కైకకు దుర్యోధలునేసి రామునరణ్యమునకుఁ
బంపునట్లుచేయుట.

ఉ॥ పొందుగ వాడవాడ జనపుంజములెక్కడు పొంగుచుండ, సం
కల్పందన మందిరంబొయన రాజగృహంబు వెలుంగుచుండఁగ

న్విందుగఁగాంచి మంథర వినై రఘురాముని పట్టమంచు, వే
గందుమికై హఠాత్తుగను గైక గృహంబున నోర్వలేమిచేక.

ఉ॥ పొంపిరి వోవనబ్బురము పొందికలల్లఁగ నేర్చుకుబ్బ, భా
వింపఁగరాని పోకడ వహించి వచించె “నిదేమికై క! యూ
హింపవు నీదుశ్రేయమును నెల్లరు నీవలెనుందురంచు, భా
వింపుము రామరాజ్యమున నెన్నఁగ బానిసవై తివక్కటా! 15

చ॥ అనుటయుఁగై క సంత్రమమునంది యదేమియొ తెల్పుమన్న, నా
వనిత యిదేమిచిత్రమిఁకఁ బట్టము రామున కెల్లియంచు శో
భనములు తీర్వఁబట్టణము భాసిలు చుండుటఁగాంచలేదె, కా
మిని! ప్రియుఁడెంతసేనె దమిమించఁగ మోసమెఱుంగలేవనక.

ఉ॥ “సంతసమయ్యె నామనికి సంత్రమమెందుకు మంథరా! ధరా
కాంతుఁడు రామభద్రునకుఁగై కొని పట్టముఁగట్టుచుండెనం
చెంతయువేడుకందెలుపునింతికి నీకిపుడేమియాయనోఁ
గాంతముఁ జంద్రహార మిదిగై కొని సంతసమందుమం”చనక.

చ॥ పకపకనవ్వి యక్కపటవర్తనయిట్లనుఁ “గై క! మేలు నీ
విఁకఁగడు ధన్యురాల విలనేలఁగ రాముఁడు, నీనుతుండు బా
యక రఘురాము పాదములయందును, నీవును గోసలాత్మజా
నికటమునందు దాస్యమున నిందితులౌట యెఱుంగవేలకో. 18

చ॥ ప్రియుఁడని నమ్మియుంటి పతిప్రేమకు లక్షణమిద్దియేమొ, కే
కయన్మపు చెంతకున్ భరతుగాదిలి వుత్తుని సాగనంపుటీ
నయముగ రాము పట్టముమనంబున నిల్పియకాదెముగ్గ! యీ
వయిక నెటుచూచినంజెడితి వారకనీకు శుభంబుగల్గునే? 19

చ॥ అనుటయుఁగేకయాత్మజ ప్రయంబున మంథరకిట్లువల్కె, “రా
ముని సుగుణాభిరాముని విమూఢ! యెఱుంగక పల్కెదిట్లు, నా
తనయుఁడు పెద్దవాఁడు కడుధార్మికబుద్ధిఁ దలిర్చువాఁడు న
న్ననయము తల్లికంటెఁ గడునర్మిలఁ జూచుఁదలఁక నేటికిన్”.

ప॥ అనుటయు మంథర తోఁకదొక్కిన త్రాఁచువలె మండిపడుచు,
నిట్టూర్పుచుచుచు, గూర్గనారాచంబులంబోని చూపులని
గుడించుచు, సృష్టిమునుంగునట్లు దీర్ఘాలోచనసేయుచు నిట్లనియె.

చ॥ “అవునిది పోలు నీమదికి నర్థముకాదిపుడేమి పెప్పినన్
సవతికి నూడిగంబాదిగి నల్పెడు నాఁడు తలంతుగాని, యో
యువిద! నుఖంబులందు మిఁకనుండఁగ రాదిటఁబోయివత్తు, నీ
కవగతమానె ధర్మము సమంచిత పద్ధతి బోధసేసినన్.” 22

తే॥ అనుచు మంథర తన కోపమడఁబలికి
యరుగుచుండఁగ “నెచ్చెలి! యరుగవలదు
నాకు నియ్యది యెట్టుల న్యాయ్యమగును
‘దెలియఁబలుకుమ’” యని కైక పలుకరించె.

తే॥ అంత మంథర దుర్యోధమెంతొ సలుపఁ
గైక చెవియొగ్గి యెవ్విధిఁ గార్యమనియె
నెంతవారలసేనియుఁ జెంతఁజేరి
చెప్పమాటలుచేటయి చెఱుపకున్నె.? 24

ఉ॥ కజ్జముతీరుఁ దెల్పియరుగంగనె మంథర, కైక గేహము
ద్యజ్జనపాలుండప్పడు ముదంబునఁ జేరఁగ మందిరంబునం
దజ్జలజ్జేక్షణాయత శుభాంకముఁగాంచక చింతగూరఁగన్

ముజ్జగమొక్క పెట్టునను ముంచుకొనంగను దోచెనెమ్మదిన్.

ఉ॥ తోచిన నిందునందుఁగని తొయ్యలి కోపగృహంబుఁజేరుటం
జూచి యిదేమిరాయనుచు “నుందరి! పల్కవదేల తెల్పుమిం
దేచిన క్రొవ్వుచే నొరులొకించుక నిన్నుడికించి మందురే?
నీచతురోక్తులంబటపి నిల్పుమ చిత్తము తత్తఱింపెడిన్. 26

ఉ॥ సాములు పెక్కులింపొసఁగు, సోయగమొప్పగ హృద్యమాచు, నీ
మమ్మన సేవకుల్దవిలి మానితప్పత్తి నుపాచరిత్రు, నా
కమ్మున దేతవల్పొడ గణ్యయశస్కుడనై న నేను సే
మమొడఁగూర్చు దాసుడనుమానిని! యల్కవహింపనేలకో?”

చ॥ తనరఁగఁగోప తాప పరతంత్ర, కృశాంగి వచించెగై క, ‘యో
జనవర! యేల యీకపటచాతురి, ప్రేయసి నైతినేను, నా
కనవరతంబు గూర్తు విక నక్కటలుండునె మీకుమాయెడం
జనుము ప్రియాంగనాపరవశా! మెఱమెచ్చులు వల్కనేటికిన్.

ఉ॥ నమ్మితి నింతకాలము మనంబున నాశలు పిక్కటిల్ల, నా
నమ్మకమెల్ల బొల్లగుననంగ నెఱుంగక బేలనైతి నో
యమ్మకచెల్ల! గోముఖము వ్యాఘ్రమనంగను స్వప్తమయ్యెఁబో
పొమ్ము ప్రియుండ! నీప్రియులపోడిమిగూర్పఁగఁగాలమయ్యెడిన్”

చ॥ అనఁగనె తేఁడు మానసమునందున నివ్వెఱపై కొనంగ ని
ట్లను “లలితాంగి! యిప్పగిదినర్థముగాని తెఱంగున న్మదిం
గనలుట యేలకో, తెలియఁగన్వివరించుట పోలవొక్కా, నీ
మనమునఁ బేర్చుచుమ్మలికమాని వచింపుము వంతయేటికిన్. 30

చ॥ అనవుడు నాథ? యేమన గ నౌను నదృష్ట విహీనురాలికిన్

వినిచినయంత మేమనుభవించెడి దెయ్యది, కార్యముండునే”
యనుటయు “బేల! పల్కెదగునయ్యది యెంతటి దుస్తరంబునేనీ
బనిగొని నల్పువాడ వినుభామిని! సత్యము, నమ్మజాలవో. 31

చ॥ మఱి మఱి వేడు కోల్తెలుప మానిని యించుకమోమునెత్తి, నీ
వరయుగముండు మున్నటిది వారక తీర్పదలంతువేని, నే
డెఱుంగఁగ నాసుతుఁ భరతునేడెఱ రాజునొనర్చి, రామునిఁ
గుఱిగఁ జతుర్దశాబ్దములకున్నుని వృత్తి నరణ్యమంపుమా. 32

చ॥ పిడుగును బోలునప్పలుకు వీనులసోకెనో లేదో, వేగమే
పుడమికోఱంగి పంక్తి రథభూవరుడుత్కట మూర్ఖుడేలఁగ
న్వెడఁగగు కైక రాఘవుని వేగమ పిల్వఁగఁబంప, సేవకుల్
కడు వడి నేగి పిల్చుకొని కైక గృహంబునుజేర, నంతటఁ. 33

వ॥ “రామచంద్ర! మున్ను దండకంబున వైజయంత పురవాస్తవ్య
శంబరాసుర సంగర రంగంబున మీతండ్రి నాకు రెండు వరంబు
లోసంగియుండె, నందొకదానికి భరతునకుఁ బట్టాభిషేకంబును,
రెండవదానికి నీకుఁ బదునాలుగేడు లరణ్యవాసంబును గోరితిని.
పుత్రవాత్సల్య పరవశుండైన మీ జనకుండు ఇది యది యని
యేమియుం బలుకంజాలక మిన్నకున్నవాడు. సుపుత్రుండవగు
నీవు పితృవాక్పరిపాలనాదట్టుండవై తండ్రిని సత్య సంధుంగా
వింపుము. చతుర్దశాబ్దంబులు నీవరణ్యంబున మునివృత్తి నుండ
వలయు” నని కైక పలుకుచుండ నీషత్సంజాత ప్రజ్ఞుండగు దశ
రథుండు గద్గదకంఠంబునఁగై కంగంచి యిట్లనియె. 34

చ॥ పుడమి భరంప నర్హమగు పూజ్యగుణంబులు ప్రోత్సహింపఁగా

నొడయనిజేయ ధర్మగతి, నుల్లముచూచి నహింపదేని, నీ
కొడుకును రాజుజేయుమని కోరుట కొంతగుణంబయ్యెము, వే
రడవికి రామచంద్రుఁజనుమంచెటు లాడెనెనోరురాక్షసీ!. 35

ఉ॥ నిన్నుఁదలంచు నిచ్చలును, నిర్మలచిత్తుఁడు, బుద్ధిశాలి, న
త్సన్నతుఁడైన రాఘవుఁడు సంతతమున్నిను గారవించు, నో
రున్నదె వానిపై నొకటినొప్పమిఁ జూపఁగ లోకమందు, రా
మున్నయకోవిదునన్వనికిఁ బొమ్మని పల్కుట ధర్మమయ్యెనే?. 36

ఉ॥ నీతికిఁదావులేదు ధరణీశగృహంబులఁబుట్టిపెర్గిన
ఖ్యాతిఁదలంచఁబోదు హృదయంబునఁబెర్గిన యీనుపెంపున
భూతముపోలె పట్టి పరిభూతి యొనర్పఁగఁజాలునట్టి స్త్రీ
జాతి సృజించె దుర్విధి, విచారమునేయ ఫలించునేకటా!. 37

ఉ॥ అంతట రాముఁడిట్టులను నమ్మో! తమ్ముఁడు తేఁడు గాఁగ, నే
మెంతొగ సంతసించుఁ బరికింపఁగ నింతటి భాగ్యమున్నె? నా
కెంతొ శుభమ్ముఁగోరితి మదీప్సితసిద్ధికిఁ దోడ్పడంగ, వి
శ్రాంతికిఁ దావలమ్ము మునిసంగతి, యిప్పుని యొప్పుమీరదే.

చ॥ తనయులు తండ్రిమాట జవదాటుట లోకహితంబె, రాముఁడ
న్వనములనుండువాఁడ, రఘువంశమునన్నెడ దారిచెల్లునే?
జనకుని సత్యసంధతకుఁ జాలఁగ మెచ్చితిఁబోయివత్తు, నీ
తనయుని నాకుఁదమ్ము భరతార్జ్య నొనర్పుము రాజు, మాతరో.

చ॥ పనిఁగొని యేగువాఁడు మునిపల్లియలన్వసియించువాఁడు నీ
తనయుఁడు రామచంద్రుఁడు, నితాంతధురీణుఁడు ధర్మరక్షసే
యను భరతుండు, భూప్రజభయంబుదొఱంగి నుఖించుఁగాదె,

యో, జనని! మహాపకారణివెసంగుము, నీకృప యేమనందగున్

చ॥ అడలఁగనేల తండ్రి తనయా! యిటు సేయుమటంచుఁడెల్పఁగా
నడుగుకుమడ్గులొత్తుచునయంబున నేఁదలఁదాల్చి సేయనో
పుడమిభరించి భోగములు పొందు తలంపులకన్న సద్వృత్తం
బడవుల విశ్రమించుటది యారయ నిత్యసుఖంపుఁద్రోవఁచూ. 41

ఉ॥ నీతలఁచేమొగాని ధరణీతలమెల్ల సుఖించుఁదల్లి! ప్ర
ఖ్యాత విసీతుఁడౌ భరతుఁడాయతదోర్బల మొప్పఁజేడుగా,
నీతనయుండు రాముండు ముసీంద్రుల చెంతల సేవకుండుగా,
మాతరో! మేలుసేసితివి మాన్యచరిత్రపు నీకు సాటియే. 42

ఉ॥ తమ్మునిఁబిల్వగాఁబనిచి తండ్రి మనోరథపూరణమ్ముగా
నిమ్ముగఁబట్టి భద్రునొనరించి శుభమ్ములఁజేలుమమ్మ! నా
కమ్మరో! నిల్వఁగాదిచట నాజ్ఞ యొసంగుమ పోయివచ్చెదకో
సమ్మతి మీకు మొక్కెద, విచారము వీడుఁడి భద్రమయ్యెడిన్

ఉ॥ అప్పుడు లక్ష్మణుండచటికన్న తెఱంగుఁ గనుంగొనంగఁదాఁ
జప్పున నేగుదెంచి మది సంశయ ముప్పతిలంగరామ! యీ
చొప్పున నుంటివేల ననుఁజూడవు, కార్యము తొందఱించెడికో
జెప్పుమ నీముఖాంబుజము చెప్పక చెప్పు విచారమేమిటో. 44

వ॥ అనవుడు రామచంద్రుండిట్లనియె. 45

చ॥ “అడవులకేగ నేనిపుడ యానతిఁగొన్నది తల్లి కైక, యీ
పుడమి భరింపఁగాఁదనదు పుత్రునిఁగోరఁగఁ దండ్రియేదియు
న్నొడువఁగలేక ప్రాప్త మనసుండయియుండె, ముసీంద్రవృత్తి మై
వెడలెదఁగానకున్, భరత వీరుండు తమ్ముండు రాజ్యమేలెడిన్.

మ॥ అని శ్రీరామ చంద్రుండు జరిగిన వృత్తాంతంబంతయు నివేదించ
లక్షుణుండు దండతాడిత భుజంగంబు పగిదిగ్రోధ పరవశుండై
యిట్లనియె. 47

శా॥ ఔరా! యెట్టి విరుద్ధ ధర్మముల కన్యాయంబురేకతై, నా
ధీరు॥ రాఘవుఁగానకేగుమని యెంతేబల్కునోరాడె, న
త్పాఠంభు॥ రఘురాము వీడుమనఁగంబొకించు తండ్రి న్వసం
గ్రూరంబై న మదీయ ఖడ్గమెరకై కోపించి వీక్షింపదో. 48

ఉ॥ “శాంతము పాపమంచుఁ, బరుసంబులువల్కుఁగ బోలునయ్య! భూ
కాంతుండు తండ్రి తల్లి పరంగంను బూజ్యులు, తమ్ముడుంధరా
కాంతుండుగాఁగ, నొంటి మెయి గానలకేగ విచారమేల, ని
శ్చింతగ నుండవచ్చు, విధిచెయ్ మెఱుంగఁగ నీకు శక్యమే. 49

శా॥ అన్నా! లక్షుణ! కోప తాపములకయ్యా! వాత్రులే పూజ్యులై
న్నెన్నో నోములు నోచికన్న జనకుండీతండు కాంక్షింప, మా
పున్నెంబంచుఁ దలంధరించి పనికై పూనంగ ధర్మంబుగా
కున్నే? నీతి పథంబు జాటవిడఁగా నొప్పొనె రామానుజా.? 50

మ॥ తగునే యొప్పరికింపఁ దండ్రితగవేదం ధర్మవృత్తంబులం
బగసాధించఁగ శత్రువయ్యెనె మహాపాపంబు సేయంగ, ని
ప్పగిదిగంచెయె చేనుమేయఁగడఁగం బట్టంగనానే భువిం
దగ సామాన్యజనంబు పోవిడువదే ధర్మంబు రామానుజా.? 51

మ॥ ఇనవంశాయత కీర్తి చంద్రిక లనద్వృద్ధి దిశాంతంబులం
దెనయంగానలకేగి కర్జములవెంతే నొప్పుమీఱంగ నే
ననయంబు వ్విధి చోదకత్వముననయ్యా? కాలముంబుచ్చెద

స్వని, నీవిచ్చటఁగొల్పుమాజనకులన్ భద్రంబు రామానుజా.!

చ॥ అనుటయు లక్ష్మణుండు తనయన్న వచించిన ధర్మసూక్తి కి
 స్నానమున లజ్జచేవగచి మాన్యచరిత్ర! క్షమించునన్ను, నీ
 వెనుకనె వచ్చువాఁడ నినువీడి చరించుట నాకులగ్గె? నిన్
 గనుఁగొనలేక యొక్కతృటి కాలమునిల్చినె తెల్పుమగ్గిజా.! 53

శా॥ తోడంబుట్టితి నీకుఁదోడయితి నీతోడన్వనాఁతంబునం
 గూడం దుఃఖనుఖంబులందవిలి నీకుంగింకరత్వంబునం
 జాడన్మెల్లఁగఁజాలు నీయనుజురాజాంతఃపురంబందునే
 జాడన్ రాఘవ! బందిజేయుదువు, నన్ శంకించితేయగ్గిజా! 54

వ॥ అని పలుతెఱంగుల బతిమాలుకొనుచున్న తమ్ముని యనుగమ
 నంబున కియ్యకొని రాముండు పయనంబు సాగింపనిశ్చయించి
 కొసల్యాదుల వీడ్కోలువడసి యరుగుదమని యంతిపురంబున
 కరిగెనయ్యవసరంబున దశరథుండు కై కతోసిట్లనియె. 55

ఉ॥ “కౌతుకముజ్జగించి వడిఁగానలకేగును రామచంద్రుఁడుం
 గౌతుకమంద్యజించుఁ జిరకాల సమాత్త ముఁబౌరవర్గమున్
 నీతినిబద్ధ చిత్త ముననేను సహించెదఁగాని దుఃఖమున్
 ఖ్యాతి తొలంగు నీకనుచుఁగై క! సహింపదు చిత్త మేలకో!.

ఉ॥ చిత్త ములేదె నీకు వసనీమలఁగుండఁగ నోర్తువెట్లులో
 ణోత్తరుఁడైన సీతనయుఁడుత్త మశీలుఁడు రామభద్రుఁడ
 త్యుత్తమ భాస్కరాస్వయ సముజ్జ్వల కీర్తి కలఁకితంబుగా
 నితెఱఁగెందునేర్చితి మదీప్తిత భేదకి? పాణిఘాతకీ?” 57

చ॥ అని పలుకంగఁగై క యిటులాడె “మహాత్మ? సమంజసంబు, మీ

మనమరయంగలేక కొఱమాలినకోరిక వ్యర్థనైతి, ని
య్యనకుల సార్వభౌములకు నిచ్చితపించుట పాడియేమొ, య
య్యనఘనలర్కునిన్ శిబినినై నడలంచుట మేలుగాదొకో. 58

ఉ॥ ఇచ్చెదనంటి తొల్లియవి యిప్పుడు వేడఁగ నీయలేక యీ
పొచ్చెములెన్నుచుంటివిదిపోలునె భానుకులగ్రగణ్య? నీ
మెచ్చు తెఱంగునన్మెలఁగి మేల్మొదలిర్చుము నీవయిందు, నేఁ
గ్రచ్చఱమ్రుంగెదన్విషము కాలునిచెంత సుఖంపధార్మికా? 59

వ॥ అనిన దశరథుండు రోషావేశంబున మానసవిధిన్నిడిచిన రాగంబు
నయనంబుల నాశ్రయింపఁగన్నులు విచ్చి కై కంజూచి యిట్లనియె

చ॥ “తులువ తనంబు మానుమిఁకఁదుచ్చవు, లోకవిగర్హ్యవీవు, నీ
పలుకులు వింట నేనయితఁబాపిని, దోషిని, నిర్భాణుండ, నిం
దెలియక చెట్టవట్టి కడతేటితఁబాతకి? మోసమయ్యె, హా,
వలపులఁదేలు మోహినులు వంచన ధర్మనిఘాతకల్భవిన్. 61

చ॥ తలఁపకు నన్ను నీ పతిగ దైవము సాక్షిగఁబల్కువాడ, నీ
వలపునఁజిక్కి యిప్పగిది వంచితచిత్తుడనైతి, నెందునుం
దులువలఁజేరవారలకు దుఃఖముతప్ప మఱేమిగల్గు, నో
యలఘుచరిత్ర! నీకొడుకు కంఠకపట్టముగట్టుకొమ్మిఁక 62

వ॥ అనుచు దశరథుండు పరిపరివిధంబుల వగలంబొగులుచుఁ జింతా
సాగరనిమగ్నుండై యుండె, నక్కడనంతఃపురంబున శ్రీరాముండు
కొసల్య కడకుండని కృతప్రణాముండై యిట్లనియె. 63

శ్రీరాముండు కొసల్యాదుల సెలవుగై కొని యడవులకుఁబయ
నఁబగుట.

చ॥ “అరుగు మరణ్యవాసమునకంచు విధించెనుగై క నేడు నా
కరయగఁ దండ్రీయాజ్ఞయని యమ్మరొ! ధర్మపథంబుమీఱరా
దరయుము తండ్రీవృద్ధుఁ, దగవొనటు దీవనలిచ్చి పంపునా
భరతుఁడు రాజ్యమేలునిక భాగ్యము పండెను గై కతల్లికిన్.

చ॥ అనఁగనె మిన్ను వడ్డగతి నాయమదిక్కులెఱుంగలేక హా!
తనయ! శుభంకరంబగు విధంబున మూర్తముపెట్టుటేమి, కా
ననములకర్తుటేమి, జననాయకుఁడిందుకు నొప్పుటేమి, నా
యన! విధిచెయ్యముల్దలఁప న్యాయపథంబులు తాఱుమాఱగున్.

ఉ॥ నీమహిమల్లురూహ్యములు నీరజబోచన! లోకబాంధవా!
రాముఁడరణ్యవాసమున రాక్షసవర్గముద్రుంచి భూమికిన్
క్షేమముఁ గూర్పఁగాఁ, బ్రజలశ్రేయము నిల్పఁగఁగట్టడించెదో,
నేమపుఘాతృరక్షయిది నిర్దయలార గుమారుఁగావుడి. 66

వ॥ అనుచునెల్ల వేల్పుల ధ్యానించి, దక్షిణకరంబున రక్షగట్టి శుభంబు
పల్కుచు నీరాజనంబొసంగి “నాయనా? మేలగుఁగాక. మాకు
బదునాలుగు వత్సరంబులు పదునాలుగు యుగంబులగు, ధీరుండ
నగునీకెందున్న ను విచారంబులేదు. వేగంబుచర్దర్యపంబిమ్ము. పోయి
రమ్ము. విధి విధానంబెంతవారికిఁగాని యలంఘ్యంబు.” అని
పలుకునంబకు వలగొని సాష్టాంగ ప్రణామంబు గావించి తనయిర
వునకరిగి సుఖాసీనుండై యుండు నవసరంబున. 67

ఉ॥ రాజగు రామభద్రుఁడని రంజిలుమోమునఁగోర్కిమీఱఁగం
దేజునెసంగ, సీత కడుఁధీరత రామునిజేరవచ్చిరే
రాజునుఁబోలు నెమ్మొగము రాజిలకుండుటఁగాంచి, హేతువీ

యోజ మెలంగ నేమనుచునుగ్గులి చింతిల రాముఁడిట్లనుకొ.

శా|| “కాంతా! నీపతి కానకేగవలె, గై కాంబాతనూజుండు భూ
కాంతుండయ్యెడుఁ జింతసేయుకుమ, యేకాంతంబునందుండి నీ
వెంటేనత్తలమామఁగొల్వఁ దగునోయింటీ! శుభంబయ్యెడికొ
గాంతారంబుననుండి యందుమునులంగావంగనే బోయెదన్.”

చ|| అనవుడు సీత యిట్టులను “నార్య! బభీ! యిదిమంచిమాట, యే
చనవునఁబల్కినారొయిటు, జానకి వెట్టిదొ, వెక్కిరింపుకో,
జనకుఁడు పెండినాఁడు “మిము జానకి యెన్నఁడుఁబాయకుండు
నం” చెనయఁగఁబల్కుమాటలవి యెన్నఁటికేనియుఁబొల్లువోవునే.

చ|| పతి నెడఁబాసి యుండునతి పాతకి, నింద్యచరిత్ర, యందురె
వ్వితమున నొంటినుందునిట, విశ్వమునీవయియుంటనాకు, నీ
మతి హితమెంచెదేని ననుమాన్పకు, వచ్చెద నీదువెంట, శ్రీ
సతి పురుషోత్తముందవిలి సన్నిధిఁబాయుటచూచినావొకో”. 71

వ|| అనుటయు రామచంద్రుండిట్లనియె.

72

సీ|| “జానకి! కానలు ఛానలు చొరనౌనె

క్రూర సత్త్వనిరూఢి ఘోరములవి,
కొండ నెత్తమ్ములనుండి మొత్తమ్ములై
గజబృంహితమ్ములు కడలుకొనఁగఁ
గవులను వెల్పడి గరిల సింగముల్
భూధరంబులమాఱుమోఁతలడరఁ
బుండరీకంబులుద్దండ భీకరవృత్తిఁ
దఱుముచు మెకముల దందడింప.

తే॥ సంజమాపుల రక్కసుఁబ్బందడించి

చండగతిఁగాననంబెల్ల జఱచుచుండ

దండిమగవారలకు నేని గుండెలవియుఁ

గలికి! సుకుమారి! యోర్చెదేకానఁదిరుగ.

73

ఉ॥ ఇందునిభాస్య! నీయొడలికెండయు గాలియు నోఁకఁగందు, నీ
వందురుపాటుగాంచి పగవాఁడు నహించునె పద్మగంధి! యీ
మందిరమందు సత్తలకు మామకు నేవలొనర్పఁబూజ్యహఁ
గందము మూలముందినుచుఁ గాఱడవిన్నెతలొందఁజాలుదే”?

ప॥ అనుటయు నజ్జలజాక్షి రామచంద్రుంఁగాంచి “నాథ! అట్లనెడవేల
నీతోడిద నాకులోకంబు. నీతోడి యరణ్యంబులె నాకు రాజ
భవనంబులు. నీతోడి యరణ్యసంచారంబె వన విహారంబు. నీ
తోడి భయంకరారణ్యకారావంబులె మధురగానంబులు. నీతోడి
కందమూలంబులె పంచ భక్ష్యపరమాన్నంబులు. నీతోడి శిలా
తలంబులె హంస తూలికాతల్పంబులు. నీతోడి నారచీరలె నాకు
చీనాంబరంబులు. లోకైక వీరుండవగు నీవు నాచెంతనుండ నాకు
భయంబెక్కడిది. నిన్నెడఁబాయక నేవించుటయ నాకు సర్వ
సౌఖ్యానుభవంబు. రఘునందనా! నాక్రేయంబుఁ గోరుదేని
నన్నీడి వెడలు తలంపు విడువు” మని యనేక ప్రకారంబులఁ
బ్రార్థింప రాముండిట్లనియె.

75

ఉ॥ పంకజనేత్ర? నిన్నువిడువం, దలక్రిందులు భూతధాత్రి, మీ
నాంక సతీవిలాసిని? మనంబెఱుంగంగ వచింతునిట్లు, పా
దాంకితమైన కానపదంబులు పావనమానుగాదె, ర

మ్మింక సతీ? మనోధృతి వహించి చనంగను, జాగింకేటికి. 76

ఉ॥ తల్లి సుమిత్రకుండలిపి తల్లులకెల్ల నమస్కరించి వ
ర్ణిలగదండీ) యాజ్ఞగోని, యేగుదమిప్పుడ చిత్తశాంతి సం
ధిల్లగదల్లికైకకు, మదీప్సితసిద్ధికి లక్ష్మణానుజా?
విల్లు శరమ్ములుంగొనుచు వేగమ రమ్ము విచారమేటికి. 77

ఉ॥ అంతఃబురంబునంతటను నార్యుడు రాముడు కానకేగున
న్వీంతలు సందుగొందులను బెల్లుగఁబ్రాకె సుమంత్రుఁడాదియా
మంతురులుం, బురోహితుఁడు, మాన్యులు పౌరులు పొక్కి
పొక్కియ,

త్యంత విషణ్ణ చిత్తులయి యందఱుమూఁగిరి రాజు ముంగిట.

వ॥ అంత రామచంద్రుండు సీతాసమేతుండై సుమిత్రకడకరిగి నమ
స్కరించి యిట్లనియె. 79

ఉ॥ “అమ్మ! సుమిత్ర! కైక తన యాత్మజు పట్టముఁగోరి నన్ను గ్రూ
రమ్మగు కాననంబునఁబురమ్మును వీడి చతుర్దశాబ్దముల్
సమ్మతినుండు మంచనుప సత్వర మేగుచునుండువాడ, నా
తమ్ముఁడు లక్ష్మణుండు ననుదావలదన్నను వెంబడించెడికి. 80

వ॥ నావుడు సుమిత్ర కైక తెలివిలేమికి ననేక ప్రకారంబుల వగచి
శోక దందవ్యాచూన మాసనయై రామునుద్దేశించి యిట్లనియె.

చ॥ “విధి విపరీత చర్యయిది, వెంగలికైక గ్రహించునెట్లు, స
ద్బుధులెఱుంగంగలేదు, నయధుర్యుండు రాముఁడు కానకేగఁగన్
విధి నిరతుండు లక్ష్మణుండు విచ్చిమెలంగఁగఁ జెల్లునయ్య! నీ
పదములనంటి నిన్నెపుడు పాయకయుండుటె వీనిధర్మమా. 82

ఉ॥ అంత వసిష్ఠగేహమున నర్చన యుక్తములై నవాని, యా
గాంధమునందు మున్న జనకార్చితుండై వరుణుండొసంగఁగా
నెంతయుఁబొల్పువాని, నుతియించుచు ఖడ్గయుగంబు విండ్లు తా
సంతస మొప్పలక్ష్యుఁడు చయ్యనఁగై కొని రాముఁజేరినన్.

తే॥ రాము భావింపు దశరథరాజుఁగాఁగ
నీత భావింపు నన్నుఁగా శీలవినుత?
యడవి నెన్ను మయోధ్యనాయతశుభాంగ?
తండ్రి! సుఖముగ నరుగుము తలఁతు శుభము. 85

ఉ॥ మ్రొక్కెడు నీత కిట్టులచు “ముగ్ధ! నుశీల? వనాంతసీమలం
దుక్కివులై న రక్కసుల యుత్తల పాటులకుల్లమిక, పెం
పెక్కిన భక్తి చేఁబతికిఁ బ్రేయసివై తగునిష్ఠకార్యముల్
తక్కక నల్పుచున్ సతము తప్పరురాలపుగమ్ము జానకీ”? 86

వ॥ అని యాశీర్వాద పూర్వకంబుగా ధర్మంబులుపదేశించి
వీడ్కొలుప రాముండు నీతాలక్ష్య సహితుండై ప్రయాణ
సన్నాహంబున జనకునాజ్ఞంగొని యరుగువాడై తండ్రియున్న
కై కేయీ మందిరాంగణంబున కరుగుడెంచి సుమంత్రుంజూచి.

తే॥ “ఆర్య? తెల్పుము తాతకు నడవికరుగ
వచ్చి నిలుచుండె రాముండు వాటినని
ధర్మ దీక్షాపరుడయి తాతకెరిగి
యరుగు వాడని తెలుపుమ సరగనిపుడు”. 88

చ॥ అనఁగ సుమంత్రుండేగి తగనయ్యది తెల్ప “హతోస్మిదుష్ప్రధీ”?
యని భువిదయ్య విూచ్చిననయంబున వ్రాలఁగ, సేదఁదీర్చుఁగం

బనవుచు రామచంద్ర? తగవా? వనవాసము, నే భరింతునే
ననుఁగొని యేగుమావనమునక నుఖముండెద మంచుఁదెల్పఁగన్

ప|| సుమంత్రుండు కై కంగనుంగొని యిట్లనియె. 90

ఉ|| “ఇంతిరొ! కై క! నీవు మరలింపు మనంబును, రామచంద్రుఁడ
త్యంత గుణాభిరాముఁడ సహాయధురీణుఁడు, నాఁగ మీ
రింతలు పల్కుటేల తగవెంచితిరే యసమంజసున్ సుతుం
జింత దొఱంగి కాఱడవి చెంతలవీడుట మీకులంబునక. 91

క|| అనుటయు సిద్ధారకుఁడను

“వనితా! నీనోట నిట్టి వాక్కువెలువడన్

వినువారి గుండెలవియును

గనుఁగొంటివె రామునందు గర్వాగృణములన్. 92

ప|| అమ్మా? తనయలకుఁ దల్లిచాలు, తనయలకుఁ దండ్రిచాలు
ననులోకోకి నేఁడు నీవలన సిద్ధాంతితంబయ్యె. మహా పాపాతు
రాలగు నీతల్లి మొండిపట్టె నీయందుఁ గానంబడుచున్నయది.
నీచుల స్వభావంబులట్టివకదా? ఛీ? దుర్మార్గురాలా? నీమోము
చూడ బ్రహ్మహత్యాది మహాపాతకంబులు వెన్నంటు, నని
సుమంత్రుండు పలుకుచుండ దశరథుండు. 93

చ|| అరుగుము రామ? నీవడవికంచితమై పరివారమొప్ప, నీ
పురమునఁగై క యొక్కతయ పుత్రునితో నుఖయించుఁగాక మే
మరుగుదు మిట్లు నీవెనుకనయ్య? పురంబిది పాడరంగ, మే
లరయఁగలేని మూఢులకు నార్యులబోధలు చేదుగావోకో. 94

ఉ|| నావుడుఁగై క యిట్లులను నాధ? వరించితి రాముఁగానకుం

బోవఁగఁజేసి, నాభరత పుత్రునకుందగరాజ్యమిమ్మటం
చీవగ నీవు వందురిలనేటికి, నీయఁగ లేనటంచు నీ
భావముఁదెల్పరాదె యిలభానుకులంపుఁ బ్రతిష్ఠవెల్లఁగన్. 95

తే॥ అనుచుఁ గ్రోధాదుణంబై న యక్షియుగముఁ
ద్రిప్పినిప్పులఁగ⁹క్కెడు తెఱఁగుదోఁపఁ
జండికాకృతిఁజూపుచు మండిపడఁగ
రాముఁడిట్లను దశరథరాజుతోడ. 96

తే॥ “తాత! మునివృత్తి నదిగెడు ధార్మికండు
తగునె పరివార సహితుఁడై తరలఁగనిటు
నియతి వల్కల యుగము, ఖనిత్రపిటక
ములను దయజేసి పంపుమా! పోయివత్తు. 97

ఉ॥ సీతయు, లక్ష్మణుండు, తగఁజెప్పిన వీడక వెంబడింతు, రీ
మాతకు సంతసంబోదవ మానుగరమ్మని యియ్యకొంటి, జా
మాత గృహంబునం భరత మాన్యున కిత్రెఱఁగెల్లఁజెప్పి, సం
జాతకుతూహలంబడఁ జయ్యనఁ బట్టముఁగట్టమేలగున్.” 98

తే॥ పలుకులయ్యవి చెడికి విన్నడెనో లేదో
కై క కొనివచ్చి ముందు వల్కలములుంచె
రామలక్ష్మణ సీతలుద్దామగరిమ
సభ్యులను గాంచి వేడ్కలు సంభ్రమింప. 99

ఉ॥ భూసురకోటికిచ్చి మణిభూషణ రాజముఁలూడ్చి యంతటన్
వాసిగనున్న సంపదలవారిగ నర్హులకిచ్చి తన్నుచున్
గోసలరాజ పుత్రకులకుంతిత తేజులు నారచీరలన్

భానురమూర్తులొప్పెసఁగ భాసిలిరప్పుడు రామలక్ష్మణుల్. 100

సీ॥ పట్టు పుట్టంబుల పసమించుమొలలపై
నారచీరల జిగినాణెమొసఁగ
నునుపరి కుసుమవాసనల నింపుదలిర్చు
సిగలు జడల్దాల్పు మొగములలరఁ
గస్తూరికాంగరాగములు పిసాళించు
మేసనంతట బూదిమెఱుఁగులీన
రంగువీఱెడు పాదరక్షలఁ బాలుపొందు
నడుగులు పావలనందగింప.

తే॥ చాపమమ్ముల పొదులు బుజమ్ములెక్క-
మూర్తిఁగై కొన్న సన్యాసమోయనంగ
రహిషహించెడు శ్రీరామ లక్ష్మణులకు
భోగములువీడ సన్యాసయోగమమరె. 101

తే॥ సీత యొకవల్కలంబును జేతఁబట్టి
సిగ్గుచేఁగట్టుకొనలేక శిరమువంచ
సూర్యకులగురుఁడామెనుజూచి విసిఁగి
కై కత్తోనిట్లు వలికెను గనరుకొనుచు. 102

ఉ॥ రక్కసి యేమిన్యాయమిది, రామునిఁగోరితి కానకేగఁ, దా
నిక్కడనుండి రాజ్యమునునేలక సీత, సుజాత, యాటచే
నొక్కతయుండలేక కడునొప్పుగఁగాంతుని వెంటనేగఁగం
డప్పులమాటి! నీవదియెదంబరికింపక యిట్లానర్తువే. 103

ప॥ అని యామె దుర్వృత్తంబు గర్హించుచు వల్కలంబు వినరి వై

చుటయు, సీతా లక్ష్మణసహీతుడై రాముండిక నాలసించుట
తగదని గురువులకెల్లరకుఁ బ్రదక్షిణించి ప్రణామంబులూచరించి
ప్రయాణోన్ముఖుండై యగు నవసరంబున సంతకపురంబంతయు
నొక్కపెట్టున రోదనంబుఁగావించె.

104

చ॥ దశరథు నానతింబురపు ద్వారము ముందరదంబు నిల్పఁగా
వెనఁజని జానకీరమణి వేడ్కతలిర్పఁగ నెక్కెదొల్త, న
లైసలఁబురంబుఁజూచ విధి లీలయటంచును రామచంద్రుఁడుం
బాసఁగఁగ లక్ష్మణుండు తగఁబొల్చిరి తేరునఁజైన మొప్పఁగన్.

ఉ॥ తేరుఁగదల్పుమా! యనుచుఁదెల్ప సుమంత్రుఁడు పర్వజాపనా
ధారమ! రామ! నిన్విడిచి తాళఁగఁజాలునె ప్రాణమింక, నే
దారి మనంగ నాకిపుడు తండ్రి! రథంబును నిల్పరాదె, క
న్నారఁగ నీముఖంబుజము నక్కటఁచూడఁగ భాగ్యమున్నదే?

తే॥ అనుచు విలపించి విలపించి, యవని విభుఁడు

తేరిపైఁజూపునిగుడించి తేరిచూచి.

దాటిపోవఁగ మూర్ఖిల్లి ధరణిఁబడియె

రామ! హారామ! శ్రీరామ! రామ! యనుచు. 107

ఉ॥ రాముఁడుపాసె రాజ్య మమరంగ సుధాంశుఁడు పాసెరాత్రి, మ
మ్మోమఁగలేర యన్యులని పొక్కుచుఁబౌరులు మెబడింప, “శ్రీ
ధామమయోధ్య, మీకు శుభదంబు, వినుండిది, వేగవత్తు, మీ
ప్రేమకు నేఁగృతిజ్ఞుఁడను, వేఁడెద నిల్వఁడు పోయివచ్చెదన్.

మ॥ అనుచున్ రాముఁడు వీడుకోలైలువ “నయ్యా! రామభద్రా!

నినుం

జనునే వీడఁగ నిర్మలాత్మ! తగవా! స్వాంతంబులెట్లొద్దు, గా
నన భూమిన్నినువీడి భోగముమదింగాంక్షింప మేలున్నె? మా
మచవింగై కొని చిత్త గించు రఘురామా? లోకసంరక్షకా?” 109

తే॥ అనుచుఁబారులు రథవేగమనుసరించి
పరుగు వాఱుచుఁ బురమున కరుగకున్న
“సూత! వినరింక వేగంబుఁజూపుమ”నిన
వేడ్కఁగొలుపుచు గుఱ్ఱాల విడిచెవేగ. 110

అ॥ వె॥ అరయ రామువెంట నాబాల గోపాల
మరిగెఁబురము నాకు నడరనగునె?
యనుచుఁ బుడమియెంచి యతనివెంటనె యేగ
ధూళి నెపముచేత గాలికెగిరె. 111

తే॥ రాజ భోగవిరక్తుడై రాముఁడడవి
కరుగ నీతయుఁ గాంతుని ననుగమింపఁ
దలఁప నశుభంబొకో యంచుఁదల్లిధాత్రి
పాంసువులచేత బాష్పముల్ ప్రజకుఁదొలఁచె. 112

క॥ పరి జనులు మూర్ఖుఁడేర్పఁగ
ధరణి పతి దశరథుండు తల్లడపడుచు
బరికించి పలికె “నన్నిక
వెరవుగఁ గౌసల్యయింట విడువుండ”నుచు. 113

శ్రీరాముఁడు పౌరులను వంచింది యరణ్యమున కరుగఁట.

చ॥ ఇనకులకీర్తి వల్లరుల నెల్లదిగంతములందుఁ బెంచు న
ద్వీనుతుఁడు రామమూర్తి సారిదిందమసాతటభూమిఁజేరి, స్వం

దనమును నిల్పి, పౌరులకు దాఁటఁగరాదని నిశ్చయించె, నా
దినమట, సూర్యుడస్తగిరి తీరముఁజేరఁగ విశ్రమించఁగ 114

చ॥ పురమునువీడి వెందవిలి పొక్కుచు రామునరణ్యవాస దు
ర్భర పరిణామముండలఁచి, భాగ్యములెల్లఁ బరిత్యజింప, దు
స్తర విషి నోర్చి భాగములె సాధములయ్యెఁ బ్రజాళికయ్యెడం
ధర సుగుణాభిరాములగు ధన్యులఁబాయఁగఁజిత్తమోర్చునే?

చ॥ కదలిక లేది మైమఱచి గాఢతమంబగు నిద్రనుండ, నిం
పొదవ సుచుంఁతుమేల్కొలిపి యొయ్యనఁ “పౌరులఁగూడియేగనా
కొదవుఁబ్రవాదమార్య! యిదియొప్పుదు, కాన నిగూఢవృత్తి నే
గుద”మను రామువాక్యములకు న్నడిసూతుఁడు తేరుబూన్పఁగన్

ఉ॥ మెల్లగ రామ లక్ష్మణులు మేదిని కూఁతురు తేరునెక్క, వీ
రుల్లతికావృతాటవిక రుద్ధపథంబున జాడలెవ్వియుం
దెల్లముకాకయుండ, వడిఁదేరు చనం, గహనాఁతరంబులం
దెల్లునేర్లు దాఁటి రథమేగెను సంజకుశ్మంగి బేరమున్. 117

తే॥ పరగునెచ్చట నింగుదీపాదపంబు
నింగి గంగాసుసంగత శృంగ తలము
పుడమిగాంగ జలాపూత మూలమగుచు
నందు నిరవొంద విశ్రాంతి నందడిగిరి. 118

వ॥ అచ్చటఁ దమ సానదీతీరంబున. 119

ఉ॥ బల్లున తెల్లవాఱఁగనె పౌరులు మేల్కొని తేరులేమికి
న్వెల్ల మొగంబువై చి దురపిల్లుచు, జాడలు పట్టిపోదము
చెల్లరు పై నమై పురికి నేగిన జాడను దోఁవఁబత్త నం

బల్లన చేరి మోసమని యార్తి మునిగిరి చేష్టలుడ్లుచున్. 120

ప|| ఇచ్చట గంగాతీరంబున శృంగబేర పుర ప్రాంతేంగుదీపాదప మూ
లంబునందుఁబావన నిర్జర తరంగణీ నిర్వర్తిత సాయంతన నిత్య
కృత్యులై విశ్రాంతి నొందుచున్న దాశరథులనన్నిధికి నిషాద
రాజు గుహుండరుగుదెంచి విదిత సకలవృత్తాంతండ్లె యంజలి
ఘటించి రామునకిట్లనియె. 121

ఉ|| “రామ! పవిత్రనామ! నిను రాజ్యము వీడఁగ జేయుటేమి, ను
త్రామ ముఖామరాఘ్నిత పదాబ్జమరంద మిళింద భూతులై
నీమములం దపోధనులు నిన్విడఁజాలక కొల్చుచుండ, నే
నేమివచింతు, నీమహిమ లెన్నదురూహ్యములై తలెఱ్ఱెడున్.”

చ|| తలఁపఁగనీకు ధర్మపరతంతునకొక్కటలోపమున్నె, నం
దలఁపుము ప్రాణమితుడని, నాయదిరాజ్యమునేలుమిద్ది, నిక
గొలుచెడిదానుఁడీ గుహుండు, కుత్సితురాలగు కైకకిచ్చట
స్థలఁగఁగరాదు, నీ జనకునిర్ణయమయ్యది తీర్పనయ్యెడిక.”

ప|| అని పలుతెఱంగులఁ బ్రార్థించుచున్న గుహుసకుఁ బితృవాక్ప
రిపాలనాతత్పరుండగు రాముండిట్లనియె. 124

చ|| విడువగరాదు ధర్మగతి విఘ్నహతంబయి వేగెగుదోచినం
గడఁగిమునీంద్ర వృత్తిమెయిఁగానకు నేగఁబ్రతిజ్ఞనల్పి, యి
య్యెడ నినుఁజూచి నిల్చిన మదీప్సిత సిద్ధితొలంగున్నె, న
న్వెడఁగుగ నెంచి లోకములనేక విధంబుల దూఱకుండునే? 125

ప|| “స్వార్థ పరత్వంబునకు ధర్మ మార్గంబునకుఁజాల దూరంబు.
అధార్మకులకై హింసాముష్మికంబులుచెడు” నని బహువిధంబుల

హితోపదేశంబు సేయగుహుండు.

126

తే॥ ఆతిథేయమ్ముగై కొని యరుగుమనిన
రాముడంగీకరించె నారాత్రినిలువఁ
గడఁగి సలుపంగ నతిథి సత్కారములకు
సంతసించెను శ్రీరామచంద్రమూర్తి.

127

చ॥ పాలుపుగ లక్ష్మణుండు తరుమూల తలంబువఁ బర్ణశాలనిం
పొలయఁగఁదీర్చునేసి, రఘువుంగవుఁడున్నతిఁగూర్చి విశ్రమిం
ప, లలిత గాంగ సంగత సువాతము లొయ్యన సేదఁదేర్పఁగం
గలిత ప్రతిజ్ఞఁడై నిశనుగాయుచునిల్చె గుహుండుతోడుగాఁ.

చ॥ అరుఁగఁ రాత్రి బింబఫలమట్టులడంబర మండితుండు భా
స్కరుఁడల తూర్పుకొండ పయిఁగ్రాలఁగఁ, దాల్చి జటావిబంధ
ముల్

తరలిరి సీతతోడనది దాటఁగనప్పుడు రామలక్ష్మణుల్
సురతటి నీ చరిత్రము విశుద్ధమనస్కత నెమ్మినెంచుచుఁ.

129

ఉ॥ మక్కువ రామచంద్రుఁడు సుమంత్రునిఁగాంచి “మహాత్మా! యింకనీ
విక్కడనుండి యేగఁదగునింటికి, నేగుదుమేము కాననం
బక్కజమైన వేడుకనునార్య! రథఃబింకఁబగ్గిరాదటం
చెక్కుడు సాంత్యనంబులవచించి మరలెన్న నొల్లకుండినఁ.

ఉ॥ కైకకుఁ దల్లి దండ్రులకుఁ గావలు చేరితి మంచుఁడెల్పి, పె
న్నీక సుపుత్రుఁడౌ భరతువేగమెరాజు నొనర్చి రాజ్యమున్
బ్రాకట ధర్మశత్పరతఁబాలన సేయుమటంచుఁడెల్పుమా,
నాకయి చింతివీడుమని నాయన వృద్ధుఁ దలిర్పఁజేయుమా. 131

క॥ తల్లులకెల్ల నమస్కృతిఁ

దెల్లముగాఁదెలుపు, తండ్రి దివ్యపదములం

దుల్లము నిల్పి వనస్థి

సుల్ల సిలనైలఁగివత్తు మూరికిననుమా.

132

వ॥ అనుచు సుమంత్రు వీడ్కొలు పునయ్యంతలోన.

133

ఉ॥ సమ్మతించెచ్చి నిల్వఁగ నిషాదుఁడు నావను మువ్వరప్తు, గం

గమ్మచుతించి మ్రొక్కులిడఁగన్ శుభమంచు వచించుచెక్కె నీ

తమ్మ, “శుభంకరీ! మముముదంబునఁబ్రోవుమ” యంచుఁబల్కు

చున్

దమ్ముఁడుఁ దానునొప్ప సరదారు నిషాదుఁడు బోటువేయఁగన్

ఉ॥ “అమ్మ! పవిత్రవాహిని! ముదావహమై తనరంగ నీదుతీ

రమ్మును జేర్చుమమ్మ! రఘరాముఁడు ధర్మనిరూఢచిత్తుఁడై

యిమ్ముగఁగాననంబరుగు నిమ్మెయి భోగములుజ్జగించి, గం

గమ్మ! శుభంబు లీవొనఁగికావుమ” యంచుఁదటమ్ముఁజేర్చినన్

క॥ అనుగమన మొప్పదనుచును

ననువుగ గుహనచటనిలిపి యనునయమొప్పన్

జని వత్సదేశమున నా

తనికొక దినమందుఁ గడవఁదరలుచునవలన్. 136

క॥ గంగా యమునా పావన

సంగతి రంజలు ప్రయాగ శాంతాశ్రమమొ

ప్పంగని యందు భరద్వా

జంగన వాతిథ్యమొనఁగి చూపఁగఁదోవన్. 137

మ॥ యమునందాఁటి యరణ్యమార్గమున నయ్యారణ్యకవ్రాతముం
భ్రమిక్పజ్వారవ భీత సంత్రిత దిశాప్రాంతంబుగాఁ జేయుచున్
శ్రమముందీర్పంగ భూమిజాతయలరన్ రాముండు, వేచిత్రకూ
టము వంకంజనుచుండె, నందలరుచుంటందాపసుల్ ధన్యులై .

సీ॥ కలకల నిస్సవనాకలిత ద్విజప్రాధి
స్వాగతంబు లొసంగు చందమొప్ప,
ఆహుతంబులఁగొని యరుంగ హర్షంబు
పొలుపొందన మరవిభూతియడర
తత విశ్రుత శ్రుతిఁదవిలి తపోధనుల్
నానాముఖ బ్రహ్మలనంగ మెరయఁ
దతపింఛ శిఖిధామ తరుబృందవనములు
వేణునాద వినోద వితతిఁగూర్పు.

తే॥ శారికా కీరకోకిల స్వనములలర
రాజహంసలు సరసులు రంజిలంగఁ
జిత్రకూటంబు తనరు విచిత్రగతుల
వినయమునఁజేరె రాముండు వేడ్కఁదాని. 139

మ॥ పులులంజింకలు కొమ్ములన్ సెలవఁజూపున్నెయ్య మున్నెండు,చి
ట్రైలుకల్ సింగము లొక్కటేయనంగ నెంతేమోద ముంగొల్పుఁ,
దా

వలమై శాంతికి, సత్యసంధతకు దాత్పర్యంపు సద్వృత్తులం
బాలుచుంబుణ్య జనాశ్రితంబులు తపఃపూతాశ్రమంబుల్గిరి.

మ॥ అలసాకేత పురాధినాథ తనయుండౌ రామచంద్రుండు కా

నలనుండన్నిధి చోదకత్వమున భూనాథత్వమున్నీడి, యి
మ్ములనీకొండకు వచ్చువాడని మనమ్ముప్పొంగగా నాశ్రమం
బులకుందోడ్కొని యేగి మఱానులు తగంబూజింప రంజిల్లుచున్.

ఉ॥ రాముడు చిత్రకూటమున లక్ష్మణకల్పిత పర్ణశాలను
ద్దామ తపోధనార్చిత విధాన సమాచరణైక ధుర్యుడా
రామునునందుఁబోలె గడులాలిత చిత్రత నొప్పుచుండె, నా
లేమ విదేహరాజసుత, రేబవలాతని చెతనుండుటన్. 142

—: పుత్ర మోహమున దశరథుడు విలపించి మరణించుట. :—

ప॥ ఇట గంగాతీరంబున సుమత్రుండు శూన్యరథంబుంగొని యయో
ధ్యకరుగ నుల్లంబొల్లకన్నను రామచంద్రుండు తిరిగి వచ్చునమో
యని భ్రమించి గుహుండు వచ్చువఱకు నందయుండి నిరాశా
హతుండై చేయునదిలేక సంతప్తహృదయుండై యయోధ్య
కరిగె నందు రశరథుండు. 143

ఉ॥ చిత్రము రామ రామ యనుచింతను బ్రుంగ వినంజ్ఞుడైన, వే
తత్తఱపాటు కీల్కొనంగ దైవమ! యంచు, సతుల్యైతల్లొనన్
గుత్తుకలెత్తి యేడ్చి కడుఁగుందుచు నొయ్యనుపాచరింపగా
సత్తఱినేమిశబ్దముల కజ్జనపాలుండు కన్నవిప్పుచున్. 144

ఉ॥ చూచి సుమత్రు “నాతనయుఁజాపుమ,! యెచ్చటనుండువాఁడు
నా

నోచిన పంటరాముడు, నినున్విడనాడెనె, ప్రోవరాడె, న
న్నేచంగఁజూచునెవ్విధి? మునీంద్రుని శాపమవేచినావె, నీ
దాచిన దాఁగఁజాలుదె యధర్మమ!”యంచు నిమిలితాక్షుండై

ఉ॥ “హా రఘురామ! నాతనయ! హా వినయాన్విత! ధర్మధుర్య! నీ
సీరజతుల్యమా మొగమునెమ్మింగనుంగొను భాగ్యమున్నె, నా
భారముతీతె నాయన! శుభంకర! నన్నెడఁబాసి యేగితే,
ధీర విచార! సద్గతికిఁదేవపు నీవ” నిమాటలుడ్గినన్. 146

చ॥ విలవిలనేడ్వ నంతిపురి, వేగఁ బురోహిత మంత్రముఖ్యులుం
బిలపిలచేరి పెల్లు దురపిల్లుచుఁ గార్యగతిందలంచుచుం
బాలుపుగఁదై లద్రోణి శివముంచఁగ, వేగరులేగి వార్తలం
దెలుపక పుత్రునాభరతుఁడేగను నిశ్చయమొప్పఁబంచినన్. 147

చ॥ పరువిడి వేగరుల్భరతు వార్తల నేమియుఁదెల్పకుండ న
త్పరముగ రమ్మనన్వడిగఁ దమ్మునిఁ దోడ్పొని వచ్చువాఁడు “దు
ర్భరముగఁ దోఁచె నామదికి బాధ, విచారము పెల్లువొితె, నా
కరయఁగ దిక్కుతోఁచద మహాపద యేదొనిరీక్ష సేసెడున్.

ఉ॥ అన్నకు సేమమే, పరగనయ్యకు సేమమె తెల్పుడ న్నవా
“రున్నత వంశవర్ధన! సముజ్జ్వలతేజులు మంత్రపుంగవుల్
పన్నుగ నిద్దియద్దియని పల్కరు, మిమ్మట వేగఁగొంచుర
మ్మన్నది వార్తయొక్కటియ మాకు విధించినయాజ్ఞ”యంచనన్

చ॥ తలఁపులు తొందఱింప, వడిఁదైర్యము జాఱఁగ, బీరువోవఁగ
న్వెల వెలఁబాటమోము, కడువేగ నయోధ్యనుజేరి పత్తనం
బెలమి తొలంగి యుంటకును, నింపుగఁజారులు మెల్లకుంటకు
న్వలయము దోఁపఁగానరిగె వేడ్కతోలంగఁగఁగై కయింటికిన్.

చ॥ కొడుకరు దెంచెనన్నలుకు కోమలి వీనులు నోకునంత న
వ్వెడఁగెదురేగితై క తమిపెల్లునఁగొగిటఁజేర్చి నిల్వఁగా

నడుగులకుంబ్రణామమిడి “యమ్మ! పురమ్మిది పాడువాతెనే
యెడరు పొసంగకుండుగద, యిమ్ముగ నుందురెయన్న, తండ్రి
యున్” 151

చ॥ అనుటయుఁగై క యిట్టులను “నయ్య! వరంబుచుగోడి కానకుం
బనుపగ రాముఁడేగెదన పంతముఁదీర్పగఁ, దండ్రియేగె నా
తనియెడఁబాటుకై వగచి తాళగ జాలక స్వర్గధామము,
బని విని యేలుకొమ్మవని పట్టము, నీకొఱకింత సేసితిన్” 152

తే॥ మాట వినునంత భరతుఁడు మ్రానుపగిది
నేలకొఱఁగుచు మూర్ఛిల్లి చాలతడవు
నకునుదాలేచి “రాముఁగాననముఁబంపి,
తండ్రి దిగమింగితేక్త క! తల్లివగుదె? 153

మ॥ పరగం జ్యేష్ఠుఁడు, ధర్మమూర్తి, తలఁపంబ్రజ్ఞాధురీణుండు, సా
గరగంధీరుఁడు రామచంద్రుఁడు ధరాకాంతుండుగానర్హుఁడై
వరలంధీరుని నన్నఁగాఱడవికిం బంపించి రాజ్యంబు నీ
భరతుండేలగ ధర్మపద్ధతి కిలంబ్రాపున్నె స్వార్థప్రియా? 154

చ॥ భరతుని చిత్తవృత్తి తలఁపంజరితమ్మును గ్రొత్తయోనె? యీ
ధర తలక్రిందులై పరగ ధర్మమువీడగ నొప్పునొక్కొ, యా
పరమ దయాళు రాఘవునిఁబంపి యరణ్యము లేలుమంచు, నీ
భరతుని రాజ్యమేలుమని పల్కగ నోరెటులాడెఁబాతకి! 155

ఉ॥ అన్న తలంపుమార్చి, ననునాతఁడు దూఱగఁజేసినావు, నీ
నెన్నఁగ రక్కసుల్లనిన యింతివి, తల్లివె? పాపినైతి, నా
యన్న మొగంబుఁ జూతు నెటు, లాగుణగణ్యుఁడు లక్షణుండు న

న్నెన్నివిధంబులన్నదికి నెక్కఁగ దూతెనొ, నిందబాయునే? 156

చ॥ నిలువఁగరాదు నీయెదుట, నిల్చినఁబాపము వెంబడించు, నీ
తలఁపున నిన్నిపుట్టె, నిటుతండ్రిని నన్ననుఁబాసి యుండనా
కలవియె, యేగువాఁడనట నన్నపదంబుల నాశ్రయింప” నం
చలుక మొగంబుతోఁగదలునంతట మంథరఁబట్టి కొట్టుచున్.

ఉ॥ లాఁగుచు లక్ష్మణానుజుఁడు “రక్కసి! యుక్కడఁగింతు, నీదురు
ద్యోగ మడఁతు గై క నిక ధూర ముగించెదనం”చు ఖడ్గమున్
వేగమపైకి లాఁగఁ “దగునే యనుజా! మగువస్వధింప, నీ
లాగునఁజేసినన్మనలరాముఁడు మెచ్చునె చూడనెంచునే?”. 158

వ॥ అని భరతుండు శత్రుఘ్నునివారించి “యెవరిపాపఫలమ్ము వార
నుభవించెదరు. మనకేల యని యందుండ నొల్లక కాసల్యకడ
కుంజని పాదంబులపైఁబడి వెక్కినెక్కి యేడ్చిన నాయమలేవఁ
దీసి భరతుంగాంచి యిట్లనియె. 159

ఉ॥ ఉల్లమునందు సంతసితె నొప్పుగ రాజ్యముఁగట్టఁబెట్టి మీ
తల్లి, సుఖించుమన్న! వసుధన్విలసిల్లఁగ నేలుమన్న! సం
పల్లలితంబు, రాముననుపన్వన నీమలఁగావనేగె, సం
ధిల్లఁగ నిస్సపత్నత, మదిందలపోయుము ధర్మసూక్ష్మముల్.

వ॥ అని ఫలుకఁగడునొచ్చి భరతుండిట్లనియె. 161

మ॥ “భరతుండిట్టి కృతఘ్నుఁడయ్యెనె, భువిన్ భావింప భావ్యంబె, యి
క్కరణింగుట్ర యొనర్చువాఁడనఁగ నొఁగాముల్వీచాఁరింపరే
పరగన్ రాముఁడరణ్య మందడలఁబాపాత్ముండె. భోగింపఁ ద
లిరొ! నాయుల్లము నీవెఱుంగనిదె, మేలే నన్ను శంకింపఁగన్.

ఉ॥ నేనిటు లెంతునేనిఁ దరణీందుల సాక్షిగ బల్కువాడ, నా
యాన, సమస్త భూతములయాన, మహాపద బ్రుంగువాడ, నేఁ
గానన భూమికేగి షరగ్గ రఘురామునిఁ గొంచువత్తు, రాఁ
డేని వనంబులో సతని కెన్నఁగ నేవలు పల్పుచుండెదన్. 163

వ॥ అని దీనాననుండై పల్కుచున్న యవసరంబున మఃత్రి పురోహిత
ప్రముఖులగుచుండెంచి, ధర్మనిర్ణయపరులై విధి విధానంబున దశ
రథ కళేబరంబునకు దహనాది సంస్కారంబులు సేయించి పార
తాకిక క్రియాత్పరులై సాంగోపాంగంబుగ నిర్వర్తించి, యనంత
రంబు పట్టాభిషిక్తుండవు గమ్మని భరతుఁ బ్రార్థించిన నతండు.

చ॥ “ఇనకుల రాజధర్మము ఋషీశ్వర! క్రొత్త దె, నీవెఱుంగవే?
ననునిటు ధర్మదూరునిగన్వాయమె యెంచుట, తప్పగాద, యే
మననగుఁగై క గర్భమునఁ నయ్య! జనించితీ నొప్పు, నామనం
బనుదిన మెర్గుచుండి యిటులాడఁగ మీకును బుద్ధిపుట్టనే? 165

చ॥ వినుఁడు మదీయ నిశ్చయము, వేగమ కానకు నేగి రామచం
ద్రునిఁగొనితెచ్చి పట్టమును రూఢిగఁగట్టెద, రాకయున్ననా
తని వెనువెంట వల్కలముఁదాల్చి వసించెదఁ గానయందు, మీ
యనుగమనంబు వేడెదఁ బ్రయాణము సల్పఁగఁ జిత్త గింపుడీ!”

ఉ॥ ఒప్పును సచ్చరిత్రమది యొప్పును నున్నత వంశ సంభవం
బొప్పు గభీరతామహీను మొప్పు సహాదర సౌహృదంబునం
చప్పుడమాత్యులాది ప్రజలందఱువల్కఁగఁ బై నమయ్యెఁ దా
నొప్పుగ సై నికుల్గొలువ నుల్లమురంజిల రాముచెంతకున్. 167

వ॥ ఇన్విధంబున భరతుండు కృతనిశ్చయుండై తల్లులు వెంబడింప

సమాత్య పురోహిత పౌరవర్గ చతురంగ బలసమేతుండై రామ
చంద్రుడోడి తెత్త మని యరుగుచుఁజనిచని గంగానదీప్రాంతంబు
ను సమీపించు సవసరంబున. 168

చ॥ పుడమియు నింగి యేకమయి పొల్చుతెఱంగున ధూళిరేఁగె, నె
వ్వఁడొ కడువేగసైనిక ప్రవాహము ఘూర్ణిల వచ్చుచుండె, నీ
తఁడు భరతుండుగాఁ దగుఁ, గుతంత్రములింకను మానలేదె, రా
ముఁడు వనమందు నుండుటయుఁబోలదొ, యూరకపోవనిత్తునే?

మ॥ అని యాశ్రోశము పొర్లి పాఱ, గుహుఁడత్యంతార్భటింజూపునం
తననొక్కండు కిరాతవీరుఁడరుదందన్వచ్చి “యోస్వామి! రా
మునిఁదోడ్చుట కర్థువాడితఁడు సంపూజ్యుండు, గర్భ్యుండుగాఁ
డని” తెల్పనినయంబు సఁధిలఁగఁదోడ్చి దారిఁజూపింపఁగఁ. 170

ఉ॥ అందఱుదాఁటి గంగవినయంబున నాశ్రమ బాహ్యసీమలఁ
సందడి సేయకుండఁ దగసైనిక బృందమునిల్పి, యాశ్రమం
బందుముసీంద్రు పాదములపైఁబడి, యర్హ సపర్యలంది, రా
త్రిం దమకొక్కకల్పముగతిం దలపోయుచునందు నిల్చినఁ. 171

తే॥ మఱుదినంబు భరద్వాజ మానివరుఁడు
హితవుఁ గఱపుచు నెదను సమ్మతిదలిర్ప
మార్గమునుజూప హర సంభరితుఁడగుచుఁ
దరలె భరతుఁడు శ్రీరాముదరికి గిరికి. 172

చ॥ చనఁగను వాహినింగనుచు సత్త్వములన్నియు విచ్చిపాఱ, నె
క్కిను పొగమంచువోలె భ్రమిఁగొల్పు రజఃపలలంబుఁగాంచి, యే
మని మది వింత దోఁపఁగనయంబున లక్ష్మణ! చూడుమన్న నా

యనఘుండు వృక్షమెక్కి కలయంగనుఁ గొంచువచించె నిట్టులన్.

శా॥ “అన్నా! రాఘవ! యెంతమోసమిది, యయ్యా! తమ్ముడే
వీడు, నీ

పున్నెంబంచు జడల్దరించి యడవిక బూజ్యుండవై యుండ, నిం
దున్నక సైతునెయంచు నీభరతుండత్యుద్రికుండై వచ్చె, నే
నున్నానంచుఁ దలంపఁడొక్కొక్క, తగవే యుక్తిని సైరింపఁగన్.

మ॥ కనుఁగొమ్మద్దినొ సూర్యవంశపుఁ బతాకల్లోచరంబయ్యె, సై
న్యనికాయంబులు పెల్లుమీతెడునికన్నాన్యయ్యంబె సైరింపఁగై
కొనుమయ్యా! రఘునాథ! నీకరమునంగోదండముక, గానిచో
వినుమేస్వర విహారముక సలిపెద స్వీక్షింప ముల్లోకముల్”.

వ॥ నావుడు రామభద్రుండు కోపించి యిట్లనియె. 176

చ॥ “భరతుండె యిట్టివాఁడు, కడుభక్తుండు, నమ్ముము శంకయేల, నీ
వెఱుంగవు, నన్నుఁ దోడ్కొనుచునేగు తలంపునవచ్చువాఁడు! భా
స్కరకుల సంభవుండతడనంగత భాషణమొప్పునయ్య! భా
సురముగ నాకుఁదమ్ముడవు చొక్కఁగనేటికి నీకు లక్ష్యణా!”

చ॥ అనుటయు లక్ష్యణుండు తన యజ్ఞతకుంగడునొచ్చి, లజ్జచే
గనుఁగొని మోమువంచి పరగన్వినయాన్వితుండై తలిర్చు నం
తన భరతుండు సానుజుండు దవ్వున సైన్యమునిల్పి, సాధు వృ
త్తినిఁజనుడెంచె రాఘవుని దివ్యవదాంబుజ సేవకై వెనక. 178

వ॥ వచ్చి రామచంద్రు పాఠారవిందంబులకు సాష్టాంగ ప్రణామంబుఁ
గావింప నతండు భరత శత్రుఘ్నుల నాలింగన పరిహృష్ట చిత్తులఁ
గావించి గౌరవింప, భరతుండన్న మొగంబుజూచి బాష్ప పూ

రిత లోచనుండగుచు నిట్లనియె.

179

చ॥ కడఁక ధురీణుడై ప్రజలు గాటముగా మదిమెచ్చుచుండ, ని
ప్పుడమి భరించి భోగములు పొందఁగఁ జాలినధర్మమూర్తినే
డడవులఁ బర్ణశాలలను సగ్రజుఁడుండఁ దపస్వియాచు, ని
క్కడిదిఁగనుంగొన న్వలసెగై కకుఁబుట్టిన కారణంబునఁ. 180

ఉ॥ వేడఁగలేవె కోరికలు, వీటిఁడి యుల్లము చిత్తగించునే,
“వాఁడి మగంటి మిన్నెరయునాడవనంగఁ బ్రజల్వరింప, ని
య్యాడుదికై క తల్లి మరియాడ యెఱుంగక యాడునంతని
ల్పిడఁగ రామచంద్ర! తగవే పురుషోత్తమ! నీవెఱుంగవే”? 181

తే॥ అనుచుఁ బలుకంగ శత్రుఘ్నుఁ డనియెసేట్టు

“లన్న! మీ విరహఁగ్నిచే నడలి యడలి

రామ! రామ! యటంచు నీప్రేమమునిఁగి

మనుజాభుండు మనత్రుడి మనలవిడిచె”. 183

వ॥ అప్పలుకు వినునంతన రామచంద్రుండు నీతా లక్ష్మణ సహితుం
డై మొదలు సఱికిన తరువునబోలఁ బుడమింబడి మూర్ఛిల్లి
కొంత వడికిఁదెలిసి శోకాగ్నిసంతప్తుడయి ప్రాకృతుండువలె
బారలి పొరలి విలపించుచుండ భరతుఁ “డగ్రజా! యిదేమి
తెఱంగు. ప్రాకృతుండనె, కర్తవ్యంబు విచారింపవలదె? నీకుఁ
జెప్పువారలెవరు?” అని సమాశ్వాసింప నప్పుడు మందాకినికరిగి
కృతస్నానులై యన్నదమ్ములు పిండప్రదాన పూర్వకంబుగఁ
దర్పణంబాచరించి పితృతాణముందీర్చి వ్యసన పరవశచిత్తంబునఁ
బర్ణశాలకరిగి కూర్చుండి యుండునంత గౌసల్యాది మాతలు

వసిష్ఠంబురస్కరించుకొని వచ్చిన, వారల యడుగులంబడి దిక్కు
లేనివాని పగిది రోదనంబుసేయ, నాశ్రమ వాసులరుద్రుని శో
కంబు నివారించిరాసమయంబున భరతుఁ డన్నకు సమస్కరించి
కరంబులు ముకుళించి యిట్లనియె. 184

ఉ|| “నీదగు రాజ్యమేలుటకు నేర్పరులెవ్వరు నీవుదక్కరా
వేదయజ్ఞోపవీతాఘవ! ప్రతీక్షణ సల్పెడు నిన్నయోధ్య, భా
గ్యోదయముల్లసిల్లఁ బ్రజకొప్పఁగఁబాలన సల్పుమయ్య! నీ
మీఁద సమస్త మున్నిలుచు మీఠినరాజ్యమరాజకంబగున్. 185

తే|| రాకతక్కిన నేనిందె రామచంద్ర!
విడుతుఁబ్రాణంబుఁ బ్రాయోపవేశమడర,
ననుచు దర్బాసనస్థుఁడై మునుకొనంగ
భరతుఁగని రామభద్రుండు పల్కెనిట్లు. 186

ప|| “అనుజా! వినుము. సాహసంబసాధులక్షణంబు. దీర్ఘదర్శియైన
సాధువు శాంతి ప్రియుండు. ధర్మశాసనంబు సమస్త ప్రజానీకం
బునకు సామాన్యంబు. దానికి శాస్త్రశాసక తారతమ్యంబు
లుండవు. ఎందఁక లోకంబు నియమబద్ధంబగు నందఁక సుఖ
సమృద్ధి వెల్లివిరియు. ధర్మప్రవర్తకులైన ధర్మశీలుల నియమో
ల్లంఘనంబాచరింపనిక సామాన్యప్రజ యదువులేని కుటుంబం
బుమాడ్కి, అసమర్థుడైన గోపాలుని పశువర్గంబు పగిది నానా
ముఖంబుల సంచరించి చెట్టుగుట్టలపాలై చెడకుండునె? దాశ
రథీ! పితృవాక్పరిపాలనంబు మనకిరువుర కనుల్లంఘన నీయంబు.
నీవు పుడమిభరింపుము. నేను జతుర్దశాబ్దంబులు నానియమంబులు

పాటించి తిరిగివచ్చెద. ఉత్తమ వంశ సంభూతులకు మోటుకుఁ
దనంబు సెల్లునే” యని సమాధానపఱచుచుండఁ బురోహితుం
డగు వసిష్ఠుండిట్లనియె. 187

ఉ॥ “శ్రీరఘురామ! నిన్విడువఁ జిత్తమదొప్పదు, విడ్వకుండినం
భారుణి ధర్మమొప్పదు, యథార్థము, గావున ధర్మరక్షకై
కోరి భజింపఁగా భరతుకోరికఁ దీర్పఁగఁ బాదుకాద్వయం
బీరఘువంశక్షేత్రరునికిచ్చిన సర్వము సంగతంబగున్”. 188

చ॥ అని పలుకంగ నయ్యనఘుడంచిత పద్ధతి యంచునెంచి, న
ద్వినయ వివేక సంపదల దిట్టపు తమ్ముడ! లెమ్ముపాదుకల్
గొనిచని తండ్రియానతి యకుంతిమా తెఱఁగొప్పబాలసం
బాసరఁగఁజేయుచుండు, ముదమొప్పఁగఁజే కొనుమంచుబల్కినన్

చ॥ తలను ధరించి పాదుకలు, దైవతసంఘము, భూతవంచకం
బలవన దేవతాసమితి నచ్చుగ సాక్ష్యముఁగొంచుఁబల్కె “నీ
యిలఁ బదునాలుగేండ్లు నుతియింపఁగ రాముని బంటనొచు, ని
ర్మలమతి రక్షనేతు రఘురామ పదాంబుజ సాక్ష్యమొప్పఁగన్.

చ॥ నియతి సయోధ్య వెల్పులనె నిల్చెద వల్కలధారినొచు, నీ
నియమము మించునేని భువినిల్వఁగఁజాల నిమేషమేని, య
న్నియమముతోడ వీడ్చొనుచు నిర్మలుఁడా భరతుండయోధ్యకుం
జయజయ రామభద్ర! యని చాటుచునేగె బుధుల్నుతింపఁగన్.

ఉ॥ పట్టపుటేన్గుపె విమలపాదుకలుంచి కెలంకులందు సం
ఘట్టి తచామరద్వయముఁగై కొని వేయుచు నన్నదమ్ములు
బట్టిరి చూర్గముందొలుతవచ్చిన యట్టులె, రాము పాదుకా

పట్టముఁజాటుచుంజనులు పట్టఁగఁజాలనిహార్మమందఁగఁ. 192

ఉ॥ చేరి యయోధ్యఁ బాదుకలఁజేర్చి ముదంబున సింహపీఠికఁ
బారులకెల్ల ధర్మగతిఁబాలకుఁడై భరతుండు పొల్పుచా
భారమునంత పాదుకలపై నిడి తాను బురంబు వెల్పులం
గోరిక నందిగ్రామమునఁ గోవిదులొప్పవసించె నిచ్చలుఁ. 193

చ॥ నిరతము సత్యచిహ్నులు, నిర్మలచిత్తులు, ధర్మశత్పురుల్
పురమునఁ బారులొప్పెనఁగఁబొల్పుచు నిత్యశుభోదయంబులు
స్వరలఁగ రామరాజ్యమని వర్ధిలుచుఁడిరిగాని, కాననం
బరిగెను రాముఁడంచు మరియాదలవీ డఁగనొప్పుకొందురే? 194

ఉ॥ అచ్చట రాచుచంద్రు హృదయంబున సంశయముప్పతిల్లఁగా
“నిచ్చటనుండ నొప్పదిక నేగుటలెన్న, తపస్సమాధికిం
బొచ్చెము గల్గునియ్యెడఁ, దపోధన వర్గము భంగమొప్పునే?
సొచ్చెద దండకాటవి, వసుంధర మెచ్చఁ, దపంబుపొచ్చఁగఁ”

తే॥ అనుచుఁ జింతించి యచ్చట మునులకెఱుక
పఱిచి దండకఁజేరఁగాఁ బయనమయ్యెఁ
బుణ్యసంచయ పరిపూత భూరిమతులు
పుణ్యజన భంగమొర్తురే పుడమియందు. 196

తే॥ అత్రిమున్యాశ్రమంబున కరిగి రాముఁ
డతిథి సత్కార నుహితుఁడై హర్ష మొంద
విస్మయావిప్లవ నేత్రముల్వీసరించి
గ్రాసముల్కొని హరిణముల్గొంచుచుండె. 197

తే॥ అతుల పతిభక్తి తాత్పర్యమతికి సతికి

నీ తకత్యంత మంగళాశీస్సులొసఁగి
భూషణవితానమర్పించి పూజసేసి
యనిపె, ననసూయతానాత్మ యందునలరి. 198

తే॥ రామచంద్రుండు దండకారణ్యసీమఁ
జేరెదీకొర్చి మేఘాళిఁ జేరుపగిది
ధారుణీమాన సాంభోజ తాపకరులఁ
జటులరాక్షస నీచులఁ జంపివేయ. 199

—: ఆశ్వాసాంతము.

శా॥ షోణీ భారముమాన్ప, సజ్జనుల సంక్షోభంబులందీర్పఁ, క
ల్యాణంబుల్విలసిల్ల, ధారుణీ సదారంజిల్ల ధర్మంబు, ని
ద్రాణావస్థ తొలంగి పారులెనఁగ న్రామప్రభూ! సర్వగీ
ర్వాణ ప్రాప్తత నిత్యమంగళ! నినుఁబ్రార్థింతు భద్రాత్మికా!.

మాలిని: = దలిత దనుజమూర్తి! తత్త్వసంవేద్యమూర్తి!
గలిత బుధజనార్తి! కామితార్థ ప్రపూర్తి!
ప్రలయ విలసితాత్మా! భార్గవోద్గతనామా!
లలిత సుజనధామా! రామ! సంపూజ్యనామా! 200

గద్యము: = ఇది శ్రీభారద్వాజ గోత్ర పవిత్రాపస్తంబ సూత్ర రాఘవా
చార్య ద్వితీయతనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణా కటాక్ష
లబ్ధకవితావిస్ఫురణ, కాండ్వారు సరసింహాచార్య ప్రణీ
తంబైన రామ రాజ్యంబను మహా ప్రబంధంబునందు
ద్వితీయా శ్వాసము.

సంపూర్ణము.

—: శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః :—

★ రామ రాజ్యము. ★

(తృతీయా శ్వాసము.)

—శ్లో—

శ్రీరాముడు దండకారణ్యముఁ బ్రవేశించుట.

శా॥ శ్రీమత్పంకజపండ మండిత సరోరేఖావిరాజత్తరూ
ద్దామ శ్రీవిలసిల్లు నాశ్రమములంధన్యంబు, యాగక్రియా
ధామ ప్రోజ్జ్వల హవ్యగంధ హసితోద్భూతాన్య గంధంబు, శ్రీ
రాముండొయ్యనఁజేరె దండక మహారణ్యంబు సన్నద్ధుడై. 1

చ॥ ఎదురుగవచ్చి మౌనివరులెక్కుడు వేడుక విన్నవింప, నా
సదయులు రామ లక్ష్మణులు జానకితోడను నాశ్రమస్థులుల్
ముదమునఁజేరి మౌనికృత పూజల నందిశ్రమంబువాయ, బ
ల్లిదులగు నన్నదమ్ములు చరించిరి నిచ్చలు దండకాటవిన్. 2

ఉ॥ జానకితోడ రాఘవుడచంచల సత్త్వధురీణుడొచు, సం
ధానితకార్ముకుండు లలితంపుఁదటిల్లత వారిదంబునాఁ
గాననచారి రాక్షస నికాయ దవాసల శామనక్రియా

నూన ప్రతిజ్ఞమై దిరుగుచుండె నరణ్యమునందునంతటన్. 3

చ॥ మునివరులనతిచ్చు నయముగొని రాముడధిభ్యకార్ముకుం
డనయ మరణ్యచారియయి జ్వారవధావితక్రూరసత్త్వంజై
తనమది నిశ్చయించె బ్రమదంబగు పాపినిశాటవారముం
గనుగొని యుక్కుడంచి కుతుకంబొడఁ గూర్పమునీంద్రకోటికిన్.

చ॥ మెడ కిరువై పులంగుడెలమెండు మెకంబులు వ్రేలుచుండ, న
ల్లడలువడంగ, గర్జలుచుగన్గవ చూపులు బీతుఁగొల్పఁ, గా
ల్నడకల దుమ్ముజిమ్ముచు నిలన్నడయాడెడు కొండవోలె, న
య్యడవి విరాధనామకుండ హంకృతి రక్కసుడడ్డగించుచున్.

—: విరాధుఁడు రామ లక్ష్మణులచే జచ్చుట. :—

ఉ॥ ఎవ్వరుమీరలియ్యడవి నేమికతంబునఁ దిర్గువారు, మీ
రెవ్వని పుత్రు, లివ్వనిత యెందుకు మీకుఁదపోధనులదా,
యివ్వన భూమినాయది, చరింతుమునీంద్రులఁ జంపుకోర్కి, నా
చివ్వకు వత్తురేని మిముఁజీల్చెద, నేను విరాధుఁడన్నమీ. 6

మ॥ అనుచుంజానకీఁ జంకఁబెట్టుకొని యత్యంతాగ్రహోదగ్రుంజై
చనుచుందిక్కులు పిక్కటిల్లఁగ మహాసంరంభియై యార్చుచున్
జనునే మానిని మానవాధములకున్ సన్యాసులౌవారికం
చనయంబుద్ధతివేగఁబోదొడఁగె నత్యారాభిటముంజూపుచున్. 7

తే॥ అంతరాముండు వేపమానాంగ యగుచు

నలువలంకులు దీనాననగబుద్ధిప్పి

కలయఁగాంచెడు జానకీకాంతఁజూచి

యలుకఁగదోయి రంజింపఁబలికెనిట్లు.

ఉ॥ “చూచితె లక్ష్మణా! యితనిచూడ్కకి లెక్కకు నెక్కడయ్యె నా
యేచినకార్యకంబు, పరికించితె జానకి బన్నమీపు, పుల్
పోచకు లెక్కరామితని బుద్ధికి, గర్మబలియమైనచోఁ
దోఁచెడు నాపదల్పుడమి దోరములై వెనువెంటనంటుచున్.

చ॥ అనుటయు లక్ష్మణుండు సమయజ్ఞత నన్నమనంబెఱింగి, య
ద్దనుజ నుఱంబువ్రయ్యగనెడ, దల పోయుచునమ్ములేయఁ, గా
ననమువడంకనార్చి, తన సమ్మిన ముమ్మొనవాలునేసె నా
ముని జనఘాతకుండు, రఘుపుంగవుఁ డిమ్ముగదానిఁ దున్నుచున్

ఉ॥ వాఁడి శరమ్ములందోడిగి 'వాని యుఱమ్మును దూఱనేయ, న
హ్లోడిమి మీఱుగక్కనుండు భూమిజనేలనుదించి. యొక్కటం
గూడఁగఁబట్టి యిర్వరను గొబ్బున మూఁపులఁజేల్చి పర్వన
న్వాడు చనంగ వందురిలి, వారిజలోచన సీత యేడ్చినన్. 1!

ఉ॥ రాముండు సైగ సేయఁగ విరాధుభుజమ్ముల నొక్కపెట్టినన్
సామజ శుండమున్నఱకు చందమునందెగ వ్రేయగూలుచున్
భూమిధరంబు చందమునఁ బొర్లుచుఁ జంపుచుజ తుకోటినా
నాముఖ చేష్టలన్సలుపునంతట లక్ష్మణుండుగ్రుండై వెనన్. 12

చ॥ నిలువఁగరాదు వీనినిటు నిర్రరలోకముహారమంద హా
నులుసుఖియింప, లోకముగనుంగొనఁ దీర్చెదనంచురేఁగి, కా
ఘలఁబడి గుడ్డులంబదములూడఁగఁ బ్రాణములన్మథించిన
న్విల విలఁదన్నుకొంచతఁడు విన్నపమొక్కటియంచుఁబల్కినన్.

వ॥ ఓరీ! దురాత్మా! కోసలదేశాధీశ్వరుండగు దశరథమహారాజు
పుత్రులను మమ్ము రామ లక్ష్మణులను ధర్మసంరక్షణార్థంబిందుఁ

జరియించువారల నెఱుంగవె? దుర్మదాంధా! పరమసాధ్వీ, జనక
భూజానిపుత్రి దశరథావసీంద్రుకోడలు, మదగ్రజుండగు శ్రీరామ
చంద్రు ధర్మవత్సీ బరిభవింపఁబూను నీకీలోకమున మనుగడ
సెల్లునే? నీవెవ్వండవు? ఏల యీఘోరరూపంబుఁ దాల్చితివనిన
నతండిటనియె. 14

ఉ|| “రాఘవ! నేను దుంబురుండ రంభను గౌఁగిటఁజేర్చు నుద్యమం
బాఘనుఁడౌకుబేరునకు నారయఁదెల్పిన గుడ్డుఁడౌచు, ని
త్యాఘనిధానమా నిశిచరాకృతి గల్గెఁజెప్పించె, వేడఁగఁ
రాఘవుచేతఁ బాయుదువు రాక్షసరూపమటంచుఁ దెల్పఁగఁ. 15

ఉ|| నేనిటులైతి రామ ధరణీవర! పోవఁగవచ్చితీవ, యి
క్కానన భూమిదేహము నిఖాతమునంబడవై చికావ, రా
మానుజు వేడుకొందునని యాడఁగఁ, బ్రాణములూడనంతటం
భానునిభాగ్రిజుండు శరభంగుని యాశ్రయమేగ నెంచినఁ. 16

మ|| పుడమిఁ రాముఁడుపూనె రాక్షసవధంబు ద్రిక్పక్షై యంచుఁదా
నుడువక స్వర్గముఁజేరె రక్కసుండు ధన్యుడౌచు గంధర్వుడై
కడిమిఁ లక్ష్మణ ఖాతగర్తమున దుష్కర్మంపు దేహంబును
బడియెం, జాట రసాతలంబునను రామాజ్ఞానునిక్షిప్తమై. 17

♦ శ్రీరాముండు శరభంగాది మహర్ష్యాశ్రమముల సేవించుట. ♦

ఉ|| వీనులు సోక రాముండడవికా శరభంగునిఁ జేరునంచు, న
మ్మానవచందురీసేవకయి మానివతంసుండు వేచియుండఁగా
నేనిటఁజూడలేననుచు నిర్జరనాథుండు వీడియేగె, నె
వ్వానికినేని సాధు దురవస్థలు చూడఁగఁజిత్తు మొప్పునే? 18

తే॥ రాముడంతట మునిజేరి పేమమీఱఁ
బ్రాణతులొనరింప నమాని ప్రిణయమెసఁగ
నతిథి సత్కారములునేసి యంతరామ
చందుసన్నిధి భువివీడి చనియెదివికి.

19

వ॥ అప్పగిది నగ్నిముఖంబున శరభంగమహాముని యింద్రలోకంబున
కరిగిన యనంతరంబ రామచంద్రుడు తదుపదిష్ట మార్గంబున
జాహ్నువింగాటి యావాసయోగ్యంబగు ప్రదేశంబు నెఱుంగ
నతి తీక్షణ తపఃశాలియగు సుతీక్షణమహర్ష్యాశ్రమ వనప్రదేశంబుఁ
బ్రవేశింప, నందలి మునిసంఘంబు లెదురుపఱతెంచి దాశరథికృత
ప్రణామములై దీవించుచు నిట్లువిన్నవించిరి.

20

ఉ॥ రామ! శమాభిరామ! సకలాగమచుత్సవవిత్త్రీనామయు
ద్ధామ గుణాభిసోమ! వరధర్మవినిర్జితకామ! సాధుహృ
ద్ధామ! సురారిబాధలకుఁ దాళఁగఁ జాలము కావవే! పరం
ధామ! విరోధి రాక్షస విధానము లెల్లనడంచి పార్థివా!.

21

చ॥ అనుటయు రామచంద్రుడు దయార్ద్రమనస్థుఁడు వల్లెనిట్టు “లో
మునివరులార! మీకు శుభముల్పొనరించుటె నా వ్రతంబునె
మ్మనముల శంకవీడి యసమాన తపః పరివృద్ధ సత్త్వలై
యెనయుండు రాక్షసాధముల నేర్చెదనేనిక మూలముట్టుక”

అ॥ వె॥ అనుచుఁ బ్రతిన సలుపు నార్యరాముని వాక్య
ములకు హర్ష మొదవ మునులు సనఁగఁ
బ్రీయుని మోముఁగాంచి ప్రేయసి జానకి
పలికె సతులు మెచ్చు ఫణితినిట్లు.

22

ఉ॥ “కూర్మలు రాక్షసాధములు కుత్సితబుద్ధులు, పంతమేలని
హ్మారణ వైరమిద్ది, ఋషినంగతి సద్గతి చింతఁబాసి, యే
దారినోయేగు పాతకముఁ దాఁదలఁచాల్పు తెలుంగుగాదోకో
దూర విచార! దుష్టులను దూరముత్తోయుట పాడియాఁగదా”

వ॥ అంత రామభద్రుండు భూపుత్రికిట్లనియె. 25

ఉ॥ “జానకి! దుష్టశిక్షణము, సజ్జన రక్షణ రాజధర్మమా,
దానవకోటి పెల్లడని ధార్మిక సంయములన్వధింప, గీ
ర్వాణులనొంప, నిప్పగిదిరాజ పదప్రథితుండనొచునా
పూనికఁ దీర్పకున్నననుఁ బూలకుఁ బ్రతికినమ్మకుందురే? 26

చ॥ పలుకుల పొందికల్లనరఁ బదైములల్లెడునేర్పు, కామినీ
తిలకము లుల్లసిల్ల సరిదిదెడు దిట్టతనంబు, మూర్ఖులం
దెలుపఁగఁజేయు పూనికి, విధిన్మరలించు తలంపు ప్రజ్ఞచేఁ
గలికిరో! రాజ్యపాలనముఁగాంచఁ గడింది ధరాతలంబునకా. 27

అ॥ వె॥ చిత్త శుద్ధి, పూజ్యశీలంబు, విజ్ఞత
ముందు వెనుకలరయు బుద్ధిగరిమ
సరస వాక్యసరణి, సంస్కృతి, శాసన
చతుర గతులు తెలియ శక్యమగునె? 28

వ॥ అని యనేక విధంబుల జానకి నొడంబటిచి సుతీక్ష్ణ మహర్షి పాలి
కింజని కృత ప్రణాముండై యమ్మహాముని సవర్యులంది యాది
నంబందయుండి యనంతరంబ. 29

క॥ కోదండ ధారియగుచును

నాదండక రాత్రిచరుల నరయుచు నిచ్చుల

తాదండి మగతనంబున

నాదుండగుల న్నధింప నలునిటు తిరిగె.

30

చ॥ ఒక నెల యొక్కచోట మఱియొక్కట రెండు నెలల్వసించుచున్
సకలమునీంద్ర సంగుములు సంతసమందఁగ ధర్మతత్పరా
వికలమనస్కుడై యడవి వీరులుమెచ్చఁ జరించి రాఘవుం
డు కుటిలరాక్షసాఘముఁ గడుంగడు నుక్కడఁగించి వేయుచున్

♦♦ శ్రీరాముఁ డగస్త్యమున్యాశ్రమంబున కరుగుట. ♦♦

ఉ॥ నీరముఁగ్రోలి యంబునిధినిల్వననింకఁగఁజేయ, మేఘముల్
ద్వారమునందుఁ గావుమని పార్థివసేసెడు తీరుతోఁపఁగా
భూరుహపంక్తి క్రమ్ముకొని పొల్చునగస్త్యమునీంద్రు నాశ్రమం
బారఘవుంగవుండరుగు చల్లన జానకితోడ నిట్లనున్. 31

ఉ॥ “పావనమైన యాశ్రమము, పంకజనేత్ర! యగస్త్యమౌని.సం
భావిత శాంతమూర్తియై పంకజ సంభవుఁడో యనంగడు
ర్భావ మదాంధరాత్రి చరవర్గముఁ గీటడఁగించి పొల్చెడిన్
దేవి! మహాత్మునీతని నుతింపఁగ శక్యమె యెంతవారికిన్. 32

నీ॥ కుపితుండై జలరాశి కూలంగతుండౌచు

నాచమనంబుచే నడచివై చె

నెలుఁగునకెడమీక వింధ్యయుద్ధతమైన

నవని సమంబుగా నడఁగఁదొక్కె,

సాధువృత్తి నటించి సయమింద్రులంద్రుఁడు

విల్వల వాతాపులీలఁజేసె

సమరాధిపనిభూతి యడర గర్వాంధుడై

నర్తిలు నహుషు నర్పంబునలిపె.

తే॥ సట్టిముని లోక సంసేవ్యనయ్యగస్తుఁ
బొగడవశమానె? జానకీ? పువ్వుబోడి!

చేరి యమ్మునిచరణ సంసేవనలుపు

భాగ్యమబ్బెను బుణ్యంపు ఫలమదేమొ.

24

ప॥ ఇవ్విధంబున ముచ్చటించుచు నాశ్రమ ప్రదేశావలోకనతరంగి
తాంతరంగుండై రామచంద్రుండాశ్రమ ద్వారంబు సమీపింప
సంతేవాసి గణంబంతః ప్రవేశింబు సేయింప సకలలోక వంద్య
మాన చరణార విందుండును, నరవిందసంభవుండుంబోలె బృందా
రక, మునిబృందారకపరివృతుండును, బరిత్యక్త సమస్తాశుండయ్యు
నుపగత దక్షిణాశుండును, లోపాముద్రా వల్లభుండగు భగ
వంతుండైన కుంభ సంభవునగస్తునవలోకించి.

తే॥ బ్రహ్మతే జోవిరాజిత పౌఢమూర్తి

కయ్యగస్తున కత్యంత హర్షమొదవ

రామచంద్రుండు కులగోత్ర నామములును

నెలయ నభివాదనంబుఁ గావించె భక్తి.

26

ప॥ అంత నమ్మునికుల తిలకుండు ప్రహృష్ట చిత్తుండై యాశీర్వాద
పూర్వకంబుగ సవర్యలంగావించి నైష్ఠవ చాపంబును, బ్రహ్మ
స్త్రంబును, నైద్రంబగు నక్షయ తూణీర్ద్వయంబును, రుక్మ
మయకోశంబగు ఖడ్గంబు ననుగ్రహింపఁగై కొని తదుపదిష్ట ప్రకా
రంబున గోదావరీతట నీకట ప్రసిద్ధంబగు పంచవటిని నివాస
యోగ్యంబుగ నిశ్చయించి, మిగిలిన వనవాస దివసంబులుండి

కడపుదమని యచ్చటి కరుగువాఁడు.

37

—: రాముఁడు జటాయువుతో సఖ్యంబు నెఱపుట. :—

ఉ॥ కాంచెను నొక్కచోట బహుకందర శోభిమహీధ్రమోయన
న్మించిన కన్నుదోయి, నుతివీరినీన పక్షయుగంపుమేను, బ
ల్చించు పుటంబుగల్గి ఖగరాజు గభీరతబొల్చువాని, ధై
ర్యాంచితమూర్తి గృధ్రకులరాజుఁ జిరాయువునజ్జటాయువున్.

ఆ॥ నె॥ కాంచి పలుకరింప ఖగరాజమిట్లను

“సఖుఁడ నేను మీదు జనకునకును

రామచంద్ర నన్ను రాజీవలోచన!

యరణ పుత్రుఁగాఁగ నరయుమయ్య! 39

ఉ॥ నన్ను జటాయువండు గహనంబున మిమ్ముగనుంగొనంగ భా
గ్యోన్నతి నందె జన్మము, రఘూత్తమ! మిత్రుని పుత్రులైన మీ
కెన్నఁగ నేవనల్పి కృతకృత్యుఁడ నయ్యెదఁజొవు నత్కృపన్
సన్నత సచ్చరిత్ర! మనసారననుంబనిగొమ్ము వేఁడెదన్”. 40

చ॥ అనుటయు “నిర్మలాత్మ! వినయంబు, నయంబు, విశాలభావముం
దనరఁగ నంతరాత్మ వితతంబగు హర్షముపొంగిపాటె నిన్
గనుఁగొనఁ బుణ్యమజ్జనకుఁగాంచిన యట్టులతోచె నెమ్మదిన్
వినుము త్వదీయ సఖ్యమిల విశ్రుతమై పొలుపొందు నెల్లెడన్”

తే॥ అనుచు రాముఁడు సంపాతికనుజుఁడైన

యజ్జటాయుసపర్యలనంది ముదిత

హృదయుఁడగుచునుజనియె సమ్మదముతోడఁ

జక్కఁబంచవటీ ప్రదేశమ్మునకును.

42

ఉ॥ అచ్చట లక్ష్మణుండు వినయాన్వితుడై తనయన్న సీతయు
నైచ్చుగఁ బర్ణశాలఁగడునేర్పునఁ దీర్పఁగ వాస్తుప్రక్రియఁ
జూచ్చి రఘూద్వహుండు విధిచోదితుడై నివసించుచుండఁదా
నిచ్చలు దీర్చుచుంగొలిచె నింగిత వేసి బుధుల్నుతింపఁగన్. 43

♦♦ హేమంత ఋతువర్ణనము. ♦♦

ఉ॥ కాంతలు పొంచియుండ, రణకొతుకి కంతుండు శంఖమూఁదఁగాఁ
బంతము లుజ్జగించి తమ వల్లభులంతట లొంగిపోవ న
శీఘ్రత గృహాంతరమ్ములను జేర్చి కవుంగిటఁ గట్టివేయు హే
మంతముప్రకమించెఁగునుమాయుధు దిగ్విజయంబుఁజూట చున్

చ॥ కిలకిల రావముల్చెలఁగఁ గ్రేవలఁబుల్గులు మేలుకొల్పఁగం
జలిచలి శ్రీహరియనుచుఁజానల కాఁగిలి వీడకుండఁగం
దెలతెల వాఱఁగాఁబనులుతీర్చు తలంపులు తొందఱింపఁగం
దలుపులు తీయుచుండ్రు చలితాఁకుడు కోర్వఁగలేమిఁదెల్పుచున్

చ॥ వడవడలాడుచున్మనలివగ్గులు కుంపటిచుట్టు మూఁగి మే
న్మడుఁగఁగ రామరామయని మూల్గుచు వెచ్చదనంబుఁగోరు

చుం

దొడివడు పల్కులందమదుతొట్టి మొగంబులు వేలవైచి య
వ్వడువున నొప్పుచుందుఁగిహిమ వత్సమయంబున నెల్లచోటులన్

చ॥ కలమపిశంగ మంజరులు కాంచన ఛేలములై తలిర్పఁగా
లలిత విభూతిమై బ్రకృతిరాజ్ఞ విరాజిలనంజమాపులం
గలిత శుభఁకరాకృతి వికారముఁ జెందఁగ నీయకుంటకై
వెలయుఁ దుషారలేపనము విశ్వమునంతట నెండిగొడ్డుగాన్. 47

తృ తీ యా శ్వా స ము.

సీ॥ వినుఁగించె మది నెఱవెన్నెల ప్రజలకు
నంతర్లహంబుల హర్ష మొసఁగె
సంజల విహరించు సమ్మతినరికట్టె
జలకేళి సలుపఁగా జడుపుఁగొలిపె
జంద్రశాలలఁ జేరు చనవులు సడలించె
వాతాయనాలోక భ్రాంతిఁదొలఁచె
గంబళ ధారణాకాంక్షలు గలిగించె
దాళవృంతంబులఁ దలఁగఁజేసె.

తే॥ చంద్రసూర్యులు వెలుఁగుల చందమెడలి
ధూళిధూసర తనువులఁదోచుచుండ
వనజముల పాలిదావ పావకమనంగ
నిలను వెలుఁగొందె హేమంతముతువు మిగుల

—: చుప్పనాతి రామ లక్ష్మణులచే భంగమొందుట.

వ॥ అట్టి సమయంబున రావణుని చెల్లెలగు చుప్పనాతి య
వెదురు వనంబునఁ దండ్రి పగఁదీర్పఁ దపంబొనరించు
జంబుకుమారున కాహారంబుఁ గొనివచ్చి, యతఁడు
యుండుటం గాంచి, లక్ష్మణునిహతుండగుట యెఱు
యందుల కందలి మునివరులె నిమిత్తంబుగా వగచి, ఓ
కోరిధవివశయై కన్నుల విస్ఫులింగంబులురుల దుర్నిరీక్ష్యః
స్వరూపయై చంపుదు, మ్రింగుదు, నని మునీంద్రులనదల
బెదరుచు వారలిట్లనిరి.

క॥ “మే మెఱుంగ మిద్ది భామిని!

భూమిపనుతుఁడొక్కరుండు పుత్రునిఁదునిమెన్
గామితగతి నెందేగెనొ

వామాక్షీ! యథార్థ మరసి వర్తలవలదే? 50

చ॥ అనుటయునుగ్రయై వసమునంతటఁదిర్గుచు నొక్కచోట న
జ్వనులునుతింప నర్హుమగు చందము నన్నివసించుచున్నరా
మునిఁగని దవ్వనన్నిలిచి ముక్కున వ్రేవేడివింతదోష ని
ట్లని మననంబుసేసె దనయందుఁదలిర్పఁగ భావవీచికల్. 51

సీ॥ “గంభీర జలధర కమ్రకాంతిఁదలిర్పు
తను విలాసము హాయిఁదనరుచుండ
రాకాసుధాకర రమణీయతరహాచు
ముద్దుగుల్కు మెఱుంగు మోమెలర్ప
విరితెలి దమ్ములబురుడించు పెంపునఁ
గంబోయి మరిచగపు గరువమడరఁ
దతప్పఘోషత శిలాతలము విడంబించు
వెడఁదయుఁబు కన్పించుసేయ.

తే॥ పాలుచు భవనైక మోహనమూర్తి యితఁడు
తలిరుఁబోడికి నీతని చెలిమిగలుగఁ
జెలువచులరదే? భాగ్యంబుగలుగున్లు
చరణములనొత్తు మానవ తరుణి యెవతొ? 52

చ॥ తడయుట మేలుగాదు, తనుతాపభరంబిఁకఁ దాళఁజాల, ని
య్యడ వివెలార్చి యిమ్ముగువ, నంగజనంగర ముగ్ధచిత్తుఁడై
పొడవరి వెంబడించు తలఁపున్నది నెక్కొనఁజేసి, యంతనా

యొడయడ! యేలుకొమ్మనంగ నొప్పదె? యీతఁడు నన్ను
వీడునే?" 53

చ॥ అని తలయూచి భావమున నాసలు పెక్కుగ నుప్పతిల్ల, మె
ల్లన ననురూప రూపమమరంగను రామునిజేరిపల్కె, “నో
వనజదళాక్ష! యెవ్వఁడవు? వన్యపుజీవనమేల నీకు? నీ
వనిత విరూపయెక్కడిది? పల్కుము నాచరితమ్ముఁడెల్పుదున్”.

చ॥ పలుకఁగ రాముఁడిట్లనియె “భామిని! పంతముచేతఁగాననం
బుల వసియించు రాముఁడను, భూసుత యీసతి నాదుపత్ని, యి
మ్ముల ననుఁగొల్చు వాఁడితఁడు ముగ్ధుఁడు తమ్ముఁడు, నీచరిత్ర
ముం
డెల్పుము” నంగ శూర్పణఖ తెల్లముగా నిటువల్కె నేర్పునన్.

చ॥ “వనజభవాన్వయుండగుచు వజ్రముఖామర వర్గమెంతయుం
బనిగొని సౌఖ్యములైఱవ, వాసిగ దైవత కాంతలాదృతి
న్వినయముతోడ నూడిగవునేర్పులు సూపఁగ నొప్పునట్టిరా
వణుఁడు మదీయభ్రాత, తగభాసిలు శూర్పణఖాఖ్యానాకిలన్.

ఉ॥ గర్జనసేయ లోకములు గల్లునమ్రాఁగును బ్రాపుఁగోరుచున్
దర్జనిఁ జూపవేల్పుగమి తారసిలుం జయనెట్టి కొల్వఁగన్
నిరిత సర్వలోకుఁడవనిన్ రజతాచలమెత్తుమేటి సఁ
తరితవకాని, రావణుఁడుదారతఁబెంచిన చెల్లెల్ నుమీ! 57

ఉ॥ దాఁపఁగనేల నాహృదయతాప మడంపుమ నన్నుఁగూడి నీ
దాఁపునజేరితి, నిడుపు తన్విఁగురూపిణి భాగ్యహీన, నా
యేఁపును జూపి యియ్యబల నీడ్చదఁగాటికి, మ్రింగివైచెదం

జూపుము నావయిన్మరులు చొక్కితి నిన్లని సుందరాంగుడా!. 58

ఉ|| మేపుదు రుద్యమాంసముల మేలగుమేడలనుంతు, సంపదల్
చూపుదునన్న గేహమునఁజూచి కడుంగడు సంతసింపఁగా
నావయిఁగూర్చి నెక్కిలిపి నన్నెడఁబాయక యుంటివేని, నే
నేపనియైన సల్పుదును నిక్కము, రమ్మ విరాళిఁబాపఁగన్. 59

చ|| వెరవకు మింతయేని, వెనవీడుము వీరిని, వీడవేని ని
బ్బరముగ మ్రింగి నిన్నొనుచుఁ బాటుదు నెచ్చటికేని నొంటిమై
మరులు కొనంగఁజేసి కుసుమాస్త్రుని కేళికి విందుసల్పుచున్
సరనుడ! పల్కవెందులకు? చానమరులొన రిత్తుత్తురే?..

వ|| అంత రాముఁడు శూర్మణఖతో నిట్లనియె. 61

చ|| “పడఁతి! యెటుంగఁజాలుదువె, పత్నిముదంబొడఁ గూర్చుచుం
డనె

య్యెడలను నొప్పునే పతికి నిద్దఱు ముగ్గుఱుభార్యలిద్దరం
“గడుపునునిండఁ జేదగును గారెలు” నానుడి విందుగాదె నీ
వెడఁగుఁదనంబువీడి యడవిందగువాని వరింపఁజెల్లదే? 62

ఉ|| ముద్దుగఁబల్కు నొక్కసతి ముక్కుచు నొక్కత యీసడించు, నే
నుద్దియునోట వెల్వడినఁ జూపులనిప్పులు గ్రక్కఁచుండు దా
నెద్దియొ చిత్తమందునిచి యెంచదు మానము, నుండులేములం
దిద్దఱఁ బెండ్లియాడినతఁడిద్దరఁగాంచు సుఖములెట్టివో. 63

చ|| యువకుఁడు గట్టివాఁడితఁడు యోగ్యుఁడు తమ్ముఁడు లక్ష్మణుం
డు, ని
న్గవియఁగనర్హుఁడయ్యెడును గానన నీమచు నొంటినుండు, నో

యువిద! ప్రసన్నుఁజేసికొన నొప్పును నాసయుఁదీరునీకు, నా
హవము నొసంగువాఁడనఁగ నద్దిగొచూచెడు వానిఁజేరుమా!..

తే॥ అనుచుఁ బలుకఁగ నాముగ్ధ యతనిఁజేరి
తన్నుగఁవియంగ వేడినఁ దంత్రవేది
లక్ష్మణుఁడు వల్కెనిట్టుల “రమణి! నీవు
నయము లెఱుంగవు చిత్త నిర్ణయము వలదె? . 65

ఉ॥ నేమముతోడ నియ్యడవి నిచ్చలుదాసుఁడనై చరింతు, నో
కామిని! రాముఁడిప్పుడమికాంతకు రాజయి పొల్పుచుండు, నా
రామునివీడి దీనుఁడగు రాముని దాసుని పట్నివైన నీ
సేమముఁ గోరువారెవరు, చిత్త మునందలపోసిచూడుమా! . 66

ప॥ అని పలుకు లక్ష్మణు పలుకులకు నిరుత్సాహయై చుప్పనాతి
రామువంకకరుగుదెంచునవనరంబున నతం “డియ్యది కూర
రాక్షసి, కూరలతోడి సరసంబు చేటునకు మూలంబు, దీని
నేమి సేయనగు” నని యాలోచించుచుండ నాశూర్పణఖ తిరిగి
వచ్చుటఁగాంచి జానకి యాపుకొనఁజాలక నవ్విన్. 67

ఉ॥ “నవ్వెదవేల నానవతి! నవ్వులు గివ్వులు పుచ్చివై చెదం
జివ్వకుఁ జీరు నేర్పిదియొ చీ, యని సీతను డాయఁబోయినక
మవ్వపు నెమికాఁడయినమాన్యుఁడు రాముఁడు సైగసేయఁగ
మువ్వగలంద్ర లక్ష్మణుఁడు ముక్కు సెవులైగఁగోసి పంపినక. 68

ఉ॥ తోడనె చుప్పనాతి ఖరదూషణ రాక్షసులున్నచోటికి
రేడగువేల రక్కసులదేమని యచ్చెరు వాగ్గిహంబునూ
టాడఁగఁ జూచుచుండ బెగడందిన యుగ్గిగజంబుపోలఁ బో

రాడగఁ జోత్సహించి తనయచటమూడ్చుకొనంగఁ బాఱినన్

తే|| అటజనస్థానమంతయు నాగ్రహించి
యేమి యేమని యడుగ నింకేమిగలదు?
పంచవటమున మానవ పశుయుగంబు
బలిమి నీరీతి ననుభంగపఱచెననియె.

70

♦♦ ఖరదూషణాదులు రామునెదిరించి చచ్చుట. ♦♦

చ|| అదివిని యాగ్రహించి యటులా! ఖరుచెల్లెలిక్కిటి బన్నమే?
యదుముఁడు చిక్కఁబట్టి మరియాదలు చూడక ముక్కముక్క
గం

జిదుముఁడు, మానవాధములఁజేర్చి యమాలయ, మందుమీఁ
దనా

నదనముఁజూడుఁడంచుఁబనుపన్ ఖరుమాటకు నుత్సహించుచున్

చ|| పరుగున నానిశాచరులువచ్చి “రఘూద్వహువేడి కోలలా
దరమున స్వాగతంబొసంగి తప్పకనేడు దొడంగి యాహవం
బిరవుగ సాగు విందులట నింపుగ సల్పుయముండు, వానిమం
దిరమున” నంచుఁ దెల్పుఁజుదెంచిరి వేగమ విందలొటకున్ .

క|| ఖరదూషణులకుఁ దెలిసినఁ

బరుగున నటకరుగుదెంచి పలికిరలుకచే

“నరమాంస భుక్కులను మ

మ్రోలుఁగక చెరలాట నీకు మేలుర! తులువా! 73

శా|| ఓరీ! తుచ్చనరాధమా! చెడఁగ నీయుద్రదేశమున్నీతె, నీ
కొరా లెక్కకు రాకపోయె ఖరుఁడొకొరా విజృంభితె, రా

రారా చూచెద నీప్రతా మిక నీపాగిగల్భ్యముందీర్తునా
కారాధ్యున్ననుదాడి నిల్వడరమే గర్వంబడంగించెదన్. 74

వ॥ అని ప్రచండ భండన ప్రయత్న భీకరాకారుండై దూషణ సహి
తుండగుచు దూషణ భాషణంబుల రోషపెట్టుచు, గ్రూరనారా
చంబులంబులపుచు, నార్భాటంబులు చెలంగ గర్జించుచు, నట్ల
హాసంబులు చూపుచు, నింగికెగురుచు, “నిలువెలుర మానవ
పశువ! ఆడుదాని ముక్కు సెవులంగోయించి నీనెఱమగంటిమిం
జూపితివి, నీయునురులందీసి యాయసురులు పారణసేయువార”
ని పలుక నా పిశితాశనులం గాంచి నిశితశరంబుల నాటుచు
రాముండిట్లనియె. 75

తే॥ వట్టి యార్భాటములనేమి? గట్టితనముఁ
జూపి బ్రదుకుండు రాక్షసశూరులార!
కఱచు కుక్కలు మొఱుగునె కడంగి జగతి
నిరరులుమెచ్చ మిముఁగూల్తు గర్జలుడుగ. 76

మ॥ అనుచుం జాపముఁదాల్చి దాశరథి యత్నాతోగ్రబాణంబులం
దునిమెన్ రాక్షసులన్ ఖరాదులబ్రభూతోదగ్ర గర్వాంధులన్
ఘనదుర్జన్మ పరంపరాఘటిత నానా క్రూరకర్మాధ్యులన్
జన సామాన్యము నిర్భయంబని జనస్థానంబునందెగ్గెన్. 77

శా॥ వీర్రాగ్రేనరుండైన లక్ష్మణుండు తన్విన్ సీతఁగాపాడెగన్
ఘోరారణ్యక రాక్షస ప్రకర మాకోశింపఁ జెండాడుచున్
వీరావేశ తరంగి తాత్ముడయి, తన్వీక్షింపవై హాయసుల్
ధీరోదాత్తుండు రామచంద్రుడెడఁరెంధీరోద్ధతుండోయనన్. 78

తే॥ రంగులనుమార్చు సీనిమా తరంగమట్లు
 వేనములమార్చు సాంఘిక విజ్ఞులట్లు
 రామకవి యప్పుడొచిత్వరసికుడగుట
 రసములను మార్చె వెవ్వేటు ప్రకృతులేర్పి. 79

శూర్పణఖ రావణునికడకుఁ బరువెత్తి వృత్తాంతం బెఱింగించుట.

ఉ॥ దూరమునుండి చూచి కడుధూర్త నిశాచరి చుప్పనాతి, యా
 ఘోరము చూడలేక, తనకున్నిలువంగను నీడలేక సం
 చారముమాని యయ్యడనిఁ, జయ్యస రావణుఁజేరఁబోయె నా
 కారముఁజూచువారు పలుకంగ నిదేమని సిగ్గుపాటునఁ. 80

చ॥ కొలువుననున్న యన్న కడకుంజని బోరుననేడ్వఁ, గొల్వువా
 రలు ప్రతిమాకృతిన్నిలువ, రావణుఁడుగ్రకహాయితాత్ముడై
 “చెలియల! యీపరాభవము చెల్లనె నే,మనియుండఁదెల్పుమా
 తులువలుదుడ్కడంచి తలఁద్రించెద నంచెఱుఁగంగఁజాలరో?”

చ॥ అనుటయుఁ జుప్పనాతి తనయన్నఁగనుంగొని పల్కెనిట్టు “లా
 మనుజ యుగంబు లెక్కఁగొనుమాట యటంచుము, వారలెంత?
 యో

దనుజకులాధినాథ! విబుధార్చిత! యొక్కవిశేషమిప్పునే
 వినిచెదఁ జిత్త గించు, మదివీడుము నాకయిచింతరావణా! 82

చ॥ వనభువి నిచ్చమైఁ బటుజవంబునఁ దిర్గచు నొక్కచక్కనేఁ
 గనుఁగొని పర్ణశాలఁ దమకంబున నచ్చటికేగియందు, ని
 ర్జన వనసీమ నిర్భయతఁ జాననొకరుకఁగూడి కాపురం
 బనువుగఁ జేయునిర్వరను నచ్చెరువొప్పఁగఁగంటి నంతటఁ 83

చ॥ సురగరుడోరగ ప్రముఖ సుందరులందెగడంగఁ జాలున
న్నరసతిఁగాంచి యచ్చెరువు నన్నురికొల్పఁగఁ జెంతఁజేరిని
బృరముగఁ జెల్మిసేయఁదగు వాలకముంగొని నీచరిత్రముం
బరువడిఁ దెల్పుచుంటఁగని వంచననన్నిట సేసిరిద్దఱున్. 84

తే॥ అంతఁబరువిడి ఖరదూషణామలకును
దెలుపవారలు పోరాడి తెగిరిలెమ్ము
కాంతసోయగ మెంతేనిఁ గడఁగినన్నఁ
దఱుమవచ్చితి నీకిది యెఱుకఁపఱువ. 85

సీ॥ జగములెల్లను మోహజలధి ముంపఁగఁజాలు
నిండుచందురుఁబోలు నెమ్మొగంబు,
నిగనిగల్పచరింప నిడుదయై సొగయించు
తుమ్మెదబాఱునాఁ దోచుజడయు,
నెచ్చెలి యలరంగ నెఱివిచ్చఁబాటిన
నీలోత్పల విభూతి నెఱుపుకనులు,
కుంభసన్నిభమాచుఁ గుచములొప్పు ఘటింప
బంగారు పసమించు బాహులతలు.

తే॥ కంబుకంతంబు, దరహాసకలిత మధర
బింబ, మెలజవ్వనమున మెప్పించుమేను
గలిగి చెలువొందునక్కాంత కౌఁగిలంత
కలరునినుగాంచు భాగ్యంబుగలదెనాకు? 86

ఉ॥ ఇమ్మొయిఁ జుప్పనాతి మదికెక్కఁగఁ బల్కినఁగ్రోధమోహముల్
గ్రమ్ముకొనంగ రావణుఁడు కన్గవరంజిలనుగ్రుఁజొచు వే

గమ్మనఁ దాటకాసుతుని గారవమొప్పఁగఁ జేరిపల్కె “నా
కిమ్ముగఁ దోడ్పడఁదగుదువీవ హితుండవులాతివాడవే? 87

చ॥ అరుగుదు దండకాటవిఁ నందలి యింతి మృగాక్షిఁదేరఁగా
నరగున నీవుముందరిగి చారుమృగాకృతి భ్రాంతిఁగొల్పి, నుం
దరినినుబట్టి తెమ్మనఁగదవ్వున దవ్వునఁ జెంగలించుచున్
మురిపముఁజూపుచానరుల ముగ్ధులఁజేయఁగఁగార్వసిద్ధియా”.

ఉ॥ సూచనసేయనిట్లు చవిచూచినవాఁడు ప్రతాపవహ్ని మా
రీచుండనమ్మతిందెలుపఁ బ్రేమతలిర్పఁగ వేడుకొన్ననా
నీచుఁడు నమ్మతించె ధరణీసుత, రాముని మోసపుచ్చఁగం
గోచులుదాల్చునంత ఋషికుంజరులొదురె నీచులిద్దరన్. 89

తే॥ జడలు నారలుదాల్చి యాశ్రమముఁజొచ్చి
తపముసేయుచు దరిఁజేరఁ దలంచుటేడ
వరసతీ చౌర్యపరుడయి పఱచువాని
కడరిసాయంబుఁ చేయంగఁ దొడరుటేడ. 90

మారీచుఁడు వంచించఁగా నీతను రావణుండవహించుట.

సీ॥ మేనుబంగారమై మెఱుఁగు లీనుచునుండఁ
జప్రీమృగాకృతిఁ జెంగలించి,
గిరిదుర్గమస్థుల్ క్రేల్లవాఱుచుదాటి,
యాశ్రమప్రాంతంబునట్టె చేరి,
రామ లక్ష్మణులు సీతామహాదేవియు
నిలుచుచోటులు మెల్లనిక్కిఁమాచి
తనవని కనువై న తలఁపులు తలవోసి

యంత నింతటఁ దఱ్ఱులడఁదిరిగి.

తే॥ బెగడి వారల సహజ గాంభీర్యమునకు
ముందునకుఁబోవ జుకుచు నందుకొనఁగఁ
గాలమనుకూలపడుదాఁతఁ జాలతడవు
కాచుకొనియుండె నందు మారీచుఁడవుడు. 91

ఉ॥ చూచుచు నిక్కినిక్కి తనచూపుల నిగ్గులనట్టె సీతపై
వీఁచుఁ దడేక దృష్టిమెయిఁ బిల్చెడునట్టులఁ ద్రిప్పుఁగఁతమున్
దోఁచుఁ దఱ్ఱుక్కుమంచుఁ గనుదోయికి దూఱముపాటు,
వచ్చు మా
రీచ మృగంబు పల్వగలఁగ్రీడలు సల్పుచునుండె నయ్యెడన్. 92

చ॥ తఱ్ఱుకు మనంగఁజూచి ప్రమదంబున జానకి సంభ్రమించి, యా
కలిత సువర్ణ వర్ణపు మృగంబని యుల్లము పల్లవింపఁ, గా
నలఁదన పొద్దుపోకకయినల్వసృజించిన లేడియంచు, నిం
పలరఁగఁబట్టి యిమ్మనుచు నారఘురామునిఁగాంచి వేడినన్.

ఉ॥ “మైథిలి! మోసపోదువటె, మాయల రక్కసులెన్నో పోకడల్
సాధుల నొంపనెంచి యిటులంజరియింతురు, నమ్మరాదు, ని
ర్బాధముగాఁగ నుండి విధిపంచిన యట్టుల కాలమిఁగకే
లా, ధరణీసుతా! యుఱకరాయిడి? స్వర్ణ మృగంబుగల్గునే?”

క॥ అని రాఘవుండు పలికిన
విని జానకి కనులనీరు వెడలఁగ నారా
ముని మనము నొవ్వఁబలికెను
వనితలుసదసద్వివేకవతులె జగతిలోన్. 95

ఉ॥ “వేడఁగలేద సాధ్యముల, విశ్వమనోహరమూర్తి యైన యీ
లేడినిఁబట్టి యిమ్మునిన లేదు ఫలింపఁగ” నంచుఁబల్కునో
రాడక రాముఁడాక్షణమ యాసతికోరికఁ దీర్పఁబూనె, హా!
యాఁడుది పట్టుపట్ట నడుగవ్వల దాటఁగలారె యెవ్వరే? 96

ఉ॥ అంతటఁ దమ్మునిఁబిలిచి “యయ్యరొ! జానకి యెన్నఁడేని యా
వంతయు నన్ను వేడఁదిపుడఁసతి బంగరులేడిఁ బట్టుమం
చెంతయువేడుచున్నయది, యేగుదుఁ బట్టఁగదానినిప్పుడా
కాంతమనంబు సంతసెలఁగ న్విలుచమ్ములనందుకోగదే”. 97

ఉ॥ అప్పులు కాలకించి తన యన్నకు లక్ష్మణుఁడిట్లువల్కు “నే
చొప్పున నొప్పుకొందువిది, చూచి విషంబును మ్రింగువారె, బ
ల్లిప్పలువెట్టి రక్కసులు త్రిమ్మరుచుందురుగాక, కాంచమే?
యెప్పగిదింబొసంగుఁ బ్రభవింపఁగఁబై డి మెకంబుల్గిర్ధర”. 98

చ॥ అనుటయు రామచంద్రుఁ డిటులాడెను దమ్ముఁడ! శంకయేల, నా
ఘనతర కార్ముకంబు గలుగంగ నిశాచరు లెంతవారు, నేఁ
జనియెద నిమ్మొకంబుఁగొని చయ్యన వచ్చెదనట్లు గానిచోఁ
దన నిజరూపముఁడెలియఁ దత్త ణమయ్యముఁ జేరఁబంపెదఁ.

క॥ నావచ్చువఱకుఁ దమ్ముఁడ!

నీవిట జనకాత్మజాత నిశ్చలమతివై

కావఁగ వలయును గదలక

నావలను విచారముడిగి నడపుమువత్సా! 100

ప॥ అని పలికి ధనుర్బాణంబులు కేలంధరియించి, పసిఁడి మెకంబుం
బట్టఁ బయనంబు సాగించుచు మఱిమఱి లక్ష్మణుంఁగాంచి “య

నుజా! భద్రంబు, భద్రంబనుచు, బొదలమాటునను, దరునికరం
బుల సందులను, నెగురుచు, దుముకుచు, నానా విధ విలాసం
బులఁజూపుచున్న యామృగంబుంబట్ట నుంకించి, కదలి దాఁపు
నకుఁబోవ నాస్వర మృగంబు. 101

చ॥ చేతికిఁ జిక్కినట్టులనె, చిక్కక వేతెమువాటు, నిల్చు, ని
ర్భీతిగ గడ్డిమేయు, బులువీడి భయంపడినట్లచూచు, బో
నీ తగులమ్మిదేలయని నిల్వఁగఁ జెంగునఁ జెంతఁజేరు, నీ
రీతిగ రాము దవ్వలకు లీలమెయింగొని పోవుచుండఁగన్. 102

ఉ॥ పోకడలెల్లఁగన్గొనుచు, బోలికలన్నది నిర్ణయించుచు -
బ్రాకట రాక్షసుండనెడు భావము బుద్ధికిఁదోచునంత, “న
న్నీకపటాత్ముఁడియ్యడవి నివ్విధి నెచ్చటికేనిలాఁగి, య
త్రాఁకలఁబెట్ట నెంచెడును” నంచు మనంబున నిశ్చయించుచున్.

మ॥ పరగన్ బాణమునెక్కుడించి నిలురా! పాపాత్మ! యెందేగనా
ధరణిన్వంచక ఘాతుక ప్రకరముందండించు వాఁడంచు నీ
నెఱుంగఁజాలవోయంచుఁ జావశరమష్టేయంగ నానీచు బి
ట్టఱచెన్ లక్ష్మణ! లక్ష్మణా! యనుచు, హా హా. సీత! యం
చెంతయున్. 104

చ॥ అది విని సీత బెగ్గడిలి యంబుదగర్జన భీత భీతయై
హృదయము తత్తఱింప దిగులెక్కుడుఁ జెందుకరంగివోలెనె
మ్మది గనలేక వేగననుమానము హెచ్చఁగఁజీరిలక్ష్మణున్
“సదయుండ! యన్నకెయ్యదియై సంధిలె, వింటినె యార
నాదమున్. 105

చ॥ పరుగిడు వేగ నగ్రజుని బాధలఁదీర్పఁగ, దక్షిణాక్షి న
త్వరముగఁ గొట్టుకోఁదొడఁగెఁ. చాల్మీతొలంగెను నిల్వఁగాదు, ని
బ్బరముగ మాటలన్నినుచుఁ, బాటుములక్షణ! యేమిహేతువో,
యరసిరయంబునకొ రఘుకులౌగ్రణి కన్నకుఁదోడు సూపుమా”.

చ॥ అని బహుభంగులన్వగచు నవ్వసుధాత్మజ కిట్లువల్కు ల
క్ష్యుఁడు “సతీ! యెదన్దయము మానుచు, యన్నకు నెగ్గు
నేసి యి
వ్వనజ భవాండమందున నెవండు మనంగలవాఁడో తెల్పు, నేఁ
జనఁగను నాజ్ఞ లేదుగద! జానకి! మాతరో! యూఱిడిల్లుమా!.

చ॥ మొదటనె సెప్పలేదె యిదిమోసమటంచును, నవ్విధంబునం
బాదలు నిశాచరున్వలచి పొమ్మని యన్నను బట్టుపట్టి, సక
గదలకుమంచు నిల్పెనినుఁగావఁగ నిచ్చట, మాయలేర్పడక
వదలెను బాణమక్కపట వర్తను మోసపుఁగూతయేయగున్”.

తే॥ అనుచు ధైర్యంబుఁ దెలుప నయ్యబలసహజ
చాపలంబున నరయక చకితయగుచు
ధూర్తయట్టుల లక్ష్యుఁ దూతెనిట్లు
వెనుక ముందులనరయంగ వెలఁదికగునె? 109

ఉ॥ “అక్కట! యెంతమోసమిది యార్యునకన్నకునార్తి గూరఁదా
సుక్రక మాటపొందికలు చొప్పుఁబల్కుచుఁ జూచుచుంటివి
ట్లుక్కిపుడంచు నిన్నెఱుఁగకుంటిని, భావముతెల్లమయ్యె, నే
నెక్కడకేగుదుకొ హతవిధి! ననుసెంచి తెయన్యగామినికొ. 110

ఉ॥ తమ్ముడవంచునికొ సవతితల్లి కుమారునిఁజేరఁదీయ నే

మమ్ముడలంతువే దురితమార్గమె త్రొక్కుదుగాక లక్ష్మణా!
సమ్మినబంబువోలె సుజనత్వముజూపితి వన్నభార్య భా
వమ్మునన్నిచ్చి యిద్దరిత భావమునెల్లుచెనీకుఁ బాతకీ! 111

చ॥ విచారనె 'రామ రామ' యని వీనులవేళ్ళలఁజూన్చి 'శ్రీహరీ'
యని తలవంచి కేల్పొగిది "యమ్మోరొ! దాసుఁడు విన్నవించు
నీ

వనభువి కూర్చరాక్షస నివాసము, జానకీఁగావు" మంచు నా
యనఘునియాజ్ఞ యాకతననాడితి నన్నిటులాడఁబాడియే? 112

తే॥ తల్లి! యిందాఁకఁ బ్రియభాషితములఁజేసి
యల సుమిత్రాంబవైతి నాకడవియందు
దైవయోగంబుననుజేసి తద్దనిపుడు
కర్కశంబగు పలుకుచేఁ గైకవైతి. 113

తే॥ పంచభూతంబులార! కాపాడుఁడింక
సాధ్య జానకి గురుపత్ని సచ్చరిత్ర
నరుగుచున్నాఁడ రామాజ్ఞ సవలఁబెట్టి
స్త్రీవచో భగ్నహృదయముద్దీప్తమగుట". 114

తే॥ అనుచుఁ దనకంటి కగుపడునంత దాఁకఁ
దిరిగిచూచుచు శబ్దించు దిశనుబట్టి
యరిగె లక్ష్మణుఁడంత సయ్యాశ్రమంబు
వేగఁజేరెను రావణ యోగియడరి. 115

చ॥ ముడిచిన కెండడల్ల అను, మోమున భస్మత్రి పుండ్రచేఖలు
బాడుగు శరీరమగుదు నిడుపాటి కమాయపుటంగి, శతనాగ

బడియ, కమండలంబు. గకపాలయుఁ జర్మము యోగదండముం
గడఁకధరించి వేగదశకంఠుఁడు వచ్చెను వృద్ధయోగియై. 116

ఉ॥ వచ్చి ముదంబుపైకొనఁగ వావిరినించును నందుఁజూచి, లో
నచ్చవుఁగాంచన ప్రభలనందము చిందఁగఁగూరుచుండి, తా
హెచ్చు విచారమునగులుపు నింతిని సీతనుఁగాంచి పొంగుచున్
మచ్చరియోగికన్మౌగుచి “మాంపరిపాలయ శంకరా”యనెన్.

చ॥ అనుటయు సీత యక్కపటినందిత మానిగనెంచి, లేచి, మె
ల్లన వినయంబుతోఁబలికె “రండుయత్నించులు, విశ్రమింపుఁడి.
తన ననుదెంచు నాపతి, ముదంబున మీకు సవర్యసల్పుఁ, గాం
చన మృగమేను గోరఁగ నెనంజనె దానినిఁబట్టితేరఁగన్. 118

ఉ॥ తమ్ముఁడు లక్ష్మణుండరిగె ధార్మికపద్ధతి నన్న కాపుగా
మిమ్మిటఁ జూతురేని తమిమించును వారికి సన్మునీంద్ర! యో
గమ్ము శుభంకరంబగునె? కాననవాసము యోగ్యమానె? మీ
కెమ్మెయినున్నఁజెల్లుఁగద, యిద్ధతపోధనులౌట నిద్ధరన్. 119

వ॥ అని యివ్విధంబున జానకీమాత యోగక్షేమంబుల విచారించు
చుండఁ బుక్తి కంధరుండు నిజరూపంబున నిలిచి దురహంకారి
యై యైశ్వర్య మదమత్తుండగుటఁ బ్రగల్భ వచనంబుల రామ
లక్ష్మణులఁ దూలనాడుటయుఁ, గామాంధుండగుట ననురాగం
బు తేటపడఁ బ్రల్లదంబులాడుటయు, నాసాధ్యి విధివై పరీత్యంబు
నకు వగచుచు మూర్ఛిల్లుటయు, నట్టెపోదివి పట్టియరదంబునం
బెట్టి గగనమార్గంబున నిజపురాభిముఖుండై యరుగుచుండెనయ్య
వసరంబున జనక రాజసుత మూర్ఖదేవీ నలువలంకులు కలయం

గనుంగొని యిట్లువిలపింపందొడంగె.

120

ఉ॥ “రక్కసుడైన రావణుడు రామునిభార్యను నన్నధూర్తుడైన గ్రక్కునఁ గొంచుఁబాటెడిని రక్షకులేరును లేరైయుందు, నే దిక్కునులేద రాఘవ! విధిజ్ఞుడ! కావఁగరమ్మువేగ, నా చిక్కును బాపువారెవరు? శ్రీకరుణాకర! రావె, కావవే. 121

చ॥ అడలుచునుండ నియ్యడవి నందపులేడి చరింపనేల, నే విడువక పట్టువట్టి రఘువీరునిఁ బట్టుగఁ బంపనేల, యా దుడుకు మృగంబుకూఁతలిడ దూఱుచు లక్ష్మణుఁబాయనేల, నె య్యెడలను మోఱకుందనపుటింతుల చెచ్చ ములిట్టివేయగఁ.

చ॥ తెలియక నీగుణంబధిక ధీయుత! లక్ష్మణ! తిట్టిపంపఁగా నలసితివేమొ, తత్ఫలమునందితి, వెంటనె పండెఁబాపము న్వలఁదులు మోఱకుల్బువి, వివేకులు నీతిధనుల్వచ్చింప, న ప్పలుకులు నెమ్మిగై కొనరు, భాగ్యములూడుతఱి రుచించునే?

ఉ॥ తప్పనుమోపి, నిందయిడి, తమ్ముడ! లక్ష్మణ! నొవ్వఁబల్కియీ ముప్పునుడెచ్చుకొంటి “యశమున్నదె సజ్జను దూఱువారికి” జప్పన రాఁగదయ్య! రఘునందనుఁడొక్కని నన్నఁగావ, నా తప్ప తమింపుమయ్య! వసుధావరపుత్రక! సూనృతవ్రతా!. 124

చ॥ జనకునిపుత్రిఁ, బంక్తి రథ సజ్జనుకోడల ముజ్జగంబులం దనరి యెదుర్చు నుక్కిపుల దైత్యులఁబట్టి వధించురాఘవుం డనయముఁగూర్చు పత్నినయి యక్కట! రాక్షసుచేతఁజిక్కిరిం బననిన లాభమేమి? తలఁపన్విధి దాటనశక్యమేరికె. 125

ఉ॥ హఠఘనశక్తేభిర! విహాయనవీధి మహాబవంబున

ఘోర నిశాచరుండరుగుఁ, గూల్చి చెఱన్విడిపింపరావె, కాం
తార నివాసులార! ననుఁగొన్న రాఘవువేగఁబంపరే,
రారె నిశాచరాధమకిరాతకు పీనిని నడ్డగింపఁగఁ. 126

మ॥ అనునయ్యింతి విలాపముల్ సెవికి హా హా రావయుల్సొక, న
వ్వన సంచారి జటాయువత్తై యనదున్నాఁచి “పాపాత్మ! యి
వ్వనితారత్నము రాముభార్యగొనుచు” పాఱంగ న్యాయంబె,
నీ,

కనుచుగాలను దన్నెవాని శిరమత్యంత్రస కోపమునక. 127

వ॥ అంత రావణుండు కోపానల జ్వాలాభీల సేత్రయుగభింపఁగుచు.

♦♦ జటాయువు సీతకై రావణునితో బోరికూలుట. ♦♦

శా॥ “ఓరీ! తుచ్చ విహంగమా! నిలుము నీయుద్రేకముందీర్తు, న
న్నారా! యెవ్వఁడనంచు నెంచితి, సురారాఘుండ! నీచాత్మ! న
స్వీరాగ్రేనరుదాకి నిల్వఁదరమే, నీసాహసంబెంత, పో
పోరా, రాముండు గీముఁడెవ్వఁడనుచుంబోద్రోసె దూరమునక

చ॥ కనలి జటాయువడ్లుపడి కాళుల, తెక్కల, ముక్కునం, దశా
ననుని సురల్లుతింప దగునట్లుగ నొవ్వఁగఁజేసి, పోరఁగం
గనుఁగొని రావణుండు పటు ఖడ్గముఁద్రిప్పుచు పోరిపోరి యా
తని భుజసంధులందునుమధారుఁగిఁగూలెను తెక్కలూడఁగఁ.

తే॥ మైథిలీ పక్షపాతగులు మైకొనంగఁ

బక్షపాతగులు జరిగెను బక్షికపుడు

రావణుండంత వేటొకరథమునంచు

సీతకై కొని యేగుచు జెలఁగి మదిని.

తే॥ అంతనాసాధ్య యాగ్రహాబతి శయింపఁ
బలికె దశకంఠు దూఱుచుఁ దెలివిగలుగ
చుష్టులకు నీతిఁగఱిపిన శిష్టులగుట
పాలఁబెంచినఁ గఱవక పాములుంట.

132

ఉ॥ “ఓరి! దురాత్మ! రావణ! సముద్ధురతేజుని రామచంద్రునిం
దూరముసేసి, దొంగవయి, దోచుకొననన్మనసాప్పెనెట్లు, దు
ర్వార పరాక్రముండుయిన రాముని ముందట నిల్వనేర్చువే
నేరము నొప్పుకొంచుఁ గరుణింపఁగ వేడుము నీకు భద్రమా.

చ॥ వినుము మదీయసద్ధితము, వేగిరిపాటు సుఖంబుగాదు, నీ
దనుజకులంబు రూపఱుగఁ దార్కొనెఁగాలము లేదయేని దు
ర్జన! విపరీతభావము లెసంగునె బుద్ధికి మేలుగాఁగ, రా
ముని చరణంబునే శరణముదలచొయుము నీకు భద్రమా. 134

చ॥ వినక మదీయవాక్యముల వెంగలివై చరియింతువేని, నిఁ
గొనకొని చుట్టుముట్టిములుకుల్జన సత్త్వము లీడ్చునప్పుడె
నను ననుసంస్మరించెద, వసర్థము మూడక మున్నమేలుకో
కనలిశ రాముముందట జగంబున నిల్వఁగలారె యెవ్వరే. 135

ఉ॥ పుట్టితి బ్రహ్మవంశమునఁ, బొల్చితి రాక్షసరాజుగాఁగ, నీ
విట్టి వినిద్య కర్మముల కిమ్మెయిఁ బొచ్చిన శ్రేయమున్నె, బల్
జెట్టివనంగఁ బేరుగొని ‘ఛీ’ యని లోకులు తూర్పుపట్టణగా
నెట్టులనోర్చుకొందు, పరికింపవు పాణములొల్లగుండువో. 136

చ॥ పరసతిఁ గోరుకంటె భువిఁబాతకమున్నదే, దుఃఖమున్నదే,
యెఱుంగవు రామచంద్రుఁడవచ్చెడు బాణ విహారగుంబులుం

గుఱిగొని ప్రాణవాయువుల నొబ్బనఁ బీల్చెడునంతదాఁక, నె
వ్వరి తరమాను గాలపరిపాకముఁ దప్పకొనంగ నిద్ధరన్. 137

తే॥ దుర్మదాంధుఁడు రావణధూర్జుఁడు
నెనుక ముందఱఁ జూడక వేగరథము
నడపుచుండెను, జానకి నయములెల్ల
నడవిఁగాసిన నెన్నెలలై నెలింగె. 138

చ॥ అరుగుచునుండఁ బర్వత శిఖ్రాగ్రమునందొకచోట నై దుగున్
పరగఁగ వానరుల్, జనకరాజ కుమారిక భూషణంబులం
జెఱఁగునఁ గట్టివేయనది చెంగటవ్రాలుచుఁ దోఁకచుక్కనా
వరలెను వారికి, దనుజపాలకు వీడు ప్రతాపమోయనన్. 139

తే॥ రామసాహాయ్యమునకునై రవి, సుతునకు
బోధనేయంగ దిగివచ్చెఁ బుడమికనఁగఁ
దోఁచె, దశకంఠబుద్ధికిఁ దోఁచదయ్యెఁ
దనదుతేజః ప్రపాతంబు తనరెనఁగ. 140

తే॥ కపివరుల్భాషణావళిఁగాంచి, చిత్ర
విభ్రమంబున మోమెత్తి యభ్రవీధి
నరదమతివేగమునఁబోవ నట్టెచూచి
వంతయేమని వగచిరత్సంతచుపుడు. 141

చ॥ అటఁజనికొంచె రాఘవుని నంచితచాపుని, నాశ్రమోన్ముఖుం
బటుజవనూచిత ప్రమదభాసితు, రాక్షస ఘాతవిశ్వముం
జటుల ప్రభావిశేష విలసద్వనసీమునిఁ, గాంచి లక్ష్మణుం
డెటులువచింతు నీతనికి, నెయ్యది త్రోవయటంచుఁ జింతిలెన్.

ఉ॥ చింతిలి మెల్లఁగా నతనిచెంతకునేగి నమస్కరింప, “నీ
వింతట నేమి మున్నెచని యింతిని సీతను నొంటివీడి ని
శ్చింతగ నేగుదెంచతివి, చెల్లునెయిందుఁ బరాకునొంద, నే
కాంతము నందుసిట్లు జవరాండ్రను వీడుట లగ్న తమ్ముడా”!

చ॥ అనుటయు లక్ష్మణుండు వినయంబున నన్నకుఁగేలుమోడ్చి యి
ట్లనియెను “రామభద్ర! వినుమార్తి మునిగిన వానిభంగి హా!
యనుజుండ! లక్ష్మణా! యనుచు, హా! సతి! సీత! యటంచుఁ
బల్కుఁగా

విస మది తొందఱించుటను వీడితిఁ దప్పు క్షమింపుమగ్రజా!.

చ॥ విని యది రాఘవుండు కడువేగమసాగి “ప్రమాదమయ్యె, ని
వ్వసము నిశాచరావృతము వావిరి వంచకులై చరింతురే
మని యనుకొన్న నేమి, యసహాయకు సీతకు భద్రమానె,” యం
చనుజుండు తానునేగి యరయంగను నాశ్రమమొప్పె శూన్యమై.

చ॥ పిడుగులు సోకఁ బెల్లడరు వేదన యుప్పతిలంగ, నివ్వెఱుం
బడి యడుగవ్వలంగదవఁబాటక, నిల్వస నీటునై కడుం
బడలికఁజెంది రాఘవుండు “పాసితె, భూసుత! హా! సుజాత! న
న్నడవుల పాలుసేసి” యని యార్చెనిభిన్నహృదంతరాళుండై.

ఉ॥ జాగొనరించెనంచుఁ దరుజాలము చాటునఁ గోపమూనుచుం
దాగితొ, ప్రేమ నిర్భర విధానపు సొంపులు పెల్లుమీఱఁగా
దాఁగుడు మూతలాడఁగనెదందలపోసితొ, యెందుఁబోయితో
రాగదె నాదుమానసమురంజిల జానకి! పంతమేలకో. 147

ఉ॥ చిత్రమృగంబె నీవభిలషించెదవేని నిశాకరోల్లస

చ్చిత్ర మృగంబునై నఁగొని చేర్చెద నియ్యెడ, లేకయున్నభా
న్వత్త్రి జగత్ప్రసిద్ధ వసునంచయమెయ్యది గోరుకొన్న భూ
పుత్రిక! కోపమేల నీనుఁబూర్ణమనోరథఁ జేతురాగదే. 148

చ|| అని బహుభంగులంబిలిచి యక్కడి భూరుహపంక్తి చాటునన్
ఘననిబిడాంతరాళములఁ గన్గొని యాశ్రమ పాత్రమంతటం
జనిచని చూచిచూచి మది సంశయ మెక్కుడుగాఁగ నక్కటా
జనకజఁ బాసి యెవ్విధిని సంకట మోర్చెదనంచు నిల్లనెన్.

ఉ|| “ఎక్కడిసీత లక్ష్మణ! యిఁకెక్కడి రామునిభాగ్యలక్ష్మీ, న
ద్దిక్కులుచూచి వేసరితి లేదయుపాతములందునెచ్చటం
జిక్కెనో రాక్షసాధములచేతికిఁ గ్రూరమృగంబు మ్రొంగెనో
యక్కట! దైవమా! యడవులందున నున్నను నోర్వకుందువే.

♦♦ శ్రీరామ లక్ష్మణులరణ్యమున సీతను వెదుకుట. ♦♦

వ|| అనుచు విలపించుచు నత్యంతశోక సాగరనిమగ్న హృదయుం
డగు ననుజుండు వెంటరా నాశ్రమంబున నిలువనొల్లక రామ
చంద్రుండు. 151

ఉ|| చూచును మోరయెత్తి తనచూపుచకందిన మేరలోపలన్
సూచనలేమొ కాంచినటు సూటిగనేగును, సుందరీ! యున్
నాచిగురాకుఁ బోడి గహనంబున నెచ్చటఁగాంచియున్న నా
చూచిన జాడలందెలిపి చూపరె జానకి, మీకు మ్రొక్కెదన్.

సీ|| సహకారమా! నాదు సహధర్మచారిణిఁ

గనుఁగొంటివే యిందుఁ గంబుకంటిఁ,

బున్నాగమా! నాదుపూఁబోడిఁ గనుఁగొంటె

వకుళమా! చూచితే వనజయన
హంసరాజమ! నాదుహంస యాననుగంటె
కీరమా! కనుగొంటె కీరవాశిఁ,
జక్రవాకమ! కంటె చక్రవాకస్తని
శారిక! చూచితే చంద్రవదన.

తే॥ ననుచు నున్నట్లు పగిదిని నడలుపెచ్చ
దారిపొడవున నడుగుచు దక్షిణాభి
ఋషుండు రాముండు నడచుచు ముందుగనియె
తెక్కలూడి తపించు బల్పక్కినొకటి. 153

చ॥ విఠిఁగిన తేరదొక్కయెడ, వీడిన పక్షయుగంబు నొక్కచోఁ,
బరంగంగ, రక్త సిక్త మయి భాసిలుగాత్రము జాలిఁగొల్పుగా
దురమొనరించి ఖడ్గనిహతుండయి ప్రాణముఁజిక్కబట్టి యా
తురత జటాయువప్తు రణధుర్యుని రామునిఁగాంచి యిట్లనె.

ఉ॥ “శ్రీరఘురామ! నీసుదతి నీతను రావణధూరు వంచనం
దేరునఁగొంచుఁబోవ, విని నేను విలాపము, నీతకై వెనం
బోరితిఁగాని యీగతిని భూమిపయింబడఁ ద్రోసియేగె” నం
చారఘువుంగవుందలంచు చప్పుడె ప్రాణమువీడె ముక్తుడై. 154

ఉ॥ “తాఁకిన వ్రేలికే మరల తాఁకుచునుండును’ నన్నమాడ్కిన
త్రాఁకలఁ బెట్టఁగాఁ దొడఁగె నాపదలొక్కటిపైన నొక్కటై
ప్రాకట రాజ్యవై భవముఁబాసి యరణ్యము సొచ్చికుందుటే
కాక విదేహరాజసుతకై విలపింపఁగ నిద్రిచేకుతె. 155

ఉ॥ ఈతఁడు తాత మిత్రుండగు నీతఁడు భక్తుండు పుణ్యమూర్తి, నా

సీతకునై యెదుర్చి, మదిఁజేర్చి తొఱంగెను మేనినిట్లు వి
ఖ్యాతిగ లక్ష్మణా! నలువఁగాఁదగు సంస్కరణంబులంచు, వి
ధ్యాతత సంస్కీర్తయల్ నలిపెఁ దండ్రీకి దుర్లభమైనవానినికా. 157

తే॥ పక్షియయ్యును భక్తి తాత్పర్యమునను
రామచరణంబుజ ధ్యాసరతుఁడునగుట
సరిగముక్తి కి, నేజాతియైననేమి?
భక్తి యొక్కటె చాలదే ముక్తిఁబడయ? 158

తే॥ అంత దక్షిణదిశఁబట్టి యరుగుచున్న
యెడనయోముఖి రక్కసి యొడలుదిరుగ
లక్ష్మణుంజేరి చూపదుర్లక్షణముల
శూర్పణఖవలెఁ గావించె నేర్పుమెఱయ. 159

తే॥ క్రొంచవన మార్గమునవారు కదలునంత
స్థూలశిరసమునీంద్రుచేఁ దూలియున్న
భుజగ బాహుకబంధుండు పొదివిపట్టె
వారు తెగవేసి రాతిని బాహుయుగము. 160

ఉ॥ అంతఁ గబంధుఁడా దశరథాత్ముజుఁ గన్గొని, యూరుపేరులకా
సంతనమంది, స్వీయము, ననచ్చరితంబునుడెల్పి, తన్నునా
వంతతొఱంగఁ గాల్చుమన, వారును నట్టులచేయ, నప్పుడే
వంతగనిల్చి యిట్లనియె వేడుక రాముని మోముఁగాంచుచుకా

చ॥ “నరగున రామచంద్ర! కృప శాపవిముక్తుఁడనైతి, నింక నీ
వరుగుము తూర్పుగా శబరియాశ్రమమున్నది, యందుమీఁదటం
గిరివరమృత్యుమూకమటఁ గ్రిందివనంబునఁ బంపపొల్చు, ని

వ్యరుసనుబోయి చిత్తమునఁబాయుము తాపము, కార్యసిద్ధియా

ఉ॥ చేవతోఁగి వాలికయి చిత్తము లుత్తలపాటుఁజెంద ను
గ్రీవుఁడు, వాని చుత్తులును రేవగ లొక్కటఁబుష్కముకముక
గ్రావమునందుఁ బొల్పెదరు కాంచుమువారిని సఖ్యమేర్పడం
గా, వినుకార్యసిద్ధియగుఁ, గొతుకమొప్పును జిత్తమందునఁ.

క॥ అని పలికి కబంధుండును

జనియెను సురపురికిఁదనదు స్థానముఁజేరఁ

జనిరతఁడు చెప్పవొప్పునఁ

జనిచని వనమందుఁగనిరి శబరినెదురుగఁ. 164

—♦♦ శ్రీరాముండు శబరికి ముక్తి నొసంగుట. ♦♦—

చ॥ ఎదురుగవచ్చి యాశబరియింపుదలిర్పఁగ రామచంద్ర! నీ
పదసరసీజముల్గాలుచు భాగ్యముగల్గుట ధన్యనైతి, నిఁ.
సదమల తాపనుల్పొగడఁ జాతకమట్టుల కాచియుంటి, నేఁ
డొదవెను నీలనీరద సఖోజ్జ్వలరూపముఁ గాలచుభాగ్యముఁ.

ఉ॥ స్వాగతముంబొసంగుత, సవర్యనుగైకొని బ్రోవుమయ్య! య
భ్యాగతికే, మదాశ్రమము పావనమై పొలుపొందె రామ! నా
యోగము పూర్ణమయ్యె నని యుజ్జ్వల రుచ్యఫలంబులన్నమ
భ్యాగత పూజలందనిపి యాశబరీసతియేగె ముక్తయై. 166

వ॥ అంత నాభక్తముక్తి సంధాయకుండగు రామచంద్రుండయ్యాశ్రమ
ప్రభావంబు ననుజునకు వర్ణించుచుఁ గార్యాంతర నిమగ్న చిత్తుం
డగుట నందు నిలువఁజాలక ముందునకునడచి, పంపాసరోవర
ప్రాంతంబుఁ బ్రవేశించి, యందలి వనరామణీయకంబునకు మనం

బు కలంగ జానకిందలంచి విలపించుచు లక్ష్మణున కిట్లనియె. 167

చ॥ “కలకల నాదముల్పైలంగ కమ్రతనుద్యుతు లొప్పుమీఱఁ, గో
కిల శుకశారికల్ మృదుల గీతులు పాడఁగ, లాస్యమాడనె
మ్మలు తమపింఛ ముల్తెఱచి, మూర్ధమునందుఁ బ్రసూనవర్ష
ముల్
లలి వనదేవతాంగనలు రాల్చెడి సొంపుచుగంటె లక్ష్మణా! 168

చ॥ కనుము పులుంగుజోడు తమకంబున ముచ్చట తీఱఁబొల్పు, ని
వ్వనచరకోటియెల్ల నుఖభాజనమై పొలుపొందుచుండు, న
వ్వనజ దళాక్షిసీతఁబెడఁబాపి వెతల్లొన వ్రాసెనక్కటా!
వనజభవుండు దాశరథి! వానికిఁ జిత్తములేదొయేమొకో”, 169

చ॥ అని విలపించుచుండఁ దన యన్నమనంబు గ్రహించువాఁడు, గా
వున నిటువల్కె నాతనికిఁ “బూజ్యుడ! సూర్యకుమారు సఖ్య
ముం
గొనికద కార్యసిద్ధి మనకుంగను మల్లదె ఋశ్యమూకముం”
చనునయ మొప్పఁబల్కి వినయంబునఁ దోడ్కొని యేగముం
దఱఁ. 170

చ॥ కాంచన గోపుర ప్రకరకాంతి విభాసిత శృంగనంగిలా
సాంచిత కిన్నరీకముం, బ్రసన్నమునీంద్ర ముఖోద్గతాగమ
ప్రాంచదు పాంతవేదికము, యాగ సమర్చిత దేవలోకముం
కాంచిరి కామనీయక వికాసివనాకము ఋశ్యమూకముం. 171

సుగంధిః=సామగాన భూషితా! ప్రశాంతమాని పూజితా!
రామనామ విశ్రుతా! విరాధహనన హర్షితా!

కామలోభనర్జితా! ప్రకామ సద్గుణోన్నతా!

శ్రీమనోనురంజితా! నిలింపకోటి వర్ణితా!

172

గద్యము:—ఇది భారద్వాజ గోత్ర పవిత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, రాఘవా
చార్య ద్వితీయతనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణాకటాక్ష
ల్ప కవితావిస్మరణ, కాండూరు నరసింహాచార్య ప్రణీ
తమైన రామ రాజ్యంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ దృ
తీయాశ్వాసము.

సంపూర్ణము.

—: శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః :—

★ రామ రాజ్యము. ★

(చతుర్థా శ్వాసము.)

శా॥ శ్రీమన్మంగళమూర్తి శోభితు, లసచ్ఛీలుం, బవిత్రాత్మసు
 స్థేము న్నిర్మలనీతి విస్ఫురితబుద్ధిః సజ్జనప్రేమ స
 ధ్ధామున్నిర్జర వైరి రాక్షస విఘాతప్రస్ఫురన్నాము, శ్రీ
 రాముంగొల్పెదఁ గార్యసిద్ధికయి రారాజస్మృతాంభోరుహమ్. 1

—♦♦ వసంత వర్ణనము. ♦♦—

సీ॥ తరులతాగుల్మముల్ తళతళలాడంగఁ
 జగురింపరాగంబు చెన్నమీఱఁ
 బధికాంతరంగ ముల్పరికింతమనియెంచి
 కోకిలారావముల్ కూర్మిఁబెనుపఁ
 జలుకలగముల ఒల్కిలల్ కొమరొప్ప
 శుభసమయంబను సొబగుడెలుప
 జతఁగొని పులుఁగులు చతురవిలాసము
 ల్పచరింప, వనమెల్లలలిఁదలిర్ప.

తే॥ బరగెనామని, యంతనాపంపచెంత
 నరుగురాముని మానస మడలుకొనఁగ
 నిలుపుకొనలేక వేగంబుఁ గలఁతఁజెందెఁ
 బ్రకృతి విడుచునె యెంతటిసుకృతికై న. 2

ఉ॥ ఔషధమాధియందు, ననయంబును నెచ్చెలి కేలియందు, న
 ద్భాషిణి మంత్రయుక్తిఁ, గలభాషిణియార్చిని, ధర్మపత్నిశు
 శ్రూషల దేవభూసుర విశుద్ధసవర్యల, క్షుత్రియాణియా
 భీషణయుద్ధమందు, నటవీస్థలిజానకి నాకులేదుగా. 3

చ॥ మలయగిరీంధ్ర సంచలిత మారుత గంధగజంబు, మన్మథో
 చ్చలితము బాటసారుల వెనన్మథియించుచు, శైత్యమాండ్యము
 ల్పొల యనువాసనలృదముఁ బూన్పఁగ నాపయివ ప్రక్షీడకుం
 దలపడుచుండె నేనెటులు తాళ్ళుదు జానకి! తోడుసూపవే. 4

చ॥ అని పయికొన్న దుఃఖమున నన్నమునుంగుటఁగాంచి లక్ష్మణుం
 డనునయభాషణంబుల నయంబున ధైర్యముపోసి, కాననం
 బునఁ జనుచుండ వారిఁగని “మూర్ఖుఁడు వాలిననున్వధింపఁగాఁ
 బని పెనటంచు” భానుజుడ హార్యము నంబరువైభీతిచే. 5

చ॥ అతనియమాత్యులందఱును నాతనివెన్ననయేగి, యొక్కచోఁ
 జతికిలఁ గూరుచున్న ప్రభుసంకట పాటు నెఱుంగవేడఁగా
 నతఁడు వడంకుచుంబలికె “సయ్యధముండగు వాలి నాపయిం
 బతితుఁడు క్రోధమూని యనుపంజను దెంచెడి వారిఁగంటిరే? 6

ఉ॥ ధీరులు సజ్యకార్ముకులు దిట్టలుయోగి సదృక్షరూపుల
 వ్యారలఁ గాంచునంత “ననువంచన నుక్కడఁగింపఁబూని నాఁ

డారయవాలి” యంచుమదిక తైఱఁగొప్పఁగ భీతిచేసిటం
బాటితి, మీరు కన్గొనుఁడు వాలకమంతయు నట్లతోఁచెడున్.

చ॥ అనుటయుఁ బాఱఁజూచి భయమంది యమాత్యులు చెట్టులెక్కి
గు

ఱున గుఱుకొంచుఁ గొమ్మలను లోలత బిఱుగ నూపుచుందటా
లునఁ గిచకీచుమంచు, బెదురుం గనుపర్చుచుఁగొమ్మకొమ్మకుం
గొనకొని దాఁటుచుం బలిమిగొమ్మల విర్చుచుఁజూపలమ్మనన్.

చ॥ నిలుకడలేని చెయ్యముల నిక్కికనుంగొని సంత్రమించుచుం
బిలపిల కీచుకీచుమని పిల్చుచు నొండ్లొరుఁగూడి యొక్కచో
మలయుచునుండనపు హనుమంతుఁడు వారక తేటిచూచితాఁ
బలికెను వారికిట్లు “తగువారమ యందఱమంచు” నవ్వచున్. 9

చ॥ “విడిచి మనంబులన్నయము వేగిరపాటుతోఱంగి చూడుఁజ
య్యెడను వినీతవేషులయి, యిద్దశరాసన పాణులొచు, ని
య్యెడకరుదెంచువారు పరికింపఁగఁ గూర్చులుకారు, వాలియుం
దుడుకుతనంబుఁ జూపఁడికఁ, దొందఱపాటులు చెల్లునేధరన్.

చ॥ కడువడినేగి నేనిపుడ కన్గొనివచ్చెద వారిమానసం,
బడలఁగనేల మీరు, సుఖమందుఁడు, సేఁగిఁదలంపఁబోలునే
వడిగల వారికంచు”, దగఁబల్కుచు వెంటనె భిక్షుకుండుగా
నడరుచునేగె వారికడకయ్యని లాత్మజుఁడొక్క వ్రేల్మిడిన్. 11

ఆంజనేయుఁడు రామ లక్ష్మణులందెచ్చి సుగ్రీవునితో సఖ్యంబు
గూర్చుట.

ఉ॥ ఏగి వచించెనిట్టు “వసుధేశ్వర పుత్రకులట్టులుందు, రి

యోగ నిరూఢరూపముల యుద్యమమెయ్యది? యూరుపేరులు
ద్యోగములెన్నియో, తమమృదూక్తులఁ దెల్పుచుటంచువేడ నా
వేగము ప్రోత్సహించెడివి, వేక్కుచిసంగను దెల్పువారలే? 12

ప॥ అంత రామ చంద్రుండు సౌమిత్రిను పలక్షించి తెల్పుమనిన నా
తండిటనియె. 13

సీ॥ “దశరథభూజాని తనయులమయ్య! యీ
తఁడు రామభద్రుండు తతయశుండు
పరగజ్ఞేష్ఠుండు ధర్మ పరతంత్రుండుదుతర
కరుణాపరుండు నిష్కపటమూర్తి
యతని తమ్ముని నన్ను సరయుము లక్ష్మణు
దాసుడనై యెప్పు తవిలియుండు
దండ్రీయాజ్ఞను, గానఁ దపనొనరింప నీ
తని పత్ని నెవఁడో సీతను హరించి.

తే॥ కొంచుఁబోయిన నాతని కొఱకునెదకు
కొనుచు రాఁగఁగబంధుండు వినిచెనిట్లు
“రావణుండు కొంచుఁబోయెను రామ! నీదు
పత్ని సీతను నాకెను బడయుకొఱకు. 14

తే॥ ఋశ్యమాకంబునందు సుగ్రీవుండుండు
నతని సఖ్యంబుచే నీవు సతినిఁగందు”
వసుచుఁదెల్పిన వచ్చితి మతనిఁజేర”
నని వచించుచు వెండియుననియెనిట్లు. 15

ఉ॥ శ్రీవిలసిల్లు వాడగుచుఁ జేతనవర్గముఁ బ్రబోవఁజాలి యి

స్త్రీవగఁ గర్మబద్ధుడయి యీతఁడు భార్యను గోలుపోయి, ను
గ్రీవుని వానరుంగొలువఁ గ్రించుఁదనంబును నొంచుతుందురే
దైవము పోకడల్లలఁపఁ దద్దయుగుండెలు బ్రద్దతాకటా! 16

చ॥ అని తలపోయు లక్ష్మణుని యాననమున రఘురాముమోమునుం
గనుఁగొని యంజనీసుతుఁడెగాదిగఁ గాంచుచు దివ్యమూర్తి నే
మని తలపోసెనో “రఘుకులాబ్ధి సుధాకర!” యంచు రాముని
వినయముతోనుతించుచుఁ బవిత్రమునామము సంస్మరించుచున్.

ఉ॥ భాసురమూర్తిఁగన్గొని ప్రపంచమునంతయు విస్మరించి, క
న్మూసి “పరాత్పరా!” యనుచు ముచ్చెమటల్లిగ జాణనిల్చెనా
యానమొ, భక్తి తత్పరత నందుటా, రామమయాత్ముడౌటచే,
నానమవాయ మాత్మగతమన్యుల కెవ్విధిఁదోచునచ్చమై. 18

వ॥ అట్లు హనుమంతుండు తుణకాలంబ ప్రాకృతాత్మ విస్ఫురణ సం
జాత కుతూహలుండై . 19

మనోహరము॥ “రామ రామ! సుగుణధామ! రమ్యరామ! శ్రీధరా!
శ్రీమనోజ్ఞ! ఖలవిరామ! చిద్విలాసభ్రోవరా!
సామగాన వినుతనామ! సజ్జనార్తితారకా!
రామ! రామ! విజితకామ! రామ రాజ్యపోషకా!”

వ॥ అని యిట్లు అనేక ప్రకారంబులస్తుతియించుచుఁ గొంత వడికిఁ
బ్రాకృత స్వభాసండ్ల నిజరూపంబున నిలిచి యిట్లనియె. 21

సీ॥ అంజనీ తనయుండ హనుమంతుడనువాడ

సుగ్రీవ సచివుండ శోభనాంగ!

బల్మిబల్మినిఁగొంచు వాలి సుగ్రీవుని

దశమనాతడమాత్యవరులుగొలువ
 శాపయుక్తుడు వాలి చకితుడై తరియంగ
 వెఱచుట నీధరాధరముజేరి
 చరియించు వాఁడౌచు దరిజేరవచ్చిన
 మిముఁగాంచి శ్రీరామ! మేనువడఁక.

తే॥ నతఁడు పంపఁగవచ్చితి నరయమిమ్ము
 రామ! శ్రీరామ! కరుణాబ్ధిసోమ! రమ్ము
 సఖ్యమొనరింతుఁ, బ్రభువు నీనతనిఁదెచ్చు”
 ననుచు భుజమున మోయుచుఁ జనియెనతఁడు, 22

చ॥ చనియొక చోటనుంచి సహజన్ములఁ, వేగమె సూర్యపుత్రుని
 గొని చనుదెంచి సఖ్యమునకుం దగునట్లుల మాటలాడి, య
 య్యనఘుల హస్తములలిపి, యగ్నినిసాక్షిగఁగొంచు, నప్పుడ
 య్యనకులు లిద్దఱం గలిపెనెంతయు సఖ్యమువృద్ధినందఁగఁ. 23

తే॥ మొనసి సమవర్తియైన రామునకుఁజెలిమి
 లీలవై వస్వతుండు సుగ్రీవునకును,
 బరగ, వై వస్వతుండు సమవర్తి కంత
 వేగవాలినిఁ గూర్చంగ విధివలంచె. 24

తే॥ చెలిమి యెసఁగంగ “వాలినిఁజెండి నీకు
 రాజ్య రమఁగూర్తునమ్ముము ప్రాజ్యముగను,”
 ననుచు సీతావియోగంబు నాత్మదలఁచి
 వ్రేఁగు రామునిఁగాంచి సుగ్రీవుడవుడు. 25

తే॥ రావణుండు కొంచుఁబోవంగ రథమునుండి

క్రిందవిడిచిన సొమ్ములముందు బెట్టె
వానిగనుగొన్న యంతనెవగచి యతఁడు
సలిపె బాష్పాంబువులను బ్రతౌళనంబు.

26

ఉ॥ నీతనుకాంతి సోఁక ధరణీసుత! వెల్లెడినట్టిభూషణ
వాత్రము కాంతి హీనమయి పాచిమొగంబును బోలెనుండె, నే
హేతువొ పాటవైవ, బ్రతుకేలయటంచు జుగుప్సచెందితో
నీత! వియోగదావమునఁ జిక్కిరిం గావఁగ శక్తులెవ్వరే.

27

ఉ॥ నీరజ లోచనాయత వినిర్మలదృష్టి ప్రసారమింపు సొం
పారఁగఁ గూర్పవేని, మనసారఁగఁ గాఁగిలిచేర్పవేని, నా
భారమునేటితోఁదొలఁగుభామిని కావఁగరమ్మువేగ, నా
హా! రఘురాముఁడింత వెడఁగయ్యెనె? లోకముచూచియేమనుట

ఉ॥ పావన భాస్కరాన్వయపుఁ బట్టికధీరత పుట్టరాదు, సు
గ్రీవ! వచింపు రావణుని గీవణునిదెగఁ ద్రుంచివైతు, నే
త్రోవనుబోయె? నేమనుచుఁ దొయ్యలివాకొనె? దుర్మథాంధుఁడౌ
రావణుఁడంపి కౌకులకు గ్రద్దలకీడ్వక నిల్వనేర్తునే?

29

ఉ॥ అక్కట! మోసపోతి నడియాసలఁజిక్కిరి, భాగ్యలక్ష్మి యిం
కెక్కడనుండుఁ, బ్రాణముల నెన్నఁడొవీడె వాతాశయకాచు, నే
నొక్కఁడ తాఁతిగుండె నయియుంటి దురాశుఁడ, దుర్నయుండ

సం

చక్కజమైన తాపమున, హా! సతి! జానకి! యంచు భ్రాంతిచేక.

ఉ॥ వచ్చితె జానకి! ప్రియుఁడువందురిలంగను జూతువేల? నీ
యిచ్చకు నచ్చునమ్మొకము నిచ్చెదఁ, గోపము వచ్చెనేమొ, హా

మచ్చరి రావణాధముని మాయలు వాపక యున్నలోకముఁ
మెచ్చునెసన్న, నిత్యమయినిల్చునె సుస్థిర రామరాజ్యముఁ.

ఉ॥ పిచ్చియొ, భ్రాంతిజల్పితమొ, ప్రేలుచు నుంటినెకాని యిచ్చమై
ముచ్చటఁదీర్చునా చెలువమో మొక యించుక కాననై తి నే
నెచ్చటికేగువాఁడ, దయనీయుఁడ, రాగదే ప్రోవరాదె, యం
చచ్చపు మోహముగ్గుఁడయి హా! యని కుత్తుకనెత్తి యేడ్చినఁ

తే॥ అవుడు లక్ష్మణుఁడన్నకు సంచితముగ

“వీరపురుషుఁడ! ధైర్యంబు వీడఁదగునా”

యనుచుఁదెలుపుచు నిలువ రాముని మొగంబుఁ

గనుచు ముదమొప్ప సుగ్రీవుఁడనియెనిట్లు.

కిరి

చ॥ “వనరఁగనేల రామ! రఘువంశ కలాంబుధిసోమ! సీసతిం
గనుఁగొని యెందునున్నఁడఁకంగొని వత్తురు వానరోత్రముల్
ప్లవిపెద దిక్కుదిక్కుల కవారిత వీర్యబలాతిరేకులఁ
వినుము మదీయ వాక్యముల, వీడుము జానకీగూర్చి శోకముఁ

వ॥ అంత రామచంద్రుండు బలాన్నిరుద్ధశోక సంతాపుండై వాలి
తోడఁ దనకుంగల విరోధకారణంబు వివరింపుమనిన సుగ్రీవుండు
దీనాననుండై యిట్లనియె.

కిరి

సీ॥ మహితాత్మ! రాఘవ! మాయావిదానవుం

ఙ్గొకనాఁడు వాలిపై నుత్సహించి

యుద్ధంబునకుఁబిల్వ సుద్ధతుండగుచు నా

తఁడు పోరు నల్పంగాఁ దాళలేక

యొకబిలంబును దూటి యురగలోకముసేర

వాలి యాతనినెంట వడిగనేగి
రాకుండఁ దడయుట రక్తప్రవాహంబుఁ
గాంచి హతుండు గానెంచి యపుడు.

తే॥ బిలము శిలమూసి, పురిజేరి, పేర్మినన్ను
రాజు నొనరింప మంత్రులు తేజుమీఱఁ
బాలనము సేయుచుండంగ, వచ్చి యతఁడు
పురము వెడలంగఁదఱిమె నాపొలఁతిఁగొనుచు. 36

తే॥ తప్పనాయెడ లేదని చెప్పుకొంటిఁ
గాని మూర్ఖుఁడు క్రుద్ధుండుగాన తఁడు
వినఁడు నామాటఁ దనపట్టు వీడఁడట!
నిలిచి యిచ్చటఁ బ్రాణముల్నిలుపుకొంటి. 37

చ॥ అతఁడిట రాగఁ దానెఱచునయ్య! మతంగమహర్షి చెంతక
తృతుల లులాయకాయమున నంచితు దుందుభిఁజంపివై వన
య్యతివరుఁడు గ్రుడొచ్చు, దురహంకృతి వాయశపించెఁగాన,దు
ష్టత మెయికొన్నవాడగుఁడఁ జంపఁగఁజూచును నందుచిక్కినన్

చ॥ కనుకనె మిమ్ముగన్గొనుచుఁ గాతరచిత్తుండనై వడంక, ని
వ్వన చరమూర్తి శూరుఁడు ప్రభంజన సూనుఁడు తేర్చి మీ
గుణం

బును గొనియాడి, చేర్చి, సుఖముఁగొనరించె, ముదంబుచేకుటె
వినతుండఁదీర్పఁ దాపములవేడెద రాఘవ! చిత్తగింపవే? 39

వ॥ అంత శ్రీరామమూర్తి సుగ్రీవుంఁగాంచి యిట్లనెయి. 40

ఉ॥ “వాలి మహాంధు దుర్జయుని వారకచంపుడు, రాజ్యభారమున్

శ్రీలడరంగ నీభుజముఁ జేర్చెద, నమ్ముము నాదువాక్కు, నీ
 వాలినిఁగూడి పేర్చెదవు, న్యాయపథంబునువీడి దుష్టుడై
 లోలత ధర్మసౌఖ్యములరూపఁజేసిన నోర్వవచ్చునే? 41

ఉ॥ నీవిఁకఁ జింతఁబాసి మదినిశ్చలతందనరంగవచ్చు సు
 గ్రీవ!" యటంచుఁ కాల్పొటన వ్రేలను మీటఁగ దుందుభిస్మహా
 గ్రావముపోలఁ బై కెగసిగ్రావము నవ్వలఁగూలె, నంతటం
 భావమునందుఁ దృప్తిఁగొలువంగను వాఁడి శిలీముఖమ్మునన్.

చ॥ గుఱిగొని తీవ్రవేగమునఁ గొట్టఁగ నొక్కటనేడుసాలముల్
 ధరఁబడిపోయె, బాణమది తద్దయునవ్వలి కొండఁగూల్చినం
 దరుచరనాథుడప్పడు ముదంబును బొందుచు రామునాజ్ఞ సు
 స్థితరబుద్ధియై యరిగె దిట్టతనంబున వాలిమీఁదికిన్. 43

తే॥ వాలి సుగ్రీవులిరువురు పౌరుషమునఁ
 బోరుచుండంగ రాముఁడు పొంచియుండఁ
 గాని గుఱుతొక్క యింతయుఁగానకుంట
 నూరకుండెను, సుగ్రీవుడోర్పునడలి. 44

తే॥ పాటివచ్చుచు “శ్రీరామ! భంగపడితి
 నింతసేతువటంచును నెంచనైతిఁ
 గుడిచికూర్చుండి యుండక కోరిచెడితి
 నమ్మువారలఁజెఱుచుట న్యాయ్యమగునె? 45

వ॥ అనివగర్చుచు వగచి వగచి దీనాననుండై తలవాంచి చింతించు
 చున్న సుగ్రీవుఁజూచి రామభద్రుండు. 46

చ॥ “చెదరకుమయ్య! నేగుఱుతు చిక్కకయుంటిని నంతెకాని, యే

బెదురునులేదు, నీమెడనువేయుదు హారముగుర్తుపట్ట, ని
య్యదనునఁబొమ్ము వాలిపయికంచు” వచింపఁగ, రామునాజ్ఞ స
మ్మదమునఁబోయి పోరఁబొదమాటుననుండి వధించె వాలినికొ.

—: వాలి రామబాణహతుండై రామునిం దూలనాడుట. —

ఉ॥ అప్పుడు వాలినేలపయినార్చుచు వ్రాలితపించెనిట్లు “నీ
చెప్పినయల్లె తార! విధిచెయ్యము దాటనశక్యమయ్యె, నే
చొప్పున నంగదుకొ నుతునిఁజూచెనొ, యెంతటి శౌర్యశాలికిం
దప్పుకొనంగరాదుగద! దైవము గీచినగీటు దాటఁగలకొ. 48

మ॥ పుడమింగూల్చెను నెవ్వఁడో యధముఁడొప్పుఁజొప్పుఁ
బాటింపకా
గడముల్బుద్ధికిఁ దోచవొక్కొ, యవురాకాల ప్రభావంబు, తుం
దుడుకుల్వాలినిఁ జెందెనన్న మదికిందొంచుంగదే “తాడిఁద
న్నెడు వాఁడేక దలఁదన్ను వాఁడుగలఁడం”చెంచంగ నొనా
నుడుల్. 49

ఉ॥ ధీరుడవైన మూర్ఖ! వినుతింపఁగనిల్చి, యెదుర్చి, పోరదు
ర్వార పరాక్రమంబడర బాహుబలంబును జూపరాడే! దు
ర్వీరుడ వొచ్చునిట్లు తరువీధులచాటున దాఁగనేల? నికొ
దూఱఁగ మానవులరణి దొంగతనంబునఁ జంపనేటికికొ. 50

చ॥ అడలను నేను జావునకు, నంగదపుత్రుఁడు చిన్నవాఁడటం
చుడుకుదు సంతెకాని, ప్రియమొప్పుఁగఁ బెంచినవాఁడుగాన, నే
యెడరున కోర్వలేడు, తగవెంతయుఁగల్గెడువాఁడు నట్టియా
కొడుకునుబాసి యెట్లుమదికుందుఁ దొలంగుదుఁ బాపిదైవమా!.

వ|| అని యనేక ప్రకారంబుల విధి విధానంబునకు వగచుచున్న వారి కడకు శ్రీరామచంద్రుండగుదెంచిన నతని మొగంబుఁ జూచి యిట్లనియె. 52

ఉ|| రాముఁడు సజ్జనుండు, జనరంజకుఁడుత్తమ భార్మికుండు ని స్సీమ గుణాభిరాముఁడని చెప్పఁగ వింటినిఁ దెల్లమయ్యె, ని స్సీమహియెల్లఁ బేరుకొన నిట్లనిమిత్తమనన్నఁ గూల్పుటకొ రామ! తలంతు నిట్లులనె రంజిలునంచెద నీదురాజ్యముకొ. 53

ఉ|| పోరుట యన్నదమ్ములకుఁ బొత్తుననుండుట పాడియశాను, న వ్వారల పోరుకొల్పి, తగుపార్థివ లక్షణ లక్షితుండవై కారణమేమిలేక, యవుఁగాదని తెల్పక, ధర్మమానె, య వ్వారల నొక్కనిందునుమ, వాఁడొనరించిన నేరమెట్టిదో?. 54

చ|| పనిచిన నెట్టికార్యమునపాయములే కొనరించియుందు, నా ఘనతర బాహువీర్యమును గన్గొనియుండఁడె లోకమెల్ల? న య్య నకుల సారవభౌములకు నిట్టియధర్మము చెల్లునెట్లులం చనయము దూఱుచుండ విని యారఘరాముఁడు వాఁకిట్లనెకొ.

చ|| “నుజనులు పోలె దుర్జనులు చూపునకొప్పుచు దుష్టబుద్ధులె గజిజిపర్చి సాధువుల గందరగోళ మొనర్చుచుండ, ది గ్విజయముచేసి దుష్టులను గీటడఁగించుటపాడి, యంతదాఁ కజగమునందు నెన్నిధి సుఖంబులు ధర్మమువృద్ధిఁగాంచెడుకొ.

చ|| అదిగద రామరాజ్యమగు నార్యులకెచ్చట ధర్మసౌఖ్యముల్ పొదలును, నెందునజనులు పూజ్యులు; సంపదలెందుఁబొల్చునె కొదవలులేక భూజనులు కోరిభజితురు ధర్మమార్గమి

ద్విధముగ దుష్టసంతతుల వేచక యెవ్విధి ధర్మరాజ్యమా. 57

ఉ॥ నీవొక ధర్మమార్గమును నేర్పెడువాడనె, తమ్ముడైన ను
గ్రీవుని భార్యఁబట్టుకొని, కీడుతలంచుచు వేగనాతని
బావులు చెట్టుగట్టలకుఁ బాఱఁగఁదోలుట ధర్మమైన
భూవలయంబుఁ బ్రోచుటప భూపతికొప్పదె దుష్టఁజంపఁగ. 58

ఉ॥ ధర్మముఁ జక్కనిల్పుట, యధర్మమశంకుట రాజధర్మమా
నిర్మలచిత్తుడైన ధరణీపతి నెట్టులఁ జెందనేర్చుచు
ష్కర్మల రాజదూషకులఁ జంపిన పాపము, మూఢ! విన్ము నీ
కర్మమె నిన్నుఁగూల్చె, ననఁగానను నిందితుఁడేయఁబాడియే? 59

ఉ॥ నిన్నెదురించి పోరనగు నిర్ణయమున్నదే? దుష్ట సత్త్విముఖ
గ్రన్ననమాటు నెట్టిగదకాల్తురు, దుష్టమృగంబవై నని
సన్నుతిసేయ సజ్జనులు చంపితిఁ జాటుననుండి నేను, నీ
పున్నెముమంచినదయ్యె నఘపుంజము వీడితి రాజుశిక్షచే. 60

మ॥ అనుచుండెల్లిన వారి రాము ముఖమత్యానంద పూర్ణాత్ములం
గనుచుంబల్కెను “రామ! బాణహతి సన్ధాథంబుగా నొంపని
గనుఁగోఁజాలక తప్పు వట్టితిననున్దావంగ మన్నిపు” మం
చనుచుండేతులు మోడ్చి మొక్కె రఘువీరా! యంచుఁ బ్రా
ర్థించుచు. 61

తే॥ అంతలోనన కిష్కింధకరిగె వార్త
సరగఁ దారయునంగదుండరుగుదెంచి
నేలపై వ్రాలియున్న యవ్వాలిపైన
వ్రాలి విల్లిపంప దొడఁగిరి జాలిఁగొలుప. 62

వ॥ అంత సంతతాశ్రు నిష్క్యందకలుషిత తరతారయగు తార ప్రియును
తమాంగంబుఁ దనయంక తలంబున నిడుకొని, వింటికొప్పునఁ
గేలూని చెంత నిలిచియున్న రామునిగాంచి యిట్లనియె. 63

శే॥ “రామ! చల్లని నీదయారసమదెల్లఁ

బాటిపోయెనె నా పాప ఫలముచేత?

శీతకరుఁడుష్ణకరుఁడౌచుఁ జేతనాళి

మాడ్చుచుండుటఁ గందుమే మనుజనాథ!. 64

ఉ॥ ధర్మమునిల్పి నీవు కడుధన్యుడవౌటకు నెంచెదేని, ము
ష్కర్మలనెల్లఁ గూల్చుటయ, కార్యము, నేబ్రియుఁబాసినిల్చుదు
ష్కర్మను, నన్నుఁగూల్చి ప్రియుసంగతిఁజేరిచి నిల్పుమయ్య! నీ
ధర్మము రామచంద్ర! యిలఁదాటకహరిక! శ్రేయమయ్యెడిన్.

చ॥ మృగయునకున్నెజాలి? పుడమిన్ మృగరూపిణి నన్ను గూల్పఁగాఁ
దగవగు నీకు భూపతికిఁ, దాటకనే, ప్రథిత ప్రభావుండై
యగచర నాథుండై పొలుచునట్టిండు వాలినె, ప్రజమాననన్
జగమున రామచంద్ర! ననుఁజంపక నీవెటు ధన్వివయ్యెదో. 65

ఉ॥ చంపితి వాలినంచుఁ గదనంభుత చావుండవై తిగాని, రా
ణింపుచుచుండె నామదిని నిశ్చలుండై ప్రియుఁడొప్పుమీఱ, యో
జింపరు రాజసూను లొకయించుక మాధ్యనిధానులౌట, నన్
జంపినఁగాని నీమదికి సంతన మబ్బదురామ! కంటివే. 67

ఉ॥ తిట్టంగ లేదు నన్నుఁ దరితీపులు చూపంగలేదు నీపయిన్
బట్టి వధింపఁ గారణలవంబును లేకయచెట్టుచాటునం
జెట్టియపోలనిల్చి ప్రియుఁజెందితి విట్టిదె పౌరుషంబు? నా

యట్లుల నీవు నీప్రియకునై విలపించెడుగాక రాఘవా! 68

చ॥ అని శపియించి రాఘవుని, నర్కజమోమునఁ జూడ్కినిల్పి యి
ట్లనియెను „నగ్రజందునిమి యూరడ మందితి వింకనేలుకొ
మ్మనయము రాజ్యముఁ దుమను, నంగదుఁ డొక్కఁడన్యధు
డయ్యె, నే
ననుగమనంబునల్పి ప్రియునంకముఁబాయక యుల్లసీలెడన్. 69

వ॥ అని వివిధభంగుల విలపించుచుఁ సహగమన పరాయత్త చిత్తయై
యందులకు గమకించుచుండ, నత్యంత శోకాకులిత మానసుండై
యంగదుండు బాష్పాకులిత లోచనంబులఁ దిల్లిదండ్రులవంకఁ
జూచుచు నిశ్చేష్టుండై నిలిచియుండ నప్పుడు వాలి తారాసిః
శ్వాసాశ్వాసితుండై లబ్ధసంజ్ఞాదుంబోలె నున్మీలితాక్షుండగుచు
ననేక హితవచన నివారిత పత్నీసహగమన ప్రయత్నుండయి,
శోకావసతవదనుండగు సుగ్రీవునకుఁ గంతహారంబు నొసంగి, యప్ర
మత్తుండవై రామాజ్ఞానుసారంబుగ రాజ్యంబుఁ బాలింపుమనుచు
హితవ్రపదేశించి, యంగదుంజేరఁదీసి చేదోయినమగ్ని శ్రీరామున
కర్పించి రక్షింపుమనుచుఁ గన్నులుమూసి యసువులంబాసిన,
వానరసహితుండై యతండగ్ని సంస్కారంబాదిగాఁగల యంత్య
క్రియలనెల్ల నిర్వృత్తింపఁజేసి యనంతరంబ. 70

చ॥ సచివులు పౌరులెల్లరును సమ్మతించెల్పుగ నర్కసూతికిఁ
నుచరితుండై న రాఘవుఁడు సొంపుగఁ బట్టముఁగట్టి,
యంగదున్
బ్రచుర వీసీతుండేసి యువరాజుగ రాజ్యము నప్పగించి, తా

నచలము పొంతమందు వినయాన్వితం లక్ష్మణుఁగూడి యుం

డఁగఁ. 71

—♦♦ వర్షముతు వర్షణము. ♦♦—

ఉ॥ కర్కశలోకముల్లసిలఁగా సుజుముల్మజు ముల్మెడిల్లుమఁ
ఘర్షణ నింగియాడి పయికప్పులఁగూల్పెడు భంగినార్భటుల్
ధర్షణసేయ నాకసముఁగ్రమ్మఁగ నంతట మేఘమాలికల్
వర్షపుఁ గాలముంబటు జవంబున వచ్చెను బ్రీతిఁగొల్పుచు. 72

సీ॥ గిరి శృంగములఁదాఁకి కరులువప్రకీడ
సలుపునట్టుల మేఘ సమితియడర
మిన్ను చిల్లులు వడ్డమెయిఁ దోవఁగొల్మొగుల్
కురియధారావృష్టి తటిమి తటిమి
చలువలు పటిచిన చందమై యేఱులు
చెరువుకుంటలు నిండి పరువులిడఁగ
సస్యంబునకు మగచినమయంబు మేలుకొం
డను విధంబునఁ గప్పలఱచుచుండఁ.

తే॥ గారుకొని కాననావఘల్ గ్రాలుచుండఁ
బచ్చికబయళ్లు కనుల పర్వంబుసేయ
నిండుసంపదఁచులఁదూఁగు దగడిగృహిణి
పోలనప్పుడు భూదేవి పొలుచుచుండఁ.

74

ఉ॥ దున్నుచునుండి రొప్పుగను, దున్నినభూముల విత్తుచుండిర
భృన్నతి కాముకుల్బుచికి సుజ్జ్వల సస్యసమృద్ధి సాధకుల్
పన్నుగ రైతులత్తటినిఁబాటు వడంగని యెంచిరెల్లరుఁ

“సన్నతిసేయ భూమిగను సత్సుతుతాదురు వీరె”యంచెడన్.

చ॥ పొలుపుగఁ గాఁచి కాఁచి వడఁబోసిన వెండిద్రవంబునాఁగని
రమల జలపూరముల్గిరి శిరంబులనుండి ధరాతలంబునం
దొలయఁగఁబాట, శీకరసముల్లసదంచిత వాయుజోతముల్
పొలయు వియోగిచిత్తదవమున్ రగులించుచు దుర్భరంబుగన్.

ఉ॥ నెమ్ములకేక లుద్దవిడి నెమ్ములఁరేప వియోగి చిత్తముల్
క్రమ్ముపయోధరాభయలుఁ గంతుఁడురేఁగి కదంబసూనవా
రమ్ముల నమ్ములంగొని సురాధిపువిల్గొని వెంబడింపఁగా
నిమ్ములులేక నిల్వఁదపియించుచు దిక్కటి చొక్కుచుండెడున్.

మ॥ షష్ఠిధంబున వర్షాగమంబు శతమన్యు శరాసన శారతర తారా
పథంబును, మేఘగర్జన ముఖరిత దిగంతకుహరంబును, నీపవన
పవన సంచార నిరాడంబర కలహంస నికరంబును, శిలీంధ్రసం
బంధ బంధుర వసుంధరంబును, వికచ కుటజకుసుమ నిచయకవచిత
మహాఋణ్యంబును, నిరంతర ధారాపాత ప్రపూరిత నదీపూర నిరు
ద్ధ జనసంచారంబును, అను దినోపచీయమాన విజయోత్సాహ
నిరుత్సాహక దుర్దిశంబునునై పరగుచుండ రామచంద్రుండు
లక్షణుఁగాంచి యిట్లనియె.

77

తే॥ “కనుము లక్ష్మణ! శంకరు గలముహూలే
నలుపుమించిన జలదంబు లలముకొనుచు
నలరు యువకుల ధైర్యంబు నడఁచివైవఁ
జెప్పశక్యమె విరహుల చిత్తవికృతి.

78

తే॥ చల్లఁగను వర్షపవనముల్ జాలిఁగొలుప

నంగజుని కాహళధ్వనుల్పొంగె ననంగఁ

గేకేకేశారవంబులు కేకరింప

నిలువఁజాలునె విరహుల నెమ్మనము య.

79

క॥ జలధి సలిలంబుఁ గ్రోలుచు

దెలియక బడబాగ్నిమింగి తికమకపడుచున్

లలిమెఱపుత్రీఁగ నెవమున

వెలిగ్రక్కెడు మేఘపంక్తి వీక్షించెదవో?.

80

తే॥ మిన్నులు తల్గుక్కుమంచునె మెఱుంగుఁబోడి

సుదతి, జానకి, ప్రేయసి, సుందరాంగి

ముందునకువచ్చి నిలిచిన చందమాను

గలికి మఱి గాంచు భాగ్యంబు గలుగునొక్కొక్క?.

మ॥ అని చింతింపఁగ లక్ష్మణుండనియె “నారాధ్య! నీవె చింతింప నే

మని సామాన్యజనుల్దలంచెదరు? నీకై వానరాసేకముం

బనుపంజూచును నర్కసూనుఁడు లనత్ప్రజ్ఞుండు వర్షాగమం

బును దాటందగవెంచి కార్యమునకుం బూనంగ యోజించెడిన్

ఆ॥ వె॥ అనుచు నిట్లు రాముఁడాశ్వాసితుండయి

కాలయాపనంబు నోలినలుప

వానకాలమరిగె వచ్చెను శారద

సమయమవుడు దెసలు చాలవెలిగె.

83

మ॥ అత్తఱినక్కడఁ గిష్కింధాపురంబున.

84

ఉ॥ భావజ బంధురార్చనల భావము నన్మఱిపొందియుండ ను

గ్రీవుఁడు, పావమాని తగురీతివిసమ్రతఁబల్కెనిట్లు “ను

శ్రీవిలసిల్లు రాఘవనిచే జరసంచిత పుణ్యసంపదన్
నీవిలురాజ్యపట్టమును నెమ్మదిఁబొందితి విస్మరింతువే? 85

మ॥ అల కిష్కింధ సఖుండు కార్యముల సత్యంతాప్తుడై కూర్చునం
చలఘుండా రఘువీరుఁడొప్పి మదిలో సంశోసముజెంద, ని
ట్టులు కార్యంబు తెఱంగు బోవిడువమూఢుండయ్యె సంచెంచి
యా
కులచిత్తంబునఁ గోపమూనఁడే? కృతఘ్నుండంచు దూషింపఁడే?

శా॥ నిన్ను నైత్తురె నీతికోవిదులు “నిన్నేనమ్మి శ్రీరాముఁడ
ట్లున్నంగానక, కాంత కౌఁగిఘలలో లోలుండవైయున్న, నీ
పున్నెంబొప్పఁగ మిత్రకార్యమునకై పూనంగఁ బ్రార్థింతు, లే
కున్నం దోహముగాఁదలంచి యతఁడుగ్రుండైన మేలున్నదే?”

మ॥ అనుచుండెల్వఁగ సంజనీ తనయు వాక్యంబర్కిజేకొంచు న
య్యిన పుత్రుండు, నయ ప్రవీణుడయి యెంతేగూర్చు నీలుం
గను

గొనుచుంబల్కెను “వానరోత్తముల దిక్కుల్నూచిరాఁబం
పు” మం
చును, దాసంతటనేగె నంతి పురికింజుల్కుంగ వీక్షించుచున్. 88

మ॥ అత్తఱి నక్కడ శ్రీరామచంద్రుండు నీతావియోగ తాపదందహ్య
మాన హృదయుండై లక్ష్మణుఁగాంచి యిట్లనియె. 89

శ్రీరామ ప్రేరితుండై లక్ష్మణుండు కిష్కింధకరిగి సుగ్రీవుని
మందలించుట.

సీ॥ “నదులింపుగాఁదేతె నలువలంకులువెల్లె

ఘన ఘనావళుల పెనరలుడిగె
 కమనీయసస్యముల్ కలమవర్ణముఁదాల్చెఁ
 గాశ పుష్పగణంబు గ్రాలుచుండె,
 విమలమై చెలువొందు వినువీధి శీతాంశుఁ
 డతుల నిర్మలకాంతి నలరుచుండె,
 విజయ యాత్రలుసల్పు వేడ్కలు పురికొల్పు
 నరవరుల్ చెలరేగి నడవఁబూని.

తే॥ రేలకో వాలి తమ్ముడు చాలతడసె
 మానీనీ వశ్యుడై నన్ను మఱచెనెను
 తొడరికోరిక దీర్పఁగా దుష్టుడగుచు
 నన్ను మఱచుట వీనికి న్యాయమగునె.

90

ఉ॥ అక్కఱ తీతెనంచుఁ దనయంగనలంగవఁగూడి భోగము
 ల్చిక్కెనటంచు నర్కసుతు చిత్తము రంజిత నంతెగాని, యీ
 చక్కికి మోముచూపఁడ, యసభ్యులమార్గమె పట్టుచుండెఁ బెం
 పెక్కిన కామముగ్గుడగు నిట్టిఁడు కార్యము నిర్వహించునే? 91

ఉ॥ తమ్ముడ! యేగి కామపరతంత్రుఁడు వానికి బుద్ధిసెప్పి, వా
 క్యమ్ములఁ దెల్పునాటివి, ప్రియాంగనఁ జూడఁగ మేలుకొల్పు, గ
 ర్వమ్మునఁ బల్కఁతున్నఁ దగఁబల్కుము “రాముని వాడికోలలా
 క్కుమ్ముడి వాలిచన్న యెడకుంజన దారినిజూప వచ్చెడికొ. 92

ఉ॥ అన్నము పెట్టువానిఁ, గరమంచిత విద్యలనేర్పవాని, నా
 వన్నతఁ బోయివానిఁ, దలవంపుల కడ్డముసొచ్చువాని, న
 భ్యున్నతిఁ గోరువానిఁ, దలపోయని దుష్టులకీడగంబునఁ

దున్నె సుఖంబు, వాఁడు పడకుండునె పాపపుఁగూపమందునన్”

చ॥ అనుటయు లక్ష్మణుండు భుజగాధిపుచాడ్పునఁ గోధదీప్తుడై
వినిచెను నన్నకిట్లు “కడువేగమె వీనిని దుర్గించివత్తు, నా
కనుమతినిమ్ము, సీతకయియవ్వలఁ జూతము, వోహబుద్ధులం
జనునె యుపేక్షసేయ జనసన్నుత! రాఘవ!” యంచుఁబల్కినన్.

చ॥ “కనలకు లక్ష్మణా! మనది కార్యము, తొండటపాటు సెల్లునే?
చనియటఁ గీశనాయకుని చందముఁ గన్గొని, హెచ్చరించి, నే
ర్పునఁ బనిదీర్వనర్హమగు పూనికొడంబడునట్లు సేయఁగా
ననువగుఁ, గానిచోనవలనయ్యెడు చందము కార్యవేద్యమా. 97

మ॥ అనుచుండెల్లిన యన్నమాటలకుఁ దానాజ్ఞాను సంధాయియై
చనియెంజూపముఁ గొంచువేగమ మహాసంరంభి కిష్కింధకుం,
జని ద్వారంబున నిల్చిచారులను నాచారంబుఁ బాటించుచుం
బనిచెన్వచ్చిన వార్తఁదెల్పుటకు సంభావించి సుగ్రీవుతోన్. 96

ఉ॥ చారులుపోయి తెల్పనుమసాయకు క్షీడలఁ బారవశ్యముం
గూఁచినవాఁడు గానఁగనుగూర్కుచు నొప్పరికింపుతోడ నొ
య్యారము గుల్కఁగా వినుచు, హాఁయని, హూఁ, యని హె
చ్చరించుచున్
దారముఖంబుఁ గన్గొనుచుఁ, ద్రాగినవాని తెఱంగుతోఁపఁగన్.

చ॥ పదరుచునుండ సత్ర తీజవంబున నంగదుఁడేగుదెంచి “యి
య్యదవద పల్కులన్నిడువు మార్పుఁడు రాముఁడు పంపగు
ద్ధుడై
కదియఁగవచ్చె లక్ష్మణుండు కాలుడుపోలెను దగ్గుఁడొచ్చు, నిన్

సదయతఁజూచు రాఘవుని చానకునై వెదకంగఁజూచితే? 98

ఉ॥ ద్వారమునందు లక్ష్మణుఁడువాత్త ధనుర్ధరుఁడౌచు నిల్చె, ని
స్సారపు భోగవశ్యతను సజ్జన సఖ్యముమాను టొప్పునే?
ధీరుఁడు రాఘవుండతని తేజముఁగానవె మున్నటంచు" గం
భీరముగానతండు వినుపించఁగ వీనుల సోకకుండఁగఁ. 99

ఉ॥ మైకపుఁగప్పుచే నొడలి మాంద్యమువీడక తూఁగుఁ గొల్పఁగఁ
గేకలు పెల్లురేఁగఁ బురిగినికాయము బెగ్గడిల్లుచుం
బ్రాఁకెను గోపురంబులను బ్రాఁకె నగంబుల వృక్షపంక్తులఁ
భీకర నాదముల్ సెవికి బెట్టుగసోకఁగఁ గన్నువిప్పచుఁ. 100

తే॥ లేచి కూర్చుండే దిక్కులు సూచుచుండ
నంగదుఁడు లక్ష్మణుని వార్తనట్టె తెలుపు
నంతలోనన యాలస్యమగుట కలిగి
పెల్లుమోగించె సామిత్రియల్లాత్రాడు. 101

తే॥ జ్యౌరవంబునఁ జిత్తంబు సంభ్రమింప
గారణంబేమొ యనుచును గనుఁగొనఁగఁ
దారఁబంపెను నచటి కుదారబుద్ధి
నాకె యెదురేగి యాతని కనియెన్గట్లు. 102

క॥ “ఇనజుఁడు వాసెను వ్యసనము
మును రామునివలన, నిపుడు పుష్పాస్త్రునిచే
మనమున నెక్కిన వ్యసనము
జననుత! యదివాసె నీదు జ్యౌఘోషమునఁ. 103

తే॥ ఆర్య! నీకోపకారణం బరయలేక

దిగులుపడి దిక్కుదెలియక వగచుచుండె
సర్కతనయుండు సుగ్రీవుఁ డతనియందుఁ
గలుగు దుర్బుత్త మెద్దియో తెలుపవయ్య"! 104

చ|| అని వినయంబుతోడఁ గడునంచిత పద్ధతి విన్నవింప, ల
క్షణుఁ డధికాగ్రహంబడర మానినితోఁ గనులెఱుఁజేసి యి
ట్లనియెను, "రామచంద్రుఁ డనయంబు సతీవిరహాగ్నితప్తుడై
వనరంగ సర్కసూతి తనపత్నికవుంగిట నుల్లసిల్లెడున్." 105

చ|| సకుండట రామభద్రునికు జానకిఁ దెచ్చెదనంచుఁ జెప్పి, తా
నకుటిలమూర్తి వోలె వినయంబును జూపుచుఁ బట్టభద్రుడై
సుకములముగ్ధి రాముపనిసుంత తలంపకయుండె ద్రోహియై
ప్రకటిత వీర్యమై పరగురాముని యమ్మది మొక్కవోయెనో?.

ఉ|| వానలు మెండుకొన్న తటి వానరకోటికి బాధయేల యం
చూనెను శాంతి నెమ్మదిని నూర్పులు పుచ్చుచుఁ గాలవశ్యుడై
గాని, శరద్వికాసములఁ గై కొనెఁగాలముపేక్షనేయుచున్
వానరరాజు మైమఱిచె, వానికిఁదోడుససంగ నెంచెనో? 107

చ|| చెలిమియెసంగు వాడనుచుఁజేర్చి ప్రియంపడ మేలుగూర్చి నం
గలిమికిఁ దుగ్గి మత్తిలుచుఁ గామవశుండయి ద్రోహియౌచు,
దు

ర్మలినపు వృత్తిఁజేకొనిన మాయలమారిని నమ్మవచ్చునే?
ఖలులకఁ బాలువోసి తమకంబునఁ బెంచినబుద్ధి మాటునే"?

మ|| అని యుద్యోగము పొంగ, రోషమడరన్, జ్యోనాదమున్మీఱ, ల
క్షణుఁడవ్వేళఁ గృతాంతభంగి నిలువఁగాఁజూచి యాతారయి

టనియె, “భానుకులవతంస! యినజండజుండు, సైరింపుమాం
తని యందొక్కటి తప్పులేదు వినుమా! తండ్రీ! తగ్గబోవుమా!

ఉ॥ పెట్టిన దీపమై జగతిఁ బేరుప్రతిష్ఠనునిల్పి, పెక్కులి
క్కట్టులఁబాపి పొల్చున నఘాత్ముడలంపక విస్మరించువా
డెట్టి కృతఘ్నుఁడౌనొ వచియింపఁగ శక్యమె? యర్కసూతికాఁ
డెట్టి కృతఘ్నుఁడంచుఁ గరుణాకర! తెల్పెన శాంతిఁబొందుమా!

ఉ॥ కాలకృతంపు దోషములఁ గైకొని ద్రోహియటంచు దూఱఁగాఁ
జాలుదురయ్య! యుత్తములు, జాల్ముఁడె యీతఁడు, భృత్యుఁ
డౌచు మీ

మేలె తలంచి నిచ్చలును మేల్జ్ఞతనంబులు సేయుచుండు, ని
క్కాలము చాలిరాకునికే, గాంతల పొందుననుట దోషమే?

మ॥ పరగన్వాసర వీరులంబిలిచి సంభావించి నానాదిశాం
తరముల్ సూడఁగఁ బంపువాడగుచు యత్నంబవ్వుడే పూనె, నే
ర్పరులం బిల్వఁగఁబంచె, నాతనియెడం బాటెంతువే లోపముఁ
సరగఁ గార్యము చక్కనయ్యెడునికఁ శాంతింపు

రామానుజా! 112

మ॥ అనుచుఁ లక్ష్మణు శాంత చిత్తుడగునట్లగ్నించు నాలోన గ్ర
క్కున సుగ్రీవుడువచ్చి కేల్పొగించి యుగ్రుండైన రామానుజాఁ
వినయంబొప్పఁగ మొక్కుచుంబలికె “నుర్వీనాథ పుత్రుండ! న
జ్జన పూజ్యుండ! శ్రమింపవయ్య! జరిగె నన్నాహ మెల్ల

దగఁ. 113

ఆ॥ వె॥ ఆలసించితినిని యాగ్రహంబు మాని

కృప వహించుమయ్య! సృపకుమార!
వానకాలమగుట వనచర యూధంబుఁ
బనుప ననువు పడక భంగపడితి.

114

శే॥ అనుచుఁ బలుకుచు లక్ష్మణుఁడనునయించి
యతనితోఁగూడ శ్రీరాము నాశ్రయించి
కరయుగంబును ముకుళించి పరమభక్తిఁ
బదములంటుచు నతనితోఁ బలికెట్లీ.

115

ఉ॥ “నీదయచేత రాజ్యమున నిల్చితి, వాలిచెఱం దొఱంగితిఁ
వేదనలెల్లఁబాసి కడువేడుక లొప్పుగ నుల్లసిల్లితిఁ
గాదని తప్పుతోనలను గైకొన నాకిత ముక్తియుండునే?
గాదిలి భృత్యుపై నలుగఁగారణ మొక్కటియున్నె రాఘవా?.

చ॥ తెఱఁగుఁ దొఱంగి నేనడువ దివ్యపదంబుల సాక్షిగాఁగ, ని
న్నరయని దొక్కనాడయిన నార్యజనస్తుత! సున్నయైనను
జరిగెను గాలయాపనము చాలఁగఁగాలమె హేతువౌట, వా
నదులిక వేగనేగుదురు, నన్నుక్షమించుమ! రామ! సత్ప్రభా!”

సీ॥ అని పల్కుచుండఁగా నలబలంబులు రేఁగఁ
గపి సైన్యములు వచ్చెఁ గడిమిమెఱయ,
వచ్చి రాఘవు పాదపద్మంబులకు మొక్కి
నిలుచుండెఁ గేల్మోడ్చి నిశ్చలముగ
నిలుచున్న కపివర నివహంబులను గాంచి
శ్రీరామ చంద్రుండు చెలఁగి మదిని
నర్క-సుతుంగాచ్చి యాలింగనముచేసి

పనుపుమనుచుఁ బలికెఁ బ్రవగవతుల.

తే॥ నంత సుగ్రీవుఁడనంద మతిశయింపఁ
బ్రవగ వతులెల్ల బీరముల్పులుకుచుండఁ
గడఁక విభజించి నాల్గుభాగములు గాఁగ
నానతులొనంగె జానకీ నరయనిట్లు

118

♦♦ సుగ్రీవుఁడు వానరులను సీతను వెదుకఁబంపుట, ♦♦-

ఉ॥ “రావణరాక్షసుండు రఘురామునతింగొనిపోయె దొంగయై
యేవగ నెందు నాసతిని నెక్కటిదాఁచెనో చూచి వేగమే
రావలె నేర్పులనెఱుఁగి రాముని యుల్లము పల్లవింప, సు
గ్రీవునియాజ్ఞయా వినుఁడు తెక్కలు విర్గును జుల్కజూచినన్.

ఉ॥ తూరుపు దిక్కునన్నెదకి తొయ్యలి జానకీ జాడఁగాంచి, వే
సారక వేగరమ్మనుచు సమ్మతిచే వినతున్వనౌకనుల్
కోరిభజింపఁగాఁ బనిచెఁ గోయను కేకలు పెల్లరేగ న
వీరులు జానకీ పతికివీక జయంబని పల్కుచేగినన్. 120

ఉ॥ మానిత సచ్చరిత్ర హనుమంతుని జాంబవదంగదాదులం
బూనిక దక్షిణాశకయి పోవఁగఁబంచిన, జై నినాదముల్
వీనుల విందుఁగొల్ప రఘువీరుని నెమ్మది సంస్మరించుచున్
వానర యూధముల్పొగడ బాదుగఁబోవఁగ సాగిరత్తఱిన్. 121

ఉ॥ చేవఁడలిర్చు మారుతినిఁ జేరువకుందగఁబిల్చి రాఘవుం
డావనజాక్షికిం దెలుపుమంచు రహస్యపు వార్తఁదెల్పి, యో
పావని! యానవాలిదిగొ భామినికిందగఁ జూపుమంచు స
ద్భావముతోడ నుంగరము భాసుర నామముఁ జేతికిచ్చినన్. 122

చ॥ శిరమునఁదాల్చి యుంగరము శ్రీరఘరాముని నామముద్రితం
బరుదుగ రామ! రామ! యని యాడుచుఁ బాడుచు గంతు
లేయుచుం

బారిఁ బారి సంతసించుచును బోయెను దక్షిణ దిక్కుఖండుగా
సరిగిరి జాంబవత్ప్రభృతులొకని నెంబడిఁ జెంగలించుచుఁ.

చ॥ పడమటిదిక్కు నంబనిచెఁ బ్రాజ్ఞ సుషేణుఁగవీంద్రయాధపుం,
గడుకొని యుత్తరంబునకుఁ గాఁబనిచెంగపినాయ కోతముల్
విడువక కొల్వఁగా శతబలింగడు శూరుని వాహినీ పతి
గడువొక మానమంచుఁ గడఁకందగ నెల్లరఁబ్రోత్సహించుచున్
—: వానరులు నానాదిశల సీతను వెదకుట. :—

ఉ॥ కొండల గుట్టలంగుహలఁ గూరిమిఁ బెంచువనాంతరంబులన్
మండిత సౌధ రాజముల మాన్యపురోపనంబులందు బల్
దండితనంబు మీఱ నరుదారు పురంబుల గోపురంబులన్
నిండిన పౌరుషంబడర నేర్పునఁజూచిరి కాంచరయ్యెడన్. 125

వ॥ అంతఁ బ్రాకృశ్చి మోత్తరంబుల కరిగిన కపినాయకులు చింతిం
చుచుఁ గొంతకాలంబు తిరిగి తిరిగి, వెదకి వెదకి, వేసరి విధివి
ధానంబునకు వగచుచు, భూనభోంత రాశప్రదేశంబుల నెందును
జానకింగానక నిరాశాహతులై యనుల్లంఘనీయంబగు సుగ్రీవు
నాజ్ఞకు వెఱచుచు, విధిలేక గడువులోపలఁ దమ ప్రభువుంజేరి
తమ తమ వృత్తాంతంబుల నివేదించి మిన్నకుండి రక్కడ దక్షి
ణంబున హనుమజ్జాంబవదంగదాదులు. 126

చ॥ వెదకుచుఁబోయి పోయి యటవీధులు లెల్లనుదాటి యొక్కచోఁ

బడములిడంగ రాక ఫలవల్లవ పుష్పవితానశూన్యమై
పొదలు వనంబు, గంధముని పుత్రవినాశముచే శపింపఁగాఁ
గదలుడులేని దానిఁగని, కాదని యవ్వలదాటిపోవుచున్. 127

చ॥ కనిరొకచోట ముందరిగి కానన సీమనిశాలునొక్కనిం
గని మదినెంచి రావణునిఁగా, నతనిన్మధియింతమంచు మే
కొని యపుడెల్లరు నిమిగ్గుల కోపముఁబూనుచుఁ బోరుసల్పఁగన్
గొన కొనుచుండ నంగదుఁడు కూల్చెను విష్ణుర తాడనంబునన్.

చ॥ అలపు జనింప నొక్కయెడ నందఱు వృక్షతలంబుఁజేరి, భూ
తలమున విశ్రమింప, విదితంబొనరించె బ్రభంజనాత్మజం
“డిలఁగల యెల్లదేశముల నెందును జానకీఁగాంచమైతి మె
ట్టులు మనపోక యర్కసుతుఁ డుక్కడఁగింపఁడె యిట్టై
పోయినన్. 129

ఉ॥ వచ్చెడు నాఁడు బీరములు పల్కితిరెల్లరు, వర్ధమయ్యె, నిం
దెచ్చటఁజూచినంగనమ యింతిని జానకి, నేమిసేయనొఁ
గ్రచ్చట నర్కజుండిడినకాలము మీఱెడు నింతలోన, నే
నిచ్చటనుండి పాణిముల నీఁగెద నేగుఁడు మీరె తెల్పఁగన్.”

మ॥ అనఁగం బల్కెను నంగదుండతని “కయ్యా! యేల చింతింప, న
మ్మనమందుంబట్టు ధైర్యముంగొనఁగ, వహ్మానెట్లు కార్యంబు, లి
మ్మున భూగోళ ఖగోళములలుపు నేవుల్ శ్రేయములల్లు మి
మ్మెనయంజాలునె బీటువోవుటలు, మేలే ధైర్యమున్వీడఁగన్.”

మ॥ అని యుత్సాహముఁ గొల్పఁగా ననిలజుండొనగదముప్పొంగఁదాఁ
జనఁగన్మందఱ నందఱున్వన చరుల్సాగంగ, వింభ్యాద్రి చెం

తను బొల్పొందు వనంబులందిరిగి సీతంగాంచగాలేక యి
ట్లని చింతించిరి చెట్టుమూలమున వింధ్యంజేరి సానుసల్లఁ. 132

ఉ॥ “అన్నము నీరులేక కలయంగనుగొంటిమి గాని, జానకిఁ
సన్నత సచ్చరిత్రుగను జాడలు బుద్ధికిఁ దోచవయ్యె, నే
మున్నది యింక నీబ్రదుకు లొప్పునె, యాశలి డప్పులెక్కుడై
చెన్నుతోటంగ మేనులును, జేయనదేమొకొదై వమా! యిటన్”

వానరులు వింధ్యాద్రి గుహందూతీ స్వయంప్రభను గాంచుట.

చ॥ అని దిగులొంది చింతిలంగనయ్యచలంబున నొక్కచోట జ
ల్లున జలపక్షులుద్దవిడి మోగుచు, లేచుచు, వ్రాలుచుండుట
ల్లనుగొని యంజనుతుండు “రాజులునందు జలాశయంబనఁ”
విని చని రెల్లరచ్చటికి వేగభిషాసం దొలంగు కోరికఁ. 134

ఉ॥ భూరుహ పంక్తులింపొనంగఁ బొల్పెడు నొక్క మహాబిలంబునఁ
దూతీ చనంగఁ జీకటినిఁ దోవంగనుగొనలేక చింతల్
గూరి యొకళ్లొకళ్లు తమకుంగతి యెయ్యది యంచుదై వముం
దూటుచు నేగ నొక్కయెడఁదోచెను దెల్లని వెలుకంటికిఁ.

చ॥ అదిగని సంతసంబడర నచ్చటికేగి స్వయంప్రభాహ్వాన
న్మదితనుగాంచి, యప్పడఁతి మోదముతోఁ దనవృత్త మెల్లనె
మ్మదిగను దెల్పి, యాశకులమాన్పి, బిలంబును వెల్వరింప, నా
సదయనుతించుచున్నెడలి జానకిగానమికిందలంకుచుఁ. 136

ఉ॥ అంగదుడప్పుడయ్యగచరాధిపులంగని పల్కెనిట్టు, లా
యంగన జానకింగనక యర్కజానొద్దకుఁ బోవఁజాల, మా
నంగలవాడ జీవితము, నాకయిచింతనువీడి మీర లే

గంగ సహించునర్కజుడు, కార్యము చొప్పుడుఁజేరఁదీసెడున్

ఉ॥ ఇచ్చుల నొప్పరేనిచన, నీబిలమందునడాఁగి యుండినన్
వచ్చెడు వారులేరిటకు, వానరరాజు చొరంగరాచు, మీ
మెచ్చు తెఱగులెయ్యవియ్యె, మేలని తోచెడినాకు నితెఱుగ
గచ్చుపడంగ, నొక్కయడుగునఁ గదల్చు, రిత్తవోవుటే? 137

చ॥ గడువుకు లోపల న్నెడకీ కన్గొని రమ్మని యానతిచ్చె, నా
గడువును దీటుచుండె, దగుకార్య ధురీణులమంచుఁ బంపఁగాఁ
గడిమి తొఱంగి జానకినిఁ కానమటంచును దెల్పఁబోయినం
గడుసు దనంబుచేసతఁడు గ్రక్కున నాతలద్రుంపకుండునే?

ఉ॥ అన్నను వాలిఁజంపి, యనయంబున నాతని భార్యఁజేకొనెన్
బిన్నను నన్నుఁజేవిడక పెంచెనటన్నది రామునాజ్ఞచే,
నున్నదె వాని చిత్తమున నొప్పగు ధర్మపథంబు? నేనులే
కున్ననెగాని సంతసెలఁ దుర్విజనుల్కడ మత్సరుల్కుమి. 140

ఉ॥ కావున నేను రానుబొసఁగంజని మీరలుపడ్డపాట్లు ను
గ్రీవునకొప్పఁజెప్పి, మదికెక్కఁ జరింపుఁడు, రాము కార్యమున్
భావమెల్లర్పఁగా జరిపి, భాగ్యములంది యశఃప్రతిఫలన్
నేవహియింతు నన్మతియు నిక్కము నీటయిపోయె నేటికిన్.

చ॥ అనుచు సనేక ప్రకారంబుల వగచుచున్న యంగడుంగా చి హను
మఱతుఁడిట్లొయె. 142

ఉ॥ “దూటి బిలంబున స్వరల ద్రోహముగాచొకొయగదా!

యిటుల్

సూరి జనుల్ సుతింపఁ దగు శూరుండవై పలుకంగఁ జెల్లునే?

యేరికినై నఁగాని విధి ప్రేరణ యొక్కటె దిక్కుగాని, య
వీరుఁడు లక్ష్మణుండలుగ ఐశ్వమునందెటనున్న వీడునే? 143

ఉ॥ కేవలనుండి యిందనుక రేవగలెక్కుడు కూర్చునట్టి సు
గ్రీవునివీడ నామదికి గిట్టద, యొంటిగనుందువే! చల
దాభివులు తక్కువానరులు పాసి, కపీంద్రునె యాశ్రయింపఁగఁ,
భానన సేయుమయ్య! బలవంతుల పల్కులె పథ్యమయ్యెడిఁ.

వానరులు ప్రాయోపవేశంబుసేసి సగపాతిచే సీతా వృత్తాంతంబరయుట

ప॥ అని యిట్లు హనుమంతుండు నానా ప్రకారంబుల హితవులు ప
లుకుచుండనంగడుండు నిశ్చల మనస్కుండై దర్భాసనంబునఁ
బ్రాయోప వేశంబునకు సమకట్టినఁ దోడి వనచరులెల్లరు నాతని
చుట్టు పరిదక్షిణంబుసేసి యేకమసస్కులై ప్రాయోపవిష్టు
లగుచు, రామ వనవాస ప్రకారంబును, రావణాపహృత సీతా
వృత్తాంతంబును, సుగ్రీవ సఖ్యంబును, తాము సుగ్రీవాజ్ఞచే
సీతాన్వేషణంబునకై వచ్చి పడుచున్నపాల్లను నొండొరులకుఁ
దెలుపుకొనుచున్న యవసరంబున జటాయువు సీతకై రావణు
నడ్డగించి యాతనిచే నిహతుండగుటయుఁ దడవిననది విని. 145

సీ॥ మిథ్య పర్వత గుహన్వెలువడి సంపాతి

వానర యూధంబు వరలునెడకు

వచ్చి వారల యోగవార్తల నరఁజుచు

జిగతించి తమ్ముని నిధనమునకు

నాతని సద్గతి నరసి నివాపంబు

లర్పించి, వారితోననియెన్గి

“మున్ను నేవింటిని మూర్ఖుడు రావణు
డాసీతఁగొనిచనె ననెడువార్త.”.

తే॥ గాన దిగులొందఁ బనిలేదు కడఁగి మీరు
లంక కరుగుండు జానకీ రమణిఁగొత్తు
రనుచుఁదెలిపి, నిశాకర మునివచించు
వాక్యములుజ్ఞప్తి పఱచి యప్పక్షియరిగె. 146

తే॥ సంతసించుచు వానర సమితియంతఁ
గడఁగిలంకకుఁ బోవంగఁ గదలియెల్ల
రెదుర భీకర పాథోధిఁగదియనరిగి
నివ్వెఱుం జెంది గిరిమీఁద నిలిచిరపుడు. 147

—; సముద్ర వర్ణనము :—

సీ॥ నీరదచ్చన్నమా నింగి భూమికిడిగ్గి
పర్వెను నాస్వరూపంబు మెఱయ
బడబాగ్ని తప్తమై పైకినుప్పుంగెడు
కరణిఁ దరంగ ముల్కుడు రహింపఁ
బైకిరేగు తరంగపంక్తి “యత్యుచ్చ్రయః
పతన హేతువ” టన్నవగిది నడఁగ.

తే॥ వెక్కనంబుగఁ ద్రావిన విషము వెడలఁ
గ్రక్కునట్టుల నురువులఁ గ్రక్కుచుండ
భీకరమునపారరత్నాకరమ్ముఁ
గాంచి కపివరులెదలందుఁ గ్రొంగిరిట్లు. 148

తే॥ “లంక యెక్కడ? జానకీ రమణియేడ?

తలలు వంచినఁ గనుఁగొని తరుచరులను
దారకుమరుఁడు పలికెను ధీరమతిని

“సాగరముదాఁటి వెరవరుల్బాగుఁగనుఁడు”, 149

తే॥ అనుచుఁ బలుకంగ నొండొరు లాత్మబలము
లుగ్గడించుచుఁ “దరమానె యుదధిసూటు
యోజనంబుల పొడవయి యున్నదాని
దాఁటి మఱిరాఁగ మావంటి తరుచరులకు”, 150

ప॥ అని తమ తమ బలంబుల కొలఁదులు నిరూపించుచు నిరుత్సా
హులై పౌరుష హీనుల యట్లు పలికిన నంగదుండు. 151

ఉ॥ “మించిన పౌరుషంబడర మీరె సమర్థులటంచు నెంచి, తాఁ
బంచిన నొప్పుకొంచుఁ దలవంచినఁ గార్యము సాగునెట్లు సా
ధించినఁగాదె కార్యము నుతించును లోకము, నిల్చు పౌరుషం
బగిత శూరతంజలధి యద్దఱి కేగదఁజూచి వచ్చెదన్. 152

ఉ॥ జానకిఁ గాంచుమంచు మనుజాధిపుతోడను దెల్పకున్ననా
భానుజుఁడెట్టులోర్పు, మనవంతము లెట్టులనిల్చు, నూరకే
మానమువీడి యర్కజుని మన్ననఁగోరి భజించుకంటె నా
జానకిఁ గాంచమేని మనసారఁగనంబుధిఁ బడ్డమేలెగా. 153

చ॥ నెఱవక యుండుఁడిందుఁ గడువేగమువచ్చెదన్” నంచుఁబల్కునా
తరుచరులెల్ల నంగదుని తత్త్వముఁగన్గొని “నాథ! మీరటుల్
పఱచిన మేమనాథులము పాయక చెట్టుకు గుట్టకొక్కఁడై
పఱచి యనేక బాధలకుఁ బాల్పడకుందుమె, కార్యమొప్పునే?”

చ॥ అనుటయు జాంబవంతుఁగని యంగదుఁడిట్లని విన్నవించె “నో

యనఁడు! రఘూద్వపాండలరు నవ్వెర వొప్పగఁ దెల్పునాకు, ని
వ్వన నిధిదాటి జానకిని వారక కన్గొని వార్తఁదెల్పు వా
నినిఁగనుఁగొమ్ము, నన్నుఁగరుణించి తరింపఁగఁ జేయుమాపదన్”

ఆ॥ నే॥ అంత జాంబవంతుఁడంజనీ తనయునిఁ

గాంచి యిట్టులనియెఁ గడఁక మీఱ

“నిఖిలలోక పూజ్య! నీ పరాక్రమమెల్ల
లోకములకుఁదెల్లమేకదయ్య!.

156

ఆంజనేయుని సముద్ర లంఘనంబునకుఁ బ్రోత్సహించుట.

చ॥ పరగఁ బ్రభంజనాత్మజుడవై ప్రభవించితి, వర్కమండలం
బరుదగు పండటంచెగిరి యందుకొంగవడికించి, మిఁటికిం
బటచుచుఁ జండభాను ప్రభవంగు తాపముదాళలేక, క్ర
మ్మఱఁబడి కొండమీఁద హనుమంతుడవై తిటు, లింతవాడవే?

ఉ॥ భూరి పరాక్రమంబు పొలుపొందిన వాడవటంచు నమ్మి నీ
కా రఘురాముఁ డుంగరము నాసఱికిమ్మని యిచ్చిపంప, నీ
వారిధిదాటఁగల్గి యిటు వానరవారము పొక్కుచుండ, నీ
వారినిఁబ్రోవఁ జాలి పెరవాని తెఱంగున నూరకుందువే? 158

ఉ॥ వారిధి లంఘనంబు జరుపంగల శక్తియు, భక్తి, శౌర్యమున్
జాతెనె నీయెడన్ హనుమ! చాలదే ధైర్యము చిత్తమందు? ని
ర్ధారణచేయుదేని చతురత విశాలపు విశ్వమెల్ల దో
స్సార మెసంగ వాలమున సమ్మతిఁజుట్టగఁ జాలుదిట్టకున్. 159

ఉ॥ కార్యము నీపయిన్నిలిచె, గాదనుమాటలు లోకమందు ని
ర్వీర్యుల పోకడల్, పరగ వీరులకయ్యవి చెల్లునొక్కొ? బల్

ధైర్య విలాస భాసుర విధాన సమర్థుడవయ్య! నీవు దో
ర్వీర్యముఁజూపి రాముపని వేగమతీర్చు, శుభంబు నీకగున్. 160

ఉ॥ అంతట మేనువెంచి యరుదంద మహేంద్ర గిరింద్రమెక్కి, ని
శ్చింతలనుండుడంచుఁ దగఁజెప్పి కపీంద్రులు సంతసింప, స
త్సంతతి చిత్తమందలర ధన్యత్రివిక్రముఁడోయనంగ, ధీ
మంతుఁడు వార్ధిదాఁట హనుమంతుఁడు నిల్చెను నిల్లుపల్లుచున్

చ॥ “వసనిధి దాఁటినచ్చెద జవంబున సీతసుజాతఁగాంచి, రా
నణ సహితంబు లంకఁగొనివచ్చెద వ్రచ్చెద రాక్షసాళి, నా
ఘన భుజసారమునైఱయఁ గాంచెద జానకీ నెందునున్న, మీ
మనములఁ జింతఁబాపెదను మత్సుచరిత్ర జగద్ధితంబుగాన్. 162

ఉ॥ రావణుడెంతవాఁడు రఘురామ పదాంబుజ నిత్యనిష్ఠ స
ద్భావుడనైన నాకుఁ, ననుఁబంచిన వ్రేల్చిడి ముజ్జగంబులన్
జేవఁదలిర్చు వాలముననిల్చి రఘూద్వహముండు నిల్పనో,
యీవనధిందరింపబరువే? యిది నాకు నిమేషకార్యమా. 163

చ॥ జయజయ రామ! రామ! దనుజాంతక! యంచునెడఁదలంచి, ని
శ్చయ మొదవంగ నిల్వ, మది సంతసమొప్పఁగ నంగదాదులున్
భయములుమాని యప్పుడు ప్రభంజన సూనుని బ్రోత్సహించు
చున్

నియత మనస్కులై గిరిని నిల్చిరి వేడుక సాగనంపఁగన్. 164

==♦♦ ఆశ్వా సాంతము. ♦♦==

తోటకవృత్తము:=శ్రీయుత మూర్తివి, చిగ్మయరూపా!
ధ్యేయ గుణోన్నత! దివ్యవిలాసా!

న్యాయపథప్రియ! యంచితరామా!

పాయక కొల్పెద, భవ్యచరిత్రా!.

165

గద్యము: = ఇది శ్రీభారద్వాజ గోత్ర పవిత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, రాఘవాచార్య ద్వితీయతనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణా కటాక్షలబ్ధ కవితావిస్ఫురణ, కాండూరు నరసింహాచార్య ప్రణీతంబైన రామ రాజ్యంబను మహా ప్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.

సంపూర్ణము.

—: శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః :—

★ రామ రాజ్యము. ★

(పంచమా ఛాందసము.)

ఉ॥ శ్రీవిభవంబులుల్లసిలఁ జేయఁగఁ జాలెడు భద్రమూర్తియై
కేవల కల్పితాకృతిని గ్రీడయపోలె జగద్విలాసముం
దావహించి మానవుల ధర్మప్రవృత్తికి మార్గదర్శియై
జీవుల తత్త్వములైలుపు శ్రీరఘురాముని సంస్మరించెడన్. 1

—♦♦♦ ఆంజనేయుఁడు సముద్రమును దాటుట. ♦♦♦—

ఉ॥ అంత మహేంద్ర పర్వతమునందుననుండి ప్రభంజనాత్మజుం
డెంతయు వేక్కుయుప్పటిల నేడ్చెటవేగము నూలుకొల్పి, కు
ప్పిత యెసంగఁ బై కెగిరె బెట్టు గిరింద్రము క్రంగిపోవ, న
త్యంత భయాకులంబులయి యందలి జంతువులెల్లఁబాఱఁగన్. 2

సీ॥ జలజల ప్రవహించు సెలయేట మొత్తముల్

కన్నీటి ధారలుగాఁగ వరల

నిటునటు పరువెడు పటు జలదావళుల్

శీర్ణ ధమ్మిల్లుంపుఁ జెలుపుఁదెలుప

నెఱపునఁ బరువిడు ద్విరదయాధంబులు
 నిట్టూర్పుగములొచు బిట్టతనర
 భీతమృగోద్ధాత ధాతురాగంబులు
 తరలెడు శోణితధారలనఁగ.

తే॥ తర్జిత ప్రబుద్ధ కేసరి గర్జనములు
 పరగ నాక్రందనధ్వని ప్రకరమనఁగఁ
 జరణ నిష్పీడనాశుమాచలము తనరె
 బవన తనయుండు కుప్పించి బలిమినెగుర.

౩

ఉ॥ వేగముతోడ నప్పు వినువీధికి మారుతి యేగమారుతో
 ద్వేగముతోడ వెందవిలి, వీడి, పయోనిధి వ్రాలిచాలుగం
 జాగిలె వృక్షపంక్తి కపిసైన్యము కట్టెడు సేతుమార్గనం
 యోగము సూత్రితంబగుట యొప్పుగ నాఁటినశంకుపంక్తి గాఁ. 4

ఉ॥ గంటకు వేయిమైళ్లు వడిగంజను దొడ్డ విమానమోయన
 నింట వెలుంగుచుం జలధిమీఁద ఖగేంద్రుఁడుపోలె నొప్పుచుం
 దంట సమీరణాత్మజుఁడు దక్షిణ దిబ్బఖుఁడొచునేగె, నా
 తుంటరి రావణాధముఁడు తోడ్కొని యేగిన సీతఁగానఁగఁ. 5

ఉ॥ ఆకసమంటిపోవునెడ నయ్యనిలాత్మజుఁగాంచి యబ్ధి, మై
 నాకునిఁబంప, వాఁడు పయనంబున కడ్డని యల్గివేగను
 ద్రేకముతోడ వాని శరధిగబడ తొమ్మునఁ గూలఁద్రోసి, బల్
 వీఁకఁ జనంగ నిట్టలని వేడ్కొనె నద్రవరుండు మారుతిఁ. 6

చ॥ “లలుగకుమయ్య! నాపయి హిమాద్రినుతుండ, హిరణ్య

నాబుండఁ

నలిల నివాసినై యిపుడు సాగరుడంపఁగ విశ్రమింతువఁ
తలఁపున వచ్చినాడను నెదంబరికింపు సపత్నుడఁ నుమీ
తొలిసురరాజు టెక్కలను ద్రుంపఁగ మీజనకుండు కాచుటఁ

ఉ॥ కావున విశ్రమించి చనఁగా నినువేడుదు వాయుపుత్ర! సం
భావనసేసి నామనవిఁ బక్వఫలాదులఁదృష్టిఁబొంద, నా
భావము నిర్మలంబగును, భాగ్యముపండును, నీప్రయాణముం
బావన రామచంద్రునకు భామినిఁగూర్చ సమర్థమయ్యెడికొ". 8

క॥ అనుటయు మైనాకంబును
గనుఁగొని ముదమంది కరయుగంబున నతనిఁ
జనవున నిమరుఁచుఁ బోవలె
నను నిల్పకు మలపులేదునాక" నిచనియె. 9

క॥ సురపతి మైనాకునిఁగని
కరువలి కొడుకునకు రాముకార్యారికినై
పరువుగ సాయము సలుపఁగఁ
దిరమగు కోపంబుమాని తిరుఁగఁగనిచ్చె. 10

క॥ హనుమంతుఁడు చనుచుండఁగఁ
గనుఁగొని సురసంఘమపుడు కనుఁగొన బలముఁ
జనుచుని సురసను బంపిన
వినువీధికి నెగసి నోరునిచ్చె గ్రసింప. 11

క॥ తనువును బెంచెను బెద్దగ
హనుమంతుఁడు, దాని మ్రొంగననుచౌ నటులఁ
దననోరు దెఱచె సురసయు

మునుకొని బహుయోజనముల పొడవయియొప్పు.

ఆ॥ నె॥ అంతసూక్ష్మరూపియయి హనుమంతుడు
వదన గహ్వరంబు వడిగదూటి
నెడలి వెలిగెగడుది విక్రముఁడోయన,
నాగమాత సురసవేగ నరిగె 13

ఆ॥ నె॥ సురలువాని శౌర్యమురు తరంబనియెంచి
సంతసించి రపుడు సన్నుతించి
గాలికొడుకువేగ గగనంబు నెగఁబ్రాకి
పోవుచుండె గార్యమునుదలంచి. 14

ఆ॥ నె॥ జలముపై ననుండి ఛాయనుగ్రహియించి
కదలకుండఁ జేయఁగడఁగునట్టి
సింహికాఖ్యుఁబట్టి చీల్చుచు నఖములఁ
జెలఁగిహనుమయేగె జలధిదాటి. 15

ఆ॥ నె॥ జలధితీరమందు నెలఁగు సువేల్ఖ్య
శిఖరిఁజేరి యందుఁ జితమునిఁగి
సూక్ష్మరూపియగుచుఁజూచి నల్గడలను
గలవరించెన్లు పలు తెఱఁగుల. 16

తే॥ “అధిక విస్తృతమైనట్టి యబ్ధియేడ?
దానిఁ దరియించుటేడ యస్త్ర రుచరాళి?
దాఁటెఁ బోలంకఁ జేరునన్మాటయేడ?
అన్నివిధముల రాముండెవ్వరుండయ్యె. 17

తే॥ ఇంతదూరంబు శ్రమియించి యామహాభి

దాటివచ్చితి ఫలమున్నె దానరాకు?
 సీత బ్రతికెనొ విడిచెనో జీవితంబు,
 నైజినై తిని దెలియక వెనుకముందు.

18

తే|| తరులతాగుల్గులితలతాంతశోభి
 తోవనములఁ, గొలఁకుల, దుర్గములను,
 నావృతంబయి శత్రుభయంకరంబు
 నయినయిప్పురిఁ జేరఁగానగునె మాకు?

19

తే|| చూడఁజూడంగఁగను దోయిసాగయుచుండె
 సీమహానగరంబున నెట్లు సారఁగ
 నగును? ననుగన్న రక్కసులగుడుపఱచి
 వట్టి బంధింపకుందురే కొట్టితెట్టి.

20

సీ|| అతుల సాధ విచుంబితాంబరంబనుదిన
 జాల కాంకిత సూర్యచంద్రపదము
 గజ ఘటాశ్వవిభూతి కలిత శృంగాటకం
 బాయుధ పాణి నిశాటనిభిః
 ముత్తుంగ గోపుర ప్రోల్ల సద్విభవంబు
 దృఢవప్రసాదకార దీప్తింబు
 దుస్తరాతి విశాల దుస్సాధ దుర్గంబు
 క్రీడాచలోద్దిష్ట కేళివనము.

తే|| అలకనమరావతిని మించు సధికవిభవ
 శోభితారామ ప్రాసాద సుందరంబు
 దైత్యకోటి విజృంభణ దారుణంబు

కవులు సాధింపఁగలరె లంకాపురంబు.

21

సీ॥ అని యిట్లు చింతించు సంతలోనన సూర్యుఁ
డస్త గిరింజేరి యలసురేంద్రుఁ
డయ్యగస్త్యుని యొద్ద ననువుగ దాచిన
చాపంబునకు మంచి సమయమబ్బె
నని ప్రచేతసునకు వినిపింపనోయన
నస్తంగతుండౌచు నబ్ధిమునిఁగె
సంత లంకాధిపునపయశంబనునట్లు
చీకటి దిశలెల్ల బ్రాచుచుండె.

తే॥ పట్టపగలునదిరుగుట పనికిరాద
టంచు నెంచెడు హనుమంతుఁ డంచితముగ
సంతసించుచు నుండంగ జంద్రబింబ
ముదయగిరి శృంగమందు సముద్భవించె.

22

ప॥ శృంగార జీవితుండును, దమస్తమాల కాంతారకుఠారుండునైన
శశలాంభనుండు గగనాంగణంబున విరాజిల్లుచుండఁ, దమోని
రుద్ధంబులైన యాతనికరంబులు కొలఁకునందు శైవాల సంఘ
న్నంబులైన బిసాచకరంబులుంబోలెఁ బ్రకాశించుచుండ నయ్యవ
సరంబునఁ దన కార్యారంభంబున కనుకూలించునని తలంచి. 23

==♦♦♦ హనుమంతుని లంకాపుర ప్రవేశము. ♦♦♦==

చ॥ చతురత సంజనీనుతుండు జానకి యిక్కనెఱుంగనెంచి, సూ
క్ష్మతర శరీరుండై పురము సందులు గొందులుచూచు వేడ్కని
శ్చితమతి ద్వారంగమునుజేరె బుధుల్మది సంతసింప, స

ద్వోతుడయి సూచ్యఫక్కిఁ దెలుపన్నవనాటక సూత్రధారుడై

ఉ॥ ద్వారమునందు నిల్చి తలపఁ హనుమంతుఁడు దాటిపోవ, గం
భీరతరాకృతిఁ యువతి భీకరరూపిణి యడ్డి యాతనిఁ
“వీరులకేసి యిప్పరమువేగఁ జొరంగన శక్యమైన, నీ
వారయఁగోఁతిమూతివయి యవ్వలి కెట్టులనేగువాడవో? 25

ఉ॥ ఎవ్వడవోరి! వానరుడ! యియ్యెడకేగ నిమిత్త మేమి? నీ
వెవ్విధి లంకఁజొత్తుననియెంచితి, లంకిణి పోఁటఱుంగవే?
కొవ్వనఁ గన్నఁగానవాకొ, క్రోఁతికి రాజపురంబులేల! నా
చివ్వకునిల్వు విన్నిచుడ చేర్చెద నంతకు సన్నిధానమున్” 26

చ॥ అనుటయుఁ గుర్చిఁగొని హనుమయన్నగరేశ్వరి లంకతోడ ని
ట్లనియెను “నేను వానరుడ, నద్భుత మిన్నగరంపు సొంపుఁగ
న్గొనఁగను వచ్చినాడ నిటకు, న్నను నడ్డఁగఁ జాలుదేనిఁగ
న్గొనుమిది”యంచుఁబెర్చి పిడిగ్రద్దన తొమ్మగలంగ మోఁదినఁ

చ॥ వెనుకకు భూమిపై దొరలి వెక్కనమంది విరించి పల్కుల
నృనమున సంస్మరించి హనుమంతునితో నచియించెనిట్లు “లో
యనఘ! యధేచ్ఛ మిన్నగరమందుఁ జరింపుము లంకవైభవం
బునుజను కాలమయ్యెనిక భూరిఽలాఘ్యుడ! పొమ్ము చూ
డఁగఁ” 28

వ॥ అని యిట్లు లంకాధిదేవతానుమతి యధేచ్ఛా విహారుండును, న
త్యంత సంతోషాంతరంగుండు నగు నాంజనేయుండు సీతాన్వేషణ
తత్పరమతి యగుచు. 29

చ॥ చెంగున గోడపై కెగిరి, చిందులు దొక్కినిమేషమచ్చటం

బొంగుచు రామమూర్తిఁ దనబుద్ధినిఁబాయక, రాజవీధులు
త్తుంగ విశాలసాధములు తోవలుసూచుచు నేగియేగి చూ
చెంగమనీయభాసుర విశిష్ట మణిమయ సాధరాజమున్. 30

చ॥ అదియగు రావణాధముని యంతిపురంబని నిశ్చయించి మే
లోదవ నిశాకరుండడరియ్యెయ్య సహాయకుడై వెలుంగ, స
మ్మదమున నొక్కటొక్కటిగ మందిరములైదుకంగఁబూనె, నే
ర్పదవఁగ నంజనీ తనయుఁడోరిమిమీఱ వెలందులున్నెడన్. 31

ఉ॥ కొందఱు వైకృతంబుగను గొందఱు వస్త్రముఁబాయ మేనులం
గొందఱు మర్మబంధములఁ గొందఱు గాఢపుఁగొంగి లింతలం
గొందఱునంగనంగర వినోద విశిష్టక చాళులన్మ హా
నందముతోడ నందఱు ఘనంబగు నిద్దురఁగూరి యుండఁగన్. 32

ఉ॥ కంటిని బ్రహ్మచారినయి కాంతలనియ్యెడ భోగశీలలం
దుంటరి యంచుసద్గతికి దూరముసేయవె పుణ్యలోకముల్
బంటను రామకార్యమిది, భామిని సీతకునై చరింప, నా
కంటఁబడంగఁగామినులు కాముకుడందురె? దోషినాదునే? 33

వ॥ అని నీశ్చిత మనస్కుండై భయంబుఁబాసి. 34

ఉ॥ తిన్నగ నొక్కరొక్కరిని దేటికనుగొని యందునెందునున్
సన్నతనచ్చరిత్రయగు జానకిఁగాంచక విన్నఁబోవుచున్
గ్రన్నన సప్సరోగనలు గ్రమ్మఁగ హాయిగ గాఢనిద్రమై
నున్నయొకర్తుఁగాంచి మదియుల్లసిలంగను జేరియక్కడన్. 35

ఉ॥ కాంచనచేలమునైఱయఁగామిని యొక్కతె రావణాసుర
ప్రాంచదుపాంతమందు సురభామతెఱంగునఁ దోచునంత, మః

ఖాందిత చిత్తుడై హనుమ యక్కట! రాక్షసుశయ్యజేరునే?
కాంచెద, సీతగాదు, నురకాంతయొ, రావణుధర్మపత్నియో? 36

ప॥ అని విచారించి, సమీపించి, యానారి ముండోదరిగా నిరూపిం
చి, “అక్కటా! భ్రాతచిత్తుండనై పాపంబు శంకించితి, అగ్నిని
జెడలంటునే? పాపంబు శాంతించుగాక, అయోనిజ, నాల్గొక్క
పరావతార, జనకరాజపుత్రి, దశరథ రాజేంద్రుకోడలు, లోకో
త్తర సౌందర్యశాలియు, సకల సద్గుణ విశాలుండును, అపార
పరాక్రమ విలసితుండగు శ్రీరామభద్రుని ధర్మపత్ని పరమసాధ్వీ
సీత చరాదరంబులు తల్పక్రిందె నను నన్యపురుష సంస్పర్శంబున
కొడంబడునన్ననిక ధరాతలంబున స్త్రీజాతికి నొక నియతసిర్మల
ధర్మగతియనునది యుండునే? ఇయ్యధముండప్పరమ కల్లాణి
నెందుదాచి యుండునో? ఇప్పురంబుననేవెదకనిచోటు లేదు
గదా? ఇంతదూరంబు నారాక వ్యర్థంబగునేమొ? ఓ యిష్టదేవత
లారా! నాప్రార్థనం బంగీకరించి నామనోరథంబుఁ బూరింపుండు
మీకు నమస్కారంబు. ఇదిగోయియ్యశోకవసంబువెదక మఱి
చితి. చూచెదగాక.” యనుచుఁ బ్రాకారంబు లంఘించి య
శోక వనికం బ్రవేశించె, నయ్యది 37

సీ॥ నాగవున్నాగముల్నారంగకేతకీ

చంపక చాంపేయ చందనములు

తాలహింతాల తపాలకపితముల్

కురవక మరువక కుసుమములును,

సరళ వంజునీపసంతాన కింశుక

స్వందన పాటల కుందములును,
తిలక వేతనసాల తిందుకామలకముల్
కతకలవంగ మాకందములును.

తే॥ గలిగి చెలువొందుచుండును లలితమగుచు
నందునందందు వెదకుచు నాంజనేయుఁ
డాకసంబంటు శింశపానోకహంబుఁ
గాంచివేవేగదానిపైఁగడఁక నెక్కె.

38

తే॥ కడఁగి తత్పత్రి సంగఘన్న గాతుఁడగుచు
వాయుపుత్తుఁడు కడునొప్పెఁ బ్రాభవమున
వటపుటంబున వరలెడు వనజనాభు
చందమున, వానినెఱుంగంగ శక్యమగునె?.

39

ఉ॥ జిల్లెడు చెల్లయందిడిన చెన్నగుమల్లియ తీగవోలె; శో
భిల్ల స్మశానమందిడిన పేర్చుసుమంబుల మాలయట్లు, భా
సిల్లఁగ నాశ్రమస్థలినిఁ జేరొడఁగూడఁగఁదెచ్చి రావణు
డుల్లములేని వాడచటనుంచిన జానకి, దీనయైతఁగఁ,

40

తే॥ జలధరావృత చంద్రమండలమువోలె
దేహ సంస్కారముల నెల్లఁదెగడి కరము
చింతమునుఁగుచుఁ జెలువేదు నీతమోముఁ
గాంచి హనుమంతుఁ డిట్టులఁగలవరించె,

41

ఉ॥ చంద్రుఁడుండవచ్చుఁ దనచంద్రిక వీడియు రాత్రియందుఁ, గా
నం, దనఛాయ వీడి దిననాథుఁడు నుండిన నుండవచ్చు, నే
మందుము, నీతవీడి యనఘాత్మృడ! రాముడ! ప్రాణధారి వై

యుందువటన్నఁ జిత్రమగు, నోరిమినీయది యెంతగొప్పదో. 42

చ॥ తరుశిఖరాగ్ర పర్ణముల దాఁగిన మారుతి పెక్కురీతులం
ధరణిజఁగూర్చి చింతిలుచు దానవ నారులు కాపుకాచుటఁ
సరవినిఁ దన్నుఁదెల్పుకొను సంపాక యించుక చిక్కకుంటచే
దురపిలుచుండెనందె, వడిఁ దూర్పునరేఖలు తెల్లవాఱఁగఁ. 43

—♦♦♦ రావణుఁడు సీతకడ కరుదెంచుట. ♦♦♦—

ఉ॥ అప్పుడ దివ్యటీల్మొఱయనద్దశకంఠుఁడనంగ తవుఁడై
చప్పన సీత చెంగటికిఁ జానలు పెక్కురు కొల్వవచ్చె, నా
చొప్పుఁగనుంగొనంగ బహువోద్యపు టతనవమట్లు తోఁచఁగఁ
జెప్పఁగ శక్యమౌన విధిచెయ్యము లీడ్చెడి వారివై ఖరుల్. 44

ఉ॥ కావలియున్నవారు కడఁకఁబహు సంభ్రమ మొప్పులేచి, యా
తోవనునిల్చి మొక్కులిడి స్తోత్రమునేయుచు దారిఁజూప, నా
రావణ దుర్జనుఁడు మదిరారసపాన విలోలనేత్రుఁడై
భావజరాగ ముట్టిపడఁబోవని జానకఁ జేరవచ్చినఁ. 45

ఉ॥ అంగములెల్ల ముడుచుకొని యజ్జనకాత్మజ భీతచిత్తయై
వంగి రఘూద్యహున్మృదినిఁ బాయక చింతిలుచున్న యంతలో
నంగజరాగమత్తుడగు నద్దశకంఠుఁడు డగ్గటిల్లి “నీ
సంగముఁగోరు రావణుఁడు చానరొ చూడనె” యంచుఁ
బల్కుచుఁ. 46

మ॥ అతులై శ్వర్య సమ్మద్ధిచే జగమునగదాహాయనగొల్పి, స
మృతి దేవేంద్రముఖామరావళికి సమ్మాన్యండునౌ సన్న దు
ర్మతివై యల్పనరాధముండయిన యారాఘున్మదిన్నిల్చి బ

త్వేతలంగుందుచుఁగుండఁ జేయఁదగవే బేలా! సుఖంబొల్లవో?.

ఉ॥ కాయలు కూరలుం దినుచుఁగానసముల్పరియించునట్టి య
ల్పాయువు మానవుండవిలి, యభ్యుదయంబులు పంచఁజేర, న
న్యాయమటంచుఁ బోవిడువ న్యాయమె, ప్రాయముసుస్థిరంబె,
కాయమునేల మాడ్చెదవు కామిని! నీతలఁపింకఁ జెల్లునే? 48

ఉ॥ చూచితి నిన్నినాళ్లు మనసుంగని రంజిలి చేరఁదీసి, న
బ్రోచెదవంచుఁగాని, తగవుంబరికింపవు, భావజుండున
న్నేచఁగ నోర్తునెట్లు తరుణీ! యింక వీడుము రాముచింత, నా
యేచిన భోగముల్లనిన నిందునిభాసన! రామునొప్పుదే? 49

ఉ॥ ఎక్కడి రాముడింక నతఁడిక్కడకెట్లుల రాగనేర్పు, పెం
పెక్కిన పంక్తి కంధరుని యీశ్వరివై మనుటొప్పునీకు, నే
జిక్కిన దానవౌచుననుజేరక తప్పకొనంగ నొనొకో,
చక్కని ముద్దుచిల్క! ననుజయ్యనఁ గొంగింటఁజేర్చి కావవే!.

చ॥ సతతము సేవసల్పి బరిచారిక లెక్కుడు కూర్చువారలై
ప్రతత సమస్త భోగములఁబట్టవు రాణివనంగఁబొల్తు, వా
కృతక తపస్వి, రాము, విధికింకరుఁజేరు తలంపు నూనుమా,
బ్రతికనొ, చచ్చెనో, యతని భావమునందిడి పొక్కనేటికి. 51

ఉ॥ చొక్కితి మన్మథార్తి మెయిసుందరి! తేర్పు, దురంతమానెతం
జిక్కితి నీదుకొంగిటికిఁజేర్చి తరింపఁగఁజేసి కావుమో
చక్కని మందయాన! సరసంబగు పల్కులఁదన్నరాదొకో,
సుక్కుఁగ నేను నిప్పగిదిఁ జూడఁగ నీకిది యెట్టులాప్పునే? 52

—♦♦ సీత రావణునిఁ దిరస్కరించుట. ♦♦—

మ॥ అనుచుంబల్కిన పల్కులయ్యువిదకత్సంతాగ్ర హోదేకముం
బెనుపక, జివ్వన గడ్డిపోచఁగొని “నీమేలెంతు కామాంధ! య
య్యనఘుండగ్గటి రామ! రామ! ననునయ్యా! కావుమం”చన్నని
న్నన యంబాతడు గాచరాఘవుఁడె, గాకస్వల్పగ్గ శక్తులే?

మ॥ అతులైశ్వర్య సమృద్ధియు సుఖకరాత్యానంద సంధానము
నృతి నూహింపఁగ నీ తృణంబులు జగానన్మాకు గ్రాహ్యంబులే
యతి లోకుండగు రామచంద్రగుణమే యాహ్లాదసంధాయిగాఁ
బతియేడై వమనంగఁ బొల్పునతులక బాధించి జీవించువో? 54

ఉ॥ కాయలు కూరలుందినక కండలు పెంచిన జ్ఞానహీనుల
మ్యాయకులొంగి, పొంగి, యవమానము, మానము లెక్క
నేయక
ల్పాయువులొచ్చు బాపములకంగలు చాఁపగ నుక్కడంచి, దు
ర్మాయలు బాఁపువాడయిన రాముఁడు మానవమాత్రుఁ
డయ్యెనో. 55

ఉ॥ నమ్మిన ప్రాణనాథుఁడు వనమ్మున వందురిలంగఁజేసి, నీ
వమ్మెయి దొంగవై యబలనైన ననుంగొనివచ్చి యిమ్మెయి
సమ్మతిఁగొల్పఁ జెల్లునొకొ, చానకు నాథుఁడులేని సంపదల్
వమ్మగుఁ, బ్రాణమానములు, ప్రాయమునన్నియు నాతఁడొటచేసె

ఉ॥ చూచితి నిన్నినాళ్లు మనసుస్మరలించి, సుబోధశాలివై
నీచగుణంబుమాని; ధరణీశుని రామునిఁజేరి కొల్తువం
చేచిన కృడకావరము శ్రీరఘురామ ధనుర్విముక్తనా

రాచములొక్కపెట్టునను గ్రమ్మెడుదాఁకను వీడునేనిను. 57

ఉ॥ నిత్యము నిర్మలంబయిన నీరజనాభుని సన్నిధానమే
సత్యమటంచు నమ్మి, మునిసన్నతు రామునిఁగొల్చునట్టిమా
కత్యనుశాప హేతువయి యల్పములైన సిరుల్ రుచించునే?
స్తుత్యము రామనామమది, ధూర్తుల కెట్లుల గోచరంబగున్. 58

మ॥ సకలంబైన చరాచరాత్మక జగత్సంధాన శీలుండు, మా
మక హృద్ధాముండు రామచంద్రుండు జగన్మాన్యుండు నెవ్వ్వె
దా

సకలంకస్థితి నొప్పువాడగుట సత్యంబా మహాత్ముండు, బా
యక యిచ్చోటికి వచ్చు వేగనపుడీయారాభటముల్పల్లునో? 59

శా॥ తుచ్చుండొ నినుఁజంపి సంగరమునందోర్వీర్య మొచ్చార, బల్
స్వేచ్ఛాచ్చారుల దుష్టరాక్షసులను ద్వేగంబుతోమాడ్చి, దే
వేచ్ఛాపూరకుండొచు ధర్మము నిలంబెంపొందఁగాఁజేసి, సా
ధ్విచ్చోల్లాసములొప్ప రాముండిక నెంతే బృద్ధిఁబాలించెడిన్.

ఉ॥ నిన్నొకమాటచేతఁ దరణీందుల సాక్షిగఁగూల్చు దాననై
యున్నను, రామ శౌర్యమునకున్నతిఁ గోరుచునుందునంతె, వే
గన్ననుఁ గొంచుఁబోయి “వెడఁగన్ననుఁ గావుమట” య
వేడు, లే

కున్నను రామచంద్రు విశిఖోర్ములు పర్విన సర్వనాశమా. 61

ఉ॥ అగ్నియటంచుఁ దానెఱుఁగ కార్యసతిఁగొనివచ్చి లోకమున్
భగ్గుమనంగఁ జేయఁదనప్రాణము, మానము, చెల్వముండఁగ
మృగ్గుయశస్సు, లోకమవమానము నేయును, సర్వనాశమా

నెగ్గులు పల్కనేల యిడనేగుము నోరుమెదల్పకియ్యెడన్. 62

ప॥ అని యనేక ప్రకారంబులఁ దృణప్రాయునింగాఁదలంచి తిరస్కరించి పల్కిన నయ్యధముండగు రావణుండు రోషభీషణ ఘూర్ణమాన తామ్రాక్షుండగుచు జానకి నుపలక్షించి యిట్లనియె.

ఉ॥ “జానకి! నీయహంకృతికిఁ జక్కని శిక్షయయర్హమాను, గా నీ నినునింక రెన్నెలలు నిల్పెద, నవ్వలఁబట్టువీడవే”
బ్రాణముదీసి మాంసమును బట్టులకుండగఁబంచి యిత్తుఁ, గా దేని మహానసంబునకు నిచ్చెదఁబాకమునేసి కుడ్వంగన్”. 64

ప॥ కావలియున్న ఘోర వికృతాకారలగు రాక్షస భామినులంగనుంగొని చతురుపాయంబుల తెఱంగు నిరూపించుచు. 65

చ॥ “వినుఁడు మదీయవాక్యములు వెంగలి యాచిగురాకుఁబోడికిఁ సునిశిత వాక్ష్పమత్కృతులఁజూపి ననుంగవయంగఁ జేయుఁడ ప్పని కొడఁబాటులేక తనపాటనె పాడిన వెన్కముందులఁ గనుఁగొన కట్టెచంపి మదిఁగాంతులుతీఱ భుజింపుఁడింపుగన్”. 66

మ॥ బలిమింగావలి మూకకిప్పగిది సంప్రాప్తాగ్రహోదగ్రుడై తెలుపన్ ఖేచరవర్గముల్పెదరి యెంతే దుఃఖముఁజెంద “నీ పలుకుల్ సెల్లవు, కొంచుఁబోవునను, నిస్సంజించి రాముండు”న న్వలఁదిన్ నీతను గుఱుగఱుమని తావీక్షించుచుఁబోవగన్. 67

ఉ॥ చీకటి వాసె, నల్లనలఁ జెల్వయివెల్గులుతేజరిల్లె “న త్తాఁకలఁబెట్టు రావణున హంకృతిగాఢ తమంబునిట్టులే తేఁకువఁబాపు రాముఁడని తెల్పెడు భంగిని బాలభాస్కరుం డాకసమందుఁదోచె నపుడాసతి జానకి భీతిఁబాయగన్. 68

చ॥ పదపడి రాక్షసాంగనలు పంక్తి ముఖుండలపోసి, జానకిం
గదుముచు, బుద్ధిలేదనుచు, గాఢియవైల్చుచు, బీతుగొల్పుచు
గొదవలుతీర్చి నిన్నొలుచు గోమలి! యేల సుఖంబుల్లోల్లవో
సదయుడు రాక్షసాధిపుడు సమ్మతి జేకొనుమంచు దెల్పుచున్

చ॥ చిదిమెదనంచు నొక్కతయు జీల్చెదనంచు నొకరువల్క ని
మ్మదితనుగోసి తిందమని ముగ్గులు నల్లరు అంపునేయ, ని
య్యదను కొలందిగాదనుచునయ్య నిలాత్మజుఁడూరకుండ నా
పదలు దలంచి సీత తన భర్తనుగూరిచి యిట్లు చింతిలె. 70

చ॥ “అడలఁగ నాదువృత్తమును సంతయునెరు జటాయువప్పుడే
విడిచెనొ యేమొ పాణిములు, వీరుఁడు నాథుఁడెఱుంగ
కుంటచే
దడసెనొ, లేక రాక్షసులు తగ్రములల్లఁగ నందు జిక్కినక
దడవుటమానెనో ప్రియుఁడు, దైత్యులమాయలు సన్నపాటివే?

ఆ॥ నె॥ అడవినుండి నన్ను సపహరించెడు నాఁడు
రాము మనమునుండి పేమఁగూడ
సపహరించెనేమొ యథముండు రావణుం
డట్లుగాక యున్ననతఁడురాఁడె? 72

=: సీత రాముని దలంచి విలపించుచు మూర్ఛిల్లుట. :=

చ॥ ధరణికింబుట్టి యజ్జనక ధార్మికశేఖరు పుత్రిసై, నయో
త్తరుఁడగు రామచంద్రునకు ధర్మవిధింబరిత పన్నినె
యిరవుగఁగానలంబడితి, నిద్దురితాత్మునిచేతఁజిక్కితి
సరసిజగర్భుఁడెయ్యముల చాలుగనుగొన శక్యమేయిలె. 73

ఉ॥ నిందితురాలనైతి ధరణీశనుతుంబెడఁబాసి. యివ్వది
స్వందురిలంగఁజేసె విధి, పాపికిఁ గర్మఫలంబు తప్పనే?
సుందరమూర్తి రాఘవునిఁజూచెడు భాగ్యము లేదయేమొ, నా
యందను రాగమున్న, నను నాశయ కొప్పరికించునే యిటుల్. 74

ప॥ ఛీ! ఛీ! యిఁక జీవితాశ నిర్ధకంబు జాగుసేయుట యధిక దుః
ఖాకరంబు, ప్రియుని మనంబున కెక్కని బ్రదుకువలనఁ బ్రయో
జనంబెయ్యది? కట్టా! దైవంబెంత నిర్దయంబు. కోరిన యప్పుడ
ప్రాణంబులఁ బాయననువు కల్పింపఁడయ్యె. గరళ భక్షణాదుల
ప్రాణంబుల హరియించుట మహాపాతకంబు. అయినను నయ్య
ది యిందు దుర్లభంబు. ఉరిపోసికొందమన్నను సాధనంబులు
లేవు. ఇయ్యతి దీర్ఘ వినీల కేశపాశంబున కయ్యదియప్రయో
జనంబగునేమొ? హా! రామచంద్రా! తుడుకు దిక్కులేని దాన
నైతినే. అని యనేక ప్రకారంబులఁ బలవించుచు మూర్ఛ
మునిగి నేల కొరఁగునంత. 75

చ॥ త్రిజట తటాలున న్నిదుర దేహఁగ దిగ్గనలేచి యందఱన్
సుజనతఁ జేరఁజిరి తనచూచిన స్వప్నముఁదెల్పఁ గోరుచున్
గిజ గిజలాడ నెమ్మనము క్రేవలఁజూచి పడఁగుచున్న “హా
విజయము రామచంద్రునకు వేగిరిపాలు లడంగి యుండుండీ. 76

ఉ॥ సేతువుఁగట్టి వార్ధిపయి శ్రీరఘరాముఁడు లంకఁజొచ్చి యీ
ఘాతుకు రావణాసురునిఁ గయ్యమునంబడఁగూల్చి సీతతో
బ్రాతిగ క్షేత్ర ఛత్రమునుబట్టఁగఁ బట్టపుటేనుమిఁద ని
త్యాతత మంగళ ప్రథితుఁడౌచు నయోధ్యకు నేగఁగంటినే. 77

చ॥ ఉరుతర రక్తవర్ణకునుమోత్కర దామము కంఠమంచు భా
సుర మగుచుండ, రక్తనులుచుట్టి పిలొపము నేయుచుండ, ము
ష్కరుడగు రావణుండు చనఁగఁ జిరవాహనుడైతకాశకుం
బరువఁగ నెల్లరాక్షసులు పంక్తిముఖుండును నీలఁగంటినే॥ 78

చ॥ సదఁఁడు రావణానుజుండు సజ్జన శేఖరుడవ్వీభీషణుం
డుదితశుభోదయుండగుచు నుజ్జ్వలమాసిత పుష్పదామచే
ముదమున నొప్పఁగా సచివముఖులు గొల్వఁగఁ గంటి నిద్ర, నే
నిది కలయైన నిక్కమని యెంచెద, జానకి నేలనొంతురే? 79

చ॥ అని వచియింపఁగా నిశిచరాంగనలంతటనుండి జానకి
నృన మలరించు పల్కులను, మంచితనంబునుజూపు చేష్టలం
దనువఁగనెంచియుండ, ననుధానుత రాముని సంగమించుచు
బసవుచు నేలమీఁదఁబడి పల్వగలందుచునుండె నతఁడో॥ 80

==♦♦ హనుమంతుండు నీతకుఁ బ్రశ్నక్షంబగుట. ♦♦==

ఆ॥ వె॥ చెట్టుమీఁదఁజిట్ట చివరికొమ్మను డాఁగి
యున్న హనుమ యొక నూరకుండఁ
దగదటంచునెంచి దగ్గఱికొమ్మకు
జేరి పలికెనిట్లు నీత వినఁగ.

81

సీ॥ “దశరథభూజాని తనయుండు జ్యేష్ఠుండు
రామచంద్రుండు ధర్మరతుండు, కైక
వరమున నడవులఁబరమమునల్గొ ల్వఁ
బరమ తపస్వియై వరలుచుండ
నతని సాధ్వియు నీత, యనుజుండు లక్ష్మణుం

డారాము సేవింప ననుదినంబు
వారల వంచించి వసుధాత్మజను సీత
లంకాధిపతియైన రావణుండు.

తే॥ కొంచుబోయెను లంకలో నుంచెననుచు
వినిన రాముండు సుగ్రీవువేగఁజేరి
సఖ్యమొనరించి జానకి జాడఁగనఁగఁ
బంప వచ్చినవాడను బవననుతుండ.

82

తే॥ జలధిసవలీల దాటిన చతురుండనయి
లంక నిశ్శంకఁ జొచ్చిన రాముబంట
సాధ్య! నిన్నిందు నరసితి సంతసంబు
సేమమున నున్నవాడ యారాముండంబు”.

83

తే॥ పంక్తి కంధరునిశిత వాగ్దృఙ్ములను
బుండు కావింపఁబడిన యాపూతచరిత
చెవుల కప్పల్కులమృతంబుఁ జిలుకరించు
భేషజములొంచుదోష నవ్వింతకలరి.

84

తే॥ నలువలంకులు మఱిమఱి కలయఁజూచి
యేమియును దోచకుండిన నామెయంత
మోముపై కెత్తి చూచి యమ్ముగుద గనియెఁ
జెట్టుకొమ్మను నడఁగిన చిట్టిహనుమ.

85

ప॥ అంతనివ్వెట పాటొదవ సీతవ్యాకుల చిత్తయై యిట్లు చిఱిచె.

ఉ॥ “అక్కట! మర్కటంబు నహ హా! కలఁగంటిని జెట్టలెవ్వయో?
తక్కక రామభద్రునకుఁ దమ్మునకుఁ శుభమాత, నేనిటుల్

పొక్కుచునుంటి నిద్దుర యెఱుంగుదునే? యిది స్వప్నమెట్టులొ
నుక్కిచ్చుడై న రావణుని యుత్కట మాయయలకాను నిద్రి
యన్. 87

ఉ॥ నెమ్మదివీడి భీత హరిణేక్షణయై కలఁగుండుఁ జెందఁగన్
గొమ్మనువీడి వాయుజుండు కోమలి! సొమ్మసిలంగనేల? నీ
యుమ్మలికంబు మానుమింక నొప్పుగ రాముండు నిన్నఁగాంచువే
గమ్మున వచ్చువాఁడు ననుగాదిలి దూతనుగాఁగ నమ్ముమా!. 88

తే॥ నీదు వెనువెంటఁ గల్యాణి! నెమ్మనంబు
పాటుటను నీ వియోగంబు భరముగాఁగఁ
గోసలేందుని పుత్రుండు కోకమట్లు
కడపు రాత్రిల, నడిగె నీకాశలంబు. 89

తే॥ పలికె సామిత్రి నీకభివాదనంబు
వానరాధిపుండడిగె నీభద్రమంబ!
నన్ను నొరుఁగాఁగ నెంచకు నమ్ముమార్య!
రాఘవేంద్రుని దూత నమోఘబలుని. 90

వ॥ ఇవ్విధంబున విశ్వాసంబుఁ బుట్టించ సతీమతల్లియగు నీత భయం
బుమాన నాంజనేయుండు వాలి మరణ కారణంబగు సుగ్రీవు
సఖ్యంబును నివేదించుచు సంతత సన్నిహిత రామనామ మంగ
ళంబగు నంగుళీయకంబు నొసంగిన. 91

ఉ॥ అతఁ టి జానకీరమణి హర్షము పొంగెను మేఱ మీఱ, వీ
రోత్తముడైన రాఘవు సముజ్జ్వల పాణిగ్రహించునాటి య
త్యోత్తమ హర్షసంపదకుఁ దుల్యముగాదది, వేయిరెట్లు, లో

కోత్తర హర్ష విస్మిత మృదూక్తుల నాయమపల్క నిట్టులఁ. 92

ఉ॥ “మారుతి! విశ్వసేతు ననుమానము వాయఁగఁ డెల్పునాకు, న
వీరుఁడు రామచంద్రుఁడటవీస్థలి నెవ్విధినుండు, రూపమే
తీరు, సుహృదిశుద్ధమతి ధీరుఁడు లక్ష్మణుఁడెట్టివాఁడు, న
న్నారవి వంశశేఖరులహార్యబలుల్గొని పోవనెంతురే? 93

వ॥ అనుటయు జానకీ విశ్వాసార్థంబు హనుమంతుండ్లిట్లనియె. 94

ఉ॥ “నీరదవర్ణశోభితుఁడు నీరజనేత్రుఁడు దీర్ఘబాహుఁడం
భోరుహ చిహ్నాతాంఘ్రి యుగముం, గురువీన విశాలవక్షముం
జారునిశాకరుండెగడు చలని మోమును గల్గువాఁడు, పం
కేరుహ పాణిపల్లవుఁడు గేయచరిత్రుఁడు రామభద్రుఁడౌ. 95

చ॥ సతత కృపాప్రపూరితుఁడు, సత్యధురీణుఁడు, దుర్జయుండు, నా
శ్రిత జనవత్సలుండు, శుభశీలుఁడు నిత్యబహుశ్రుతుండు, సం
తతపితృభక్తి పూర్ణుఁడు విధాన సమర్థుఁడు, మానిపూజ్యుఁడౌ
యతగుణ సత్త్వవర్ధనుఁడహర్పతివంశ్యుఁడు రామచంద్రుఁడౌ.

ఉ॥ తమ్ముఁడు లక్ష్మణుండతఁడు ధార్మిక శేఖరుండంతవాఁడ, ని
త్యమౌడఁ బాయ కన్నకడ నంచిత వృత్తిని సేవనల్పు, వా
రిమ్ములనున్నవారు తరుణీ! ననుఁబంపిరి నిన్నుఁగానఁగఁ
నమ్ముమునాదు వాక్యములు, నాకయి యంగడుఁడంగలారై
డిఁ. 97

ఉ॥ అంత విదేహరాజసుత యాహనుమంతునిఁ బాఱజూచి, య
త్యంత ముదంబునం బలికెనయ్య! నిశాచరచక్రవర్తి, న
న్నెంతయు మూర్ఖుఁడౌచుఁ గరుణింపఁడు రామునకప్పగింప, నా

వంతయు మంచిలేదతనియందపమృత్యువు లాగుమండుటకా. 98

చ॥ అనల విభీషణాత్మజయునట్టుల పల్కెను దల్లిపగవ, నా
తని కడనొండుపాయములు దండము దక్కగఁ జెల్లకుండు, రా
మునికయి యెన్నినాల్గిటుల మూర్ఖుని బాధలనోర్పుకొందు, నే
మనివచియింతునయ్య! యొకమాసమె ప్రాణము నిల్పజాలు
దుకా. 99

వ॥ అనుటయు దయమాన హృదయుండై మారుతాత్మజుండు సీతా
దేవింగాంచి చేతులు జోడించి సాంత్వ వచనంబులనిట్లనియె. 100

శా॥ “తల్లీ! యుల్లము పల్లవింపఁగనికండ్లై ర్యంబుఁ బాటిపు మా
తుల్లంబోతునుజంపి రాఘవుండు నిందోడ్కొంచుఁ బోనున్నవా
డుల్లాసంబున నిప్పుడేకొనఁగ నేనున్నాను సిద్ధుండనై
యుల్లంబొప్పునొ, యొప్పదోయెఱుంగ రాకుంటన్నిగీషించెదకా.

వ॥ ఇంత చిన్నవాఁడు నన్నెట్లుకొంచుఁ బోగలఁడు. అపారపారా
వారంబు తరియించు నప్పుడు తూలి జలంబులంబడిన దిక్కె
వ్వరు? భయంకరాకారులగు క్రూరరాక్షసు లడ్డుతగిలినఁ దప్పిం
చుకొన నుపాయంబెయ్యది? అని సందేహింపఁబనిలేదు. నిర
పాయంబుగఁ బారావారంబు నవలీల దాఁటంగలవాఁడ ననుట
నీకుఁదెల్లంబ. రాక్షసులడ్డగింతురేని గడ్డతోఁ బెల్లగించి లాకా
పురంబును రావణ సహితంబుగ శ్రీరామునన్నిధిం బెట్టువాడ.
తల్లీ! యనుమానింపకుము. శ్రీరామభద్రుని కరుణా విశేష మున
నెంతపనియెనంజేయ సమర్థుండ. నిదిగో చూడుము నా స్వమా
పంబు అనిత్రి విక్రముండువోలె భూనభోతరాళ్లులునిడియే

కాకారుండై నిజరూపంబుఁ జూపిన నజనక నందన సంతృప్తాంత
రంగయై “మహాత్మా! సంతసించితి. నీవతి సమర్థుండవు. నీక
సాధ్యంబులేదు. ఈరూపంబుపసంహరింపు” మని వెండియు
నిట్లనియె. 102

చ॥ పరపురుషుఁ స్పృశింపఁదలఁపఁ సతికంచిత ధర్మమానె? సగ
బరమునఁ బాతివ్రత్యమహిమందశకంఠునిఁ దున్మఁజాలియుఁ
బరగఁగ రాముబాణములు పారణసేయుట లెస్సయంచు, నే
నరసితి వాయుపుత్ర! వినుమయ్యది యొప్పదె వీరధర్మమై. 103

చ॥ అనుటయు సంజనీనుతుఁ “డహా! సతికెంతయు నొప్పనీకు” నం
చునుగొనియాడి “సాధ్వి! ననుఁజొప్పడఁబంపుమ యానవాలుగై
కొని చనువాఁడ వేగనిటఁ గూడదు నిల్వఁగ జాగుసేయఁగాఁ
జనదిఁక వానరోత్రములు సంద్రము నవ్వలఁగాచియుండగఁ.

చ॥ వినుసతి! రామలక్ష్మణులు వేగమ యిచ్చటనుండువారు, న
న్ననువుము ధీరచిత్తవయి యూర్జుని రామునిఁ జేరఁబోయి నే
వినిచెద నీదువృత్తమును వీనులు రంజిల సాధుశీల! యా
తని పనికంఠురార్పణ విధంబొడఁ గూర్చుచుఁ బోయివచ్చెదఁ”

వ॥ అని ప్రార్థింప జానకీదేవి నిట్టూర్పు విడిచి హనుమంతుఁగనుం
గొని యిట్లనియె. 106

ఉ॥ “వాసిగఁ జిత్రకూటమున వర్తిలుచుండఁగ నొక్కనాఁడు కా
కాసురుఁడేగుదెంచి చుడుకై నను నొవ్వఁగఁజేయుచుండ, నా
భాసురమూర్తి రాఘవుఁడు పగకజసూతి శరమ్ముగాఁగ పుల్
సేసి విడన్మహోర్ధ్వఁడయిచేరి ‘శరణ్యుడ! కావుమఁచనఁ. 107

ఉ॥ కాచితిఁబొమ్మటంచు నొక కన్నుతొలంగఁగఁ జేసిపంప, నా
 నీచుఁడువోయె, రాఘవుని నెమ్మదికెక్కఁగఁ దెల్పుమిద్ది, నే
 దాఁచు శిరోమణిఁగొనుము చాశరధిప్రియ! యంచు నీయఁగాఁ
 జూచి ప్రభంజనాత్మజుఁడు చొక్కుచుఁ జేతులుమోడ్చి
 మ్రొక్కుచున్. 108

ఉ॥ చుట్టు ప్రదక్షిణించి మనసున్ రఘురాముని మీఁదనిల్పి, బ
 లిట్ట తనంబుమీఱఁ జరుదెంచెద మాతౌ! యంచుఁ బల్కనా
 చిట్టి సమీరణాత్మజుఁడ! చేరి రఘూత్తముఁబల్కు మీఠనా
 గట్టి నమస్సు, లాతనికేగా విగ్రహట్టితిఁ బ్రాణమంచునున్. 109

ఉ॥ తల్లినిఁబోలె నన్నుఁ దనతండ్రినిఁబోలెను రామచంద్రునిం
 జల్లఁగ జూచుకొంచు, మనసారఁగఁ గొల్చుచునుండ దుర్మతిం
 దల్లడపెట్టి లక్ష్మణునిఁ దత్ఫలమందితి మారుతీ! యతం
 డుల్లమునందునొచ్చు కొనకుండ ననుగృహజూడఁ దెల్పుమా!.

వ॥ రామలక్ష్మణ సుగ్రీవాదుల కుశలంబడిగితి ననుము, పోయిరమ్ము
 నీకు భద్రంబగుఁగాతమ'ని దీవించిపంపిన నమ్మారుతసూతి సీతా
 సతి వీడ్కొని చనువాఁడై తనరాక రావణాసురున కెఱిగింప
 నిశ్చయించి. 111

—: లంకాపురంబున నాంజనేయుని వీరక్రియలు. :—

మ॥ తనజాతీయతఁబూని యవ్వనమునం దంత్రజ్ఞుఁడై భూజముల్
 మునివేల్లాడఁగఁ బీకివైచి, ఫలముల్పుష్పంబులగుచుంచి, చ
 ల్లినఁద ద్రక్షకులుగులై యెదురు రాలీలంబడన్మోదినం
 జనిరవ్వారలు కొల్వలోఁదెలుపఁగన్ సంత్రాసముఁజెందుచున్

మ॥ చని పేరోలగంబున నున్న రావణుం గనుంగొని. 113

మ॥ “అరయన్వానర మొక్కఁడెక్కడిదో యయ్యా! తోటలో
దూటి మ

మ్మరయంబుద్ధతి మీఱమోది పెలుచన్ భూజంబులం

గూల్చి, య

త్తురు శాఖంబులందుంచి వేయఁదొడఁగెం దొదవ్వలందీగలన్
వరుసంబువ్వలరాల్చి, చీల్చి, నెడఁగై భంజించుచుండెన్వనన్.

ఉ॥ దగ్గఱఁజేర నీడు భయదంబగు వాలముఁద్రిప్పి మోదుచు
న్నగుగఁ జేతుమిమ్మని యనుబెదరించును దుర్నివార్యుఁడై
ముగ్గుఱ నల్వరంజఱిమి మోములు రాచుచు నెక్కిరించుచా
దిగ్గునఁ జెట్టు పైకెగిరి తేటి కనుంగొను వింతతోఁపఁగన్.” 115

చ॥ అది విని రావణుండపుడ యంతకు కింకరు లట్టులుగ్గులై
మదమునఁబొల్చు కింకరుల మానుగఁబంపఁగ జంబుమాలితో
నిది యొకలెక్కయేయనఁగ నిద్దబలుండగు సూరుతాత్మజుం
డదురక తోఁకఁజుట్టి వడినందఱనంతకు పోలికగవుచున్. 116

చ॥ వడిఁజని చైత్ర తోరణముఁబ్రాకి పశీతఱనీయుచుండ నె
వ్వఁడో యిఁక వచ్చువాఁడని, జవంబునఁ గావలివారలేగి య
క్కడి చరితంబుఁదెల్ప, నెడఁగా! నినువీడఁగరాదటంచు బల్
దుడుకుల మంత్రులై దుగుర దోర్బలశాలులఁజేరి యిట్లనెన్.

తే॥ “విడువకుఁడు కోరితి జీవములెవ్వడలనీకుఁ
డట్టై బిగఁబట్ట మెడ త్రొడుగట్టితెండు
ద్వారమున వానిఁగట్టింతు, వచ్చువారు

పోవువారలు ఛీయని పోటుపొడువ.",

118

చ॥ అని పనుపంగ మంత్రులట కై దుగురేగిన దోరణస్థలిం
గనుఁగొని పావమాని గడఁగె కొని త్రిప్పుచు రాముబంటుతో
నని యొనరింప నచ్చితరె? యంతకు వీటికి బంపువాడరం
డని యొకరొక్కరింబుడమినార్చుచుఁ గూలఁగనేసె వీరుఁడై.

ప॥ అంత లంకాధి నాథుండు విదిత వృత్తాంతంబు యాశ్చర్యపరిత
చేతస్కుండగుచు నిగ్రహంబునఁగాని వానరుని దౌష్ట్యమడంగ
దని నిశ్చయించి, సమరతంత్ర కోవిదుండును, శత్రునిగ్రహతి
చతురుండును, నిజకుమారుండునగు, నక్షకుమారుఁగాంచి యి
ట్లనియె.

120

ఉ॥ “చూడఁగఁ గ్రోతియై ప్రబలశూరుల నుక్కడఁగించుచుండె నె
వ్వొడో కుమార! వీనినికఁ బ్రాణముతోడను విడ్వరాదు, నీ
వాడి మగంటిమిన్నెఱపి వారకచంపుము, లెమ్ము, పొమ్ము.”
నా
వాడు శరాసనమ్ముగొని వాయుజుఁ దాఁకఁగనేగె నంతటన్.

ఉ॥ దూరమునుండి చూచి పటుదోర్బలశాలి యెవండ్లోవీడుబల్
శూరుఁడనంచు వచ్చెడిని జూచెదఁగాకని పొంచి పొంచి, యా
తోరణమందె వాయుజుఁడు ధూర్తుఁడుపోలెఁబ్రవరి లంగ న
వీర్వరకుమారుడత్యుండు బిభీషికఁగొల్ప శరమ్ములేసినన్.

122

చ॥ శరములు ఫాలభాగమున జల్లున నెత్తురుగాఱ నాటఁగన్
సురగరుడోరగ ప్రముఖశూరులు విఠగొనంగ నంజనీ
వరసుతుఁడొకసంబునకుఁ బ్రొక్కెను దానిపిఱుదనత్యుండుం

బరగరణంబునేయఁ బరవం, బవమానసుతుండుకుర్చిద్దుండై. 123

చ॥ వడిఁదనముప్పిఘాతమున వానిరథంబును బిండిసేసి, యె
క్కుడు పవమానవేగమున 'కోబలి' యంచును గాల్పపట్టివేఁ
బుడమికి నేగుదెంచి భుజముల్ శిరమంగములెల్లనుగ్గుగాఁ
గడిమినిమోఁది చంపి వడిగన్ యమునొద్దకుఁబె సాతనిన్.

తే॥ తొల్లికూర్చుండి యుండిన తొరణంబు
సంభమును ద్రిప్పి యగ్గిచే దగ్ధపఱిచి
వేటుసాసాద మొక్కటి వేగనెక్కి
కూరుచుండెను మారుతి గుఱుతుగాను

125

చ॥ అదివిని రావణాసురుఁడహంకృతి మీఱఁగనుగ్గుఁజేచు, వి
య్యది యొక యద్భుతంబనుచు, నక్కట! యిక్కపియెంతసేసి,
దు
ర్మద మడఁగింపకున్ననిత మానము దక్కునె యంచునెంచి, స
మ్మదమున నింద్రజిత్తును కుమారునిఁగన్గొని పల్కెనిట్టులన్. 126

తే॥ “అమరవతి గెల్చి యింద్రజిత్తునఁగఁబరగి
సమరమున నిల్వనినని యమరవరులు
పరుగులిడుచుండ నీశౌర్యగరిమకడలి
యిజ్జగంబున నీకెదురెవ్వరయ్య!

127

ఉ॥ చాలుదు ముజ్జగంబులను జాతురిగెల్వఁగ మాయలాడవై
కేళియపోలె నీకుఁబరికింప రణమ్మొనఁగూడనేని, దు
శ్శీలుఁడు కోఁతియెంత, వనసీమను బట్టుము, కట్టితెమ్ము, నా
కాలయులబ్బరంపడఁగఁగయ్యము గల్గినఁబండువేగదా? 128

చ॥ అని వినుతింప నింద్రజితుఁ డంబరమంటఁగ నుత్సహించి, స్వ
దనమున తీవిపెంపెనఁగఁ దండ్రీకిఁ బ్రీతిగబైలుదేటి, య
వ్వనమునఁ దోరణస్థలిని వాయుజుఁగన్గొని యార్భటింప, న
వ్వన చరుడంత దిక్కులు నభంబును మోగఁగగర్జచేసినన్.

చ॥ గుఱిగొని వేయుబాణములు గొబ్బనఁ బ్రక్కకు జాతీపోవున
ట్లరు దగులీల సంధిలఁగ నాడుచు మారుతి నిర్వికారతం
బరగుచునుంటఁజూచి బలవంతుఁడు రాక్షసరాజ సూనుడ
చ్చెరువుదల్పిఁ జిత్తమునఁజింత యెసంగఁగనిట్లువాకొనెన్. 130

చ॥ “ఇతఁడొక యద్భుత ప్రకృతి యెవ్వఁడో చూడఁగఁ జోద్య
మయ్యె, నా
తత శరజాలముల తిఁగెఁ, దాఁకద యొక్కటియేని నాతనిన్
వితయగు నాదుపౌరుషము వీనినడంపక యున్ననేడు, నా
మతికితఁడొనవధ్యుడననూన బలోన్నతుడై యజయ్యుడున్.

చ॥ అటులనియెంచి వీని దురహంకృతిఁబాపక యుండుటెట్లు? నా
పటుతర శౌర్యముద్రయది పాడయిపోవదె? యింద్రజిత సన్
దటతట గుండెలందడలు తట్లఁగ దేవతలుర్కుచుండ, నీ
చటులవనేవరుంబలిమిఁ జయ్యనఁబట్టుటనాకసాధ్యమే? 132

తే॥ అనుచు నభిమత పూర్వకమబ్జ భవుని
యస్త్రమేసినఁ బెనుమంటలడరనదియు
నాంబనేయుని బంధించె, నంతనతఁడు
బ్రహ్మవరమును దలపోసి పట్టువడియె. 133

తే॥ కాని బ్రహ్మస్త్ర మంత్రంబుఁబూని బపము

నేయనయ్యది సడలినఁ జిత్తమందు
నలరి బంధితుఁడై నట్టులభినయింప
రక్కసులు త్రొక్కుగట్టిరి తెక్కలకును.

135

తే॥ పట్టికట్టిన శణవల్క పాశబంధ
మబ్బధవు నస్త్రబంధంబు నడచివై చి
చెరనుఁబడియున్న దేవతా స్త్రీలబంధ
ములను విడిపింప హేతువై వెలసెనపుడు.

136

—: హనుమంతుని రావణుని కొలువునకుఁ గొనిపోవుట. :—

ఉ॥ తెక్కలు విర్చికట్టి తమతేనికిఁ జూపఁగ నేగురాక్షసుల్
చిక్కితి వింకఁగ్రోతి! నినుఁజేలుము రమ్మని నెత్తి మొట్ట, మీ
పక్కలు విరునింక ననుభావముతోఁ దలనిక్కఁబెట్టి న
ల్లిక్కులు సూచుచుందనకు దిక్కెవరన్వగ నాతఁడేగఁగన్. 137

ఉ॥ వీధులకెక్కి కొందఱును వేగమమేడలనెక్కి కొందఱున్
సాధువుగాఁడు వీడితినిఁజంపక వీడకుఁడంచుఁ దెల్పఁగన్
బాధలు పెట్టఁగేకలిడు బాలకులందఱు గుంపుసేర, ర
క్షోధిపురాజ వీధులను జూచుచు మారుతియేగె హరితోన్.

చ॥ కొలువుననుండె రావణుఁడు, కోవిదులై న. యమాత్యుల్లెల్లరున్
వలపటి భాగమందితర పౌరులు దాపటి యాసనంబులన్
వలయముగాఁగ నొప్పుచునవారిగ తేనికి రాజ్యతంత్రముల్
దెలుపుచు నుండునంత నరుదెంచిరి మారుతితోడ రాక్షసుల్.

ఉ॥ చూచెను మారుతాత్మజుఁడు సొంపుదలిర్పఁగ సింహపీఠపై
నేచిన నీలశైలమున కీడయిసొల్పెడు రావణాసురున్

వీచుచు వీవనల్గొనుచు వేల్పుపడంతులు సేవసల్పు, స
దోమలు పర్వనల్గడలఁ దోయదమట్టుల నెల్లుచుండఁగఁ. 140

తే|| నలువలంకులఁ దేజంబులలముకొనఁగఁ
బదియు మోములు నిరువది బొహువులును
గలిగి చెలువొంది గాంభీర్యకలితుఁడగుచు
భీకరుండై న రావణు జోకఁగాంచి. 140

తే|| మనమునందునఁ దలపోసె హనుమయిట్లు
“త్రిభువనంబుల నేతెడు ప్రభువనంగఁ
బ్రబలకుండునె యీతండు ఫౌఢిమీఱఁ
గడిది రాక్షసభావంబు గలుగకున్న”. 142

తే|| అపుడు వీక్షించి రావణుఁడాంజనేయు
విస్మయావిప్ల చిత్తుండై నెఱుఁగుదోచ
శంకరుని శైలమెత్తంగ శాపమిడిన
నంది చనుదొంగెనని యెంచె డెందమునను. 143

ప|| అంత రోష భీషణాకారుండై ప్రహస్తుంగాంచి యీతని వృత్తాం
తంబు విచారించుమని నియోగించిన నాతండు. 144

ఉ|| “ఎవ్వఁడవీవు వానరుఁడ! యేమి పనిగొనివచ్చినావు, ని
న్నెవ్వరు పండిరిచ్చటికి, నేమికతంబున రాక్షసాలిగోఁ
జివ్వకుఁబూనుకొంటి, వినిసీ, వనవాటికఁ ద్రుగ్గివనేల, వా
క్రుత్వము సత్య, మిట్లు కనుగొంటిమె, వానరులింతవారలే?”.

ప|| అని ప్రశ్నించుటయు నలక్ష్యభావంబున నాతనింజూడ నొల్లక రా
క్షసరాజుంగనుగొని గంభీరంబుగ హనుమంతుం డిట్లనియె. 146

చ॥ “వినుమిటు నేను వానరుడఁ, బేరునన హనుమంతుడఁడు”ని
గొనకొని చంకఁబెట్టి వడిగొంచు సముద్రముల్లెఱిప్ప న
వ్వనచరువాలిఁజంపి, మొగివచ్చిన నీఖరదూషణాచులఁ
రణమున నొక్కఁడే నిలిచి రాణనుజంపిన రాముబంటనే. 147

ఉ॥ శైలము నెత్తఁజేయదుము శంకరుచాపము రెండుతుంటలె
ప్రేలఁగఁద్రుంచి, గర్వమునవేగమ తాకినఁబట్టి, కట్టి, నిఁ
ప్రేలఁగ బంధమూడ్చుకృతవీర్యుని పుత్రునడంచు రామునిఁ
లీలఁబరాభవించి ధరణీసలిఁబేర్చిన రాముబంటనే. 148

ఉ॥ రాముడరణ్యవాసమున రంజిలుచుండఁగ దుష్టబుద్ధివై
భామను సీతఁగై కొనుచు వంచనఁబాటితి వంచెటింగి, యా
భామినిఁగూర్చి రాఁగ వినుభాస్కర వంశ్యులకయ్యె స్నేహమో
కామమదాంధ! రాఘవుని కాంతనుదెచ్చిన నీవు దక్కుదే? 149

తే॥ ప్లవగ రాజైన సుగ్రీవ ప్రభుఁడు నన్ను
బనుప వచ్చినవాడను బవనసుతుడ
సీత వెదకుచు వచ్చితిఁ జేరికంటి
నీపురంబున నాసతి నిర్మలాత్మ.

150

చ॥ నినుఁగని పోవఁగా నుపవనింగల భూరుహపంక్తిఁ గూల్చితిఁ
నను నడఁగింప రాఁగఁగలనంబొలియించితి నాత్మరక్షకై
ఘన భుజులైన రాక్షసులఁగన్గొని యేగఁగఁ “గట్టువడ్డవాఁ”
డని తలపోయఁ జిక్కితిని నగతియ, రాముని బంటుచిక్కునే?.

తే॥ లర్కతనయుండు నీభారత యడిగె నిన్ను
గౌశలంబును, ధర్మార్థకలితమైన

వాక్యములుపల్కె, ధర్మ సంవర్ధనముగ
సజ్జనులు మేలె తలఁతురు సంతతంబు.

152

చ॥ తపములొనర్చియుంజపము, దప్పక, ధర్మము లెర్గువాడనై
చపలతఁబూని యంధతమసంబునఁగూలఁగ వంశనాశకం
బపమృతి సాధనంబయిన యార్యసతీహరణంబు సేయుటే?
కుపితునిఁజేసి రాఘవునిగూలక యుండఁగ నీకు శక్యమే? 153

చ॥ ధర్మార్థ తత్త్వంబెఱింగిన నీవఁటి బుద్ధిమంతులు అధర్మ కార్యం
బులయందుఁ బ్రవేశింపరు. పరదారాప హరణంబునకు మించిన
యధర్మంబెద్దిగలదు? ధర్మ విరుద్ధంబులైన కార్యంబులు బహ్వా
సాయభూయిష్ఠంబులై మూలచ్ఛేదంబుఁగావించు, రామచంద్రు
నకుఁ గీడుఁదలంచి జీవించి సుఖించువాఁడు ముల్లోకంబులలేడు.
ఇందుసంతటివాఁడు రామున కపకారంబెంచి బ్రదుకఁజాలఁడ
నిన నీవెంతవాడవు? చక్కఁగా నాలోచింపుము. శ్రీరామ చం
ద్రుండు సాక్షాత్సారాయణాంశ సంభూతుండు. అతండు ధర్మ
సంగతక్షణార్థంబవతరించినవాఁడు ఇట్టి యధర్మంబులింకఁ జెల్ల
నేర్చునే? నీకు హితవుపడేశించితి. నాపలుకులు తలంచి జానకీని
నారామభద్రున కర్పించి తప్పు తమింపుమని యాతని శరణువేడి
సుఖంపడుము. ఆతండు శరణాగత రక్షణ విరుదాచితుండు.
త్యరపడుము. లేదేని. 154

చ॥ ఘనతర కామ్యకోచ్ఛలిత కాండచయంబులు పర్వలక్ష్మణు
డనితర సత్త్వశాలియయి యన్నకుఁదోడుగ నిల్చినంగం
బానరుప ముజ్జగంబుల సముద్రతులై యెరుగించునట్టి నా

రినిఁ బరికించి నాకు వివరించుము చూచెద నెట్టివారలో. 155

ఉ॥ వచ్చెడువారు వానరులు, వారికి నాధుఁడు రాముఁడున్నరుం
డచ్చుగ నీవరంబునకు నడ్డొక యిండుక లేకయుండు, నీ
మెచ్చునధర్మమున్విడిచి మేలగు మార్గముఁబట్టుకున్న నీ
చచ్చుట నిక్కమాను, దగజానకి రామునకిమ్ము రావణా!. 156

చ॥ తలఁచితినేని నేనొకఁడఁ దత్త ణమియ్యకలంకలంక, ను
జ్వలతర సౌధసంభరితఁజారు మణిమయ గోపురాన్నిత
న్విలయము సేయఁజాలుదును, వీరప్రతిజ్ఞకు భంగమేలయన్
తలఁపుననుంటి, రాఘవుఁడెదందలపోయును ధర్మయుద్ధమున్.

ఉ॥ నీకడనున్న సీతసతి, నీగళపాశము, కాళరాత్రి, నీ
వీర నడంచు పన్నగియు, వేగమ రామునకప్పగించి య
ఞ్ఞాఁకటఁబాపు కొమ్మపని నభ్యుదయంబు తొలంగకుండఁగా
నీకు శుభంబు సౌఖ్యమునునిల్చును రావణ! రామునత్కృపన్.

వ॥ అత్తఱినమ్మూరుతి మాటలు కాలచోదితుండైన రోగికమృత
ప్రాయంబైన యశాపథంబేని రుచింపక వినుఁగుఁ గలిగించునట్లు
దోకంబుఁ బరికొల్ప రావణుండు. 159

ఉ॥ భీషణ రోషదీప్తుడయి వేగమయిక్కపించుచుండు
ర్భావలనాడుచున్నిశిచరావళిగల్గొని హెచ్చరింప, న
ద్భేషజనుట్లు డగ్గఱి, విభీషణుడన్నకుఁ రాపమార్చి, సం
తోషముఁగల్గజేయు ఫణితుద్దగఁబల్కెను నివ్వధంబునన్. 160

ఉ॥ “దూతలు వధ్యులేపుడమి దుర్జన వృత్తమురాజధర్మమే?
యీతని వాక్యదోషముల కెవ్వరో బాధ్యులెఱుంగకుండదు

రీతి పనుడవై యితని నిల్వనఁజంపుట దూష్యమయ్యెడిఁ
ఖ్యాతిగమంచి చెడ్డలను గన్నది దండవిధాన మర్హమా". 161

తే॥ అతని మాటలు వినఁగ నయ్యాతుధాన
చక్రవర్తి యుఁబలికె రోషంబుమీఱఁ
“బావులను జంపఁగలదె పాపంబుజగఁగి
గాననిచ్చాపిఁ జంపుదు మానకీపుడు. 162

తే॥ వినఁగ నమ్మాటఁబలికె విభీషణుండు
“అకట! యిది ధన్యమార్గమే, యార్యమతమే?
వినుము లంకాధినాథ! కోపింపకయ్య!
దూతహాననంబు సజ్జన దూష్యమీలను. 163

తే॥ తలఁప దూతకు దండముల నరుఁబెక్కు
లఁగ వై దూష్యమేని, కళాభిఘాత
మేని, నంగంబు ఖండించు తేనిగలదు
గాని చంపుట యొందును గానమధిప!. 164

తే॥ కపినిఁజంపిన ఫలమొందుగలదె మనకుఁ
బరులమాటలు పలికినవాడె యితఁడు
సాధునై నను బరగనసాధునై నఁ
బలుకు ధర్మంబు ‘దూతయనధ్యుఁడను. 165

తే॥ ఇతనిఁజంపిన మఱిగొనుకఁగితినిఁబోలు
భేదరుఁడున్న మదిఁబరికించిచూచు
ధర్మగతి నీకుఁదెలియని మర్మమిది
కడఁక నీనెట్లు నరులను నడఁప గలవు?. 166

మ॥ ధర్మాధర్మ విదుండవై న నీవుకోపంబునకుఁ జోటియఁదగునె? కో
పంబునడంచుట సత్త్వసంపన్నుల లక్షణంబు. ధర్మవాదంబునఁ
గాని. లోక వృత్తంబునగాని, శాస్త్ర గ్రహణంబునగాని,
నీతోననునది మఱియొక్కని ముల్లోకంబులఁజూపుము ఈ
దూతను జంపుచో సమస్తమైన యాపదలు నిన్నుఁ జట్టు
ముట్టుచుగదా? లోకాపవాదముతప్ప మిగులునది యేముందును?
ఇట్టి దూతను బంపినవారెవరో వారిని సంగరంబునంజూపఁ బ్రయ
త్నించుట యుత్తమంబుగాని, సకల సురాసురులకజయ్యుండ
వై న మహాపీరునకు నీకు వార్తాహరుండై న దూతంబుహిమార్చుట
హేయంబుగాదె? అని యుపదేశింప విభీషణవాక్యంబు లంగీ
కరించి రావణు డిట్లనియె.

167

ఉ॥ “దూత యవధ్యుడన్ననుడి తోచును యుక్తమయంచుఁ
గాని, దు

ర్నీతి పరుండుగానఁ గరుణింపఁగ యుక్తముగాదు కావునం
గ్రోతికి వాలమా ప్రియము, కోకలుచుట్టుచు, నగ్గిపెట్టుచు
హేతువుఁజాటుచుంబురిని నిక్కపిఁద్రిప్పుడు, వీడుడవ్వలకొ”

మ॥ అని యాదేశమొసంగ నలైనలఁగిన్వ్యాదుల్గపింబట్టితోఁ
కను బల్కొకలుచుట్టి. తైల పరిషిక్తంబొనటుల్నేసి, య
గ్నిని నూల్కొల్పఁగ వాయుజుండు పొలిచెంగీర్తింపఁగారాఘవుం
డనయంబెత్తిన ధర్మదీపకలితాయామధ్వజ స్తంభమై.

169

♦♦ లుకా దహనము ♦♦

ఉ॥ మూఁగిరి రాక్షసాధములు. మ్రోఁగెను మంచుభికాహాధ్వనుల్

సాగిరి వీధి వీధికిని జాటంగ, నప్పుడు మారుతాత్మజుం
డేగుచునుండె నెంబడినినేమి యొనర్చిన నోర్చుకొంచుఁడా
మూఁగయువోలె రాక్షసుల మూఁకలు పెక్కులు చేరునంతకున్

చ|| “జయరఘువీర! భూభరణ! జానకినాయక! చిత్తగించవే,
భయమును బాపవే, యనుచు వాలముఁద్రోవ్వుచు మూఁగు
మూఁకలుం

భయమున నార్చు చుంబరవ బంధవిముక్తి ని నందియుక్తి, ని
ర్భయముగ రక్షకావళులఁబట్టి వధించె విజృంభితాత్ముఁడై .171

చ|| అప్పుడు కొందఱు రాక్షసులు పఱతెంచి సీతతో, “అమ్మా!
ఇంతకుమున్ను సీతో ముచ్చటించిన వానరునిఁ బట్టుకొని రాక్ష
సులు తోఁడకు బట్టపేలికలుచుట్టి నిప్పంటించి” రనిచెప్ప నాయ
మ బహుదుఃఖితయై యుపసాన పూర్వకంబుగా నగ్నినిఁ బ్రా
ర్థించి యిట్లనియె. 172

చ|| “సురగరుడోరగాదులును, సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు సాక్షి
గాఁగ, నే

నిరతము సత్ప్రవృత్తనయి నిర్మలచిత్తత భర్తృసేవయే
పరమవ్రతంబుగాఁ దలంచి భక్తిపరాయణయై తలిర్తునేన్
వరలెడు సంజనీతనయు వాలముఁగాల్పక యగ్నిచల్లనై . 173

చ|| అనుటయు వాయుసూనునకు నగ్నిభవంబగు తాపమించుకేఁ
గనుపడకుండ నాతఁడును గర్జిలిమేడలు గోపురంబులున్
వనములు వాహనంబులును, వారక దుర్గములెల్ల చోటులుం
గొనకొన్ని యంటుపెట్టెను నకుంతిత దీప్తులు మిన్నముట్లఁగన్.

ఉ॥ పాటిరి దిక్కుదిక్కులకు బాలురు వృద్ధులు దిక్కులేని నా
రైరిది యేమిఘోరమని యార్చుచు హానుత? హాః! యటం
చోర! యితండు వానరుడె, యారయమృత్యువె, లంకఁజొచ్చెనీ
ఘోర వినాశహేతువగు క్రోధి నెపంబున నంచునేడ్చుచున్.

తే॥ పలువురొక చోటఁగూడి యప్పనన తనయు
చెయ్యమును గూర్చి చింతలు సేయుచుండ
లంక నిశ్శృంక నల్పంకరగులుకొల్పి
తోడఁ జల్లార్చెలవణాభివీడ హనుమ. 176

తే॥ వెనుకకును దిద్దిచూడ నవ్వీటనొక్క
చోటు మిగులక యుండంగఁటముగను
బొగలు మంటలు మిన్నంటిరగులుచుండ
సీత తలఁపునఁదట్టంగఁ జింతమునింగి. 177

తే॥ అకట! యెంతటిమోసంబు నరయనైతి
వెనుకముందులు చూడక విశ్వమాత
సీత నాహుతిచేసితిఁ జచ్చునందుఁ
గనలు చిత్తమునకు వివేకంబుగలదె? 178

తే॥ రతనమును జూడ వెదకితి జతనమొప్ప
దైవ కృపచేతనదియుల్బంబుగాంగ
నిలుపుకొనలేక నెట్టినై తొలఁచుకొంటి
నింతమాధుఁడుగలఁడె యీయిలనునరయ? 179

తే॥ ఎవరి కొఱకై ప్రయత్నించి యిన్నిపాట్లు
పడితి వారలఁగోల్పోయి ప్రజ్ఞలేక

పడితి గోతను నికనెట్లు పరువునిలుచు

జాతికొలదియబుద్ధియన్ ఖ్యాతితప్పె?.

180

ఉ॥ ఇన్విధి మూలఘాతినయి యేగిననాకు శుభంబుగల్గునే?

యెవ్వగ రామచంద్రునకునే వినిపించెద నిట్టివృత్తమున్

నివ్వెఱపాటు సంధిలగ నీలరఘూద్వహుదొట్టి యెల్లరు

న్నవ్వుల కాకరంబయిన నాబ్రదుకేలకొ యిజ్జగంబునన్. 181

ఉ॥ లంకనుగాల్చునప్పుడు నిరంగుళ దీప్తులఁబెల్లురేగి న

ల్పంకలఁజుట్టుముట్టి, నను, వాలముఁ, గాల్పక యున్నయగ్నిని

శృంకతఁనెట్లు డగ్గఱిలు జానకి సాధ్వీద్రులోక పావనిన్

సంకట మొదనేల విలసద్రఘు వీరు కటాక్షముండంగన్. 182

తే॥ అనుచుఁ జింతించు నవ్వేళ నాకసమున

జారణలు సీతనిరపాయ సాధ్వీయనంగఁ

బవనతనయుండు సంతోష భరితుండగుచు

నామెంగనుఁగొని యేగఁగా నచటికరిగె. 183

తే॥ హనుమ యేమయ్యెనోయని యడలుచున్న

జానకికి శుభవార్తను సరమదెలుపు

చున్నయంతన మారుతసుశుండురాఁగఁ

జూచి కడుసంతసించె నాసుదతియపుడు. 184

మ॥ అకలంకంబగు సత్త్వమునైఱయనయ్యా! మారుతీ! నీకు మ

శృకమా కార్యములేదు ముజ్జగములన్ సంతోష సంధాయివో

టకు వేగంజని రామ లక్ష్మణులతోడన్వచ్చి యీలోకకం

టకునిగ దున్ముచునన్న రాఘవుని వెంటఁగొంచుఁబోనొప్పదే?.

ఉ॥ అనుటయు సంజనీతనయుఁడమ్మో! రాముఁడువచ్చువేగన
వ్వనచర వాహినీయుతుఁడు వారక శత్రువునుక్కడంచి నీ
మనమున సంతసంబడర మానిని! తోకొని యేగువాఁడు, న
న్ననువుచుదేవి! నీకివె ప్రణామములంచునె వీడుకొల్పంగఁ.186

—: హనుచుంతుఁడు తిరిగి కిష్కింధ కరుగుట. :—

చ॥ చెలఁగుచు సింహనాదమును జేయుచు మారుతి నింగిఁగన్నడం
జలనిధి తీరమందు బలుసంబర మొప్పఁగ నంగదాదులుం
గిలకిలలాడుచుంగరము కేకలువేయుచు మూఁగుసంతలోఁ
బలుకుచు సీతఁగంటినని వాలెను మారుతి వారిముందఁ.187

ఉ॥ వాలిన జాంబవత్ప్రముఖ వానరవీరులు సంతసించుచున్
లాలన సేయుచున్యనసు రంజిల వన్యఫలంబులిచ్చుచుం
జాలితి వద్దిదాఁటఁగను సాటియెవండని యుబ్బఁబల్కుచుం
బోల మహేంద్ర పర్వతము పొంతనుజేరిరి వృత్త మారయన్.

చ॥ అడుగఁగ నాంజనేయుఁడును “నబ్ధిని దాఁటుచునేగి లంకలో,
నడుగిడి తిరిగిరి యరయంగ నశోకవనంబునందుజే
డ్పడెడు విదేహరాజసుతఁబావని సీతనుఁగాంచి యంతటం
గడుకొని రాక్షసాధములు కయ్యముసేయఁగ వారిజంపుచున్.

ఉ॥ చూచితి రావణాధమునిఁ జొప్పడఁబల్కితి నోలగంబునన్
సీచుఁడు తోడఁగాల్పుటకు నిర్ణయముంబొనరింప రాక్షసుల్
గోచులుచుట్టి కాల్పఁగను గోపమెసంగఁగలంకఁ గాల్చితిం
జూచితి సీత భద్రయట సొంపుగవచ్చితి వార్తఁదెల్పంగఁ.188

వ॥ అని సముద్రలాఘనంబును దొరకొని జరిగిన వృత్తాంతంబంతయు

సవిస్తరంబుగా, నివేదింప నంగదాదులు పరమానందకందభితాం
తః కరణులై వేగమపోయి రామ సుగ్రీవులకవ్వార్త వినిపింప
వలయునను నంతోపంబున నక్కడినుండి బయలుదేటి యెగు
రుచు, దుముకుచు, గంతులిడుచు, గేకలిడుచు, నొంజొరు
లఁగొఁగిలించుకొనుచు, ముచ్చటం పడుచు, బరుగులిడుచు,
వచ్చువారు మార్గఘర్భంబున నందన వనసదృశంబును, సుగ్రీవ
ప్రేమ పాత్రంబును, దధిముఖ పాలితంబునైన మధువనంబుం
గాంచి యందుఁబ్రవేశించి.

191

చ॥ మధువులఁగొలి పెల్లడరిమర్కట చేష్టలఁజెందులాకఁగం
దధిముఖుఁడన్వనేచరుఁడు తద్వన సీమకు రక్షకుండు పె
న్దఁగొని యడ్డురాఁగఁగడుగర్వితులై ప్రహరించి పంపఁగ
న్మధువన పాలకులైదరి మండుచుఁబాటిరి తేనిచెంతకు. 192

చ॥ రామలక్ష్మణుల చెంతనున్న సుగ్రీవునకు సాష్టాంగ ప్రణామంబు
లాచరించి గడగడ వడంకుచు గద్గదస్వరంబుల దధిముఖు ము
న్నిడుకొని యిట్లని విన్నవించిరి.

193

ఉ॥ చేవఁదలిర్చు వానరులు చెంగట నంగదుఁ డాంజనేయుఁడు
భావములందు నుల్లసిల భానుజ! నిర్భయులై వనంబునగ
ద్రావుచునుండఁగో మధువు దండుయ్యలు మీరని యడ్డుచెప్పఁగం
జావఁగమోది పంపిరిటు నంబరముల లక్కెకమత్తులై.

194

క॥ వారింపఁడంగదుండును

వారింపఁడ వాయుసుతుఁడు వారిదుడుకుల

వారింపఁబోవ మమ్మును

ఘోరంబుగఁబట్టి, కట్టి, కొట్టిరి ప్రభువా! 195

ప॥ అని దధిముఖ పురస్కరంబుగ వసచాలకులు వెక్కివెక్కి యేడువ
సుగ్రీవుండు దధిముఖున కభయంబొనంగి, లక్ష్మణు మొగంబుఁ
గాంచి “అర్య! వింటివిగద వృత్తాంతంబు. దక్షిణ దిశకంబోయిన
వానరవీరులు జానకిగనుఁగొని వచ్చుచున్నవారు. అట్లు గానిచో
వీరు నిర్భయంబుగ యధేచ్ఛా విహారంబులకుఁ గడంగుదురెట్లు?
ఆంజనేయుండొక్కరుండ నీతాన్వేషణ సమర్థుండు. అంగద హ
నుమంతులు పట్టిన కార్యంబు వృథయగునో? అనిన విని రామ
లక్ష్మణులు ముదంబంది రంత సుగ్రీవుండు వెండియు దధిము
ముఖుఁగాంచి, అయ్య! నీకు భయంబులేదు. జానకీ సందర్శన
సంతుష్టాంతరంగులగు వానరుల కార్యంబు లెట్టివైనను వగవం
బనిలేదు. నీవు వేగమ యడిగి వారల నిందుఁదోడితెమ్మ”నిన
వాఁడు సని యంగదునకు నమస్కరించి, తన యవివేక కృతంబు
ను తుమింపవేఁడుకొని వానరరాజు సందేశంబు నివేదించ. 196

ఉ॥ అంగదుఁడాంజనేయునకు నయ్యది తెల్పంగ, నిల్వరాదుపో
వంగలవారమంచు వడిఁబాటుచువచ్చిరి చెంగలించుచు
జెంగట రామ లక్ష్మణులు నీత తెఱంగది యెట్టిదొక్కొ, నే
యంగల కార్యమేమొ యని యర్కజుతోడను మాటలాడఁగ

ప॥ అప్పుడు హనుమంతుండెల్లరు విన నెలుంగెత్తి యిట్లనియె. 198

ఉ॥ కంటిని జానకీరమణిఁ గంజదళాక్షిని శోభనాంగి, నా
తుంటరి రావణుండు తనతోపున శిశపమూలమందుదు
మ్మంటకులైన రక్కసులు కావలి కాయఁగనుంచి రమిండుఁగా

గంటికి నీరు వెట్టుచును గాంతుని రాకకు నేడ్చుసాధిని. 199

తే॥ తీర్పు పరికింపగా లేని తీరగవోలె,
 నన్నవశ్రుంగులకు లేని యనదవోలె
 బీడు పడియున్న యందంపు మేడవోలె,
 జెలుపు తొఱుగిన సాధిని సీతగంటి. 200

ప॥ అంత సముద్ర లంఘనంబును, లంకాపుర ప్రవేశంబును, సీతా
 సందర్శన సంభాషణ సందేశంబులను, అశోక వసభంజనంబును,
 రాక్షసహాసనంబును, రావణ సభాప్రవేశంబును, లంకాదహనం
 బును, సీతా కాశలంబును, మొదలుగాఁగల వృత్తాంతంబంతయు
 విన్నవించుచు, ఆనవాలుగ జానకి యొసంగిన శిరోమణినిఁ బ్రణా
 మ పూర్వకంబుగ శ్రీరామ చంద్రునకు సమర్పించుచు, “రామ
 భద్ర! త్వరపడవలయు. జానకీమాల కడుంగడుఁ గలవరించు
 చున్నయది”. ఒక్కమాసంబ గడువు. అవ్వల ననువులంబాయ
 నున్నయది”. అని తెలియంబలికిన నతండు లక్ష్మణుం గొగ
 లించుకొని దుఃఖంబాపుకొనఁజాలక యేడ్చుచు. 201

ఉ॥ జానకి ధన్యురాల యనుజా! యొకమాసము నిల్వఁగల్గినక
 నేను నిమేషమాత్రమును నిల్వఁగఁజాలను, దైవ దుర్విపా
 కానకు లొంగి, కానఁబడి కాంతను బాసితి, లోకనిదలగ
 బూని సహింపఁగావలసె, బూర్వభవంబునఁ గర్మమెట్టిదో?.

తే॥ ఘనుడ! హనుమంత! నన్నిపై కడఁక సీత
 కడకుఁగొనిపొమ్ము వేడుదుఁ గపివరేణ్య!
 సాధి యేమని పలికెను జనక తనయ?

తెలుపుమని పెద్దపెట్టునఁ దలఁచియేడ్చె. 203

తే॥ పరగ సౌమిత్రియును నేడ్వబాపురనుచు
హనుమదాదులు సుగ్రీవుఁడడలుదీర్చి
విజయమగు నీకు రాఘవ! వెతలవిడుము
విజయ యాత్మాప్రయత్నంబు వేగజరుగు. 204

క॥ అని యూరడిల్లఁబలుకుచు
జని మంత్రులతోడన్ల సన్నాహములఁ
గనుకని సలువఁగఁ దెలిపెను
ఘనుడగు సుగ్రీవుఁడంతఁగపివరులెలమి. 205

వ॥ రామ కార్య నిర్వాహ పరాయత్తు చిత్తులై ప్రవర్తిల్లు చుండిరంత.

—♦♦ ఆశ్వాసాంతము. ♦♦—

తోటక వృత్తము;=కామిత వాంఛలు గలఁగఁ జేయఁ
వేమరు మొక్కఁగ వేడఁగ రామా!
భూమిజనుల్నినుఁ బూనిభజింపన్
నీమది నివ్విటె నిర్మలనామా! 207

గద్యము:=ఇది శ్రీభారద్వాజ గోత్ర పవిత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, రాఘ
వాచార్య ద్వితీయతనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణా
కటాక్షులబ్ధ కవితావిస్మరణ, కాండ్పూరు నరసింహ
చార్య ప్రణీతంబైన రామ రాజ్యంబను మహా ప్రబం
ధంబునందుఁ బంచమాశ్వాసము.

—: శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః :—

★ రామ రాజ్యము. ★

(షష్ఠా శ్వాసము.)

ఉ॥ శ్రీవిజయోత్సవోల్లసిత చిత్తులుగాఁగ, విజృంభణంబు, ను
గ్రీవుఁడు లక్ష్మణుండడరికిశనికాయముఁగూర్చి తెల్పుఁగాఁ
బావని జానకీరమణి భవ్య చరిత్రము సంస్తుతింప న
దాసిన విరాజయైయులకు భద్రతనెంచెడు రాముఁగొల్పెదన్. 1

—♦♦ శ్రీరాముని విజయయాత్రా ప్రయత్నము. ♦♦—

మ॥ రణయాత్రోత్సవమంచు నలైనలనత్పరంభములైల్లు ని
స్సవనముల్మోగఁగ, దిగ్విశాంతరములన్నదేశముల్పాటఁగ
న్వన భూమిధృతి దిశావకాశములలో నానాప్రదేశంబులం
జన వొప్పన్విహరించు వానరులు బల్సంతోష మొప్పారఁగన్. 2

ఉ॥ గుంపులు గుంపులై యచటఁగూడఁగ నర్కనుతుండుగాంచి, బ
లైపులు నొక్కొనగబలికె “దిట్టతనంబులుమీఱు మీరు, రా
ణింపఁగ దోవలుంగిరులు నేర్పులెసంగఁగఁ జక్కఁజేయుఁడీ,
పెంపున వాహినుల్నడవ వేగనొనర్పఁడ”టంచు సంతటన్. 3

ఉ॥ అంగద జాంబవంతులను నాహనుమంత సుషేణనీలులఁ
సంగత కార్యనిర్వహణ సన్నహనంబున నూలుకొల్పి, వే
గంగఁ బ్రయాణముల్పలుపఁగాఁగపివాహిని దక్షిణాశకుం
బొంగుచుఁ బై నమైకదిల భూమి సమూలము సాగినట్లుగఁ. 4

ఉ॥ రాముని నాంజనేయుఁడును లక్ష్మణు నంగదుఁడొప్పుమీఱ, సు
సేమతనంన భాగములఁజేరిచి పై నము సేయుచుండ, సు
శాముఁడు దిగ్గజంబువయి రంజిలునట్టుల నొప్పెరాఘవుం
డా, మహనీయు తమ్ముఁడనయంబు కుబేరుని యట్టులొప్పుగఁ

చ॥ చెలఁగుచుఁజెట్టు లెక్కివడిఁజెంగున దాఁలుచుఁ గేకవెట్టుచుం
బిలపిల నాకు నాక నెడువేడుకఁ బండ్లకు మూఁగి మెక్కుచు
నృలయము, సహ్యాభూధరము మాన్యమహేంద్రముఁదాఁటి
జలనిధి తీరముందరిసెఁ జయ్యన వానరవాహినీతతుల్. 6

ఉ॥ తేటి రఘూద్వహుండు జలధిగిబరికించుచుఁ జింతగూరి యీ
తీరున నుండఁగాననుజ! దీనిఁదరించునుపాయమెద్ది, రం
భోరువు జానకీరమణి బోరుననేడ్చుచుఁ బోవునప్పుడి
వ్వారిధిఁగాంచి చిత్తమున వందురి యెంతగ భీతిఁజెందెనో? 7

—: సముద్రముగఁగాంచి రాముఁడు చింతించుట. :—

ఉ॥ “ఈబహుభాట్రహాన ప్రకటికృత లోక భయంకరాకృతి
పాభవ దుర్నిరీక్ష్యబడబానల తాపిత సర్వసత్త్వసం
క్షోభ విఘ్నార్ణమానజల సూచిత దుస్తరమూర్తి కబికి
క్షోభముఁ జెంది వానరులు నుక్కిక యెక్కరణిందరింతురో?.

చ॥ తరుచు లీమహాబ్ధినిక. దాటుటయెక్కడ? లంకఁజొచ్చి ము
ష్కరుడగు రావణుందునిమి జానకిఁ గాంచెదనటయేడ? దు
ర్భరమగు జీవితాశ బలవంతము, ప్రాణములెంతతీహాళి?
పిఱికితనంబు పౌరుషమె, బెట్టిదమా ధనువుండఁజేతిలో. 9

శ్లో॥ కాని బహు యోజనాయత కలశరాశి
కూరినత్వాలయంబు గంభీరమగుటఁ
గవులు దాటుంగఁగలిగినఁగాదెనాదు
పౌరుషంబును భాగ్యంబుఁ బండుజగతి? 10

మ॥ అని చింతించుచునుండఁగాననుజుడ“న్నా! ధీరచిత్తంబులం
గనమెచ్చోటను బేదపల్కులను నీగాంభీర్యముండేజముం
గనుచోనిజ్జడరాశియొక్కతృటిలో గాంభీర్యముగబాసి, చ
ప్పన నీవాహినులొక్క పెట్టనవలంబోవంగఁ దావీయదే” 11

వ॥ అని వీర పురుషోచితంబుగఁ బల్కుచు, ధైర్యంబుఁ బురికొల్పు
చుండె. 12

ఉ॥ అంత హోర్మిద్రునింబిలిచి యాజ్ఞయొసంగఁగ వానరోతముల్
చెంతలఁగాననంబుల వసింపఁగఁ దెల్ప, వనాంతసీమలన్
సంతసమొప్పుఁబౌరుషమెసంగ ఫలాదులనిత్యశృప్తులై
యెంతయువేడు కల్దినర నింపుగనుండఁగనాదు లంకలో. 13

∴ రావణుడు కొల్వైన మంత్రులతో నాలోచించుట. ∴

ఉ॥ చారముఖంబునన్నిని విచారముతోఁపఁగ రావణుండు బల్
ధీరులు ముగ్ధిపుంగవులు తీర్పరులొప్పుఁగ నోలగంబునం.
గూరిమిమీఱ నిట్లనియె, “గోవిదులార! మహాబ్ధితీరముం

జేరిరి వానరుల్నరులు చెన్నగులంకను ముట్టడింపఁగఁ. 14

ఉ॥ మున్నొకక్రోతివచ్చి తనపోడిమిమీఱఁ బ్రవర్తిలంగ మీ
కన్నులఁగాంచి నట్టిదియగాదె, కపీంద్రుని సైన్యములగఁ
గ్రొన్నన నొక్కవేళ నిటుకంధిని దాటఁగఁ జాలివచ్చెనే
సన్నుతిసేయ ముజ్జగము, చక్కడుపందగు యోజనేయుడి. 15

ఉ॥ వచ్చినయట్లు చూచెదము, వానరులెంతటివారలంచు బో
నిచ్చుట పాడిగాదు, ధరనెంతటివారికినేని శత్రువు
గ్రొచ్చుట వెన్నముందులనుగాచి మెలంగుటలెన్న, గానివోఁ
జిచ్చురగుల్కొనంగ. మదిఁజింతిలి లాభమె, చుల్కనాఁకునే? 16

చ॥ త్రిజగములందు నన్నెదిరి తేటికనుఁగొన నిల్వలేక సా
మజములవంటి శూరులిల మ్రొన్నడి, దిక్కటి, మ్రొక్కు
చుండ, నీ
కుజనుఁడు రాముఁడన్నరుఁడు, కోతుల మూఁతలెదుర్చుటే,
మహా
గజములు పాటిపోవ మశకంబులు డిక్కునునట్టులొప్పదే? 17

చ॥ అనుటయు మంత్రి సత్తములు రావణమొగంబుఁగాంచి యొక్క
మాటగా నిట్లనిరి. 18

శా॥ దిక్కుల్వొక్కలునేసి పిండిసలుపంధీశక్తి నిండార, నీ
పక్కిలైక్కకుఁగొందుమే యధిప! నీవంతంబులందీర్పఁగాఁ
జెక్కల్ముక్కలునేసి వారినిపుడే చెండాడిరాఁజాలమే
నిక్కంపుంబులువీరులుండఁదగునే నీవిట్లు యోజింపఁగఁ. 19

ఉ॥ దేవతలంతవారు రణధీరులు మమ్మెదిరింపలేక నా

నా వసురాజిఁగాన్కయిడి నాకము సైతము వీడిపాట, ను
గ్రీవుని బంట్లు వానరులు లెక్కయె రావణ! రాముఁడెంత, నీ
భావమునందుఁ జింతిలుచు భామిని సీతను వీడఁజూచితే? 20

చ॥ గిరగిరఁగైదు వుల్దిరుగ ఘేంకృతులొప్పఁగఁజేరి యిప్పుడే
తరుచర కోటులందునిమి తొక్కొనువారము, పంపుమమ్ము, ని
ర్జరకుల కామిసీతలక చారువిలాస విశేష! సీవు వా
నరులఁదలంచి, యానరుని నానిని సీతను వీడఁబాడియే? 21

శా॥ మేనం బ్రాణము లుండునంతకు మముస్మీఱంగ నెవ్వఁడు రం
గానన్నిల్వఁగలాఁడు, చూతమటులంగానిమ్ము, రానిమ్ము, దు
ర్మానంబుందొలఁగించి దుర్గమునకుం బంధింపమే రాముని
దీనుల్వానరులెంతవారు వినమే ధీరుండ! లంకాధిపా! 22

ఉ॥ మున్ను విశిష్టకార్యములమున్న కతంబున నొక్కవానరుం
డున్నటులుండి పైఁబడి కడుగిడుడుకు లొనరింపఁగల్గె, లే
కున్న నతండు తప్పకొని యుండునె? పోయిననేమియయ్యె, రా
కున్నె యతండు వెండియును నూపిరితీయక విడువవారమే? 23

చ॥ అనుచునికుంభుఁడుంబరగనయ్యతి కాయుఁడు వజ్రదంష్ట్రుఁడుం
గొనకొని యగ్ని కేతుఁడును గుత్తితుఁడిగ్రదజితుఁడు నాదియా
ఘన భుజులై న రక్కసులు కయ్యమే మేలని నిశ్చయింపఁగా
వినియది రావణుండు తన విక్రమముగ గొనియాడుచుండఁగఁ.

∴ విభీషణుఁడన్నకు ధర్మముపదేశించి నిష్కాసితుండగుట. ∴

చ॥ విని వినుఁగెత్తి నిల్చెను విభీషణుఁడన్నకుఁ గేలుమోడ్చి యి
ట్లనియెను “ధర్మనాగ్ధమును నారయ రాముని యందుఁదప్పలే

దనఘ్నుడరణ్యవాసమున సంచితుడై విధినీగుచుండ, భా
ర్యను గొనితెచ్చి యిప్పగిది రాజసముప్పగఁ బల్కబాడియే?.

చ॥ అడవులనుండ శూర్పణఖ యక్కఱకేగుట, సీతపైఁబడఁ
గడఁగుట, దానిమాటవిని కయ్యమునఁ ఖరదూషణాదులు
స్మడియుట, నీవుమోసమున మానినిఁదెచ్చుట, తప్పుగాదొకో,
వడినదలింప సింగమది వాని పయిబడకుండ నుండునే? 26

ఉ॥ రాముఁడు సజ్జనుండు జనరంజకుఁ డాతనియందు దోషమే
రోమమునందులేదు, భువిలోపల ధూర్తుల నుక్కడంచి, స్వ
ర్ధామము నోమఁగాఁబొలిచె, ధార్మికుఁడాతని కెగ్గునేసి, యా
భూమిజఁబట్టితెచ్చితివి పోలున? ధర్మము డాఁగియుండునే? 27

ఉ॥ వీరులపోతె పల్కుదురు వీరి యహంకృతి చెల్లునొక్కొ, బల్
శూరుఁడు రాఘవుండు, కడుశూరులయెల్లరు వానరులృహ
వీరులు, మొన్న మొన్న మన వీటికి వచ్చినవానిఁగానరో?
కూరతమాని జానకిని గొబ్బున రామునకప్పగింపుమా. 28

తే॥ చెడును బలములు, లంకయుఁజెడును, గులము
చెడును, యశమును సర్వంబుఁజెడును, గానఁ
జెడుతలంపుల విడుచుచుఁ జెడుగుఁడెలిసి
రామునతి నొప్పగించుము సేమమలర. 29

చ॥ విని విననట్టులప్పుడు విభీషణ పల్కులుపేక్షనేయుచుం
జనియెను రావణుండు మఱునాఁడుదయంబునఁ గొల్లులోపలఁ
వినిచెల్లబంగముందడవి “విశ్వజినీనుఁడు రామచంద్రుఁడ
వ్వనితె నొసంగుమం”చు విని భగ్గున మండుచు రావణుండనె.

ఉ|| “తమ్ముడవై తినాకు సరదారుడ వొటకు మాటుశత్రుప
క్షమ్మున వాడవై యిటుల చప్పిడి పల్కులుపల్కు నొప్పునో
యమ్మకచెల్ల! సింగముల యండనలంతి మెకంబుచెల్లునే?
నమ్మవునా పరాక్రమము నన్నెదిరించెడి వారలుందురే? 31

చ|| తపమొనరించితిన్నలువదన్నితిఁ గోరివరంబుఁగొంటి, నే
నుపలముపోలె శైలమును నొప్పుగ నెత్తితి, దేవదానవుల
కృపకయివేచియుండఁగను నెంతయుఁబెర్చితి ముజ్జగంబులం
జపలుండు రాముండన్నరుండు చంపఁగలాడన నవ్వుపుట్టదే?.

చ|| మనసిజుడొప్పుకోల్దెలుప మానవకాంతను బట్టితెచ్చితి
న్నను వలదన్న నే విడువ న్యాయమే, నన్నొకరడ్డువారలే,
వినుము సురాసురులైగిన వీడను జానకి, రాముడెంత, న
న్ననయము నొవ్వబల్కఁదగునా, యిటు శత్రువుమెచ్చి
తమ్ముడా!” 32

వ|| అంతఁగుంభ కర్ణుడన్నయధర్మవాదంబును వినఁజాలక, తానేమి
యు ననలేక యానసంబుననుండి లేచిపోవ, దశకంధరుని మో
ఱకుఁ దనంబునకు విసిఁగి విభీషణుండు తాపం బొవుకొనలేక
యిట్లనియె. 33

చ|| “అరయఁగ ధర్మపద్ధతికి నన్నయునన్యలు నొక్కరూప, నీ
వరముస్మరించుకొమ్ము, నరవానరులందునడంగి యుగదువో,
నరుండయి విష్ణుమూర్తి నరనాథుండు రాముండనంగనొప్పె, వా
నరులయి పెక్కుదేవతలనంత బలుల్భువిఁ బుట్టిరొప్పుగన్. 34

చ|| చతురతఁ దాటకందునిమి శక్తరుచాపముగల్చి చుల్కఁగన్

స్తుతమతిగాఁగ నిల్చి ఖరదూషణ రాక్షసులస్వధించి, నీ
బ్రతుకె స్మరింపఁగాఁదగిన వాలినిఁజంపిన రాముఁడెవ్వఁడో
మతిఁబరికింపవయ్య! హనుమంతుని తేజముచూడలేదొకో.” 36

మ|| అనఁగా రోషవిఘ్నార్థమాననయనుండై రావణుండట్లు త
న్నెను భ్రాతం “బొగడంగ శత్రువును జన్నేనీకు నాముందటం
జను మెచ్చోటికినేని, నిల్వఁదగదీసామాజ్యమందం”చు నె
ట్టెచు నెట్టించెను ‘గొల్వు వీడిచను మిట్టివం’చు ముహూర్తముండై.

ఉ|| అంత విభీషణుండు తనయన్నఁగనుంగొని యిట్లువల్కె, “నీ
వెంతయుఁ జెప్పినన్నిసవిదే విసరీతపు బుద్ధివహఁగటా!
దొంతరలొచు రాఘవుని తోరపుబాణము లొక్కపెట్టున
గొంతుకలూడఁదీయుతఱిఁగుండెద వింతియ పోయివచ్చెద.”

చ|| అని తనమంత్రులంగలిసి యంతిపురంబునఁదల్లి చెంతకుం
జని, వినయంబుతో నచటనంగతులన్నియు విన్నవించి, దీ
క్షణఁగొని, లంకవీడి తలవంచునకై మది నొచ్చుకొంచు, ని
గిని “శరణాగతుండఁ బరికింపుము రాఘవ!” యంచుఁబల్కు
చు. 39

—: విభీషణ శరణాగతి. :—

ఉ|| వచ్చుచునుండ నర్కజుండు వానర యూధముతోడఁగాంచుచు
గ్రచ్చటవచ్చు వారదిగో రాక్షసు లై చుగురంచుఁ జూప, వా
రచ్చటిచెట్లు గైకొనుచు, వచ్చెద మీస్పృహవారిసంచు, బల్
పెచ్చుగ గుంపునేరఁగ విభీషణుండిట్లు వానరుల్విన. 40

చ|| “శరణము రాఘవేంద్ర! ననుఁజయ్యనజేకొని కావవయ్య! న

న్నరయుము నీకు భక్తునిగ, నయ్యధముండగు రావణాసురుం
బరసతివీడ వేయని సభన్విసుతింపఁ బరాధవించె, సా
దరముగఁ బోవుమయ్య! ననుఁదమ్మునిఁబోలె, విభీషణుండనే

ఉ॥ వీరలు నాకు మంత్రిలని వీనులు సోఁకఁగఁ బల్కునంత, న
వీరులు నర్కజాండు రఘువీరుని చెంతకుఁబాటిపోయి, “య
య్యా! రఘువీర! చూచితివె యాకసమందున వచ్చువాని, నీ
పేరుఁడలంచు వానిని విభీషణనాముని దుష్టరాక్షసుఁ . 42

ఉ॥ వేగులుచూడ రక్కసులు వేసములెన్ని యొ వేయువారు, భూ
భాగమునందు నమ్మఁదగువారలె వీరలు రామచంద్ర! యీ
యాగమనంబు మాయయని యాత్మకుఁదోఁచెడు, వీఁడు చెం
తకు
రాగ సహింపనా నెటులు రాఘవ! కార్యము నిర్ణయింపుమా”!

చ॥ అనుటయు రాఘవుండు విని యంగద జాంబవ దాంజనేయులం
గనుఁగొని తెల్పుమన్న “నిటుకై కొనఁగాద”ని వాలిసూనుఁడు
“మనకిటఁగొల్త లేయసుర మాయలటం”చును జాంబవం
తుఁడు

వినిచిన, నాంజనేయుఁడును వినెనునిట్లు సయుక్తి కంబుగఁ . 44

ఉ॥ “వీఁడు విభీషణుండు రఘువీర! సునీతి పరుండు కొల్వులో
నాఁడు విశాచరేంద్రుఁడు వినన్ననుఁజంపక విడువనట్లుగా
నాడిన ధర్మమూర్తి తగవా, పగవాఁడని నిర్ణయింపఁగ
స్వీడోకఁడెంతవాఁడు మనవీరుల కంజకగ్రాహ్యుఁడయ్యెడు”

వ॥ అంత రామచంద్రుండు.

ఉ॥ మారుతి పల్కులొప్పు బహుమానముతోడను దోడితెమ్మనం
జేరునలక్ష్యులుండు నిరసింపంగ „లక్ష్యణ! పిరధర్మమే?
భూరివిశుద్ధధర్ముడగుబోయితఁడూరక శంకయేల, యా
క్రూరుఁడు రావణుండు ననుఁగోరినఁగై కొన సిద్ధమేసుమీ! 47

చ॥ శరణనివచ్చువానిఁగని శత్రువు మిత్రుఁడనంగనేటికిం
ధర వినుతింపఁగై కొనుట ధర్మము గాదొకొనాకు లక్ష్యణ!
పరుసఁడనంపువాఁడయిన పంక్తి ముఖుండును జేరివేడినఁ
శరణమొసంగి కాచెడఁ బ్రసన్నత నన్యలువేడ నీడుటే? 48

మ॥ అని బహువిధంబుల ధర్మవాక్యంబు లుపన్యసించి శోఁహ్లాసి
రమ్మని యనుప సుగ్రీవుఁడెదురేగి బహుమాన పురస్కరంబుగ
విభీషణుం దోహ్లానివచ్చి శ్రీరాము సన్నిధి జేర్చిన నాదర పూ
ర్వకంబుగ నభినందింప నారామునకుఁ బ్రణామంబొచరించి కరం
బులు ముకుళించి యవ్విభీషణుం డిట్లనియె. 49

ఉ॥ „నీవిభనంబుల బేర్కొనుచు „నిశ్చలచిత్తుఁడనొచు జానకిం
బావని రాముఁజేర్చుమని” పల్కుగ మూర్ఖుడు దుష్టచిత్తుఁడా
రావణుఁడాగ్రహంబుగదురంగనను న్వేడలించె లక్షణ, నీ
సేవకవంఁగిందొకఁడఁ జిత్త మునగదిడి పోవురాఘవా! 50

చ॥ అనుటయు నాదరించి వినయాన్వితంబు లక్ష్యణఁగాంచిపల్కె „నీ
వినతు విభీషణుంబరగ విజ్ఞాని లంకకుఁ బట్టభద్రుఁగా
నొనరువు మిప్పుడే” యనఁగ నొప్పుగ సంబుధి వారిధారలం
గొని యభిషిక్తుఁజేసి కడుఁగూరిమి లంకకురాజుఁ జేసినఁ. 51

చ॥ ముదమునఁదేలి యాడి కడుఁబొంగుచు రావణువృత్త మంతయుఁ

నిదితము నేయుచుండెఁ బెరవెయ్యది యంబుధి దాఁటఁగా

ననన్

నదయుండ! రామచంద్ర! బుధసన్నత! నీవెఱుంగఁగరానిదే
యుదధి నుతింపుమయ్య! యతఁడొయ్యనదారి నొసంగునీకనన్

—♦♦ శ్రీరాముని దర్శశయనము, సముద్రభంజనము. ♦♦—

వ॥ అంత లక్ష్మణుడుదధిశీరంబున నొక్కరమణీయ ప్రదేశంబున
దర్శశయనంబుఁ గల్పింప, నందు రామబ్రహ్మండు ధ్యాన పర
వశుండై మూఁడు రాత్రులు కడపినను సముద్రండు ప్రసన్ను
డు కాకుండుటకు నలిగి లక్ష్మణుఁగాంచి యిట్లనియె. 53

శా॥ చూడఁ జూడఁగ నీమహంబునిధి నాచొక్కంపు సాధుత్వముం
గ్రీడాభంగిగనెంచి గర్వరభ సోద్రేకంబుఁ జూపించెడున్
వీడా భీలతరంగ భంగములచే వేవేగనుప్పొంగఁగా
వీడన్ శక్యమె లక్ష్మణా! యితనిపెంపేదంగ సాధించెదన్. 54

వ॥ అని ధనుర్బాణంబులంగొని యక్కండంబులడంగ నానాకాం
డంబులంబఱపిన బెన్మంటలెగని నానా విధ జతు సంతానంబు
లంబాలియించుచుండ, జలధి నిర్జలంబుఁ గావించునని బ్రహ్మ
స్త్రంబుం బ్రయోగింప, భయభ్రాంతుండై వాహినీ నాథుండు
ప్రత్యక్షంబగుచు, ననేక విధంబుల శ్రీరామచంద్రుని ప్రభావంబుఁ
బొగడి, యయ్యమోఘాస్త్రంబునకు లక్ష్మణంబుసూపి, చేవా
ప్రసన్నుండవగుము. విశ్వకర్మ పుత్రుండగు నలుండతినమర్థుండు,
అతనిచేత సేతువుగట్టంపుమని పలికె నయ్యవసరంబున. 55

ఉ॥ వేగులవాడువచ్చి వినిపింపఁగ, రావణుండంపఁగౌకుగు

డాగతుడౌచు నచ్చటికి నయ్యగచారులలోన భేదముల్
సాగునుపాయముల్వలుకఁ జయ్యసవానిని బట్టిచావగఁ
స్వేగమధింప, వాఁడురఘువీరు కృపంజనవిడ్చిపుచ్చగఁ

ఉ॥ పోయినముద్రతీరమునఁ బొంగెడు వానరవాహినీబలో
న్నేయములై న కార్యముల నిర్ణయమున్వివరించి “వాహినీ
నాయకుడొప్పు కోల్దెలిసినం, గపినలు సేతుబంధముం
బాయక పూనిరింక ననుమానములేటికి రాక్షసప్రభు!” 57

క॥ అని తెలిపి శుకనిశాటుఁడు
చనఁగను రావణుఁడు పెక్కుశంకలు పొడమఁ
“వనచరులు నరులెయివ్వధి
వననిధిఁ గడచనఁగవచ్చు వారలుజగతిఁ. 58

క॥ రానిమ్ము చూచుకొందము
గానిమ్ము పట్టుప్రతాప గరిమకు గురిగాఁ
బోనిచ్చువాడె యీతఁడు
వానరులను నరులననుచు వదరుచునుండెఁ. 59

==♦♦♦ సేతు బంధసము. ♦♦♦==

ఉ॥ దిట్టలు వానరోత్తములు దిక్కులనొప్పు మహాగిరింద్రముల్
చెట్టలు గుట్టలువృడిగజేర్చిన నన్నలుఁడంబురాశిపై
గట్టిగ సూత్రబద్ధమగు కట్టతెఱందున నొప్పునట్లుగాఁ
గట్టెను సేతువంతఁ గడఁకంగపి వాహిని కంధిఁదాటఁగఁ. 60

వ॥ అప్పుడు రామచంద్రుండు శుభముహూర్తంబు నిర్ణయించి యి
ష్ట దేవతానమస్కార పూర్వకంబుగ సముద్రంబుదాట నిశ్చ

యించి.

61

ఉ॥ నీలునిచిల్చి యాజ్ఞ ధరణీశుండు రాముడొసంగ వాహినీ
జాలములెల్ల స్వేచ్ఛగను సంబరముల్తు కొత్త సేతువు
లీలఁదరించి వేలమును నేర్పులెసంగఁగ జేరియుండ, దు
శ్శీలుండు రావణుండు కపినేలఁగన్గొని యోలగంబునన్. 62

—••• రావణుని కొలువు. •••—

సీ॥ మంత్రులఁ బిలిపించి మంతనంబులునేయ
నొకనికంటె నొకండు నుట్టివడఁగ
నిద్రజిత్తుండు తన్ను నెదురించువారులే
రని బడాయితనంబు చినుకుచుండ
వేగులు చూడంగనేగిన శుకసార
ణులువచ్చి సభలోనఁ దలఁకుచుండ
గిరి శృంగములనెక్కి యరిబలంబులుసల్పు
ఘోంకారములఁజెవుల్లింగురింప.

తే॥ దశదిశల్లోగనార్చుచు దశముఖుండు
సమరమున కాయితంబులు నలుపుండనుచు
బలికి, శుకసారణులఁజేరి తెలుపుండనఁగ
వారు తమ పడ్డపాటులఁబలికిరిట్లు. 63

ఉ॥ “దేవరయానతిం బడసి దేవ! కపిత్థముఁబూని మాయచే
నావసచారి వర్షముల నంజక తిరుచునున్న వేళ ను
గ్రీవునితో విభీషణుండు రీతులుతెల్పఁగ మమ్ముబట్టియా
పావన రామచంద్రు కడబాదుచు, మోందుచు ముందునిల్వఁగన్.

తే॥ దూతలను జంపఁబాడెయె నీతి పరుల
కనిన రాముఁడు మముఁగాంచి యనియెన్నిట
“దూతలయ్యును వధ్యుల నీతిపరులు
గాని యల్పులు మిముఁజంపఁ గార్యమెఱిగి. 65

తే॥ ఇచ్చవచ్చిన చొప్పునఁ జూచ్చిన
ముచ్చటలు తీర్చుకొని యేగి ముగ్ధుడైన
రావణనితోడ నాపల్కు భావములను
దెలుపుఁడని పల్కె నిర్విధిఁదెల్లముగను. 66

చ॥ “మఱువడఁజేసి దొంగవయి మానిసి జానకీ దెచ్చునాఁకి నీ
గఱువతనంబుఁ జూచెదను గట్టిగ నెల్లి పరాక్రమంబునం
దురముననిల్చి దిట్టవయి దోర్బల ముచ్చగ నుక్కమిఁగానా
పఱపు శిలీముఖములకుఁగొఱక చూపునా నీవగుఁటియి.”

చ॥ అని విడిపింప నచ్చితిమి యుగదలి వృత్తి ముల్కొంగఁటియి.
య్యినకుల సార్వభౌమునకు నీడు జగమునలేడు చూడఁగ
స్వనచర వీరులొక్కొకర వార్యబలుల్పటు శౌర్యదర్శితు
ల్వీనుము నిశాచరేంద్ర! యింక వీడుము జానకీగయ్యమేటికి.

ప॥ రాక్షసేశ్వరా! రాముని తమ్ముండగు లక్ష్మణుఁడును రామునంతటి
వాఁడ. నూతామడ నిడివియు, బదియామడ నెడల్పును గల
సేతువు బగ్గించి సముద్రంబు దాటివచ్చిన యవ్వాసరా నీక
బులసంఖ్యాకంబులు. అగదొక్క డొక్కఁడు ముల్లోకంబుల
దిగమింగగజాలిన మహాశూరుండు. చూపువురమ్మని మహా
ప్రాసాదంబునకుం గొనిపోయి, యొక్కొక్కనిఁజూపి, పానివాని

బలవీర్య పరాక్రమంబులు నిరూపించుచుండ సత్కృత రోషభీష
ణుండై మండిపడుచు రావణుండిట్లనియె. 69

శా॥ “ఔరా! యెంతటి దుర్భ్రమంబడితి రాహు! భీతినేర్పించుటే
వీరుండయ్యెనె మీకు రాముడనగా వీడెంత, న్నాముగదట
బోరంజాలక నిర్దరావళులు వాపోవంగ దుర్మానవుం
డీరాముంగని జానకినిచ్చుచువాడే రావణుండెన్నడేక. 70

ఉ॥ చారులఁగాఁగ మిమ్మునుప శత్రువులంగని భీతిఁజెంది మీ
నేరమిగప్పిపుచ్చుటకు నిర్భయులై పగవానిమెచ్చుచుం
దూఁగ నన్నఁజూచెదరు, దుష్టులు నమ్మిన బాపమంటెని
వ్వీరుండు రావణుండు పృథివీసుతవీడఁగ నెట్టియయ్యెనేని? 71

మ॥ అని ఛీకొట్టుచు సమ్ముఖంబుఁ దొలఁగుండంచు నృహోదగ్రుండై
పనుపన్వారలునేగ, వేగునడపంబొజ్జావిశేషంబు గ
ల్లిన శాస్త్రాలునిఁజేరి రాముఁడడకుం గీర్తించి పగవంగ, వాఁ
డును నేతెంచెను సారణుండుబలెఁ గీడుంబొంది యగ్గించుచుక.

వ॥ వచ్చి యంగుఁడనకు జరిగిన ప్రభావంబును, రామచంద్రుని స
దేశంబును నివేదించి, యారాఘవేంద్రుని ప్రభావంబును, నందఱి
వారల పరాక్రమంబును వర్ణించి, సీతాదేవి నర్పించి కయ్యంబు
గాకుండం జూడుమని ప్రార్థింప రోషతామ్రాక్షుండగుచు, రా
ణుండు, “ఈసరవాసరులకు సురలుతోడై వచ్చినను సంహరించి
యమపురంబున కనుపఁగలవాడెన్నె యుండి చేతఁగాని వానివలె
సీత నర్పించుటే? యిట్టికొఱమాలిన మాటలుడుగుండు. యు
ద్ధంబునకు సకల సన్నాహంబులం గావించి మీ మీపనుల

యందు జాగరూకులరై యుండుడని యాజ్ఞాపించి విద్యుజ్జ్వల
హ్వంబిలిపించి, యతనికిఁ గొంత రహస్యంబుండెలిపి పుచ్చిన
నతండు. 73

—: సీతను వంచింపఁ జూచుట. :—

తే॥ చేత ధనువును శరమును శిరముఁబూని
సీతకడకేగి నీభర్త శిరముఁద్రుంచి
కొంటినిదిగో యటంచును గుమతియగుచు
ముందుపెట్టఁగ మాయాని, ముగుదసీత. 74

తే॥ కాంచి పరిపరివెతలను గలఁగుచున్న
యవసరంబున రావణుఁ డచటికిరిగి
“సీత! నీకేల భ్రమయింకఁ జెలువమొనఁ
జేరి సుఖయింపఁ దలఁపుము చిత్తమిది.” 75

తే॥ అనుచుఁబలికిన జానకి యాగ్రహించి
“ఛీ! దురాత్ముడ! నీనోరు చీలదయ్యెఁ,
గడఁగి యిళమలఁ గుడువఁగఁ గఠినహృదయ
సీత బ్రదికియు సీచేతఁజిక్కునార! 76

ఉ॥ రావణ! దుర్భ్రమందొఱఁగి రాముని దేహముతోడఁజేర్చి న
దాభివముచేత సీతనువుఁ బాయగఁ బున్నెముఁగట్టుకొమ్మునీ
భావము శాంతినందు, నిరపాయతనుండువు, కాక తక్కిన
న్నీవు మదీయశాపమున నీల్గుట తప్పదు నిశ్చయంబుగఁ.” 77

చ॥ అని పురణించి పల్లునమయంబున “వచ్చెఁబ్రహ్మఁడు” యంచె
ల్పిన వడినేగ రావణుఁడు రేఁగిన కన్గవ నిప్పు గ్రోక్కుచుం

దసమది వేవితంబులగు తాపముజెందెడు సీతచెంతకుం
జనవు తలిర్పగా సరమచయ్యన వచ్చెను నేద దేర్పగఁ. 78

ఉ॥ వచ్చి ముదంబు చేకుటగ “వారిజలోచన! చింతయేల యా
మచ్చరి పంక్తి కంధరుని మాయనుఁగాఁదలపోయుమిద్ది, తా
నచ్చుగ రామచంద్రుడట హాయిగనుండెడు, నెల్లరావణుం
గ్రొచ్చట యుద్ధరంగమున లాఘవమొప్పు జయించువాఁడుగఁ”

క॥ అని యాశ్వాసితురాలయి
మనమున జనకాత్మజాత మానిని తనలో
ఘనతర జేజుఁడు రాఘవుఁ
డనిమొన విజయంబు నందునట్లుగఁ దలఁచెన్. 80

వ॥ ఇచ్చట రావణుండు. 81

ఆ॥ వె॥ మంత్రి నర్యుడైన మాల్యవంతుఁడుబూని
హితవుఁగఱప నతని మతికినలిగి
కుమతియగుచు మిగులఁగ్రుద్ధుడై పలుకంగఁ
బలుకవెఱచి యతఁడు ప్రక్కకరిగె. 82

ఉ॥ యుద్ధమె నిశ్చయంబనుచు యోధులు తెల్పుగ, దైవదుర్విపా
కోద్ధతుడైన పంక్తి ముఖుఁడొప్పుగ నొక్కొక ద్వారమందు స
న్నధులుగాఁగ నేర్పటచి నాడెపుకోదుగ నుత్తరంబునం
దిద్ధ శరాసనుండనయి యేడెఱ ద్వారముఁగాచి యుండెదఁ. 83

తే॥ అనుచుఁబనిచిన నేర్పాటు ననుసరించి
వీరులెల్లరు తమతమ ద్వారములను
జేరి యుద్యోగములు పొంగఁ గూర్చవచన

చతురులగుచును నిల్చిరి సంబ్రమించి.

84

==♦♦♦ లంకను ముట్టడింప రాముని యేర్పాటులు. ♦♦♦==

ఉ॥ కామిత రూపముల్పరగఁగై కొని లంకనుజూచ్చి వృత్తి ముల్
సేమముతో గ్రహించి విలసిల్లుచు వచ్చి రహస్యమునైన
స్రీమల దాపకన్నియువచించు విభీషణ మంత్రవర్యులఁ
రాముఁడు మెచ్చుకొంచు దనరంగ రణంబునకుత్సహించుచు

వ॥ లంకాపట్టణంబును ముట్టడింప నిశ్చయించి ప్రహస్త రక్షితంబైన
తూర్పుద్వారంబును నీలుండును, మహాదర మహాపార్శ్వరక్షి
తంబైన దక్షిణద్వారంబును సంగమంబును, నిద్రాశక్తి పాలి
తంబైన పడమటి ద్వారంబును హనుమంతుండును, విరూపాక్ష
సురక్షితంబైన పూర్వంబును విభీషణ సుగ్రీవ జాబున ను
లును, సమరోన్ముఖుండగు దశకంఠునిచే బానిసఁబడు నుత
రద్వారంబును ననుజసహితుండై సజ్యకాచ్యుకుండగు తానును,
తమతమ బలంబులతోనుపరోధింప నిర్ణయించి కదలు ననన
రంబున.

85

ఉ॥ చుట్టు సముద్రఘోషమును జొక్కునిశాచర దీర్ఘరావముల్
బీట్టుగ వానరార్భటులు పెల్లుగరేగఁగ, భూమియన్ద్రవణ
జెట్టులు గుట్టలొక్కమొగిజేసి సముద్రమునందు లంక స
డ్డట్టులుగా వియచ్చరుల హా యని యచ్చెరు వదిరాత్మల.

ఉ॥ రావణ కింకరులమ పురంబున కాకులపాట్లు పెక్కుపె
ల్లావహిలంగఁ దల్పులకు సర్గళబంధము సేయున తో
భావమునందు నంతకుని బంబులు రాక్షసకోటిగాక క

దావలమంచు నెంచి తమతల్పులుబారుగఁ దెచ్చిరత్తఱి. 88

సీ॥ వీరరాఘవుడప్పు వేలాచలంబెక్కి
 లంకాపురంబడరంగఁ గాంచి
 వివిధ విశేషముల్వివరింపుమని యడ్డ
 వివరించుచోలి విభీషణుడు
 కనుఁగొను రాఘవ! మునుకొని యుత్తర
 ద్వారభాగంబునఁ దనరువానిఁ
 బంక్తి కంధరు భుజాప్రాధిమైదీపించు
 వానినంచును దెల్పఁగానె యొడలు.

తే॥ కోర్కె పరవశమగుటచేఁ గూర్పుడగుచు
 నర్కజాఁడువేగ నతనిపై కట్టెయెగిరి
 దుమికి యొక తన్నుదన్నెను దొరలిపడఁగఁ
 దల కిరీటంబు, రత్నముల్ధరివారిల. 89

చ॥ పుడమితలంబు నన్నిలిచి ముష్టి విఘాతములొప్ప నిర్వరు
 న్నడివడిఁ దన్నుకొంచుఁ దెగువన్నడి నార్చుచుఁబేర్చి, బెబ్బలు
 ల్కడుకొని కయ్యమున్ సలుపుకై వడి తోఁపఁగ సంగరంబు,
 పెం
 దుడుకుతనంబులన్నలువ దుష్టులు రాక్షసులెల్ల మూఁగుచున్.

ఉ॥ మాయలుపన్ని యాతనిని మృందఁగఁజేసిన వానరాధముల్
 నాయకుఁబాసి యేడ్చుడుచు న్నడఁబాటక నిల్చుచారె యం
 చాయత యత్నముల్సలుపనయ్యది గన్గొని యర్కజాండు దు
 ర్గాయలు వాయునికనని రామునిసన్నిధిఁజేరే లీలమైన్. 91

వ|| అంత రామచంద్రుండు తుదివఱకు సంధి ప్రయత్నమునెయుట రాజధర్మంబని నిశ్చయించి విభీషణ సుగ్రీవాదులతోఁగూడి మంతనంబు సలుపుచు, యుక్తాయుక్త విచారదక్షుండును, రాజనీతి కుశలుండును, సతిసమర్థుండు సగువాఁడెవ్వండని యాలోచించు నవసరంబున.

92

==♦♦ అంగద రాయబారము. ♦♦==

జ|| అనువుగ రాయబారిగను నంగదుఁ బంపుట మేలుగా విభీషణుండు వచింప రాఘవుండు సమ్మతించి యెల్లవార్తల నినిచి పోనంగఁ బలుకుమని వీడ్కొలువంగ నతండు సత్వరంబునఁజని కోటధాఁటి పదిమోముల వానినిఁజేతె ధీరుండు. 93

వ|| చేరి కొలువుకూటంబున రాక్షసాసీక సాన్వృతుడగు రావణుంగనుం గొని చూపఱులచ్చెరు వందునట్లుగా నిల్లనియె. 94

ఉ|| “ఓరి! నిశాచరేంద్ర! వినుమొయ్యన మున్నినుఁజంకఁజెట్టి మున్నీరుఁ బ్రదక్షిణించి కరుణించిన వాలిసుతుండ, నాతని గూర్చిని నొక్కబాణమునఁగూల్చిన రాముని దూతనొండు, నా శూరుండు పంప నిన్నిచటఁ జూడఁగ నచ్చిన యంగమండనే. ”

ఉ|| పోరొనరించెదోయడరి, భూమిజఁడెచ్చితి బుద్ధిలేక య, చారఘరాము పాదముల నంజలిఁజేరిచి యప్పగించి, యెవ్వారలెఱుంగకుండఁ జని ప్రాణములందగఁ గాచికొందొ, నీ వారసి తెల్పు, లంకకీక నార్యవిభీషణుండయ్యె రాజుగ. 96

ఉ|| రాక్షసరాజ! మూడవది రాముని కన్ను కళ్ళత్రముందురు తేప్రిక్షుఁగొనంగ నెంచెడు, మధిందలపోయవొకింతయున్నిగూ

పాకుని కన్ను మూడవది పద్మముగా మది నెంచు చున్మహా
పేక్షగడంగి భృంగమది పేర్చుమదంబునఁ దాఁతు కైవడికి 97

చ॥ నలువ మొగంబొకండు మలినంబయివాడెను హైహయండునికొ
జలమున బందిజేయఁగనె చయ్యననొక్కటి స్థూనమయ్యెనీ
తులువతనంబుచేత, జలధుల్వడిఁ ద్రిప్పెడు నాదుతండ్రిచే
గలుపితమయ్యెనింకొకటి, కంటివెరావణ! నీచరిత్రముకొ 98

తే॥ మిగిలియున్నది యొక్కటి తగులు బాసి
దాని నిప్పుడు నొప్పింపఁ దలఁచు చుంటి
బ్రహ్మకులమునఁ బుట్టిన వాడ వార!
నీతనర్పించి రామునిజేరి బ్రతుకు. 99

చ॥ ధనపతి పుష్పకంబు భుజదర్పముచేహరియించి నెండికొం
డను బయికెత్తి, దిక్పశులడంగఁగఁ జేసితి నంచు మాటికిం
బనవిన లాభమున్నె, మునిభంగి నరణ్యము సొచ్చి దొంగవై
వనజ దళాకి నీతఁ గొనివచ్చితి శూరుడవయ్య! రావణా? 100

ఉ॥ చిత్తము లేక తప్పిదము చేసితి, దానిని మార్చుకొమ్ము, లే
కితైఱఁ గేను మాననని యెంచినచో రఘువీర చాపము
స్వేత్తుగఁ బ్రాణముల్గొనఁగ వీడుశలీముఖపంక్తి సర్వముం
దుత్తము రాచునేలఁబడి తూలఁగ నీ నెటులోదురావణా! 101

చ॥ అని వినిపింప రాఘవునియాజ్ఞ, నిశాచర చక్రవర్తి భ
గ్గున హుతహ్నియల్లడరి, త్రోతని బట్టుఁడు కట్టికొట్టుఁడు
చును దెలుపంగఁరాక్షసులు చుట్టఁగఁగొందఱఁదోకఁజుట్టినొ
గినెగఁబ్రాకి నేలపయి గిట్టునఁద్రీప్పుచు మోది చంపినకొ. 102

ఉ॥ చూచుచురావణుండు తనచుట్టును మూగిన రాక్షసాఘము
 నే్వచని యడ్డగింపుడన, వీరకనెదుర్చిరి, వారినందఱు
 బీచమడచి యంగదుడపేర్చి రఘూద్వపాలజేరి “యింకనా
 నీచుడు చావనుండె” నని నిర్ణయమెల్లను విన్నవించుచున్ 103

చ॥ విదితము సేయవృత్త మునవిస్తరమంగదుడప్పు రాఘవుం
 డిది కడయత్నమింక వడినేడైఱబోహొనరించి రక్కసుల్
 బ్రదుకుఁ దొరంగఁజేయుడని ప్రాధిగ నెల్లర కానపెట్టఁగా
 విధుల నెఱింగి యెల్లరును వేగమపూనిరి పోరుసల్పఁగన్. 104

—: యుద్ధ ప్రారంభము. :—

ఉ॥ కొందఱు చెట్టులెత్తి, మఱి కొందఱు గుండులు గుట్టలెత్తి యుం
 గ్రందుగఁ గోటగోడలెగఁ బ్రాఁకుచు గోలయొనర్చునంత నా
 సందడివిన్న రక్కసులు సత్వరమందఱు నందుఁగూడఁగం
 దుందుభి నాదములెల్లఁగదొమ్మిగఁ గ్రమ్మిరి వీరువారునున్.

చ॥ అంత రాక్షస రాజు సేనాపతులం గనుంగొని “యుద్ధసన్నద్ధులై
 ద్వారంబులందెంచి రణంబునలిపి రణరంగంబున వానర వీరులం
 బరిమార్చిరండ” నిరూజ్ఞాపించిన, వారును దమతమ బలంబు
 లంగూర్చుకొని ముసల ముద్గరగదా ఖడ్గతోమర పరశుపట్టిన పరి
 ఘచక్రికుంత భిండివాలాద్యాయుధంబులు మెఱయ, నార్భా
 టంబులుచెలంగ, వెలువడి తగులుపడిన నానంకుల సమరంబున
 కంతరిక్షగాము లాశ్చర్య పరవశులై చూచుచుండి రయ్యవస
 రంబున.

106

ఉ॥ బండోరులం జయింపనగు నోజనుబోరుచుఁ బొరుపంబునం

దండిమగంటిమిఁ సమరధారుణిఁగిందులు మీఁదులొచు వే
దండములట్లు దీకొనుచుఁ దద్దయుఘోరతరంపు వేట్టులం
జండతఁబోరఁగానపుడు సంభ్రమమొప్పఁగ నింద్రజిత్తుడుఁ. 107

ఉ॥ రంగమునందునిల్చి సమరంబున నెవ్వరునిల్చువారు రం
డంగములెల్లఁ జీల్చియింక నంగడిఁబెట్టుచు నమ్మువాఁడ నం
చుంగరువంబునం బలుకుచుఁ సమరోద్ధతుఁడౌచుఁ గ్రోధము
ప్పొంగఁగ బట్టివానరుల భూరిబలోన్నతిఁ జెండుచుండఁగఁ.

ఉ॥ అంగదుఁ డంతలోదుమికి యార్చుచు, నింద్రుఁడు వజ్రధారచే
తంగిరిశృంగములునుము తంతుపొసంగఁగ వారువంబుల
న్నింగినినిల్చి వృక్షముల నీల్గఁగమోదుచు నాక నంబునం
బొంగుచు నింద్రజిత్తురథముం బడనేసె మనోరథమ్మునుఁ. 109

శా॥ సాయంకాలముగాఁగ రాక్షసులకుఁ సంరంభముప్పొంగ బ
ల్మాయల్పన్నుదురంచు నెమ్మదిని సంభావించి రాముండు ధౌ
రేయుండై వడిఁదాకి ఘోరసమరకీర్తి పరాయత్తుండై
సాయంబెవ్వరు చూతమంచు శరముల్సంధించి చామోదఁగఁ

శా॥ ఘోరంబయ్యెడు శౌర్యవహ్నియడరం గ్రోధంబుదీపింపఁగాఁ
బోరంజొచ్చిరి సారణుండు శుక్రఁడున్ముఢాతి కాయుండునే
పారన్నీచు మహోదరుండును మహాపార్శ్వండు కూరొత్తుఁ
డుం
ధీరుండయ్యెడు వజ్రదంష్ట్రుఁడు దిశల్రీండింప గాండీంచుచుఁ.

శా॥ అంతఁరాఘవుఁడాఱు బాణముల నాయూర్వర్ధరం గూలఁగాఁ
బంతంబొప్పునె యంచువేయఁ, గవులుఁ బాపాణఘాతంబుచే

నెంతేనొవ్వగఁజేసి, ముప్పిహతులక వృక్షంబులనోడిరా,
వింతల్ సూచి వియచ్చరులృసముల నేడ్కల్కడుంబొందగఁ.

ఉ॥ ఇంటికిఁబోయివేల్చుకొని యింద్రజితుండొకపైఁడి తేరునం
దంట తనంబుననెఱుఁసి తార్కొనికయ్యము సేయువాఁడునై
మింటికిఁబ్రాచి కన్నడక మిక్కిలి మాయలుపన్నచుగఁడుం
దుంటరి, యేచురాఘవులతోరణమగుదునఁగిడిసల్పుచుఁ. 113

శా॥ బాణంబుల్బహుభంగులం గపివరప్రాణంబులన్నొంప, గీ
ర్వాణుల్లెందములం దలంక శరముల్పాటికిచినాటంగ, బల్
నాణెంబొప్పగ రాఘవుల్కులుకులన్నాటంగ వేపోయి యా
బాణంబుల్గునఁగోక వానిమరలక భాసిల్లుచున్వచ్చినఁ. 114

ఉ॥ ఒక్కటనిల్చి కేకయిడు, నొక్కటనిల్పుచుఁ బేరుఁజెప్పఁదా
నొక్కటనిల్చినవృద్ధ, మఱియొక్కటనిల్చి శరంబులేయు, నా
చక్కియెఱుంగరాకడరు సంగరరంగములోనివారికిం
జిక్కక పెక్కుమాయలను జేయుచునుండెను నింద్రజిత్తుఁడుఁ.

శా॥ అన్నా! రాఘవ! వీనిమాయలకునయ్యా! యంతులేదయ్యె, ని
ట్లున్న న్వాసరవీరులెల్ల ధరపై చుల్లంగఁ గాలంబుగా
కున్నే వీనినడఁచునవ్వెరవులేదో! యోజనేయంగజే
యన్నలక్ష్యణ! తొందఱంపడకుమయ్యా! యచుగాముగడ
నఁ. 116

చ॥ వినియదియింద్రజిత్తు పలువీరుల వీరినుపేక్ష సేయరా
దనితలపోసి వేగభయదగబగు నాగశరాఘనేయ, మూ
ర్ఖనుమునుఁ గంగరాఘవులు, రావణుచెంతకునేఁగి రాముఁ

త్మణులవధించి వచ్చితిని గంటిజయంబని యుబ్బబల్కఁగఁ.

అ॥ వే॥ తండ్రిసంతసించి తనయునిఁ గీర్తించి
యనుప నతఁడు సదనమునకుఁ జనియెఁ
బలుజయంబుఁ గొన్నభంగిని ముదమంది
రావణుండు త్రిజటరాఁగఁజేసి. 118

క॥ “ఇప్పుడు జానకియేమనుఁ
జెప్పుము నావిజయవార్తఁ, జేరికొలువఁగ
నైప్పుఁగొనంగను బలుకుము
చప్పిడిజీవితముఁ గడవఁ జానకుఁదగునే?” 119

న॥ అని ప్రోత్సహించి యనుసహత్రిజటయు నీతకడకుంజని వృత్తాంతం
బు నివేదింప రాక్షసమాయఁగా ననుమానించుచున్న యాయ
మను బుష్పకవిమానంబునఁగొని చని సంగరరంగపతితులగు రా
మలక్ష్మణులం జూపిన సమ్మానిని దుఃఖింబాపఁజాలక వెక్కి-వెక్కి-
యేడ్చుచుఁ ద్రిజటచే నాశ్వాసింపఁబడుచుండు సవసరంబున,
రామలక్ష్మణుల సన్నిధికి నారదుండరుగుదెంచి, రామచంద్రుని
యమేయమహిమంబును గొనియాడి గరుష్మాంతుం దలంపుమని
యంతర్హృత్తుండగునంతన పక్షిగాఁక సాక్షాత్కరించుచుండ నన్నా
గంబులు బుదగంబులువీడి యోడిపఱచెనంత. 120

క॥ రాముండుకనుఁగొని గరుడుని
“నీమహిమము పొగడఁదల మె నిర్మలతేజా!
సేమముఁగూర్చితి మాకీపు
డీ మహినినుఁబోలువారి లెందునుగలరే?” 121

చ॥ అనుటయు భక్తిపూర్ణవినయంబున రామునితోడఁబల్కు “నీ
వనయముఁగూర్చుభక్తుడను, నార్యరఘూద్వహ!లెమ్ము సంగర
మ్మునఁబడఁగూల్చి రావణుని, బొందెదుజానకీచింతయేల, యి
మ్మునజయమానునీక”నుచు బోయెనువీడ్చొని వై నతేయుఁ
డు. 122

వ॥ అంత వై దేహిసంతుష్టాంతరంగయై యారాఘవునకు మంగళంబు
లాసించుచుంజనియె. 123

సీ॥ అపుడిరుపక్షమ్ము లడరిపోకొనరింప
మారుతి ధూమాక్షు మృదజేయ,
సంగదుండతిరొద్రుడయి వజ్రదంష్ట్రుని
నచలంబుఁబై గూల్చి హతునొనర్ప
నీలుండులై లంబు నిగిడినెత్తినద్రొబ్బి
పంచత్వమొందింప బల్కెబ్రహ్మఁ
జానఁగమిగిలిన రావణుబలములు
వడినేగినడచిన వార్తఁదెలుపఁ.

తే॥ జంఙ్గకోపనుండై నిశాచర విభుండు
భండనంబున కరుగనుద్దండుడగుచు
భూరిసేనాసమేతుండై తేరినెక్కి
పురముకదలిన వడుపునఁదరలెనంత. 124

∴ రావణుని మొదటి యుద్ధము. ∴

తే॥ దశదిశాపాలకులజేత దశముఖుండు
కదలి శ్రీరామచంద్రుని కంటఁబడఁగ

శిరముపకించె శ్లాఘించి చిత్తమందుఁ

గుడిభుజంబును జలియించె గుఱిగొనంగ. 125

మ॥ పటుదీప్తులైతియంగ సంగరమునఁ భాసిల్లుచున్నిల్చిది
క్తులున్ మ్రోయఁగ, నార్కుటులైచలఁగ, నాకాశంబుప్రీలంగ,

బ

ల్పటు కాండంబులవీడ, వాసరపతుల్బుంగంబు శంకింప, న
క్కుటిలుంగాఁకెను నాంజనేయుండు మహాకోపంబు రేకెత్తఁగ

మ॥ పలికెన్ రాక్షస చక్రవర్తివపురా! భాగ్యంబు నీకబ్బె, నీ
చలముందీర్చెదనంచు గ్రుద్దొకటివత్తంబందు సారింప “భేష్
బలుధీరుండవు క్రోతి! నీదు బలముం బాటింపఁగాఁబోలు” నం
చలుకం గ్రుద్దెను రావణుండు పెలుచన్ సామిరిమూర్ఖిల్లఁగ

శా॥ అంతంబొగుచు నంగదుండు కవియన్ హర్షించి బల్తాపులం
జెంతజేర్చక నొవ్వజేయ నతఁడుంజేవట్టి పెన్గొండ బల్
వంతంగూర్పఁగనేయ, దాని నడుమన్ భంజించి పేరుక్కునం
బంతంబేలర! రావణుండుగనవే, బంధించి భంజించెడున్. 128

మ॥ అనఁగా మారుతి మూర్ఖుడేటి వడిగా నయ్యంగదుంజేరి “యీ
తనికిప్పట్లునఁ జావుతప్పె, మనకుం ధర్మంబుగాదీతనిం
దునుమన్ రాముని పాలికార్యమదిగాదో, రమ్ము” నావేగ నీ
లునిపైఁదూఁకెను రావణుండు శిరముల్ రూపించి వర్షించుచున్

శా॥ నీలుండంతట శైలవర్షమున వానింగూలుమంచేయ, నా
భీలపోజ్జుల పుంఖపంక్తిఁ బెలుచన్ భేదించి దుర్భేద్యుడై
లీలంగాలుచు రంగమెల్లఁగలఁగన్ రేగన్ సుసూక్ష్మాకృతిం

బోలనాన్ని శిరంబుపైఁ బడగపైఁబూన్చి న్నడింద్రోక్కుచుకొన్.

ఉ॥ కంటికిఁ జిక్కకుండఁ గడఁకంగడు చిత్రగతింజరింపఁ, బె
స్కంటలు గ్రక్కునట్టి దహనాస్త్రమునేసిన, వానిఁజుట్టి యా
మంటల రోమముల్కమరె మాయదు పాణిముహేతువేయెనో
మింటఁ జరించువారలును, మేదిని వారలు నక్కజంపడక. 131

ఉ॥ అంతట లక్ష్మణుండదిసి యార్చుచు “నోరి! సరాధమా! యింక
బంతముదీర్చుకొందు, ననుమంబొస నిల్వంగ నీకు శక్యమే!
గంతులు పెల్లుచే, ప్రళయకాలుడు నానణుడను నెన్ననో
యింతినిగావ వచ్చితి నె, యేటికిఁ జచ్చెనుసామ్యు” నావుడు.

ప॥ అప్పుడు లక్ష్మణుడు.

133

ఉ॥ ఓరి! నిశాచరాధముడ! యూరక సైలుట పెన్లగాన, ఎల్
శూరుడనై తిచేని తగఁజూపుము శౌర్యము వెల్లువేలు, నీ
భూరి పరాక్రమంబు నిట మున్నెకనుంగొని యున్నవాడఁగా
నీరణమందుఁ జూపుమది, నీవ నినున్నతియింప మెఱుఁగే? 134

చ॥ అనుటయు భూరి కోపమున నద్దశకంపంబుచగ్రమునియె
కొనకొని యేడుబాణములఁగొట్టిన లక్ష్మణుడట్లు శుంటట్టి
తనరఁగఁగొట్టి, వాని యెడఁదగుణియొంచు నుత్తేజ్జ పుగ్గమున
ఘనముగవేసినన్నడుమ ఖండనసేయుచు పిన్కితామ్ముడై. 135

ఉ॥ అగ్నికణంబులంజనుకు నస్త్రము సాలమునాటినేయ, ని
ర్మగ్నుడుపోలె దుఃఖజలరాశిని నించుక, కోర్కె దీర్చుకొ
యగ్ని సముండు లక్ష్మణుడ హర్య బలోన్మతిముండు తూ
పుల

భగ్నముగాను అమ్మునడఁపంగ నతండును మూర్ఛమునుచున్.

ఉ॥ తేటి వినిఃశ్వాసించి కడిదిన్వడి శక్తి నినేయ. నద్దియుం
గూరఁగ లక్ష్మణుండు ధరఁగూలెను మూర్ఛమునింగి, యంతనా
కూర్చుండు రావణుండతనిఁ గొంచు జనన్గమకించుచుండఁగ
న్మారుతివేగవచ్చి విడుమంచునుఅమ్మున గ్రుద్దె రావణున్. 137

తే॥ లక్ష్మణుని వీపుపైఁజేర్చి రయముతోడ
రాము సన్నిధిఁజేర్చెను సేమముగను
శక్తి యాతని విడిపాటె సత్వరముగ
నది గనుంగొని రావణుండలీగి చెలఁగి.

138

మ॥ ఇనవంశాగ్రణి వంకకుందిరుగనేదీరమ్ము రమ్మంచుఁబె
ల్చును ముల్కుల్పఱిగించి వారువములంజక్రంబులంఁడెక్కెమున్
రణశూరుండగు సూతుఁగూల్చి, యింక నీరంగంబుఁగన్గొందు, నేఁ
డని చాలింపుము రేపు రమ్ము వెడఁగా! యాయాసముంజెందితె.

ఉ॥ నేటికిఁ దొందఱుపడఁగ నేటికి, నిన్నింక వీడువాడె, యే
నాటికి నేఁగినందఱిమి నాశమొనర్పఁడె రాఘవుండు, నీ
పాటవముంగుదుర్చుకొని భంజన భూమికిరమ్ము, పొమ్ము, బల్
మేటి వటంచుమెచ్చు పరమేష్ఠియొ, యెవ్వఁడొ, దిక్కు చూచె
దన్. 140

మ॥ అని తూలనాడుటయు.

141

ఆ॥ వె॥ చనియె రావణుండు చయ్యనఁబురమున
కమిత పరిభవాన్ని కధికతప
హృదయుండగుచునేఁగి ప్రీడాపరీతుడై

కోరి నిదురలేపెఁ గుంభకర్ణు.

142

క॥ నిదురించువాని లేపఁగ

మదిఁగలఁగుచులేచి యలేడు మానితుండగుచు

గదిలెను భండనభూమికే

దుది మొదలునులేసి నిద్రతో ముదముదన్. 143

—♦♦ కుంభకర్ణుని యుద్ధము. ♦♦—

ఉ॥ కాటుకకొండవంటి ఘనకాయము భీతినిఁగొల్పుచుండఁ, బెన్
గూటువతోఁ ద్రిశూలమును గొంచు వడింజను కుంభకర్ణుని
బాటిత భూతలుంగనుచుఁ బాఱఁగఁజూచెడు వానరావృత్తి
దీటుగ నంగదుండుగని త్రిప్పెను ధైర్యముపోసి యిట్టులన్. 144

ఉ॥ “కైకసి పుత్రులందొకటిగాదె బిభీషిక, దీనిఁగాంచి మీ
పోకడ లొప్పునే, నిలుఁడు, భూరి బలోన్నతులై నవారికి
స్వీకఁ దొఱంగఁబాడియటె, నిశ్చలచిత్త త నిల్చిపోరుఁడీ,
యాకులపాటుఁజెందఁ దగునా, పగవారలు గేలిసేయఁగన్.”

వ॥ లంత సత్తరుచర వీరులంగదానునయవచనాత్మప్రహృష్టాంత రంగు
లై సమర సన్నాహంబుంబూని ద్విజులులవలె వెనుకదిగి ప్ర
మత్తంబగునై రావణుంబోలు రావణానుజుంబాచి సత్వర బునఁ
బ్రళయానిలంబుల పగిది నానా దిశావృత్తిగిరి తరుబృందంబుల
వర్షించి రయ్యవసరంబున. 146

ఉ॥ పువ్వులనొప్పు వృక్షములు పొల్చుగుడారపు ముల్లెలట్లు, తాల్
రువ్వినదాఁకి వెందిరిగి రువ్విన వానినె వచ్చితాఁకు, వీఁ
డెవ్వఁడో కుంభకర్ణుండట, యెవ్వఁడెఁజచ్చునో యంచువానరుల్

చివ్వకు నోడువారివలఁ జింతిలఁజొచ్చి రొకింత యత్తఁజి. 147

ఉ॥ శూలముపై పయిందిరుగఁజూడ్కికి దుర్భుఁడుర్నిరీక్ష్యుఁడై
యాలము సేయువాఁ డగుచునార్చిననందలునార్చి మున్నఁగాఁ
గోలలుపెక్కు రాఘవుఁడు గూరఁగనేసిన నించుకేనియుం
దూలక పల్కెనిట్టుల మదోద్ధతిఁబెన్నదఁ ద్రిప్పుచొప్పుగఁ. 148

ఉ॥ “ఎవ్వఁడవిపు మానివుఁడ వెందుకుఁ జచ్చెద, వింతదాఁత నా
చివ్వకునిల్చి పోరఁగలజెట్టి మగండిలఁబుట్టెనొక్కొ, నిఁ
గవ్వకు లెక్కపెట్టుదునె, గర్వము వీడుము, కుంభకర్ణుఁడఁ
బువ్వుల క్రీడగాదు, రణభూమిని నిల్వఁగ నీకుఁజెల్లునే?”. 149

మ॥ అను నయ్యంతన వానర ప్రముఖు “లయ్యా! వీడు సుగ్రీవునిఁ
ఘనమా పర్వతమెత్తి వేయనతఁడుంగాసిల్లి మూర్ఛిలుచుఁ
రణరంగంబునఁగూలె వీని విడువఁ రాద”ంచు ఘోషించఁగాఁ
గొనియెఁ రాఘవుఁడర్థచంద్రముఖమా కోలఁ విజృంభించు
చుఁ. 150

చ॥ “పలుకులు సెల్లునే యిచట భండన భూమినిఁ గుంభకర్ణ! యీ
ములుకులకేమి సెప్పుచువు, ముజ్జగమందునఁ గాచికొమ్ము, నీ
చలము పశుత్వమున్నెఱుపు సఁగరంగము, నిద్రకొట్టె,” యం
చలిగి కరమ్ములుఁ బదములచుభ్రతపద్ధతి నర్కివేయుచుఁ. 151

ఉ॥ అంతటఁబోక యొక్కటను నాలిని శీర్షముఁజెడివేయ, నా
చెంతల వానరులెల్లఁగిజేయని కేకలువెట్ట రాక్షసుల్
క్రంతలదూటి వేగఁజని రావణనితో వినుపించఁగానె, వాఁ
డెంతయుఁ దమ్మునిందలఁచియెచ్చె విరిచినెదఁ సృరించుచుఁ.

ఉ॥ “పూని విభీషణుండు తగు బుద్ధినిఁదెల్పఁ దిరస్కరించుచు
న్నేను మదాంధతన్వినక నిర్మలచిత్తునిఁ బాటఁదోలితిం
గాన సమస్తముఁజెడియెఁ గామమదాంధతఁచెల్లునేయిలఁ
భూనుత నీతికోవిదుల బుద్ధులె పూజ్యములౌను నెల్లఁడె॥ 153

ఉ॥ జానకి యేలయింక వడిసంగరభూమినిఁ గూలిచతు నా
మానిని ప్రీతిఁజెందుతను, మానవమాత్తుండె గెల్పుఁగాంచుతఁ
వానరులున్నరుల్కడఁగి వత్తురె వాఁధి దాఁటియంచు ము
ర్ఖానముతోడ నిక్కితిని మాయనుజిక్కితి మౌనిపోవఁగఁ॥ 154

ఉ॥ వీరుడనై జగంబులు తపింపఁగఁ దేజము నుక్కుమీఱ, ము
ర్ఖార పరాక్రమంబడర రావణుండంచుఁ బ్రసిద్ధి నంది, యి
ప్పొరితముంఘటింపఁ దగుపోడిమిఁజూపక యుంటపాడియే,
మేరు ధరాధరంపుఁ గడిమింబగవారల నుక్కడంపనో॥ 155

వ॥ అని యనేక విధంబుల వితర్కించుచు, విధి విధానంబు మీఱుట
యేరికి శక్యంబు గాదని యనంబు పదిలపఱచుకొని రావణుడు,
సహోదరులగు మహోదర మహాపార్శ్వలను సహాయులం గా
వించి నరాతక దేవాంతకాతికాయ త్రిశిరసులను కుమారుల .
బ్రోతఁపించి యనువఁ దండ్రి యానతి శిరసావహించి వారు
పితృపతి నివేశనదృశంబగు పొలికలని . బ్రనేశి చి రయ్యనన
రంబున.

156

తే॥ రెండు బలములకయ్యెను భండనంబు
చండతర రోష భీకరోద్బుడభుజము
ఆశయా పూర్తి కరమమరాంగనలకు

దేవమునిచూచి యెఱుంగని భావభరము.

157

ఆ॥ వె॥ వాలినందనుండు వనచరవాహినీ

హంతకుండు నౌనరాంతకునిని

హతమొనర్చె శైలపతనంబుచే, నంత

హనుమచంపె నాసురాంతకునిని.

158

వ॥ అనంతరమనమనమరశీలుండగు నీలుండు మహాదరుం బరిమార్పఁ,
దిగ్విజయముండును, మహాపార్శ్వండు మున్నగు వాహినీపతులును
మారుతీ నిహతులుగాఁగ, నిశాచరాకారంబైన తమోనికాయం
బుంబోలె సతికాయుండు సన్నద్ధుండై వృత్తానురుండు సుత్రా
ముతోడంబోలె సుమిత్రానుతునితో విచిత్రంబుగ నాయోధ
నంబు సలుపుచుండ.

159

ఉ॥ పోరి చిరంబు లక్ష్మణుండు “భూరిబలుం డతికాయుఁడీతఁడ
వ్వారిజసూతి సత్కృతనవధ్యుఁడట” చనిలుండుతెల్పు, న
వ్వారిజసూనునస్త్రమున వానిశరంబెగఁజిమ్మెనింగికి
ధారుణి నెల్లవారు కలఁతంగొన రాహువటంచు భీతులై.

160

చ॥ తనయుల చావుకై కలఁగు తండ్రికి నెమ్మదిఁగూర్చి యింద్రజి
త్తనయుఁడు రామలక్ష్మణులవాడి యడంచెదనంచు సత్వరం
బున శరముల్ శరాననముఁబూని నస్తైస్యఁడు సంగరార్భటిం
జనియె రథంబుపై విజయసంభ్రమముగదనుఁ బ్రోత్సహింపఁగన్.

—♦♦ ఇంద్రజిత్తు రెండవయుద్ధము. ♦♦—

చ॥ చని రథగుప్తికై యడఁజాలిన రాక్షస సంఘముంచి, తా
ననల ముఖంబునన్నివిధ మస్త్రచయంబునుఁబొంది, యంబరం

బున నిలుచుండి కన్నడక భూరిశీలీముఖ వృష్టిచేరణాం
గణమున నున్నవానరుల కాయములంగడు నొవ్వజేయుచు.

తే॥ కఠినతరమైన వేనవికమలసరసి
చందమున రాములక్ష్యణసహితసపుడు
విధురసత్త్వని వికలాత్మవేగజేసి
యేగెదనమందిరంబున కింద్రజిత్తు. 163

చ॥ తరుచర సేనయెల్ల వనుధంబడి మూర్ఛ మునింగియుండ, న
త్తరణికులుండు రాఘవుడు తమ్మునితో బడియుండగాంచి, న
త్వరుడయి జాంబవంతుడును బావనికిందగజెప్పి వంపగా
నరిగె నతండువేగమున నొషధ పర్వతముందలంచుచు. 164

ఉ॥ పావనియేగి యందు బహుభంగులవేడిన నొప్పకున్న సం
జీవని పర్వతంబుగొని చీకటి వాయకమున్నవచ్చి సం
జీవితులై తల్లిర్పగను జేసిన వానరవీరులెల్లరుం
దేవతలులసిల్లవడిచెప్పితి నిల్చిరి సంగరార్థులై. 165

—: వానరులు లంకను గాల్చుట. :—

సీ॥ దావాగ్ని వడుపున దరుచరవీరులు
దరి తెఱగున లంక దవిలికాల్చు
బ్రకటకోపోద్ధీప్త రావణపంపున
నదివీడి సింగంబులట్లుమెఱసి
లోక ప్రకంఠన రూఢుండకంఠను
డాహత వనచరుండగు ప్రజంఘు
డంగడు శౌర్యాగ్ని కాహుతి యగుటయు,

విని, యట్టై మైందునిద్వివిదుదాఁకి.

తే॥ వారిచేఁ జంపఁబడు విరూపాక్షు, శోణి
తాత్తుఁగుంభనికుంభులు సాత్తులగుచు
నెఱిఁగి సుగ్రీవు హమమంతు గుఱిగఁదాఁకి
పోరఁదొడఁగిరి సంగ్రామ వీరులగుచు. 166

చ॥ కొనకొని యర్కజుండడరి కుంభునిఁ గుంభినిఁ గూలనేయఁ, బా
వనియు, నికుంభునింగడఁగిపట్టి ధరాస్థలిఁ గూలనేసి, యా
తని యురమందునెక్కి భయదార్భటేఁ గుత్తుకనుల్మిచంపఁగాఁ
జని బెగఁదొంది రాక్షసులు చయ్యన రావణుతోడఁదెల్పినఁ.

చ॥ విని మకరాక్షునిబిలిచి “వేగము యేగుము దర్పమేర్పడ
న్వనచర వాహినీ పతులవారక చంపుము, రామ లక్ష్మణుల్
తనువులు వీడునట్లడరి తన్నుము నామదినం”చుఁ బంపఁగాఁ
జనియెఁ బతంగముల్లతఁడు సంగర భూమికి నల్కఁజూపుచుఁ.

తే॥ ఘనతరాటోపములవేగఁ గడఁగుచుండ
రాముడడరించె నొకయమ్మరమ్ముగాడఁ
గూలె మకరాక్షుఁడుద్ధతిఁ దూలియవని
రావణుని భావమందున్న చేపతూల. 169

వ॥ అంత విదిత వృత్తాంతండ్ల పలుతెఱంగుల విచారించుచు. 170

ఉ॥ శోకము కోపముం బెనఁగఁజూచి నిశాచరరాజు “వానరా
నీకము లెంతసేసె, నగునే, మనకొప్పరికింపఁ దల్గిడి! య
స్తోక పరాక్రమంబుగల శూరుడ వొక్కఁడవీవ” యంచునా
నాకపటంబులందెలిపినంగడుచుబ్బుచు నింద్రజిత్తుఁడుఁ. 171

- చ॥ శిరమునఁ దండ్రియానతినిజేర్చి రణస్థలికేఁగి యందు, భా
సురముగ నగ్నివేల్చి బలుచోద్య పుటస్త్రములం భజించి, వా
నరబలమెల్లఁగాంచి, గగనంబున నిల్చుచు మాయచేజమూ
త్కరముబడల్పడంగ శరకాండములేసెను నుక్కు మీఱఁగన్.
- చ॥ తరుచరులెల్లఁ గీడ్పడి యతంత్రత నుక్కిరి బిక్కిరౌటకం
బరమెఁజూచి రాఘవుఁడు వానరవీరుల హెచ్చరించి, దు
ర్భర పటుకాండముల్వఱసి రావణిఁగూల్పుఁగ దుర్నిగీత్యభా
స్కర శతకోటి తేజమున సజ్యధనుష్కుఁడు సంభ్రమింపఁగన్.
- చ॥ ఇది సమయంబు గాదనుచు, నిచ్చటనిల్వఁగ రాదటంచు, దా
సదనముజేరి సంగరపుఁ జందములెల్ల నుతింపుకొంచు, నె
మ్మదిఁబలుకంగ రావణుఁడు మండుచు “నిద్రియ నీసతాపహరఁ
గద, సమరస్థలింగడఁకఁగయ్యమునేసివై, శత్రుఁడంటివే? 174
- ఉ॥ ముందుకు వెనక్కుంబటచి మూర్ఛను ముంచితిఁ గన్పుగొట్టతి.
జిందటవందతై పటవఁజేసితినిగచు వచింపఁజూడ నీ
చందము సంశయాస్పదము, సంగర రంగముజేరి శత్రువుల్
మృందఁగఁ జేయుటెంత, యసమాన బలోన్నతి నింద్రజిత్తునె.
- ఉ॥ పొమ్ము రణోద్ధతింగడఁగి పోరుము, వానరకోటిచావఁగం
జమ్ముశరమ్ములన్, సురలఁ జెండినవానికిఁ గ్రోతులె. త, వే
లెమ్ము కుమార! లోకులరచే! బలు శూరుఁడనంగఁ గీర్తఁగ
కొమ్ము, మదీయ శౌర్యమున కుందగు పుత్రుఁడవంచు నెన్నఁగన్
- మ॥ అనుచున్ రోష పరీత చిత్తుఁడయి యత్యంతార్భటింబంప న
త్తన యుండెక్కుడు శౌర్యదీప్తుఁడగుచు దాక్షి! నమస్తే యటం

చు నిలింపుల్భయ మందఁగానడరి యీసుంబూని పోరంగఁదాఁ
జనియెన్వెండియుసంగరస్థలికిఁ జంచద్దర్ప దుర్దాంతుడై. 177
ఇంద్రజిత్తు మూఁడవ యుద్ధము, లక్ష్మణునిచే మరణము.

ఉ॥ ఏగుచు మధ్యమార్గమున “నెవ్విధి వీరలఁజంపఁగా దురు
ద్యోగము సేయనొను, రణధుర్యునిఁ జంపిరి కుంభకర్ణునిం
సాగదు వీరిముందు పటుసంగరచాతురి, రామలక్ష్మణుల్
వేగఁగఁజేసి మాయలను వేగమ కూల్పఁగ నాకుయుక్తమా.

మ॥ అనుచుండెదమునందలంచి వడి మాయాసీతఁగల్పించి, తే
రునఁగొంచుంజన, నంజనీ తనయుఁడుగ్రుండెచు నేతేరఁగాఁ
“జననా నెచ్చోకింక నీకుఁదులువా! సంగ్రామరంగంబు చ
య్యన శాంతింపఁగ జానకింబలిగఁ జేయంజూతురా రమ్మిటఁ”.

చ॥ అని కరవాలముంబెఱికి యార్వఁగజానకిఁ గ్రిందికీడ్చి గ్ర
క్కునఁ దెగఁవేయఁగంతమును, గ్రుద్ధుఁడు మారుతి వానితోడని
ట్లను “దనుజుండ వై నఁగనరాదొకొ ధర్మ పథంబునీచ! యి
జ్జనకజ సాధ్వినీష్వగిదిఁ జంపఁగ నీకెఱు చేతులాడెరా! 180

ఉ॥ ఓరి దురాత్మ! నిన్నిపుడ యూపిరీదీసి తొలంతుఁగాని, ని
రారణలేక చిక్కితిని, రాముని యానతి లేకపోయె, నీ
పౌరుష మెంతపాటి, యిలఁబండునె దుష్కృతి, చత్తువం”చు
“మీ
పోరులు మాని వానరులుపోయి రఘూత్తముతోడఁదెల్పుడి”.

వ॥ అని యొక్కపెట్టునఁ బెద్ద కేకవైచి, శ్రీరాము సన్నిధికింబఱచి,
యింద్రజిత్సంహృత జానకీవృత్తాంతంబు సత్సంబు కావగచి, శో

కానలదందహ్య మానమాననుండై నిలువంజాలక శ్రీరామునకు
నివేదించిన నతండు కొండవిరిగి మీదఁబడిన యట్లు నేలంగూ
లి నానా ప్రకారంబుల జానకిందలంచి విలపించుచుండె నయ్య
వసరంబున. 182

= ఇంద్రజిత్తు, నికుంభిలను మారణహోమంబు సేయుట. =

ఉ॥ కోరిక నింద్రశత్రువు, నికుంభిలకేగెను శత్రుమారణ
క్రూరముహోమమునలుప రూఢిగనందు హవిస్సమర్పణ
బారఁగ నగ్నినేల్వఁదగు పన్నుగడందలపోసి వేల్చిడిం
ధీరత రక్తమాంసములఁ దీవ్రతరంబుగ వేల్చుచుండఁగఁ. 183

ఉ॥ ఇచ్చట లక్ష్మణుండనునయింపుచునుండ విభీషణుడు తా
గ్రచ్చటనేగుడెంచి “రఘురామ! యిదేమిటి సుర్భమంబు, నీ
యిచ్చఁగలంగఁ బాడియఁ, యియ్యది సత్యమె, మూయఁ
గూర్చెనా
మచ్చరి యింద్రజిత్తు తనమారణహోమము పూర్తిసేతకై. 184

చ॥ కలఁగుట పాడిగాదు కడఁకన్వడి బంపుము లక్ష్మణానుజు,
దలపడి హోమముంజెఱిచి తద్దయు వానిని సగహరింప, నా
తులువ కడింది హోమమదితోడన పూర్తియైనర్చునేని ని
య్యల నతనింజయింపనగునే తిగజంబుల శూరకోటికి. 185

చ॥ అని వినిపింప లక్ష్మణున కార్యుడు రాముఁడు దీనన పూసం
గను గృహసేసి, శూరుఁడవు కయ్యమునగజయమంది రమ్మటం
చును బనుపంగ విల్లు గొనుచుందగనన్నకుఁ కేలుమోడ్చియే
గెను వనచారి సైన్యములు కేకలువేయుచు వెంబడింపఁగఁ.

చ॥ ఎదురుగఁదాఁకు రక్కసులనేడైఁటఁ గుప్పలు కుప్పలై పడం
జిదుముచు వానరుల్దవిలిచెంత విజృంభణముల్దిర్పఁగా
నదుముదు మింద్రజిత్తు వడినాతని హోమము పాడుసేతుమం
చుదిత పృహరపూర్ణ హృదయోజ్జ్వల మూర్తులు ప్రోత్సహింపు
చుక. 187

ఉ॥ కూఁతలబొబ్బరింతల నికుంభిల దూఱఁగ నింద్రజిత్తుఁ, డా
కోఁతుల గంద్రగోళములకుందుది యాహుతినుజ్జగించి యు
ద్భూత మహోగ్రోకోపుడయి పోరశరంబులఁ బూనినిల్చెబల్
ఘాతకుఁడౌచు న త్రతీజగంబులకెల్లను దుర్నిరీక్ష్వడై. 188

వ॥ అంత సమీరసూనుండొక భూరుహంబు వెఱికికొని యెదురింప న
తనితో సురపతివై రి పోరంగమకించుచుండ, విభీషణుండు వాని
సేయుహోమవిధానంబు నవిస్తరంబుగ వివరించు నవనరంబున
నయ్యింద్రజిత్తు విభీషణుంగాంచి యిట్లనియె. 189

ఉ॥ ధర్మమువీడి మానవులఁ దార్కొనియన్నకుఁ గీడుసేయ దు
ష్కర్మపరుండవౌ నినుజగంబునమెత్తురె? పిన్నతండివే? .
చగ్మమునూడఁదీసి పెలుచక శమనాంతికమంపువాడ, మీ
కర్మముమంచిదైన వడిఁగాలికిబుద్ధినిఁ జెప్పటొప్పుగుక. 190

చ॥ అనుటయు “నేదిధర్మమగు, నన్యలభార్యలఁ గొంచువచ్చి దు
ర్జనతఁబ్రవ రిలంగనది సంగతధర్మమొ, యుక్కుమిఱి స
జ్జనులకు మౌనివర్యులకసహ్యపుఁ గార్గముసేత ధర్మమౌ,
యినకులు రామచంద్రుఁ బరమేశ్వరుఁజేరుటధర్మమయ్యెనో.”

వ॥ అని యతండు పలుకుచుండనది పెడచెవింబెట్టి లక్ష్యణ సుపల

క్షించి యిట్లనియె.

192

ఉ॥ వచ్చితెలక్మణా! మరల వాసిచెడంగఁదలఁతువేల నీ
యిచ్చకువచ్చినట్టిదగుచు వచ్చితి కై నను నేఁగరాదాఁకో.
గ్రచ్చఱనాగపాశములఁ గట్టుటయెర్గవోబాలిశుండ! పా
మ్మిచ్చటనిల్వఁజాలుదె నిజేచ్ఛఁజరిపమనుష్యబాలకా!. 193

వ॥ అని తిరస్కరించిపలుక రానూనుజుం డిట్లనియె. 194

ఉ॥ “దొంగతనంపుఁబోటరివి దొడ్లఁగఁ జెప్పుకొనంగ నీకెచె
ల్లఁగద, నీచ! మాయలు ఫలించునె? నిక్కపు శౌర్యముండునే
నింగయికొంచుఁ జాప మవనింబొగడొందఁగఁ బోరు నల్పిపే
రుంగల శూరుఁడై మనుట లోకము పాడి మదిందలఁతువే?.

వ॥ అని యివ్విధంబున నొండొరులు తమ తమ పౌరుషంబులు పుగ
స్కరించుకొని తూలనాడి వాదించుకొనుచుండ. 196

ఉ॥ మాటకు మాటపైకొనఁగ మైకొనఁగోపము జ్యూనినాదముల్
మేటి విజృంభణంబనుచు మించి జగంబునఁ జాటుచుండఁగ
బోటది ఘోరమైపరగె ముల్కులవానను మున్గి జేలుచు
న్మాటికిఁ బోటుమాటలను మండుచు నొండొరు మీఁకరిగ్వరుఁ.

ఉ॥ ఒక్కఁడు తూపులన్నిడున నొక్కఁడు త్రొంచుచు నుక్కుమీ
ముచుఁ.

జిక్కక మూఁడునాల్గిటులఁజేసిరి కయ్యముఁగాని గెయిక్కుఁడు
సుక్కిఁడు బీటువోడు తన చొక్కపు శౌర్యము మాజగ బున
న్వొక్కసమైకసంబకఁగ నిక్కుచుఁ బోరఁగ నిద్రజిస్తుండుఁ.

చ॥ “గలిచితి ముజ్జగంబులను, గల్పితి నిగ్రదునిజుల్క.. నిన్నరు.

గెలువ నసాధ్యమంచు మదికింబొడకట్టెడు నేమిపేతువో,
విలయ కృశానుడోయనఁగవీడు విజృంభితుఁడయ్యె నక్కటా!
తలఁప విధాత్మకల్పనలఁదప్ప కొనందరమాన యేరికిఁ, 199

చ॥ అని తలపోసి శౌర్యసముదంచితుఁడై సురరాజువైరి నె
మ్మన మెరియంగ శక్తిఁగొని మానవుఁడీలుతమంచువేయఁగ
క్కున నది తుంటలై పడఁగఁగొట్టి విభీషణుఁడింక నీతనిం
గొనకొని చంపు మిప్పగిదిఁగూడ దువేక్షయటంచుఁ బల్కినఁ.

ఉ॥ అంతట లక్ష్మణుండు మఘవాస్త్రముఁగై కొని చితమందుఁ దా
నెంతయు రామునిందలఁచి “యిప్పనిలోకహితంబయేని, నా
యింతివిదేహ రాజసుతయెన్నఁ బతివ్రతయేని. ధర్మము
ప్పంతముఁ దీర్పనీతులువ పాణముఁదీయుమటంచు” పేసినఁ.

ఉ॥ చయ్యనబోయి యస్త్రమదిచప్పునఁ గఠమునుత్తరింప, వాఁ
డయ్యెడఁగూలి పాణములనార్చుచువీడిన రాక్షసాఘమున్
వ్రోయ్యఁగజేయు వానరులువచ్చి ఘనంబునసంతసించి, మా
యయ్యకుఁ జెప్పువారమని యప్పుడపాటిరి రాముఁచెంతకుఁ. 202

చ॥ సురపతి వైరిచచ్చుటను జూచి ముదంబునఁ బూలవానలం
గురిసిరి దేవత, ల్తనదుకోర్కి ఫలించుట రాఘవుండు సా
దరముగఁగొఁగలించి తనతమ్మునిఁ బెల్లునుతించెనంతటం
దరుచరులుల్లనంబడరఁ దాండవమాడిరి నిర్భయంబుగఁ. 203

తే॥ వార్తఁదెలుపంగ రక్కసుల్పక్తి ముఖుఁడు
మొదలునఱికిన తరువట్లుపుడమిఁగూలి
“హా! కుమారక! నీశౌర్యమంతరించె

నయ్య! యికనాకుగతియెద్ది యనుచునేడ్చె. 204

ఉ॥ పాసి తెయింద్రజిత్త! నను, భాగ్యము, శౌర్యము, బ్రాణము
క్కటక

హాసుత! దేవతాగణములార్యగఁ బాఱగఁదోలుశౌర్య సం
భాసిత మూర్తికి త్తజ్జిని మాననమాతునిచేతజానె, హా
భాసుత! యెంతసేసితివి పోయెనునర్వము దిక్కుబాసితిః . 205

వ॥ అక్కటా! విధివిలాసం బెంతవిపరీతంబయ్యె. లోకంబింతలో నింత
మార్పుచెందునని కలలోనైన నెఱుంగనైతిగా. కిట్టి! తానొ
కటిండలంచిన దైవమొక్కటిండలంచుననుట యిట్టిద కాఁబోలు.
ముల్లోకంబులకజేయులును, మహాశూరులునగు నింద్రజిత్తుని
ఖులగు కుమారులుమడిసిరి. కుంభకర్ణాదిభోదరులు చంపబడిరి.
విరూపాక్షుండాదిగాఁగల సేనాపతులు పాలియింపబడిరి. లంకా
పురంబెదుఁగాంచినను గరుణాపరిపూరిత పౌరవధూజనసరిదేవ
నోత్తరంగయై యొప్పుచున్నయది. హా! హతనిధి! యెంతపనిసేసి
తివి, అనివిచారించు, నంతలోనన శౌర్యరసాపూరతరంగితాంత
రంగుడై “బౌరా! యెంతమాట. త్రిపురాంతక భయదాట్లహాస
పరాక్రమాభిశోభితుండీ రావణుడు. బందీకృతసుర సుందరివిలాస
విభూషిత విలాసుండీ లంకాపతి. యొక్కండైన సేమి? ఈ నరనా
నరుల నొక్కతృటిలో బరిమార్చక బెండునడియించునే? చూ
చెడఁగాక. మున్నీ దురభిమానపూరిత సీతగడజేర్చినగాని చి
త్తంబు నుత్తలంబడంగదు. ఏదిచంద్రహాసంబు? అని కాదా
కారుండై చంద్రహాసంబుంబూని కాలినడకన జానకి యున్నెడ
కుంజనుచుండ,” వలదువలదు. మహాఘోరము. దుష్కరము.

స్త్రీనధ మహాపాతకంబు. శౌర్యశాలికపయశస్సంపాదకంబు.
పులస్యబ్రహ్మకు మనుమండవై, విశ్రాంతబ్రహ్మకుఁ బుత్రుండవై
నేదనేదాంగపారంగతుండవై, ధర్మశాస్త్రవిశారదుండవై నేనీకు నెలఁ
తను వధించుట నీతియగునే? నీతివిదూరునకుఁ గీడుపుట్టదే? శౌర్య
స పన్నుండు శత్రువునెదురించి పోరఁబరిమార్చి విజయలక్ష్మీ
చిలసితుండగుట యుక్తంబుగాదే? అని దాపుననున్న పెద్దగడని
వారింపఁ దత్తణ్ణంబయరదంబెక్కి శ్రీరామునెదుర్కొన సమ
నోన్ముఖుండయ్య నంత.

206

—: రామరావణుల యుద్ధము :—

సీ॥ మూలబలంబులు మునుకొనితలపడ్డఁ
గడఁగిరాముండువాని గండడంప,
వానరులిటునటు వై రిమూఁడలఁదాఁకఁ
బోరుఘోరంబుగాఁ, బుడమియదర,
సర్కజుచేబడి యతులవిరూపాక్షుఁ
డునృతుండుసురుల నుజ్జగింపఁ
గుమతిసుసార్థుండు ఘోరంబుగాఁబోరి
యంగడుచేజచ్చి యవనింబడగ.

శే॥ నరసి సర్వంబు రావణుండతిరయమునఁ
దేరుఁదోలింతుకొనివచ్చె దిక్త టంబు
లదరు నట్లుల భీకరుండగుచుఁజూపు
లన్నికణములఁ జిందంగ నార్భటించి.

207

శే॥ వచ్చి రామునిఁగనలెంప వదరి పదరి

వాడి కోలల నడరింప భండనమున

దండి చుగటిమిఁ జూపంగ ధరణినాథ

సుతుఁడు శరముల నడరించె సతులగతుల. 208

శా|| ఆగ్నేయంబును నానిలంబు మొదలొనఁపఁబలులంబూని యు
ద్విగ్నుల్లాకను రామరావణులు హృద్వేగంబు పొంగారఁగా
నగ్నిజ్వాలలు చీకటుల్వఱపి యత్యంతోగ్రహవంబులు
భగ్నంబు లొసరించుచు శరములంబాటించి పోనవైనఁ. 209

ఉ|| అత్తటి లక్ష్మణుండడరి యన్నకు నడ్డము సొచ్చిరావనో
న్మత్తతఁగూల్చు వాడితఁడనఁ శరమొక్కటినేసి, సారథి
మొత్తి, మఱొక్కముల్కున నభోమణిఁ దాఁకెడు కేతనంబును.
దుత్తముతై ధరంబడఁగఁదూల్చి నిశాచర రాజు నొంపఁగఁ.

స|| పెనుగదనైతి వె వఁగ విభీషణుండప్పడు వారువంబులుం
ఘనమగుతేరు భూస్థలిని ఖండితమైవడ రావణుండు చ
స్సన విరధుండు కోపమున భూమిపయిం, డిగనుక్కిశక్తి నా
తని పయిఁబంప లక్ష్మణుండు దానిని తుంటలునేసెఁ జయ్యనఁ.

స|| అదిగని రావణుండు “మనుజాధమ! నీవొక పోటుబంటువే,
తుదిగనునేడు నీబ్రదుకు తుల్లదవేలకొ బాలిశా! యట
చెదను స్మరించి శక్తిఁగొని యీతనిఁ జంపుమటంచు వీడన
య్యదిజని వక్షముం జొరఁగనప్పడ లక్ష్మణుండుర్విఁగూలినఁ. 212

—)*** లక్ష్మణుని మూర్ఛ. ***—

తే|| తరుచరుల్ సూచి మనములఁదల్లడిల్లఁ
దనరి రాముండు చంపరాదనుచుఁదలఁచు

చుండఁగావై నతేయుండు చూచినేగ
వచ్చి దానిని బెకలించి వ్రచ్చిచనియె. 213

మ॥ అప్పుడు రామచంద్రుండు తమ్ముని దురవస్థగాంచి శోకావల
చిత్తుండై పరిపరి విధంబుల వెతలు చుట్టు ముట్టమనంబును చి
క్కబట్టి. 214

చ॥ సమయముగాదు కీడ్పడఁగ, సంగర ధర్మముగాదుక్రంగ, దు
ర్దముండగు శత్రునిందునుము రాముండ, చూడుండ మర్త్య
మానవుల్
తమతమ కోర్కెమైనలర, దైత్యుల బాధలడంగ, సౌఖ్యముల్
తమి భజియింప, మీఁచటఁదమ్మునిఁ గావుండి మోసపోకుండి!.

మ॥ అని రోషంబడరంగ నేడవని రాజ్యంబేల రాముండొ, రా
వణుండొతేలెడుదాఁక వీడనని బల్పంతంబుఁ బాటించి, “నా
జననంబిద్ధరఁగావ, ధర్మముచిరస్థాయిత్వముం జెందఁగాఁ
జనునే న్నీడిన బాణముల్పగతునిక సాధించి నన్నీమెడుక. 216

మ॥ ఇల భారంబుదొలంగి సౌఖ్యములనెంతే వృద్ధిఁగావింప నా
తలపై నుండుట నిక్కమేని, ధరణిం దౌప్యంబులన్మాన్వి, ని
శ్చల ధర్మస్థితి నిల్పుటే నృపునకుఁ సద్ధర్మమై యొప్పునేఁ
బ్రళయాగ్ని జ్వలనంబులం బఱపుచుక బాధింపుండి రావణుక”

మ॥ అని ప్రళకాలరుద్రుండు బలె విజృంభించి. 218

మ॥ పరగన్మర్మ విభేదకంబులగు బల్పాణంబులన్వీడ, నా
శరముల్ రావణ శౌర్యసారమగలక సంక్షోభముంగూర్పఁ, గా
తరతక సంగరముం దొలంగి గృహముందాజేరి నిర్విణ్ణుండై

పరిచింతించుచు వేగభార్యచిలువంబంపించె దౌవారికుఁ. 219

—: లక్ష్మణునిగూర్చి రాముని విలాపము. :—

ఉ॥ ఇక్కడ రాఘవుండు తనయిక్కనుజేరి ప్రియానుజుండు పెం
పుక్కుదొంగి దిక్కుటిన పొల్పున నేలను వ్రాలియుండ, న
ల్దిక్కులుసూచి, “రక్షకులులేరే? ప్రియానుజ! నన్ను నాపదం
జిక్కగఁజేసి పోయితివె, చెప్పుము నాయపరాధమేమిటో. 220

ఉ॥ ఇంటనె యుండుమంచనునయించితి, నాఁడొకపట్టువట్టి నా
వెంట నరణ్యవాసమున వేగితి రాత్రివవల్ల నిద్రలే
కుంటఁగృశించి, నిన్నిచటఁగోల్పడి యెవ్విధి రాజధానికే
నొంటిగనేగి యేమనుచు నొప్పగఁ బల్కుదుఁ దల్లిచెంగటఁ.

తే॥ ధరణిఁ బ్రతిదేశమునఁ గళత్రంబుగలదు

రవణనుప్పొగు పెక్కు బాంధవులుగలరు

గాని యట్టిది దేశంబుగలదె జగతి

నెందునినుఁబోలు తమ్మునిఁ గందుఁబ్రయుని. 222

ప॥ అని యనేక ప్రకారంబులఁ దమ్మునిందలంచి విలపించుచున్న రా
మునోదార్చి నుపేణుండు “రామచంద్ర! నీతమ్ముండనువులఁ
బాసిన లక్షణంబులు గానరావు, చూడుము, ముఖము వికసిత
కమల ప్రభాతరంగితమై యొప్పుచున్నయది, హృదయంబుస్పం
దించుచున్నయది. చింతింపకు” మని హనుమంతుంజూచి, “ప్ర
భంజనాత్మజ! మున్న జాంబవంతుండు నీకెఱింగించిన విధంబున
దోణాద్రికరిగి, సావర్ణ్యకరణి, సంజీవకరణి, సంధానకరణి, విశల్య
కరణి, యనంబరగు నొషధరాజంబుల సూర్యుఁడుదయింపక ము

న్నతెచ్చిలక్ష్మణుఁబునరీవితుఁ గావింపుము. నీకార్యంబున కనేక విఘ్నంబులుదొడరు. 'శ్రేయాంసి బహువిఘ్నాని' యందురుగదా. జాగరూకుండవై కడచి కార్యంబు సాధింపుము" అని వంచిన న తండు నాశీర్వాద పురస్కరంబుగా రామునాజ్ఞఁగొని యరుగుచు మధ్యేమార్గంబున మారీచసుతుండగు కాలనేమి రావణ చోది తుండై యాంజనేయునకు విఘ్నంబాచరింప మాయాతపస్వియై యొక్క యాశ్రమంబుననుండి నమ్మించి, వంచన నాతనికి జలంబులంగ్రోల నొక్క కొలనింజూపిన నాతఁడందు నీరుఁగ్రోలుచు మకరిచేతంజిక్కి యుపాయంబున దాని మడియించి, శాపవిముక్తయైన యాధాన్యమాలినిచేత విదిత సకల వృత్తాంతండై కాలనేమింజంపి, వేగద్రోణాద్రికరిగి యందుఁగాఁపున్న గంధర్వ లడ్డుపడ వారింజయించి, యశావధంబులతోడద్రోణగిరింగొని వచ్చుచుండ, రావణుపంపున మాల్యవంతుండును, రాక్షస బలంబు లడ్డగింప వారినిర్జించి, యరుగుదెంచుచుండ, నగ్గిరి ప్రభావితే పంబుంగాంచి సూర్యోదయంబగుచుండెననిశంకించి, కడుంగడుఁ గ్రుద్ధుండై విజృంభించుచున్న శ్రీరామునకు సుగ్రీవాదులు సమాధానంబులు సెప్పుచుండ, నంతలోనన హనుమంతుండరు దేరంగాంచి సుషేణుండు పర్వతంబెక్కి యశావధంబుల సంగ్రహించి ప్రయోగింప లక్ష్మణుండు సుఖనిద్రంజెబి మేల్కొనిన వానితెఱంగున లేచి నిలుచుండె, నంత రామభద్రుండు తమ్ముని గాఁగలింపకొని యానందాబ్ధి నోలలాడుచు, హనుమంతు నగ్గించి, సుషేణుంబొగడి నెమ్మదినుండె వానరవీరులును బరమ హర్షంబున రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవానుమతులై పర్వతంబారోహించి

నానావిధ ఫలరసాస్వాద సంజాత బలాతిరేకులై యపగత శల్య
క్షత వేదనులై యుండు, రామచంద్రు నియోగంబున నంజనీ తన
యుండు దోగ్ధిని యథాస్థానంబునఁ జేర్చినచ్చుట కరుగుచు
న్న యవసరంబున. 223

తే॥ సూల జగఘాది రాక్షసుల్దోర్బలంబు
లడర మారుతి త్రోవను నడ్డగింప
వాలమునుబెంచి యందఱవచ్చినేగ
దోగ్ధినిఁజేర్చి వచ్చెను దొలిపదంబు. 224

తే॥ అటనయోధ్యను భరతుండత్యంత దుఃఖ
జనక దుఃస్వప్నమునఁ దూలివనటఁజెంది
సీతతోఁగూడ రాఘవుల్ శ్రేయమంద
శాంతికర్మలఁజేయించి భ్రాంతిబాసె. 225

చ॥ జరిగిన వృత్త మెల్ల వరుసగదన తమ్మున కెగ్గఁజెప్పి, ని
ర్రర పటుదీపి మెమెఱసి రాముండు “నేడు నిశాచరేంద్రు భా
స్కరుండఁడైక్రుంకు లోపలనె చంపుదు” నంచుఁబ్రతిజ్ఞచేసి, ని
ర్భరతరశౌర్యసార పరవశ్యుఁడుగాఁగ వెలిగె నప్రతిహత. 226

—♦♦♦ రావణుని విచారము. ♦♦♦—

ఉ॥ ఇంటను గూరుచుండి తనయింటినిఁ జీరఁగఁబంపి రావణు
డొంటరి వాడనై తనని యూర్పులు పుచ్చుచు “రాఘవుఁడు
దంట యనంగఁదోఁచెడిని, ధైర్యము చాలకఁజూపుచుండె, నే
మంటకు నోరురాదిపుడహవిధి చెయ్యము వి తఁచుఁగదే? 227

చ॥ నాకడని మోసపోతి దిననాథుని వంశమునందుఁ బుట్టు శ్రీ
హరియగు నిక్కమితఁడదియట్టులె, చిత్రము, ముజ్జగంబులక
సురగరుడోరగ ప్రముఖ శూరులకెన్నఁగ దుర్దముండనై
వరలెడునన్న మానవులు బాణపరంపర నొంపకకులే? 228

ఉ॥ చెప్పె విభీషణుండు మనసిచ్చి నయంబు భయంబుఁజూపి, నే
నొప్పరికించి యాతనిని నోర్వఁగఁజాలక హీనబుద్ధి నై
ముప్పును మూటగట్టుకొని ముగ్ధితిఁ గోపదవానలంబునం
దెప్పరమైన పాపము వధింపక వీడునె యెంతవారినేక. 229

మ॥ పటుకోదండముఁబూని దివ్య శరముల్పాటించి నాటంగ, నం
దెటుచూడం దనుదానయై మెఱయు నాధీరుండు రాముండు నా
కుటిలోద్వృత్తి నడంపకున్నె యకటా! క్రూరుండు దుర్మార్గుఁడె
న్నటికిని సుఖమందునే జగతిపై న్యాయంబె శ్రేయంబగుక

శా॥ చింతిల్లంగలదే ప్రయోజనమికక శ్రీకంఠ సేవించి, నా
వంతం బావుకొనంగఁ జూచెదను, నాభద్గండమేయుండు, నా
వంతంబుం దుదిముట్టఁజేయు సతనింభావించి సేవింప, న
త్యంత ప్రేమభరంబునం దలంచు నాకాయవ్యముక శ్రేయ
ముక. 231

ఉ॥ మున్నొకనాఁడు నేను దనముందఱఁ గోకిల సుస్వరంబునం
దిన్నఁగఁ బంచమస్వరముఁ దీరిచి రాగము నాలపింప, నక
సన్నుతిసేసి శంకరుండు సత్కృతు మొక్కటి సెప్పియుండె దా
నిస్సరు పద్రవంబుగను నేనెఱవేర్చ జయంబు నిక్కమా. 232

సీ॥ అని నిశ్చయించి చయ్యన న్నాన మొనరించి

రంజిత వసన ముల్దాల్చి, దేవ
 గృహములోపలజొచ్చి గిరిజావతింగూర్చి
 ధ్యాన సమాధి విధానుడగుచు
 నర్చ నల్పచరించి యర్హమాప్రక్రియఁ
 గ్రీతు విధానముఁదీర్చు గడఁగుచుండ
 నంత మండోదరీకాంత చప్పునవచ్చి
 వేష భాషలు మారుప్రియునిఁ గాంచి.

తే॥ “యకట! భువనై క వీరున కర్తమగునె
 యిట్ట మునివృత్తి, సంగర వృత్తి వీడి
 యిల్లుసేరిన శత్రువుల్పెల్లునగరె
 నీదు చిత్తంబునను భీతి పాదుకొనెనె.

233

ఉ॥ దూరపుఁ జూపులేక ఖరదూషణ రాక్షస సూరణక్రియా
 ఘోర పరాక్రమోల్ల సదకుంతిత తేజుని రామభద్రు నీ
 వారయలేక భూమిసుత సంధుండవై కొనివచ్చి యిప్పుడి
 ల్పూటఁగఁ జెల్లునే యకట! దూటరె లోకులు పందమచునికె.

ఉ॥ సంగర రంగమందు సురసంఘము నిన్నెదురింప, నేనుపె
 సింగము దూకునట్లడరిచెండఁగ దిక్కటి, యుక్కుదూలి, పా
 టంగను జేయుశౌర్యమది, ప్రాథతశంగర శైలమెత్తి వే
 యం, గమకించు నీపటిమ మాతయు నింతన మాయమయ్యెనే?

ఉ॥ పొమ్ముసురల్దలగ రణభూమినరాతిని గెల్చి క్రింద గై
 కొమ్ము, నిజప్రతాపమునకుంబలి యాయకడాఁగి యున్నని
 న్నెమ్మెయి రాజ్యలక్ష్మీవరియించు, జయాపజయమ్ముల్లెల్లదై

వమ్మెఱుఁ గంగఁబోలుఁబగ వారిని వీడుట శూరధర్మమే?

ము|| అని మఁడోదరి వీరపత్నికనువాఁనట్లాడి రోపంబు పో
సిన నారావణుఁడట్టలేచి, గురువున్ నేవించి శుక్రుం, దదా
జ్ఞను బాతాళ గృహంబుఁజేరి యచటంద్రజ్ఞుడై శత్రుమా
రణ హోమంబును జేయఁబూనె నతులప్రాజ్ఞాహుతి ప్రాధిమ్యం.

♦♦ రావణుని పాతాళ హోమమును భంగపఱుచుట. ♦♦

ఉ|| మాతలితోడ నింద్రుఁడనమాన హయోజ్వలమా రథంబున
త్యాతమస్త్రజాలము ముదంబునఁబంపఁగ రామచంద్రుఁడు
దూభిత పరాక్రమోద్ధరతఁబొల్చెను నందు, జగత్త మోపహుం
డై తెలివొందు సూర్యుఁడుదయాచలమందునఁ బొల్చు

నల్లుగన్. 238

ఉ|| ఆకనమంటుపెన్ బొగలనారసి, యంత విభీషణుండు బల్
దూకునవచ్చి రాఘవునితోఁబలికెం “గనుమయ్య! రామ! య
స్తోకపుటాహుతుల్వఱపి ధూర్తుఁడు రాక్షసచక్రవర్తి, ని
ర్భీకత భూగృహంబునను వేల్చుచునుండె జయంబుఁగోరుచున్.

శా|| నిర్విఘ్నంబుగ సాగునేని నది వానింగెల్పు వాడున్నె, దో
ర్గర్వంబెక్కుడు హెచ్చుఁగాక రఘువీరా! సేమమేయర్వికిం
దుర్వారోద్ధత రాక్షస ప్రకరముంద్రుంగించి హోమక్రియన్
సర్వంబుంబడఁదోయ వేగఁగపులన్ సన్నద్ధులంబంపుమా!.

చ|| అనుటయు రామచంద్రుఁడవు డంగదుఁగన్గొని హెచ్చరింప, న
వ్వనచరయూధములదలివచ్చెను లంకకుఁగాని, రావణం
గనుఁగొను తోవలేక నెదుకంగ, విభీషణుపత్ని సైగసే

సిన వడిగ్వార దేశమునుజేరి పగుల్చిరిమూత బండలన్ . 241

ఉ॥ అంగదుడేగి లోపలికి నచ్చట రావణుఁగాంచి, యీలవే
యంగనెదూతె వాసరభయంకర యోధచయంబు, హోమమున
భంగమొనర్పఁ బెల్లడరి, హక్తి ముఖండును తీర్చివోయి చూ
డంగఁ, బదార్థముల్లాని కడంగెను జేయఁగ ఛిన్నభిన్నముల్ .

ఉ॥ అంతట నంగదుండు వడి నంతిపురంబునకేగి రాక్షసా
కాంతను రావణాసురుని కాంతను గొప్పనఁబట్టి లాఁగుచు
నృంతనముల్ముగించెదను మానిని రమ్మని, రావణుండు బల్
వితఁ గొనంగఁ బల్కెనిటు “వీరుడ! చూడుము” అంచు
నుగ్రుడ్డి . 243

ఉ॥ నీచుడవొచు రామధరణీశుని పత్నినిఁగొ చు రాఁగమా
రీచునిపొందుఁగోరి, యెదురింపఁగఁ జాలక మోసపుచ్చిజే
గోచులవాడవొచు, నిదిగో, యిటుచూడుము రాముండు టునఁ
జూచెద నీవ్రతాపమిఁగఁజూపుము రావణ! శర్యభూషణా! 244

చ॥ అనుటయుఁ బాటఁజూచి తనయంగన యార్వంగఁ గ్రోధనీపుండ్ల
గొనకొని యగ్నియందిడఁగఁ గొన్నహవిస్సును బాటజైచి చ
ప్పనఁ గరవాలముంబటప మూర్ఛికుండై పడె నంగదుండు. న
ద్దసుజ పురంధ్రయేగె నిజధామము గొల్బున సిగ్గుపెంపురః .

ఉ॥ అంగదు మూర్ఛితుంగనుచు నయ్యని లాత్మజుడైత్రేగి యు
ప్పొగుచు మూర్ధముల్పుగుల ముష్టిహతిఁబడమోదె, నెఱుట
బ్రొంగ శరీరచుంతయును రోషదవానల దహ్మామానుడై
పొంగి నిశాచరాధిపుండు మోదెను ఖడ్గముచేత మాంసమున్ .

తే॥ అంతలో నంగదుఁడులేచి యడరివేయ
రక్కసులు పెక్కుచెలరేగి కక్కసింప
ముక్కుముక్కలుగాఁజేసి చక్కడంచి
యలరి రాముని చెంతకు నరిగిరపుడు.

247

తే॥ విదిత వృత్తాంతుఁడై రామ విభుఁడు కపుల
సాహసమునకు నాశ్చర్య చకితుఁడగుచు
బరమసంతుప్త చితుఁడై పలికెనిట్లు
“కార్యశేషంబునకు నింకగడఁగుఁ డనుచు. 248

మ॥ క్రతుభంగంబున శీరముల టిగినట్టై రావణుఁడేగె దు
రృతి మండోదరి నెమ్మనమ్ము కలఁకన్మాన్వన్మది న్నిల్పి, యా
సతి దుష్టారగమట్లు బున్ముననవజ్ఞాశీర్ల చిత్తాబయె
పతి మోముందిలకించి వల్కెనిటులం బ్రస్ఫుతకోపోద్ధతి. 249

చ॥ “ఎఱుంగఁగలేక రాముసతి నీసునఁదెచ్చితి వింతపుట్టె, నీ
గటువలనంబు లెక్కఁగొనకయ్యగచారి పరాభవించినం
దెరలఁగఁ జూచుచుంటి పటుధీరుఁడవౌట ఫలించె నేడుగా,
పరువము నిల్చునే సరుల భామలనంటినమంద బుద్ధికి. 250

ఉ॥ శ్రీరఘురాము గెల్తునని చిత్తమునందుఁ దలంతుగాని, నీ
నేరమిఁగాంచలేవకట! విర్రర సేవ్యుఁడు, ధార్మికుండు, భూ
భారమడంచి ధర్మగతిఁ బాలన సేయఁదలిర్చు శ్రీశునా
శూరునిగెల్వ నీకగునె, చూచెదె రామునిఁ జుల్కచూపున.

ఉ॥ మానుముకయ్య మింక నభిమానము వీడుము, సేమమందునూ
మానిని జానకీరమణి మాన్యురఘూద్వహుఁడేర్చి వేడుమ

య్యాన తరక్షకుండు నిను నాదర మొప్పంగఁగాచు, లేనిచో
సానుజుడై రఘూద్యహుండు చంపక వీడఁడు నిన్నునాజిలోక

చ॥ అనుటయు నెంతఁగూట సతి! యాడెదు రాముడె చంపువాఁ
డు, న

న్ననదగనెంచితేయబల! యీ రఘురాము నెఱుంగకుందునే?
గొనకొని యింతసేసి తుదకుంబగవానికి లొంగఁబాడియే,
పనవిన లాభమేమి విధిపగచిన యట్టులెగాక తప్పనే? 253

చ॥ దురమున రామునిదవిలిత్రుంచుటో, త్రుంగుటోమేలుగాని, సగ
గరమున నెల్లవారలు విఘాతమునందినమీఁద నొక్కఁడగ
బరగ సుఖంపఁగోరుటది భావ్యమె, భామిని! శూరధర్మమే,
యరిగెద నిప్పుడే యనికి నారఘురాముని తేజఁగాంగనెదక. 254

ఉ॥ శత్రునొ లేవొనేన్మరల వారిజలోచన! భద్రమంచు, భో
తైత్తఁగ రాక్షసాఘముల నేడెఱరేపుచు, యుద్ధమంగుఁగుభుల్
మొత్తములొచ్చు మింటిపయి మ్రోగఁగ రావణుడేగెఁ జిత్రమగ
దత్తిన వేడ్కఁడాను జతురంగ బలంబులతోడ నాజికి. 255

మ॥ గిరులక వృక్షములన్మహాశిలల నాశిశాలి, రక్షింపరగ
పరలం దున్మఁగ, రామ రావణులకుం బొటిల్లె నాయోధనం
బరుడై మింటను దేవతానికర మాహాయంచు ఘోషింప, న
య్యిరువుద్దివ్యశర ప్రయోగముల యగదిన్ధ ప్రభావోన్నతుల్.

మ॥ స్ఫురద భ్రంకష దీప్తులన్వెలుగుచుక సూర్యప్రతాపోద్రాహు
తైత్తియందివ్య శరంబులన్విడుచుచు ద్రేకగబు నేకైత్త, ది
క్కరులుం బెన్దిరులట్లు పోరు నలుపంగా ఘోరమోహోచె, ని

ధరణీ సాటియే రామ రావణుల యుద్ధంబెందు నెవ్వారికి.

ఉ॥ ఒక్కటఁబెక్కు కోలలను నుద్ధతిఁ గుప్పలుకుప్పలై పడం
జిక్కఁగ నాఁటుకొందు వడిఁజీలురు నడ్మనె తుంటలై పడఁ
వెక్కనమై కనంబడఁగ వేయుచు నొప్పిరి రామ రావణుల్
తక్కక నారదుండు మదిరంజలి నింగిని నాట్యమాడఁగఁ. 258

ఆ॥ వె॥ వడిగ దైవతాస్త్రమడరింప నయ్యది

మింటమంటలెగచు చుంటఁగాంచి

ప్రతిశరంబునేసి ప్రభలడఁగించుచు

రామభద్రుడడరె భూమియదర.

259

వా॥ ఇవ్విధంబున రామ రావణులు భూనభోంతరంబు లదర, దేవదా
నవులు బెదర, విస్ఫులింగంబులుచెదర, నిముస నిముసంబునకు
శౌర్యోద్రేకంబులు గదుర, నొండొరులు గాంధర్వంబును, రాక్ష
సంబును, వైష్ణవంబును, నాగంబును, గరుడంబును, నాగ్నే
యంబును, వారుణంబును, వాయవ్యంబును, వారణాపత్యంబు
ను, నారసింహంబును, మున్నగు సస్త్రంబులఁ బ్రయోగించు కొ
నుచు, నొకరి కొకరు తీసిపోక మహాదారుణంబుగఁ బ్రవిదార
ణంబు సలుపుచున్న యవసరంబున రామచంద్రుండు తనమన
బున నిట్లని వితర్కించె. 260

ఉ॥ “ఏడు దినంబులిప్పది నేకవిజృంభణఁ బోరిపోరి, మేఁ
గాడఁగ నేసియేసి, వినుగందితిఁగాని నిశాచరేంద్రుఁ డే
డిడుమదిందలంపఁ డనికీన్విసుఁగదడి దేమిచోద్యమో
చూడజయంబు చేకొనఁగఁ జొన్నడు తీరది యెట్టిదోగదే.” 261

ప|| అసివితర్కించుచుండ భగవానుండగు నయ్యగస్త్యమునీంద్రుండు శ్రీరామచంద్రు సన్నిధికేతెంచి “అయ్యా! రామభద్ర! వేద వేదాంత వేద్యుండవు. యోగిమానసగోచరుండవు. జగదుద్భవ స్థితి లయకరుండవు. విశ్వమయుండవు. విశ్వోత్పాదకుండవు. విశ్వ విభుండవు. విష్ణుమూర్తివి. విశ్వంభరాభార నివారకుండవై నరుండవై తి వింతయకాని నీనెఱుంగని యర్థగబుగలదే. మానన రూపంబున నెఱుంగమిచటించుట నీకు లీలయై యున్నది. నీకిది యదియని యుపదేశింప నేనెంతవాడ. అయినను వినుమా పరమభక్తి నాదిత్యహృదయంబను స్తోత్రతత్త్వంబును బలియించి మీకులమూల పురుషుండగు నాదిత్యునారాధింపుము. నీకు విజయంబు తథ్యంబు”ని నివేదించి యరిగిన నారామచంద్రుండొదిత్య హృదయంబును బలియించి యాజగత్సాక్షి నారాధించి యపరిమితతేజో విరాజమానుండై విజృంభించి పంచభూతంబులు “దుష్టుండగు రావణుం బరిమార్చి పుడమికి శుభంబు జేకూర్చు మింక నాలస్యంబు వలద”ని ప్రోత్సహింప, విజయ సూచకంబులగు శుభ శకునంబులు వీర విహారంబునకుఁ బరికిల్ప, ననేకావశమన దోదూయ మాన మానసుండగు రావణుం గనుంగొని నిరుత్సాహ జనకంబులగు వాక్యంబులఁ బరిభవించుచు. 262

చ|| వడి వడి నర్థచంద్రముఖ బౌణములందల లుత్తరింప, న ప్పడ యని భూరితేజమునఁ బొల్పుచు, మొల్పుచు నుంటఁ

జూచి, రా

ముండు విజయాశచేడ్చడఁగ ముగ్ధుండుపోలె విచారగ్రస్తుండు
తడఁబడ రావణాసురుని తమ్ముండు గన్గొని పల్కెనిట్లులఁ. 263

ఉ॥ “రాఘవ! చింతయేల చతురానను మెప్పున రావణండుమున్
శ్లాఘకుఁ బాత్రుఁడౌచుఁ దననాభిని నయ్యమృతంబుఁ గొంటుచే
మోఘములొచునుండె శరముల్, విడుమగ్ని శరంబునార్పఁగన్
నీఘనతేజమున్నెఱపు నీలును నాతఁడు నిశ్చయంబుగన్” 264

మ॥ అనుచుండెల్లిన నగ్ని బాణముననాయాసంబునన్వేసి, నా
భినిరూఢంబౌనమృతంబుఁబాపి, యవలన్ భీష్మప్రకోపంబునన్
దననందొంటి తెఱంగునన్ శరములందర్పంబునన్వేసి, గొ
బ్బున శీర్షంబులఁ జేతులందునుమఁగా మ్రోగించె జ్యోనాదమున్

తే॥ నూట తొమ్మిదిమాఱులు సూటిగొనుచు
వేగ మడరంగనస్త్రముల్విడిచి విడిచి
తలలు చేతులు ఖండించె ధరనుబడఁగ
గాని యొక్కటి మిగిలినఁ గడఁగి యతఁడు. 266

శా॥ ఓరీ! నీచుడ! యెంతసేసితివి, నీవోరోరి శూరుండవే,
రాగా, చూచెదనంచుఁ బెల్లడర నారాముండు బ్రహ్మస్త్రమున్
ఘోరంబై తనరంగవీడి శిరముం గూల్చెంధరన్ వ్రాలఁగా
దారీద్ర్యాన్విత భారతావనికి బాధంగూల్చు వాడై వెనక్.

ఉ॥ నింగిని దేవదుండుభులు నిర్జరకోటులు నాట్యమాడఁగాఁ
బొంగెను, సిద్ధచారణులు బ్రుంగిరమేయపు హర్షవారిధిన్
మంగళవాద్యములొఱసె, మౌనులుపొంగిరి, పుష్పవర్షముల్
మంగళధామమై విజయమంగళ శోభితుఁగప్పె రామునిన్. 268

ఉ॥ భారతభూమి రంజితను బావనమూర్తి రఘూద్వహుండు బల్
ధీరుఁడు దుష్టరాక్షసులఁదీర్చెను శిష్టజనాల్ని బ్రోవఁగన్

గోరిక మీఱఁగా సుజనకోటులు సౌఖ్యము లుల్లసిల్లనే
పారఁగ ధర్మతత్పరత నందితు లొదురటంచు నెమ్మదిన్. 269

వ॥ అప్పుడు మహాభూధరంబుంబోలె రామబాణహతుండై నేలంగూ
లియున్న రావణుంగాంచి విభీషణుండు దుఃఖపరవశుండై యనే
క విధంబుల విలపించుచు నిట్లనియె. 270

శా॥ అన్నా! రావణ! సోదరా! యరిగితే, హా! శూరలోకాగ్రణీ!
విన్నాణంబును, బ్రజ్జయుంగలిగియున్నీఁడివై జానకం
గొన్నం గూడదటంచుఁ దెల్పఁగ ననుంగోపించి దుష్టుండనై
కన్నుంగానక రాముఁడాఁకి చెడితే, కామంబు నిన్ గూల్చినే?.

తే॥ బంధువర్గంబు నన్ననుఁబాసి పరుని
జేరి యన్ననుఁ జంపించెఁ గోరియనెడు
నపయశంబును మిగిలెనే యకట! నాకు
నన్న! దీనుండనై తి మేలున్నెజగతి. 272

వ॥ అని విలపించుచుండ విదితవృత్తాంతయై మండోదరి యంతఃపుర
కాంతాజన పరివృతయై యరుగుదెంచి పాలికలని నడుమంబడి
యున్న మగనింగాంచి సొమ్మసిల్లుచు, బహుప్రకారంబుల విల
పించుచు, “హానాథ! ఇంక నాకు దిక్కెవ్వరు? దనువననాయ
కుండగు మయనకుఁ బ్రియపుత్రికనై, ముజ్జగంబులను జయించి
శాసింపఁగల రాక్షసచక్రవర్తికిఁ బ్రియపత్నినై, సురపతింజయిం
చిన మేఘనాదునకు వీరమాతనై, విష్ణువీరుచున్న నాకు నింత
లోన నెంతటి విధివై పరీత్యంబు సంభవించె, హా! చెడువఁట! నీ
సంకల్పంబుల నెఱుంగఁజాలినవారు ముల్లోకంబుల లేరుగదా!”

అని పనవిపనవి యేడ్చుచుండె నయ్యవసరంబున.

273

చ॥ పరమదయాకరుండయిన భానుకులగ్రాణి రాఘవుండు స
త్వరముగ నగ్నిసంస్క్రియలు భ్రాతకు సల్పుమటన్న వైదికో
త్తర క్రతుసంవిధాన పరతం బితృయజ్ఞము పూర్తి నేసి, య
త్తరణి కులగ్రాణ్యునవిధంబునఁజేరె విభీభణుండుతాన్. 274

ఉ॥ వారిధితోయమల్గానఁగ వాసరవీరులఁ బ్రోత్సహించి, యా
శ్రీరఘురామమూర్తి తనచిత్త మెలర్పఁగఁ జేతులార స
ద్వీర! విభీషణా! యనుచు విజ్ఞులు మెచ్చఁగ సింహపీఠికం
జేరిచి పట్టభద్రునిఁగఁ జేయనొనర్చె శుభాభిషేకమున్. 275

ఉ॥ పంకజసూతి యన్వయము భాసిల ధర్మము నుద్ధరించి ని
శ్శంకత ధారుణీస్థలికి సంకటముల్పొనఁగంగనీక, యే
యంకిలికీక్కుగాక ముదమారఁదలిర్పు మనంత కాలమున్
లంకకు రాజువై ప్రజలు రంజిల నేలుమటంచుఁ బల్కుచున్.

ఆ॥ వె॥ హనుమయేఁగి నీత హర్షమండఁగ రాము
విజయవార్తఁదెలిపి వేడ్కఁబలికె

“నమ్మ! యెల్ల వారలరయంగ నెమ్మది
నున్నవార చింతనుడుగు,” మనుచు. 277

వ॥ అట్టి యవసరంబున,

278

చ॥ పరగ విభీషణుండతులవై భవ మొప్పఁగ జానకీ సతీ
చరణ సరోరుహంబులకుఁ జాగిలి రామునిఁ జేరిపల్కె “నో
పరమకృపాపరా! కొనుము పావని భూసుతసాధ్వీ భక్తిత
త్పరమతి” నన్నదాశరథిబాష్పవిలోల విశాలనేత్రుండై. 279

—♦♦♦ సీతను బరీక్షించి రాముడు పరిగ్రహించుట. ♦♦♦—

ఉ॥ “వంతముతీతె నింక బలవంతుడు దుష్టుడు శత్రువీలై, నా
వంతతోలంగెఁగాని, పెఱవారలు ముట్టిన పత్నిఁజేకొనక
సంతసమానెనాకు, బుధసంతతి మెచ్చునె, లోకనింద్య యీ
యింతి విభీషణా! ప్రజకు నెవ్విధినోభులు మూయసాధ్యమా.

ఉ॥ ధర్మనిరూపక ప్రకట తంత్రపరత్వముచేత రాజు న
త్కర్మ పట్టివచ్చితుండయి ధారుణీనేలగఁ జెల్లుఁగాని, దు
ష్కర్మమునందుఁ బొల్గొనినఁ జావదె ధర్మము, ధారుణీప్రజల్
దుర్మతులౌచు నిచ్చమెయి లోకపుఁబోకడఁ బాడొనర్పరే”.

చ॥ అనఁగ విదేహరాజసుత “హా! విధి మెచ్చితె యింతసేసి, యి
జ్జన పతి సూనుచిత్తమున జానకి దుష్టచరిత్రయయ్యె, నే
మనుకొని లాభమేమి? విధియట్టిది, దైవమెసాక్షి, నాదుపా
వనచరితంబుఁ జాటుటకుఁ బావకుఁడొక్కడఁ దిక్కు నాకగుక.

మ॥ అని గుండంబురగుల్చి పావకు మదింధ్యాసించి, యాదిత్యుల
న్వినయంబొప్పనుతించి “నేను ధరలోనిద్రుష్ట చారిత్రనా
దున యేనిక, రఘురాముడప్ప నొరులందోబుట్టు భావంబున
గని వర్తింతున యేనిఁబావక! ననుంగాపాడుమా మ్రొక్కెదక”.

ప॥ అని యగ్నిప్రవేశంబు సేసిన జానకి యించుక యేనింగాలక, కం
దక, మెఱుఁగువెట్టిన బంగారు ప్రతిమయుఁబోలె మెఱయుచుండ
బావకుండు ప్రత్యక్షుంబై “శ్రీరామచంద్ర! సీత నిష్కళంక, య
వి గీతచరిత్ర, పరిగ్రహింపు” మని యంతర్హస్తుండుగా, సతి
తుంబున నింద్రాది దిక్పాలకులును, సంభోజ సంభవుడును,

ద్రిపురాంతకుండును, నాకలోకగతుండై సురసమూహంబుతోఁ
బుష్పకంబున నరుదెంచిన దశరథుండును, “రామభద్ర! హుతా
శనువచనంబు సత్యంబు, శంకింపకు”మని నానా విధంబుల నుతి
యింప సంతృప్తాంతరంగుండై సర్వజన సమక్షంబున సీతంబరిగ్ర
హించి పుష్పక విమానంబున నయోధ్యకుఁ బయనంబు సాగింప
నిశ్చయించె, మృతవానరులెల్లరు నింద్రునివరంబునఁ బునర్జీవితం
లైరి, రామానుజుత్తులై యంగద సుగ్రీవాంజనేయాది వానరు
లును, జాంబవత్సుపేణ గంధమాదనాది భల్లూక నాథులును,
విభీషణాది దానవులును, శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహోత్సవంబుఁ
దిలకింప నయోధ్యకుండరిరి. శ్రీరామచంద్రుండు విమానంబున
నుండి జానకీదేవికయ్యై ప్రదేశంబులంగల విశేషంబులం దెలుపు
చుఁ బ్రయాణంబు సాగించుచు భరద్వాజాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించె.

తే॥ తేజమున మించు శ్రీభరద్వాజమునికి

నెరగి వివరించి యడవుల వృత్త మెల్ల

దీవనలు పొందియరుగుచుఁ బావమాని

భరతుకడ కంపెఁ దనరాకఁ బరగఁదెలుప.

285

తే॥ హనుమగంగా తటంబున కరిగి యందు

శృంగి బేరంబునందు వసించు గుహుని

కెఱుంగఁ జెప్పుచు వృత్తంబు నరసిత్తోవ

నందిగ్రామంబుఁ జేరెసానందుఁ డగుచు.

286

చ॥ సరసనుమంత్రి పుంగవులు జానుగఁ గార్యములొప్పఁ జెప్ప, సం
బరమున విండు, రాఘవుని పావల పూజ యొనర్చునట్టి యా

భరతు, జటార్థపుండ పరిభాసితు, వల్కలధారి, సంజనీ
వరతనయుండు గాంచెను శుభంకర మూర్తిని శింకరుంబలెన్

మ॥ పదునాల్గేండ్లునుదాటె, రాఘవుండు నాపై భారమునోమి, తా
నుదిగుల్చేందక యుండె, రాదడసి నన్నంజూడలేడంచుదా
మదిజింతించుచు నుండఁగాఁగలయటుల్మానుష్యరూపంబునం
గదిసెన్మారుతి, ముందునిల్చె భరతుంఁగై మోడ్చి వీక్షించుచున్.

ఉ॥ “ఎవ్వడవయ్య! యియ్యెడకు నేమికతంబున వచ్చితివు, ని
న్నెవ్వడు వంపెదెల్పుము”న నేరఘరాముని బంట భక్తి మై
నివ్వ నుధాస్థలిం బిలువ నెంతయు నొప్పుదు నాంజనేయుడం
చవ్వనుధావరాత్మజుడయంపఁగ వచ్చితి నిన్నుఁ గొల్వగన్. 289

చ॥ అనుటయుఁ గాఁగిలించుకొని యాచ్యుండు రాముండు పంపె
నయ్య! యే
వనముననున్నవాఁడొ తెలుపందగు నేనటకేఁగువాడ, న
మ్మిన ననుఁబాసిపోయె నెలమిందగ వేగమ వత్తునంచు, నె
మ్మనము తపించుచుండె హనుమా! వివరింపుము రామువృత్త
మున్. 290

సీ॥ అని వేడఁగా వాయుతనయుండు వివరించె
“దండకాటవిఁ జేరియుండు నపుడు,
చుప్పనాతికి భంగమొప్పుగఁ జేయుట
ఖరదూషణాది రాక్షస వధంబు.
మానీచుమాయ, దుర్మార్గుడొ రావణ
వంచనంబును, రామపత్ని హరణ

మవ్వల సుగ్రీవ హనుమదాదుల స్నేహ
మవ్వలి హనన, మయ్యాతుధాన

తే॥ పురమునందున సీతను నరయుటయును
లవణవారిధి బంధించి లంకఁజొచ్చి
రావణునితోడ యుద్ధంబు, రాముజయము,
సవ్వభీషణు పట్టంబు నాదిగాఁగ. 291

తే॥ వృత్త మెల్లను దెలిసి యయ్యుత్తముండు
రామచంద్రుఁడు వచ్చెను బ్రేమమీఱు
నలభరద్వాజునాశ్రమ స్థలినిజేరె
ననుచుఁ దెలుపంగ హర్షాబ్జియునిఁగియతఁడు. 292

తే॥ అంత శత్రుఘ్నుఁ గనుఁగొని యనియె నిట్టు
లయ్య! మనయన్న శ్రీరాముఁ డరుగుదెంచె
సంబరంబు నయోధ్యనుజాటఁ బంపు
మలుకు మ్రుగ్గు లలంకారములు చెలంగ. 293

తే॥ వేగ నెదురేఁగి కొనితేరరాగదయ్య!
యనఁగ శత్రుఘ్నుఁడ వ్వార్త కలరి పురము
నంతటను జాటఁ బంచెను నతిరయమునఁ
జారులానంద మెనఁగ నవ్వారిగాగ. 294

సీ॥ మేడలనెత్తిరి వాడ వాడల యందుఁ
బడగలు దెలుప నుస్వాగతంబు
నారికేడములు ఖర్జూరికారంభముల్
ద్వార భూముల నిల్పి పర్యమనుచు

గుమ్మముల్కన పూడ్చి దుమ్ము లడంగమే
 ల్పన్నీరు నల్లి పూల్పటచి వేడ్క
 తెనఁ గంగఁ దోరణాల్పొనఁ గించి యంతట
 నుత్సవంబులు సేయ నుత్సహించి

తే॥ ప్రేమమీఱంగ రంగవల్లకలు దీర్చి
 పారు లెల్లరు శ్రీరామభద్రుఁ గంచు
 భాగ్య మజ్జెనటంచు సంబరము తోడ
 రాజవీధులఁ జేరిరి భ్రాజితముగ. 295

సీ॥ తూర్యనినాదముల్తోంగలించుచు మోఁగఁ
 జతురంగ బలసముచ్చయముగదల
 మంత్రపురోహిత మంత్రతత్త్వజ్ఞులు
 ముచ్చటల్ నలుపుచు మురిసినడువఁ
 జౌరవర్గములిరుపార్వ్వంబులను గొల్వ
 మొనసిపట్టపుటేన్లు మున్నుకొనుచు
 భరత శత్రుఘ్నులు పాదచారులుగాఁగ
 నాంజనేయుఁడు వారిననుగమింప. 296

తే॥ రామచంద్రున కెదురుకోల్పలువఁ బురము
 కదలినట్లైన, సంతోష కలకలంబు
 నింగిఁ బ్రొక్కెను దేవతానికరములను
 వేడు కలుసూడ రమ్మచి సిలుచునట్లు. 297

న॥ ఎల్లరు పురంబు నెలువడి కొంతదూరంబు నడువనప్పు డాంజనే
 యుండు భరతుంఁగాంచి హర్షోత్కర్ష ప్రసంగంబులఁ దనువుచు.

మ॥ అదిగోచూడుము రామచంద్రుండు విమానారూఢుడై భాస్రరుం
డుదితుండై యుదయాద్రిపైఁ బాలుచు స్వగోష్ఠియందు ముదముం
డుకొ

సదయుండైన విభీషణుండు, సతియుం దానర్కసూనుండు, పెం
పొదవం గొల్వంగ వచ్చువాడని మరుత్పుత్రుండు చూ

పించగళ్. 298

తే॥ మోముపైకెత్తి భరతుండు మ్రొక్కు సంతఁ
బుష్పకంబుపై రివ్వనఁ బుడమిడిగియె
రామచంద్రుండు తమ్మునిఁ బ్రేమమీఱఁ
గొంగిలించుచు సంతోష కలితుండేసె.

299

శా॥ అనందాశ్రువులొల్కఁగా భరతుండన్నా! రాఘవా! యంచు స
మానంబొప్పగఁ గాళ్ళపైఁబడిన, లెమ్మా! తమ్ముడా! యంచునె
మ్మేనున్నేనును జేర్చి హర్షపులకల్మీఱంగ ముమ్మాటిక
త్యానందమునఁ గొంగిలించుకొనుచుం ధన్యాత్ములై రివ్వరుకొ.

వ॥ అనంతరంబు భరతుండు సీతాదేవికి భక్తి పూర్వక ప్రణామంబొచ
రించి, ప్రణతుండైన లక్ష్మణునాలింగ నాదులనాదరించి, యాం
జనేయుండెఱుక పలుప సుగ్రీవ విభీషణాదులనత్యంత శౌరవంబున
నాదరించిన, రామచంద్రుండు సాష్టాంగంబుగం బ్రణమిల్లినశత్రు
ఘ్నుఁ గొంగిలించుకొని ముదంబుఁగలిగించి, పత్నీసహితుండై
పురోహితుండగు వసిష్ఠునకును, పండితోత్తములగు భూసురశ్రే
ష్ఠులకును బ్రణమిల్లి, తల్లులకుఁబ్రీతి పూర్వకంబుగ వందనంబొచ
రించి, నమ్మానన పురస్కరంబుగ నమాత్యులు మున్నగువారినిఁ

బలుకరించుచు, నిష్టసల్లాపంబుల నందిగ్రామంబునేరీ విశ్రమించుచు, ననేకపౌరవర్గంబులం గూడి యిష్టాగోష్ఠినున్న యవసరంబున భరతుండు రామచంద్రునకు నమస్కరించి యిట్లనియె.

శా॥ “నీయాజ్ఞాశరసావహించి పదముల్నిత్యంబు నేవించుచున్
ఛాయామాత్రుడనౌచు రాజ్యరమణిన్ సద్వృత్తిఁగాపాడితిన్
భూయోరాజ్యరమాధురంధరుడవై పొంకంబుగా నేలుచున్
శ్రేయస్సాధకమాయశంబుఁగనుమా, శ్రీరామచంద్రప్రభూ! 302

ఉ॥ రాజ్యమునీది నీప్రజలురాఘవ! నేనునిమిత్తమై సుధీ
భోజ్యముగాఁగభూజనులుపొంది పొసంగఁగ నేలుచుంటిని
పూజ్యపద ద్వయంబునకుఁ బూనికనిచ్చలు నప్పగించుచు
బూజ్యుడ! న్యాసమిద్ది పరిపూర్ణము కొమ్మింక నీదురాజ్యమున్.

ఉ॥ రాముడె మంగళప్రదుఁడు రంజలు నిత్యము రామరాజ్యమం
చీమహి యెల్లవేళలఁ బ్రతీక్షణసేయును నిన్నుఁ గాన శ్రీ
రామ! కృపారసంబుగదురంధరనేలఁగఁ జిత్తగించు, నీ
నామమహత్త్వమెన్నఁగఁగుణామయ! శక్యమేమాదృశాళికిన్.

తే॥ అనుచుఁ బ్రార్థించి పాదుకల్లానుచు వచ్చి
భక్తిమీఱంగ మంగళ వాద్యఘోష
ములు చెలంగఁగ రాముని పూజ్యపాద
ములకుఁ దొడిగెను గై మోడ్చిముదితుడయ్యె.

క॥ అంగీకరింప రాముఁడు
రంగుగ భరతుండు రామరాజ్యంబనుచున్
బొంగుచు శత్రుఁఘ్నుంగని

సింగారములరంగురిని జేయుమయనియె.

306

ఆ॥ వె॥ అతనియాజ్ఞ మేర కప్పురంబంతట
నినుమడించు సాగసులెలమిదీర్చి
రాముపట్టమంచు రంజిల్లజౌరులు
సంబరములు మించె జత్వరముల.

307

సీ॥ రాముడు భరతుండు లక్ష్మణ శత్రుఘ్ను
లోలి గామాయంబులూడ్చి, జడలు
విడిచి యాయుష్కర్మ విధిని సున్నతులై
పీతాంబరాదుల బేర్మిదాల్చి,
రహిమిగులు భూషణరాజి మేనులనొప్ప
నలువురు శృంగారకలితులైరి,
పడఁతి నీతానతి పరిచారికల్తీర్ప
నలరె సాక్షులక్షి యట్టులపుడు.

తే॥ అర్కజ విభీషణాదు లత్యంత గరిమఁ
బత్తులను గూడి స్నాతులై భక్తి మెఱయ
నందఱప్పు డయోధ్య కానంద మడర
నరదముల నెక్కికదలిరి మెఱయు వేష.

308

5॥ భరతుడు శ్వేతఛత్రమునుబట్టి, సుమిత్రకుమారు లిద్వరు
సరసలనిల్చి చామరలసత్కర శోభితులౌచువీవ, మే
దురనవ శోభచే నవవిధోజ్జ్వల రత్న ప్రభావిశేష భా
సుర రథమందు రాఘవుడు చూడఁగ నొప్పెసురేంద్రుఁడొ

యనె. 309

అ॥ వె॥ ఒకరివెనుక నొక్కొకరి రథంబులనెక్కి
కదలిరపుడు వేడ్క కడలు కొనఁగ
సూర్యపుత్రుఁడంత శుభకర శత్రుంజ
యంబుననెడు నేనునధివసించె.

310

వ॥ అంగ దాంజనేయులు గజారూఢులై యిరుపార్శ్వంబుల నడచు
చుండఁ, బురోహిత మంత్రి మిత్ర పౌరవర్గంబులు ముందునడువ,
ననేక విప్రాశీర్వాదంబులును, వంది మాంగధస్తుతి వచనంబులును
జెలంగ, బహునిధపటహ, కాహళ, భేరీ, మృదంగాది మంగళ
వాద్యనిదానంబులు మిన్నముట్ట, నామ్రపల్లవాశ్వాత్మకిసలయాలం
కృతనువర్ణ కలశంబులంబూని వృద్ధసువాసినులు మంగళగీతికలు
పాడుచుండ రామచంద్రుం డయోధ్యాపుర ప్రవేశంబు సేయు
నవనరంబున.

311

తే॥ రామ! శ్రీరామ! దశరథ రామయనెడు
పలుకులను గూడిమంగళ వాద్యనినద,
ములు చెలంగ వికస్వర పుండరీక
నయనుఁ డయ్యెను రాముండు జయరవముల. 312

చ॥ పురమున రాజవీధి రఘుపుంగవుఁ డేగుచు నుండునంత, మం
దిరముల నెక్కినుందరులు తేరుపయిం “జయరాఘవా” యటం
చురుకుచకుంభముల్గదల నుల్లము రంజిలఁ జల్లి సేసలం
దరుణి విదేహరాజసుత ధన్వయటంచుఁ దలంచి రిచ్చుల.

ఉ॥ పౌరులు “రామ! రామ! కులపావన!” యంచుఁజరిత్ర మొప్పుగం
బారులు దీరిచెప్పుకొన భవ్యచరిత్రుఁ డయోధ్య జేరె దా

దూరిత దుర్జనుండగుచు దోర్బల మొప్పధరాభరంబు, దై
వాటంగ సౌఖ్యముల్పూజకపార ముదంబునఁ బూనువాఁడునై.

చ॥ ఇరవులకేఁగిరెల్లరును నెంతయుఁ బ్రీతితలిర్ప, రాముఁడుం
దరుచర రాక్షసాధిపులఁదన్ననియోగము సేయ వారికిం
బురమున విద్యులేర్పటచి, పొందికఁ దృప్తి పొనర్చువాఁడునై
బరగెను గైక నందనుఁడు భాగ్యముపండిన కొతుకంబున॥ 315

—♦♦ శ్రీరాముని పట్టాభిషేకము. ♦♦—

మ॥ మఱుదినంబు సూర్యోదయంబగు నప్పటికి సుగ్రీవనియోగంబున
జాంబవత్సుషేణ గవాక్ష, ఋషభ, నల, హనుమదాదులు పు
ణ్యనదీనద తీర్థంబులను, జతురంభోధి జలంబులను, స్వర్ణకలశం
బులంగొనితేర, శుభముహూర్తం బొసన్నంబగుడుఁ బురోహి
తుండగు వసిష్ఠుండు బ్రాహ్మణోత్తములంగూడి నానావిధాలం
కార పరిశోభితంబైన పట్టాభిషేక మంటపంబున కరుగుదెంచి,
యనేకవిధ ఫల పుష్ప శాంబూలాద్యుపకరణ విరాజితంబును,
సమస్త నదీనదోదధి పుణ్యతీర్థ పరిపూర్ణ సువర్ణకలశ సంశోభి
తంబును నగు నభిషేకమంటపంబున భద్రపీఠంబుపై సీతా సహి
తుండగు రామచంద్రునిఁ గూర్చుండఁబెట్టి, ఋషీంద్రులును, సు
గ్రీవాది వాసరవర్గంబును, విభీషణాది రాక్షస గణంబును, బంధు
మిత్రపౌరజానపదకోటియుఁ, దార్కిక, వైయాకరణ, మీమాం
సక, వేదాంత్యాది పండిత ప్రకాండులును, సాహిత్యపరులు
ను, కవి, గాయక, నటక, వందిమాగధ బృందంబులును ఉ
త్తమప్రకృతి వర్గంబును, పౌర నారీసమూహంబును, గన్యకాజ

నంబును, దమ తమ నిర్ణీతస్థానంబులనుండి కొలువ, దిక్పాలుర
తోడంగూడ దేవతాబృందంబులు శ్రీరామ పట్టాభిషేక దర్శనకు
తూహలంబున విమానంబులలో నాకనంబున నిలిచి యుల్లసింప
వసిష్ఠ, వామదేవ, జాబాలి, కాశ్యప, కాత్యాయన, సుయజ్ఞ
గౌతమ, విజయులను మహారులు నిర్మలంబై న సుగంధి సలిలంబున
వసువులు వాసవునింబలె వేదమంత్రంబులు పఠియించుచు, బు
రుష సూక్త విధానంబున నభిషేకింప, ననంతరంబు ఋత్విజులు
బ్రాహ్మణులు, కన్యకలు, మంత్రులు, యోధులు, నైగములు
గగ్గిమముగ నభిషేకించి సంతృప్తులైరంత.

316

ఉ॥ సేమముఁ గూర్చిగా ధరకుఁ జిత్తముతెల్పుగ బ్రహ్మ నిర్మితం
బై మను వంశభూపతుల కంచిత పద్ధతి సంక్రమించుచుం
బ్రేమ వసిష్ఠమానివరనిష్ఠితమై, వరసింహ వీరికన్
రాముని యుత్తమాంగమున రత్నకిరీటము పొల్చె దీప్తమై. 317

చ॥ జయ జయ రామచంద్ర! యనుశబ్దములాసభ మిన్నుముట్టె, ది
గ్జయము పొనంగ దుష్టజన సంహరణం బొనరించితీవు, ని
శ్చయముగ మానవాళికిక సౌఖ్యసమృద్ధి ఫలించె రాఘవా!
జయము జయంబటంచు సురసంఘము మింటవచించె వేడుకన్

తే॥ మునులు దీనింపఁ బౌరులు మోదమందఁ
బట్టె శత్రుఁ ఘ్నుఁడన్వెల్ల పట్టుగొడుగు
మర్కట నిశాట పతులు చామరలువీవఁ
జెలఁగె రాముఁడు సీతయు సింహపీఠి.

319

౨॥ వె॥ వాయుదేవుడంత వాసవచోదితుఁ

డగుచు రాముమెడను నందమైన
మాల నూలు పుష్కరాల వెలింగెడు
దాని స్వర్ణమయముఁ బూనివేసి.

320

తే॥ శుక్రవోదితుడై వేయ సొంపుగులుకు
రత్న రంజితమై మణిరత్నశోభి
తంబు ముత్యాలహారంబు కంబుకంఠ
మందు వెలుగొంద రాఘవృండలరె మిగుల. 321

ఉ॥ గోవులు వేయినూలున, గుట్టములన్నియు, నూలునెద్దులన్
శ్రీవిలసిల్లు వాడగుచు శ్రీరఘరాముఁడు విప్రకోటికి
భావము రంజిలంగ బహువస్త్రము లాభగణాళి, రత్నముల్
భూవిభవంబుతోఁగరము పొంగుచు దానమొసంగె సత్తతిన్.

ఉ॥ వేడుక నర్కసూతి మెడవేసి మణిమయహారమంగదుం
దోడనె వజ్జిరత్నములతో వెలుగొందెడు సంగదంబులం
బోడవటంచు దృష్టిగనుమోయి యటంచు నలంకరించె, మే
నూడిచి ముత్తెపున్ సరయు నొప్పుగ నీతకు నప్పగించినన్.

చ॥ పరమ కృపాపరుండయిన భర్త మొగంబును వాయుపుత్రుమో
మరయుచుఁజూచి చూచి వసుధాత్మజ వేగమ కంఠహారమున్
బిరబిరనూడఁదీసి తమిపెల్లిదమొప్పుగ వాయుసూనుకం
ధరమునవేయ రాఘవృండు తద్దయు విస్మితుడై కనుంగొనెన్.

తే॥ అల విభీషణునకు రాముండలరి తనదు
కులధనంబు నొసంగినఁ జెలుపుమించె,
దక్కు వానరకోటికి దగినవసన

భూవణంబులొసంగినఁ బొంగె మిగుల.

325

అ॥ నె॥ విందులారగించి వివిధమా వేడుకల్
క్రందుకొనఁగఁజూచి గారవమున
వీడుకొలుపఁదిరిగి వెడలిరి తమతమ
పురములకు నితాంతముదితులగుచు.

326

తే॥ రామచంద్రుఁడు లక్ష్మణుఁ బ్రేమమీఱ
వేడుకొనెఁగాని యాతఁడు వినకయున్న
రామరాజ్య ధురంధర పృథుతనెఱవ
భరతునకుఁ గట్టెయువరాజ పట్టమపుడు.

327

—♦♦ రామరాజ్య సాలనము, ♦♦—

ఉ॥ పౌరులుమెచ్చమంతులను బ్రాజ్ఞులఁ గార్యధరీణులన్నదా
దూరవిచారులన్నిలిపి, దుర్జనబాధలచూపుమాపి, ని
స్సరపుఁ జింతలందొలఁచి, సంతతధర్మధరీణబుద్ధి యే
పారఁగ, రాముఁడేల భువినంతట సౌఖ్యములుల్లసిల్లగన్. 328

చ॥ దుడుకులడంచి, క్రూరులగు దుష్టజనంబులఁగీటడంచి, రా
ముఁడు జనతాభిరాముఁడయి, మోదముతో భువినేలుచుండ, నె
య్యెడరుపొసంగకుండె, బరికింపఁగ నన్యసమృద్ధిచేఁబ్రజల్
వెడఁదలు సౌఖ్యముల్లలిగి వీరవిచారులు గాఁగనత్తఱిన్. 329

ఉ॥ రాముఁడు రాజ్యమేలుతఱి బ్రాజ్యసుఖంబులుపెల్లుమీఱె, నా
నామహనీయసంపదలు న్యాయపథంబున వృద్ధిఁజేండె, శ్రీ
ధామముభూమి, ధర్మవరతన్నగరంబులు పల్లెలొప్ప, సు
త్రామసురక్షితంబు సుఖధామము స్వర్గమునట్లుభాసిలెన్. 330

ఉ॥ కాకలి యొక్కనాఁడు తనచాకితత్వోఁగలహించి “నిందితం
జేసెన రాముఁడంచు ననుజితమునందల పోయుదేమొ” యన్
వాకు వినంగ నాక్షణమ పావని జానకి వీడినట్టి యి
త్వొక్కకులుండు రాఘవుఁడు పాలనసేయఁగ లోపముండునే? 331

సీ॥ మట్కర్మనియత్తిమై నద్విజులనరుచు
వర్ణాశ్రమాచార పరితనుండ
ద్విజులను సేవించి సుజనత యడరంగ
శూద్రజాతియుఁ గర్మశూరమగుచు,
లోభంబు విడనాడి లోకశాంతినిఁగోరి
యన్యోన్య సహకార మరసి బ్రదుకఁ
దమ తమ పనుల సంతత తృప్తులై జనుల్
ధర్మ పరాయణులృక్కర్మపరులు

తే॥ గాఁగ, నిత్యంబుతులలేని భోగపూజ్య
మగుచురంజిల్లె రామ రాజ్యంబు పుడమిఁ
బ్రభువే ప్రజలయి, ప్రజలె నత్ప్రభువుగాఁగ
రాజ్యమొప్పదె దినదిన భ్రాజతముగ. 332

ఉ॥ రచ్చలనెందుఁ గన్న రఘురామ చరిత్రమతప్ప నిచ్చల
నృచ్చుకునై నఁ జూతమనమాయల మాటలు, హింససేయుట
ల్కుచ్చితమా తలంపులును, లోభగుణంబులుగాంచ మెచ్చట
స్మచ్చట దీఱ రాఘవుఁడు భూమిని నేలుచునుండు నత్తటిన్.

ఉ॥ వానలులేకపోయె నిఁకఁ బైరులు పండుటకేది సాధనం
బొనని రామ రాజ్యమున నాడెడు మాటలకున్నె హేతున

మూసవనాథు సత్కృపను మాసము మాసము మూడువానలు
న్మానక వచ్చుచుండ, నసమాన మహత్త్వలు ధార్మికప్రజల్.

చ॥ విధవలరోదనధ్వనులు విన్నదిలేదు, విహారగంబులు
నైదలఁగఁ జూడలేదు, ధరణింగడుఁ గూరమ్మగాలి బాధలుం
గదురఁగఁ గాంచలేదు, కుజనంబులు నిండ ను, గడ్డివాముల
స్వేదకుచు నగ్గివెట్టి వడినీటొనరించుట చూడమెన్నఁడున్. తిరిగి

చ॥ తనయులఁబాసి యత్తఱినిఁ దండ్రులు దుఃఖితులై న వార్తల
న్వినమ, యనర్థముల్ విలివేచుట గానమ. వ్యాధిబాధలఁ
గనమ, విశుద్ధధార్మికులుగావునఁ గయ్యము లొల్ల రెవ్వరం
ఘనుడగు రామ చంద్రుఁడు సుఖంబుగ రాజ్యమునేలునత్తఱిన్

ఉ॥ దొంగతనంపు వార్తలను, దోపిడివార్తల నెందునేనిగా
నంగలవారలే ప్రజలు, న్యాయసమంచిత మూర్తులౌటచే
సంగత సచ్చరిత్రులయి సాధుజనావళిఁబోచువారునై
పొంగుచు సుంద్రుగాని, రఘువుంగవుడేలిన కాలమందునన్.

ఉ॥ జాతుల నెన్నుకొంచుఁ దమసత్త్వమెఱుంగక స్వార్థబుద్ధిచే
నీతిఁదొఱంగి నిత్యమగు నిర్మల కర్మమునుజ్జగించి ప్ర
ఖ్యాత పవిత్ర సద్గతిఁబాసి కుయుక్తులు పన్నవారలై
గోతను గూలువారగుచుఁ గుందుచు నుందురె రాముపాలనన్.

ఉ॥ పండిన ధాన్యమంతయును బాతరఁబోయుచుఁ బ్రక్కయింటివా
రెండుచునుంటఁజూచి మనకేమని యుందురె రామ రాజ్యమం
దొండోరు లై కమత్తమున నుండుటె వారికి నిత్యధర్మమై
యుండెను, దిండిలేని తన మొక్కటనేనియుఁ గాంచఁగల్గెనే?.

చ॥ ప్రజలు ప్రభుత్వముంజెఱుచు భావముల్లో రహర్నిశంబునుం
బ్రజకె హితంబుఁగోరి ప్రభువర్గము పాలనసేయుఁగాని, సా
ధు జనులు పోలెనుండి కడుదుర్మతి స్వార్థపరిత చిత్తులై
ప్రజలనుబీల్చి లంచముల లాఁగఁగుయుక్తులు వన్నువారలే?

చ॥ పురుషులు ధీరులై పరగఁ బుత్రుల వీరులఁగన్న తల్లులుం
బరమముదంబు సంతిలఁగ భారత వీరులనచ్చరిత్రముల్
ధరణికి సేవసేసి యడరంగవినిర్మల ధర్మతత్త్వముల్
గఱపుదురంతెగాని, కడఁకం గపటాత్ములఁ జేయనెఱుదే? 341

ఉ॥ అన్నలు తమ్ములన్న మరియాదలు సత్క్రియలందె, ధర్మము
తన్నము సేయుపట్టులఁ గుతంత్రముఁ బన్నెడు పట్టులందు సం
పన్నులు పేదవారనెడు భావముఁజూపక, పక్షపాతసం
భన్నులుగాక పాలకులు సల్పుదు రుత్తమ పాలనంబులక. 342

ఉ॥ తమ్ములతోడ రాఘవుఁడు ధారుణి నేలిన యన్నినాళ్లు ని
త్యమ్ముగ సౌఖ్యసంపదలు హోయఁగ జౌరులకబ్బెఁగాని, రా
జ్యమ్మున నీతిబాధలకుఁజాలక కంట్రొలు బాధలేర్పడం
గుమ్మరి కూడుగుడ్డలకు గోడులఁజెందుట విన్నవారమే? 343

ఉ॥ పెక్కులు జన్నములన్సలిపి పేదలపాలికి కల్పవృక్షమై
చక్కని పాలనంబెనఁగ సౌఖ్యముఁ గూర్చుచునుండెఁగాని, నాఁ
డెక్కడనేని రాజ్యముననెంతయు దుర్గతినంది చిక్కులం
జిక్కినవారిపై మరల చిక్కులుపెట్టఁగ విన్నవారమే? 344

ఉ॥ సేమముఁగూర్పఁగా ఋషులుచేసిన ధార్మిక శాసనంబులక
రాముఁడు, పౌరవర్గములు రంజిలఁ బాలన సేయుచుండ, శ్రీ

రాము కటాక్షునిచు నెడలండలపోయెను నుందుగాని, యే
యేమియొ తప్పుల న్పెదకి యిర్వ్యలఁబెంచుట విన్నవారమే?.

ఉ॥ పల్లెలఁ బట్టణంబులను బాలురు వృద్ధులు రామ రాజ్యమం
చుల్ల మెలర్ప నద్విధుల నొప్పుచునుందురు, క్రిందినండ్రిపై
కెల్ల ప్రభుత్వశాఖలవి యేమినుఖంబని యెంచువారలుం
గల్గ ప్రభుత్వమంచుఁ బలుకన్ సమకట్టెడు వారలుందురే?.

ఉ॥ నీతి విశారదుఁ దృఢవినిర్మలచిత్తులు, కార్యదక్షుల
త్యాగత సాహితీపరులు తంత్రసమర్థులు శాస్త్రకోవిదుఁ
బ్రాతిగ స్వార్థదూరులగు వారలె యత్తఱి మంత్రులై ధరం
ఖ్యాతిగ నేలుచుందురటుగా కొరులిప్పని కద్దులొందురే? 347

ఉ॥ యోగ్యుల నుద్ధరించి, నమయోచిత కార్యధరీణులై ప్రజా
భాగ్యముఁ బెంపునేయఁ దగువారినె మెచ్చెదరంతెగాని, ని
ర్భాగ్యుల, లంఛనగొండ్లఁ, దమపక్షమువారలఁ, దిండిపోతులన్
యోగ్యతలేని మూఢులనియుక్తులఁజేయఁగ రాముఁడొప్పునే?.

ఉ॥ ఎవ్వఁడుగాని పొరులకు నేడ్డెఱి దోహమునేయనున్న నా
నవ్వడి వట్టి రాఘవుఁడు చారముఖంబున నిశ్చయించి, తా
నవిధినున్నవారి హతమార్పుచు ధర్మముఁ గావఁజూచు, నిం
కెవ్వరు నట్టికార్యములకెన్నఁడు బుద్ధిమరుల్పకుండఁగన్. 349

చ॥ ప్రజలనుబోచుటే పరమపాపనహా విధి యంచునెంచి, తా
విజయమునేసే యెల్లెడల విజ్ఞుల విన్నపమాలకించి, ని
త్యజయశుభంబు భద్రతల నారయు రాముఁడు, స్వార్థబుద్ధిచేఁ
బ్రజలను మెప్పుఁగోరి పరిపాలిగఁ జూడఁడు కార్యశూరుఁడె.

ఉ॥ దేశమునిండ పండితులు దిట్టలు కోవిదకరకోత ముల్
భాసుర వీరవారములు, పౌరులు నిర్మలసీతి పౌరగుల్
భాసిల, నిత్యసౌఖ్యముల భాస్కరతేజఁడు రామచంద్రుఁడు
ల్లాసముతోడనేలె, ధరరంజిత నిత్యము రామ రాజ్యము. 351

చ॥ కలకలలాడు సన్యములు కమ్రపురోపవనంపు సాంపులుం
గలిగి, శుభావహంబయి, సుఖంబుల కాకరమాచునొప్పె, ని
ర్మలమగు రామ రాజ్యమది మానవనాథుఁడు రాముఁడౌటచే
నిలను సుభిక్షమై పరగెనెల్లెడ ధర్మము తాండవింపఁగె. 352

—♦♦ ఆశ్వాసాంతము. ♦♦—

శా॥ శ్రీరంజిల్లఁ బ్రజాప్రభుత్వములు సచ్చేయింబుఁ జేకూర్పఁగం
ఫీరులైచ్చుఁగఁ బాలనంబు సలుపందీవించి పాలించు, మీ
వారాధ్యుండవు భారతావనికి, నీవాధారమా దుర్వికీ-
శ్రీరామా! నినునమ్మువార మవనింజింతింపుమా! కావఁగె. 353

మూలినః=పరమముని నిధానా! భక్త సంసేవ్యమానా!
గురుతర సుఖధామా! కోవిదజ్ఞేయనామా!
పరమ విమలమూర్తి! భక్త సంస్తుత్యకీర్తి!
నిరుపమ గుణధామా! నేమ్మినన్ బ్రోవురామా! 354

గద్యము:=ఇది శ్రీ భారద్వాజ గోత్ర పవిత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, రాఘ
వాచార్య ద్వితీయతనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణాకటాక్ష
లబ్ధ కవితావిస్ఫురణ, కాండూరు నరసింహాచార్య ప్రణీతం
బైన రామ రాజ్యంబను మహా ప్రబంధంబునందు షష్ఠా
శ్వాసము. సంపూర్ణము.

సవరణలు.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
12	1	రేమీరిందఁజు	రామీరందఁజు
16	12	తఱివేచి	విలుదాల్చి
19	17	సగరు సంతతి	సగరునన్వయ
29	15	యిపుడ	యపుడ
30	22	యిక నెటుచూచినం	యికను నెమ్మొయిం
32	13	ప్రియాంగనా	ప్రియాంగనా
„	17	నీప్రియుల	నీప్రియల
36	8	పావమంచు	పావమంచు
49	22	జాడను	జాడలు
65	5	దీక్షార్చి	దీక్షార్చి
69	1	చూడ్కొకి	చూడ్కొకి
„	3	బలీయ	బలీయ
94	22	యేగుచు	యేగును
152	15	సల్పి	సల్ప
196	19	తెఱిందున	తెఱింగున
199	10	యయ్యెనేని	యయ్యెనే
„	12	బ్రాజ్ఞవిశేషము	బ్రజ్ఞవిశేషము
„	15	యంగు	యందు
215	21	రావణునితో	రావణుతో
229	19	ప్రళకాల	ప్రళయకాల
„	20	బల్బాణంబుల	బల్బాణంబులు
234	9	యిట్టి	యిట్టి

